Digitized by Google

[redacted]

6
16-e
39

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
5 F
19

Commendator Valenti.

Digitized by Google

6-5-F-19

PARISIIS
APUD JOANNEM BARBOU VIÂ JACOBEÂ
ANTE ÆDES COLLEGII LUDOVICI
MAGNI.

[illegible]

P. VIRGILII MARONIS OPERA.

INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT

CAROLUS RUÆUS SOC. JESU.

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

AD USUM SERENISSIMI DELPHINI.

Editio noviſſima, auctior & emendatior.

Cui acceſſit Index accuratiſſimus, omnibus numeris & Concordantiis abſolutus.

TOMUS I.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

PARISIIS,

Apud JOANNEM BARBOU, viâ Jacobæâ, è regione Collegii LUDOVICI MAGNI.

M. DCC. XIV.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

AD
SERENISSIMUM
DELPHINUM
CAROLUS RUÆUS

E SOC. JESU.

ARMA tibi, LODOICE, ſinit Jam firmior ætas,
ARMA ferunt Muſæ: blandis illæ artibus olim
Te puerum ſolitæ molles formare ſub annos;
Bella modo, æratáſque acies, animáſque ſuperbas
Heroum veterum, & magnæ capita ultima Romæ
Æneamque Ilumque, ſacro tibi vertice Pindi
Deducunt alacres, tuaque ultro ad limina ſiſtunt.
Aſpicis inſignes lauro Parnaſſide vultus,
Horrentemque comam, & rorantia tela cruore,
Bellatorum habitus? Non hæc tibi nomina primum
Nota, nec inſuetæ percellunt lumina formæ.
Jamdudum faciles oculos per ſæcula ducens,
Et ſeriem, & caſus, & fortia mente retractas

Facta virûm : nec te tantum excitat æmulus ardor
Nitentem celeri laudum ad faſtigia greſſu ;
Juſſa etiam & MAGNI ſtimulant exempla parentis.
Atque is, credo equidem, cœptis te in talibus angit
Interdum timor, Emathium qui Perſidis olim
Victorem ſummos inter vexabat honores ;
Ne deeſſet factis vox olim digna canendis.
Forſan, ut hic vatem Pelidæ invidit Homerum ;
Tu quoque, poſtgenitis avidus tranſmittere nomen,
Æneæ invideas Andini plectra Maronis ;
Major & Ænea, majorque futurus Achille.
Ne tamen ille animum metus urgeat : aurea poſtquam
Flumina Caſtaliis fudit REX MAXIMUS arvis ;
Fertilis in vates omnis ſe gleba reſolvit,
Qualis in armatos tellus Cadmæa maniplos.
Jam chorus æqualis procerum, jam Gallica pubes
Romulidum numeris cantuque aſſueſcit olorum
Auſpice te : mox apti omnes tua dicere bella ;
Torque tui quondam, quot erunt ea bella, Marones.
Ipſe nemus linquens placidum, ripaſque beatas
Elyſiæ Lethes, Francas Romanus in auras
Virgilius, vatum dux antiſteſque tuorum,
Sponte venit : non ille modos & Franca per artem
Verba ſonans, noſtroque recens ſimulatus amictu ;
Sed gravis ut quondam, & Latii Luparæa canore
Tecta replens litui, Verſaliaque arva pererrans,
Auſonia in trabea & Sarrano Lucidus oſtro.
Non tamen hoc habitu, non hoc ſe more ferentem
Dura Palatinæ carpent ludibria turbæ.
Hæc fuerint prius : inſano cum Gallia faſtu
Sermonis Latii probro ſibi verteret uſum.
Ex quo autem invitæ nutricis ab ubere raptus
Pieridum in gremio conſueſti ducere ſomnos
Regalis puer, & Latiæ ridere Minervæ ;

Redditus hinc noſtris honor artibus, hinc duce vates
Virgilio penetrant aulas atque aurea regum
Atria: turba audax, ignaræ plebis iniquos
Ulta ſales per te, & levium ſecura jocorum.
Quantus Tænarios fines, Ephyreaque tecta
Leſbius intravit vates, quem fluctibus atris
Merſetat impia gens, & ſurdi ad carmina nautæ:
At Delphin, blandi *CAPTUS DULCEDINE CANTUS.*
Ionio è magno terris invexit amicis
Mirantem, & tuto celebrantem è litore munus.
Non aliter, LODOICE, tuo nunc munere prodit
Ille novam in lucem veteri conſpectus honore
Virgilius: tantum radios ſonitumque refringit,
Audiri vulgo patiens patienſque videri:
Et recta vocum ſerie, numeriſque ſolutis,
Digna rudes fingens olim ad modulamina vates.
Juverit hoc alios: nihil hoc tibi ſimplice cultu,
Hac nihil arte opus eſt: pleno dudum ore ſonantem
Virgilium, & magnos capis alto pectore ſenſus.
Ille ſuas tibi pandere opes, ſua furta fateri
Sæpe amat. Auguſto qualis Priameïa fata,
Tartareamque domum, & Tyrios narrabat amores:
Cum ſpoliis Arabum gravis, & Gangetide præda,
Bajarum hic fontes lætamque reviſeret urbem,
Victrices mulcens Andino carmine curas.
Hunc ſequere, & factis, & magni vatis amore:
Utraque digna tuis laus moribus, utraque fatis.
Jamque adeo belli ſtrepitus Martiſque labores
Mitibus adjunxti ſtudiis; te Dola frementem
Horruit ad muros, igneſque ac tela minantem;
Nil tamen hæc mites turbârunt prælia Muſas.
Tu quoque, cùm magnis ætas matura triumphis

Mox aderit, ſive Auſtriacam tremeſeceris Arcton,
Seu magis Heſperiæ penetrabis clauſtra Pyrenes;
Muſarum ſalibus duros aſperge labores:
Martia nil mites turbabunt prælia Muſæ.

LUTETIÆ PARISIORUM.
Kal. Octob. Anno M. DC. LXXV.

PRÆFATIO.

FUit iis hominibus, qui ſcripta veterum explanarunt, hoc in omni ætate familiare vitium, ut ſe primum, autorem deinde ſuum, illuſtrandos ornandoſque ſuſceperint; eos, quorum ſcriberent gratiâ, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim ſcribere otioſis videntur voluiſſe, quibus ad libelli intelligentiam, interdum ſatis exigui, multa & magna commentationum volumina placere poſſent; aut eruditis viris & maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia & communia faſtidirent. Qui verò primos juvenum conatus adjuvare non à ſua dignitate alienum duceret, vix è tota interpretum gente unus atque alter inventus eſt. Idcirco hanc partem, prope depoſitam à cæteris, tantò ſtudioſiùs ſuſcipi voluit, qui eſt ab Rege Chriſtianiſſimo Sereniſſimi Delphini inſtitutioni præpoſitus, Illuſtriſſimus Montauſerii Dux; quanto regii alumni indolem ad pernoſcenda veterum opera propenſiorem videbat: atque ut Princeps optimus prodeſſe jam tum inciperet ſuis, & orbis utilitati natum ſe intelligeret; hæc privatorum ejus ſtudiorum qualiacumque ſubſidia, publica facere etiam viſum eſt.

His ego auctoribus ac ducibus, in hac Virgilii explanatione, præter brevitatis nitoriſque ſtudium, id imprimis mihi propoſui; publicis commodis, non meæ me laudi ſervire.

Igitur verſibus interpretationem, notas interpretationi ſubjeci. Et eum quidem interpretationis optimum eſſe duxi modum; primum ut eſſet continua: ne, dum omitto facilia, nonnulla etiam, ut fit, difficilia præterirem; tum ut expedita poëticis numeris verſuum ſententia redderetur, plano rectoq; ordine, verbis totidem aliis; ut præter vim ſenſumq; verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio uſus eſſe aliquis poſſet; nihil ad ſolam litteraturæ oſtentationem uſurpavi.

Atque id quidem mihi à ſummis viris impoſitum quanta fide perfecerim, declarabit fructus, ut ſpero, non mediocris inde percipiendus. Quàm ſit autem ſcitè prudenterq; inſtitutum, ex iiſdem ipſis conſilii auctoribus exiſtimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modo militariſque prudentiæ, ſed litteratæ etiam ſapientiæ vim præ ſe ſemper tulit, Carolus Sanctamauræus Montauſerii Dux; potuitne ad eandem ſapientiam parum tutum ac facilem ipſi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quaque præſidia conquirere vir divinis humaniſq; doctrinis excultiſſimus, Epiſcopus Condomienſis Jacobus Benignus Boſſuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex ſapientiſſimus ſuas regnique ſui ſpes omnes unicè commiſit? Præſertim cum curis meis conſilia plerumque acce-

derent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Sereniſſimi Principis ſtudiis ſecũda ſũt partes. Is, cum & doctrinæ fama multum apud cæteros, & morum ſuavitate plus apud me aliquid poſſit; effecit amicitiæ ſuæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibuſdam ſuis, ne tanto me operi omnino imparem putarim.

In quo quid præter alios interpretes præſtiterim, facile intelliget, quiſquis eos aliquando attigerit: quorum quidem errores notare nolim aſperiùs, qui excuſari meos peto. Sane opera non inutilis à me poſita eſt in explicandis ex fide hiſtoriæ compluribus locis, obſcuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum ſubſidia aliarum artium ac diſciplinarum, ne grammaticum egiſſe tantum dicerer: quibus tamen in ſingulis ſi cui videbor nimis preſſè ſtrictéque verſatus, cujuſmodi querela jam ad me delata ſunt; is me nonGeographum, aut Philoſophum, aut Rhetorem, ſed Virgilii interpretem eſſe intelligat.

Hac tertia editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum verò imprimis textus ipſe Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinſii, reſtitutus: cum ille noviſſimam editionem ſuam ex MSS. triginta diligentiſſime contexuerit. Cujus viri omnibus, qui litteras amant, luctuoſa mors; memoria cara ſemper & jucunda futura eſt.

VITA
INCERTO AUCTORE,
Quem aliqui Donatum falſo putant.

PUBLIUS Virgilius Maro, parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujuſdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique ruſticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo, primum Coſſ. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui eſt à Mantua non procul. Prægnans mater Maïa, cùm ſomniaſſet enixam ſe laureum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreviſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertam variis pomis & floribus, cerneret: ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſſa partu levata eſt. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagiſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque conſecrata eſt: ſumma gravidarum & fœtarum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota.

Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & XVII. anno virilem togam cepit, illis Conſulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipſo die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo

poſt Neapolim tranſiit : ubi cum litteris & Græcis & Latinis vehementem operam dediſſet, tandem omni cura omnique ſtudio indulſit medicinæ & Mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque eſſet, ſe in urbem contulit : ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos varioſque morbos incidentes equis curavit. At Auguſtus in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabulariis, dari juſſit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus, qui omnium judicio ſpem portendebat celeritatis immenſæ. Hunc cùm aſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum nec celeritate : idque verum fuiſſe inventum eſt. Quod cùm magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes juſſit. Cùm item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit Auguſtus Octaviine filius eſſet, an alterius ; idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum & equi naturam parenteſque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat : & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. novi, inquit Maro, te Cæſarem Auguſtum : & ferme æquam cum Diis immortalibus poteſtatem habere ſcio, ut quem vis felicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, ut ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Auguſtus: putant alii me natum Octavio : quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens : facile, inquit, ſi impunè licenterque quæ ſentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæſar jurejurando, nullum ejus dictum ægrè

lararum: imo nonniſi donatum ab eo diſceſſurum.
Ad hæc oculos oculis Auguſti inſigens Maro: Facilius, ait, in cæteris animalibus qualitates parentum Mathematicis & Philoſophis cognoſci poſſunt: in homine nequaquam poſſibile eſt. Sed de te conjecturam habeo ſimilem veri, ut quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attentè expectabat Auguſtus quidnam diceret. At ille: quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit animo volvebat. Interrumpens Virgilius. Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cùm quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi, ſcirique non niſi ab eruditiſſimis ſummiſque viris potuiſſent, tu Princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari juſſiſti: quod quidem aut piſtoris, aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps, inquit Cæſar, non à piſtore, ſed à rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia: nam plerumque ab ſtomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: ſanguinem etiam ſæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama eſt eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe: ſed boni ita eum pueros amaſſe putaverunt; ut Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter omnes maximè dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem ſecunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat, donatum ſibi ab Aſinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimiſit: Alexandrum Grammaticum, Cebetem verò & poëtam. Vulgatum eſt, conſueviſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſconius Pedianus affirmat, ipſum poſtea minoribus natu narrare ſolitum, invitatum quidem ſe à Vario ad communionem mulieris, verum ſe pertinaciſſimè recuſaſſe. Cætera ſane, vita & ore, & animo, tam probum fuiſſe conſtat, ut Neapoli Parthenias vul-

go appellaretur : ac ſi quando Romæ quo rariſſimè commeabat v ſeretur, in publico ſectantes demonſtranteſque ſe, ſubterfugeie ſoli:um in proximum tectum. Bona autem cujuſdam exulantis offerente Auguſto non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope cent es ſeſtertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis, juxta hortos Mœcenatis: quamquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcunque ab Auguſto peteret, repulſam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat : quos jam grandis amiſit : ex quibus, patrem oculis captum : & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia, ut ſupra diximus, medicinæ quoque, ac maximè mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam unam omnino, nec amplius quam ſemel. Sermone tardiſſimum ac pene indocto ſimilem fuiſſe, Meliſſus tradidit.

Poëticam puer adhuc auſpicatus, in Baliſtam ludi gladiatorii magiſtrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit :

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus :
Nocte, die, tutum carpe viator iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & Culicem, cùm eſſet annorum quindecim : cujus materia talis eſt. Paſtor fatigatus æſtu, cùm ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum proreperet è palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuo culicem contrivit, & viſum ſerpentem intetemit, ac ſepulcrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit :

Parve culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vita pro munere reddit.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox cùm res Romanas inchoaſſet, offenſus materia & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit : maximè

ut Aſinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumvirorum juſſu trans Padum dividebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mœcenatis edidit; cùm ſibi vixdum noto opem tuliſſet adverſus Claudii veterani militis, vel ut alii putant, Arii Centurionis violentiam: à quo in altercatione litis agratiæ parum abfuit quin occideretur. Noviſſimè autem Æneidem aggreſſus eſt, argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: præterea nominibus ac rebus, Græcis, Latiniſque, commune: & in quo, quod maximè ſtudebat, Romanæ ſimul urbis & Auguſti origo contineretur. Cùm Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitus, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere: non abſurdè, carmen ſe urſæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneida proſâ prius oratione formatam, digeſtamque in duodecim libros, particulatim componere inſtituit, ut quidam tradunt. Alii ejus ſententiæ ſunt ut exiſtiment eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti libros uſque ad Auguſti tempora ſcripturum: atque alia quidem percurſurum, Auguſti verò geſta diligentiſſimè executurum: quippe qui dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia leviſſimis verſibus ſcripſit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Aſinii Pollionis ſuaſu, perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Factâ enim diſtributione ſuos, Claudio ſeu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maximè amavit Maro, & dilectus ab eo ma-

gna munera tulit : quippe qui i. vitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Aſinium Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum : & libris quatuor amores ſuos de Cytheride ſcripſit. Hic primò in amicitia Cæſaris Auguſti fuit: poſtea in ſuſpicionem conjurationis contra illum adductus, occiſus eſt. Verum uſque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum à medio uſque ad finem ejus laudem contineret: quem poſtea, jubente Auguſto, in Ariſtæi fabulam commutavit.

Georgica ſeptennio Neapoli : Æneida partim in Sicilia, partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo ſucceſſu edidit, ut in ſcena quoque per cantores crebra pronunciatione recitarentur. Ac cùm Cicero quoſdam verſus audiſſet, & ſtatim acri judicio intellexiſſet non communi vena editos, juſſit ab initio totam Eclogam recitari : quam cum accuratè pernotaſſet, in fine ait, *Magnæ ſpes altera Romæ* : quaſi ipſe linguæ Latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea Æneidi ipſe inſeruit.

Georgica, reverſo ab Actiaca victoria Auguſto, atque reficiendarum virium cauſa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit : ſuſcipiente Mœcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronuntiabat autem maxima cum ſuavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſim : eoſdem enim verſus, eo pronunciante benè ſonare ; ſine illo inareſcere, quaſi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sext. Propertius non dubitarit ſic prædicare:

Cedite Romani Scriptores, cedite Graji!
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.

Auguſtus verò, cùm jam fortè expeditione Cantabrica abeſſet, & ſupplicibus atque minacibus per jocum litteris efflagitaret, ut ſibi de Æneide, ut ipſius verba ſunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret: negavit ſe facturum Virgilius. Cui tamen multò poſt, perfectâ demum materiâ, tres omnino libros recitavit: ſecundum videlicet, quartum & ſextum. Sed hunc præcipuè ob Octaviam: quæ cùm recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus. *tu Marcellus eris*, defeciſſe fertur: atque ægrè refocillata, dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari juſſit. Recitavit & pluribus: ſed neque frequenter, & fermè illa de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium & libertum ejus, exactæ jam ſenectutis, tradunt referre ſolitum: quondam in recitando eum duos dimidiatos verſus compleſſe ex tempore: & huic, *Miſenum Æolidem*, adjeciſſe, *quo non præſtantior alter*. Item huic, *Ære ciere viros*, ſimili calore ſubjunxiſſe, *Martemque accendere cantu*: ſtatimque ſibi imperaſſe, ut utrumque volumini adſcriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno verò quinquageſimo ſecundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, ſtatuit in Græciam & Aſiam ſecedere: trienioque continuo omnem operam limationi dare: ut in reliqua vita tantùm Philoſophiæ vacaret. Sed cùm aggreſſus iter, Athenis occurriſſet Auguſto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæſare redire ſtatuit. At cùm Megara, vicinum Athenis oppidum, viſendi gratiâ peteret, languorem nactus eſt: quem non intermiſſa navigatio auxit: ita ut gravior in dies, tandem Brunduſium adventarit: ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Q. Lucretio coſſ. Qui cum gravari morbo ſeſe ſentiret, ſcrinia

ſæpe

ſæpe & magna inſtantiâ petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, teſtamento comburi juſſit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt, id Auguſtum non permiſſurum. Tunc eidem Vario ac ſimul Tuccæ ſcripta ſub ea conditione legavit: ne quid adderent quod à ſe editum non eſſet; & verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus oſſa Neapolim transferri, ubi diu & ſuaviſſimè vixerat: ac extremâ valetudine hoc ipſe ſibi epitaphium fecit diſtichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua; rura, duces.

Tranſlata igitur juſſu Auguſti ejus oſſa prout ſtatuerat, Neapolim fuere: ſepultaque viâ Puteolanâ, intra lapidem ſecundum: ſuoque ſepulcro id diſtichon, quod fecerat inſcriptum eſt. Heredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altero patre: ex quarta Auguſtum: ex duodecimâ Mœcenatem: ex reliquâ L. Varium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem poſt obitum, prout petiverat, juſſu Cæſaris emendaverunt. Nam nullius omnino ſententiâ crematu Æneis digna viſa fuit: de quâ re Sulpitii Carthaginienſis extant hujuſmodi verſus:

Juſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca vetat, Variuſque ſimul: tu, maxime Cæſar,
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene eſt alio Troja cremata rogo.

Extant & Auguſti de ipſa eadem re verſus plures & clariſſimi, quorum initium eſt:

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque docti oqui morietur muſa Maronis?
Et paulo poſt,
Sed legum ſervanda fides: ſuprema voluntas

Quod mandat, fierique jubet, parere neceſſe eſt.
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit una dies. Et ea quæ ſequuntur.

Nil igitur auctore Auguſto Varius addidit, quod & Maro præceperat: ſed ſummatim emendavit: ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt; ob difficultatem, quod omnia fere apud eum hemiſtichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, ſenſum videntur habere perfectum. Niſus grammaticus audiſſe ſe à ſenioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutaſſe; & qui tum ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe: etiam primi libri correxiſſe principium, his demptis verſibus,

Ille ego qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egreſſus ſilvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma, virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modò Eclogas, ſed inſulſiſſimè παρῳδήσας, quarum prioris initium eſt,

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

Sequentis:

Dic mihi Damœta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis: noſtri ſic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, ſere nudus*: ſubjecit, *habebis frigora, febrem.*

Eſt & adverſus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius eum à Mœcenate ſuppoſitum, appellabat novæ κακοζηλίας repertorem: dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem; ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perilius

Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina : quibus annotatur, quos & unde verſus transtulerit. Aſconius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit, pauca admodum ei objecta proponit : & potiſſimum quod non rectè hiſtoriam contexuit, & quod pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait : Cur non illi quoque eadem furta tentarent ? verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clavam, quam Homero verſum ſurripere. Et tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum, atque eruditorum fuiſſe: & uſque adeo invidiæ expertem, ut ſi quid eruditè dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet ac ſi ſuum fuiſſet : neminem vituperare : laudare bonos : eâ humanitate eſſe, ut niſi perverſus maximè, quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprii habere videbatur, Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac ſibi : illudque Euripidis antiquum ſæpe uſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινά; *communia eſſe amicorum omnia* Quare coævos omnes poëtas, ita adjunctos habuit ; ut cùm inter ſe plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent. Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer verò, quoniam Antonii partes ſecutus eſt, illum non obſervaſſe dicitur. Cornificius ob perverſam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeo contemptor fuit, ut cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque de re docti haberentur ; non modò ægrè non ferebat ; imo voluptuoſum id ſibi erat. Cùm enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore infixiſſet, id erat ejuſmodi ;

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane :
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

Diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent,

eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus vero, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque à Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis.* Poſtulabat Auguſtus ut hi verſus complerentur. Quod cùm fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius præpoſito diſticho ſic ſubjunxit,

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret: reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii: habet enim poëta ille egregias ſententias ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: ſi, inquit, prudentiores temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quicquam fiat. At Mœcenas: quid inquit, Virgili, ſatietatem homini non affert? omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam ſuam ſervare poſſet. Cui Maro: ſi quantum honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tantò liberalitate & juſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientia, ac nullam aſperam eſſe adeo fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit,

Nate Dea, quò fata trahunt, retrahuntque ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cùm quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi narraret : Quam putas, inquit, eſſe malevolentiæ cauſam ? nam neque unquam Cornificium offendi, & eum amo. En, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait, architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit : nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementiùs invidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam, orator, & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur : non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit, ſed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis ſalibuſque vexabat. Quare ille ſæpe, aut tacibundus diſcedebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verum cum Auguſto audiente elinguem illum diceret, & cauſam etiam ſuam, ſi linguam haberet, defendere nequire : Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarum mearum Auguſtum fecit, & Mœcenatem : & ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique & diutiſſimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, ſed muros rumpis. Auguſtus verò Filiſtum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, raro loqueretur. Tacendum enim ſemper eſt, niſi cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis ſit non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſummâ rerum omnium potitus eſt, venit in mentem an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & Senatui Remp. reddere. In qua re diverſæ ſententiæ conſultos habuit Mœcenatem & Agrippam. Agrippa enim,

utile ſibi fore, etiamſi honeſtum non eſſet, relinquere tyrannidem, longa oratione contendit: quod Mœcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diverſæ ſententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini ſe in ſua repub. tyrannum facere. Tum ille: Omnibus fermè, inquit, Rempublicam aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit & civibus: quia neceſſe erat propter odia ſubditorum aut eorum injuſtitiam, in magna ſuſpicione magnoque timore vivere: ſed ſi cives juſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimum; civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nullâ hominum factâ compoſitione, diſtribues: dominari te, & tibi conducit, & orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te & adorent & credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar, principatum tenuit. Audivit à Syrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum Philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe, de animo maximè videatur; ipſe tamen fuit Academicus. Nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præſtantiſſimi poëtæ vitam, quod antiquiſſima ſit, non omiſi: quod tamen, & ſcateat erroribus, & aliis ferè omnibus locum errandi præbuerit: ideo non eſſe abſque cenſura proponendam exiſtimavi. Quamobrem vitam aliam digeſſi per annos Vrbis & conſules, quos cum annis Auguſti Virgiliique contuli: ut ex ea comparatione ſeries ortarum rerumque veritas certiùs innoteſceret.

P. VIRGILII MARONIS
HISTORIA
DESCRIPTA PER CONSULES;
A CAROLO RUÆO S. J.

Annus U. C. 684. *Virgilii* I.
CN. POMPEIUS MAGNUS. I.
M. LICINIUS CRASSUS I.

PUBLIUS Virgilius Maro naſcitur in pago cui nomen *Andes*, qui ter mille paſſibus Mantua diſtat; Idibus Octobris, qui dies eſt illius menſis decimus quintus. Ita vitæ ſcriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τούτου τοῦ ἔτους εἰδοῖς Ὀκτωβρίαις. *Virgilius Maro poëta natus eſt hoc ipſo anno, Idibus Octob.* Ita Martialis Epigr. libr. 12. 68. *Octobres Maro conſecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pſeudo Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, ruſticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pſeudo Donato, mercenarius, à ſocero Maio gregibus curandis & rei ruſticæ præfectus

Majum illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta ſit: omnino Maiæ pater fuit Majus, non Magus: indeque ortum exiſtimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuiſſe creditus ſit ab Elinando monacho aliiſque ſequioris ſæculi ſcriptoribus: quod & Ecloga ſeptima magica quædam ſacra deſcripſiſſet, & peritus eſſet multarum artium, & præcipue avum habuiſſe *Magum* diceretur. *Virgilius* an *Vergilius* appellandus ſit, magna fuit ſuperiore ſæculo controverſia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe, neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit: cum alia etiam complura Virgilium habeant: nec Græca Suidæ ſcriptio, Οὐεργίλιος; cum Stephanus ſcribat in dictione *Mantua*, Βιργίλιος nec etymon nominis à *Vere* aut *Vergiliis* ſtellis; cum alii deducant à *virga* laurea, quam prægnans mater in ſomnis vidit; alii à *virga* populea, quæ poſt ejus ortum more gentis humi defixa eſt; alii a *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus eſt, à παρθένος *virgo*. Ego cũ Pierio exiſtimo, facilem aliquando & promiſcuam fuiſſe commutationem elementorum *e* & *i*. Sic, teſte Quintiliano, dicebatur apud veteres *Deana*, pro *Diana*; *Minerva*; *leber* & *mageſter*, pro *liber* & *magiſter*. Sic reperitur adhuc in quibuſdam codi-

cibus *Vergenius*, pro *Virginius*. Sic etiam ſcribi potuit *Vergilius*, pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quam à patre. Si enim fuit cognomen à *virga* aut *vere*: certe non ſecundo loco, ſed tertio, quæ cognominis ſedes eſt, appellandus fuit: P. MARO VIRGILIUS Neque movet me, quod in quibuſdam veteribus libris, *Parthenatis* cognomen ſecundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex ſcriptorum inſcitia contra morem Romanum factum eſſe manifeſtum eſt.

Annus U. C. 691. *Augusti* 1. *Virgilii* 8.

M. TULLIUS CICERO.

C. ANTONIUS.

NAſcitur Octavius, qui deinde Auguſtus appellatus eſt, 9. Kal. Octob. id eſt 23. Septemb. Patre C. Octavio; matre Attiâ, M. Attii Balbi & Juliæ illius filiâ, quæ Julii Cæſaris ſoror fuit. Quare Octavius fuit Cæſaris ſororis nepos, non ex ſorore nepos, ut male quidam ſcripſerunt.

* *Annus* U. C. 696. *Augusti* 6. *Virgilii* 13.

L. CALPURNIUS PISO.

A. GABINIUS.

V*Irgilius Cremonæ ſtudiis eruditur*. Ita Hieronymus in Euſebii chronico. Aliter tamen vitæ ſcriptor: *Initia ætatis. id eſt uſq; ad ſeptimũ annum, Cremonæ egit.* Quæ verba ſic emendat Scaliger in Euſebium; *uſque ad ſedecimum annum*: quo fere anno Mediolanum conceſſit. Studia autem illius fuere Græci præcipue ſermonis, tum medicinæ & mathematicarum diſciplinarum: philoſophiæ quoque, ſub Syrone Epicureo, & juxta Joſ. Scaligerum ſub Catio etiam Inſubri, ejuſdem ſectæ philoſopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem ſtudio ſocium habuit Varum illum, cujus gratia ſextam eclogam deinde ſcripſit. Epicureæ philoſophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius eclogæ argumento: de Varo in eadem, v. 7.

Poëſim imprimis dicitur auſpicatus adhuc puer: & *Cirim*, *Ætnam*, *Culicem*, *Moretum*, *Copam*, *Diras*, *Catalecton*, *Epigrammata*, *Priapeia* junior ſcripſiſſe. At Joſ. Scaliger, & poſt eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant *Moretum*, Auli Septimii Severi eſſe idem ſuſpicatur: *Diræ*, quin à Valerio Catone ſcriptæ ſint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priſcianus, ſed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obſcœniſſimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fæcibus collecta eſſe manifeſtum eſt. In *Catalectis & Epigrammatis*, ut multa ſunt indigna Virgilio, propter maledicos & inverecundos

fecundos ſales; ita paucula quædam eodem adoleſcente digna poſſunt videri. De *Ciri* & *culice* major eſt controverſia.

Ac Virgilii quidem eſſe hoc utrumque opuſculum ſuaſerunt multis verſus utrique complures aſperſi, qui in Georgicis & Æneide, aut iidem omnino, aut paullo accuratius limati reperiuntur. Non eſſe autem, mihi perſuadet ſtylus enervis ac vagus, obſcura ſententia, numeri diſſoluti: prorſus ut qui tam ſordide humilis fuit, non videatur potuiſſe unquam ad perſpicuam illam Bucolicorum lenitatem, multo minus ad ſplendidam Æneidos majeſtatem aſſurgere. Bene quidem Scaliger falſum demonſtrat, id quod in vita Virgilii legitur, ſcripſiſſe culicem, quicumque tandem Culex ille ſit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. 2. v. 74. teſtatur Lucanum ſcripſiſſe Pharſaliam, *ante annos Culicis Maroniani*. At Lucanus poſt multa opera ultimam condidit Pharſaliam, eamq; magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus eſt ætatis vigeſimo ſeptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, octavio dicatum eſſe. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimum quintum, ipſe tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipſi poëmata dicari, nec ea dici de ipſo potuerunt; *At tu, cui meritis oritur fiducia tantis*; aut ut habent codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia caſtris, Octavi venerande*. Igitur ſcriptum fuiſſe Culicem probabile eſt, cum Octavius aliquo in nomine cœpit eſſe: circa id temporis, quo donatus à Julio Cæſare militaribus donis, eum in Hiſpanienſia caſtra ſecutus eſt, anno u. c. circiter 709. Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credat a Virgilium ab illa Culicis exilitate ita repente convaluiſſe; ut anno poſt tertio quartove Bucolica ſcribere tam æquabili & vivido & puro nitore inceperit. His adducor ut putem, inſulſum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo poſteriorum ætatum ſcriptore fictum eſſe: qui cum apud veteres laudari paſſim videret juvenilem Maronis Culicem, amiſſum illum vitio temporum reſtituere per ludum aut per ſummam audaciam voluerit, quomodo deinceps à leviſſimis ſcriptoribus multa malitioſe conficta ſunt, ut Cornelii Galli elegiæ, & nuper Petronii fragmentum.

Idem eſto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore poſteriorem eſſe indicat Scyllæ, patris & patriæ ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad ſimilitudiné illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore inſaniens, cum nutrice item ſua, Metam. l. 9. Nec abſtinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipſius Myrrhæ proferendo: ut plane exiſtimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter ſcribendum oculos intendiſſe.

c

Non eſt igitur audiendus Scaliger,cumCirim illam ipſam ultimum eſſe ſtatuit opus Virgilii, etiam Æneide poſterius: quanquam enim fuſum eſt feliciore vena,quam Culex; tamen jacent in eo multa,multa horrent, nitent quampauciſſima: nec à Virgilio ſeneſcente, & æquo rerum ſuarum æſtimatore ſcribi tantillo in poëmatio potuit; *accipe dona meo multum vigilata labore:* nec Virgilium juvenem, & Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum cœperat tædium, ut in hoc tam levi opere deſinere non dubitaret; *In quo jure meas utinam requieſcere Muſas, & leviter blandum liceat deponere morem.* Nec juvenis itaque, nec ſenex Virgilius Cirim ſcripſit.

Annus u. c. 699. *Auguſti* 9. *Virgilii* 16.

CN. POMPEIUS MAGNUS. II.

M. LICINIUS CRASSUS. II.

Virilem togam ſumpſiſſe dicitur Virgilius apud Pſeudo-Donatum, anno ætatis 17. iiſdem Conſulibus, quibus natus erat. Idipſum agnoſcit Scaliger, ſed minus conſiderate. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Conſulatus ad Idus Octobres ſecundi, completos annos reperio plures quam quindecim. Si ergo Virgilius toga virili donatus eſt Pompeio & Craſſo ſecundum Coſſ. id anno Virgilii aut decimo quinto completo, aut decimo ſexto ineunte contigit. Sin ad uſque decimum ſeptimum ineuntem recedendum eſt: annus is fuit u. c. 700. Conſules, L. Domitius Ænobarbus, & Ap. Claudius Pulcher. Si denique decimus ſeptimus completus requiritur: annus fuit u. c. 701. Conſules, Cn Domitius Calvinus, & M. Valerius Meſſala: quem annum conſignat his verbis Hieronimus in Euſebio: *Virgilius ſumpta toga Mediolanum tranſgreditur.*

Et vero, etſi Romano jure pueritia anno 17. finiretur, eumq; ſumeretur toga pura ſeu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Auguſtus ex Suetonio togam ſumpſit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antoninus philoſophus ex Julio Capitolino anno 15.

Annus u. c. 708. *Auguſti* 18. *Virgilii* 25.

C. JULIUS CAESAR. III.

M. ÆMILIUS LEPIDUS. I.

Julius Cæſar menſe Octobri quater triumphat, de Gallia, de Aſia, de Ægypto, de Africa. Octavius, ſororis ejus nepos *militaribus donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt, quanquam expers belli propter ætatem.* Sueton. in Auguſto, 8.

Annus u. c. 709. *Auguſti* 19. *Virgilii* 26.

C. JULIUS CAESAR IV *ſolus.*

Cæſar proficiſcitur in Hiſpanias adverſus Pompeii magni liberos, Octavius *vixdum firmus à gravi valetudine.*

per infeſtas hoſtibus vias pauciſſimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum ſubſecutus magnopere demeruit. Suetonius ibid. Cæſar redux ſub initium Octobris triumphat quintum de Hiſpaniis.

Annus u. c. 710. *Auguſti* 20. *Virgilii* 27.

C. Julius Caesar v.

M. Antonius.

Cæſar expeditionem deſtinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum ſtudiis vacat, audit Cæſarem in ſenatu occiſum eſſe Idibus Martiis, ſe ab eo in nomen & familiam adoptatum. Romam redit: ſed adverſante M. Antonio Conſule, adjungit ſe optimatibus, quos ei infenſos ſciebat.

Annus u. c. 711. *Auguſti* 21. *Virgilii* 28.

C. Vibius Pansa.

A. Hirtius.

Octavius mittitur cum Conſulibus adverſus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obſeſſum tenebat. Solvitur obſidio. Conſules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites diviſio per Decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingreſſus, Conſulatum, mortuo Panſa tunc vacuum, ab invito ſenatu extorquet 14. Kal. Septemb. ſeu 19. Auguſti, ante annum ætatis vigeſimum expletum. Inito Conſulatu ſtatim in nomen & bona Cæſaris lege tranſiit, vocatuſq; eſt deinceps ab omnibus, Dione teſte l. 46. C. Julius Caesar Octavianus. Paulo poſt, nempe 27. Novembris, ipſe ac M. Antonius & M. Æmilius Lepidus, Triumviros ſe reipublicæ conſtituendæ in quinquennium renunciant, magiſtratus abſque ſenatus & populi conſilio deſignant in idem tempus, proſcriptionem inimicorum ſuorum indicunt, qua Cicero 7. Decembris occiſus eſt.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii ſextam Romæ auditam à Cicerone fuiſſe in theatro, cum à Cytheride mima cantaretur: eundemq; Romanæ eloquentiæ principem, ad ſuam & novi poëtæ laudem exclamaſſe: *Magnæ ſpes altera Romæ*: quæ verba deinceps Virgilus in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occiſus eſt, Eclogas ſcribere nondum Virgilius cœperat: accedum venerat Romam: ſed adhuc, aut Mediolani, aut in rure ſuo verſabatur, ut mox deinde oſtendemus.

Annus u. c. 712. *Auguſti* 22. *Virgilii* 29.

L. Munatius Plancus.

M. Æmilius Lepidus ii.

Kalendis Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæſari habitos honores, ſacellum ipſi dedicant in foro;

ejus ſimulacrum ludis Circenſibus cum Veneris ſimulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus ſe *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntque Caſſius & Brutus, duobus præliis, menſis fere unius intervallo diſſitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Aſiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros ſuis Antonianiſque veteranis dividat.

Annus u. c. 713. *Auguſti* 23. *Virgilii* 30.

L. Antonius.

P. Servilius Isauricus.

Fit agrorum diviſio, ex optimis quibuſque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros ſteterant, ſed etiam aliis, ut habent Appianus & Dio. Fulvia M. Antonii uxor, & Lucius Antonius Conſul Marci frater, cum diviſionis illius adminiſtrationem & gratiam apud milites derivare ad ſe non potuiſſent veterum poſſeſſorum querelis in ſpeciem commoti, bellum in Octavianum ſuſcitant. Aſinius Pollio, M. Antonii ſingularis amicus, Galliam Ciſalpinam interim copiis tenet, & Alpium tranſitum Octaviani legionibus intercludit, ut conſtat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Peruſiæ obſeſſo ſuppetias ferre fruſtra conatus, ſub anni ſequentis initium dedita Peruſia, cum ſeptem legionibus Venetiam, in qua regione Mantua eſt, in poteſtate Antonii diu retinet, ut teſtatur Velleius

Atque hæc illa eſt Agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio ſuo multatus eſt. Neque enim eſt, cur Corradus calamitatem illam accidiſſe poëtæ ſuſpicetur decemvirali illa diviſione, quæ Mutinenſe bellum ſecuta eſt, & cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipſe Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit*: neque iſtud: *Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant*: potuit vero hac Philippenſi diviſione; cum ſe jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, ſummaque polleret Triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam diviſionem rejiciunt, & annum u. c. 723. cum enim è pleriſque omnibus Virgilianæ vitæ ſcriptoribus certum ſit, Bucolica triennio eſſe perfecta; certum item, ut mox demonſtrabitur, Eclogam quartam anno u. c. 714. Pollione Conſule, eſſe editam: certum id quoque habendum eſt, ſpatium illud triennii circa Conſulatum Pollionis omnino eſſe numerandum. Adde quod idem ipſe Pomponius Virgilium dicat edidiſſe Bucolica anno ætatis 23. aut 24. Probus & Pedianus, anno 28. Servius, anno 29. Atqui divi-

tionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta : quod incuriam ſcriptorum ejuſmodi manifeſtam facit.

Igitur ſic ſtatuo. Virgilium Aſinio Pollioni, tum in Gallia Ciſalpina & Venetia, cujus pars eſt ager Mantuanus, cum imperio verſanti, ſive per Varum, quocum philoſophiæ ſtuduerat, ſive per Cornelium Gallum, ſive per ſeipſum innotuiſſe : per Pollionem commendatum eſſe Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepſiſſe. Quanquam enim tunc diverſarum erant partium Mæcenas & Pollio : ſimilitudo tamen ſtudiorum & æqua probitatis fama ſic utrumque ſociabat, ut anno proxime ſequente adminiſtri Brundiſinæ pacis una adhibiti ſint. Certe Pollionis in Virgilium priora fuiſſe merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat : quod prior à Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata ſit : Ecloga unica mox in illius honorem edita ; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomini nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet ſuos, Romam ſub anni hujus initia primum venit. Quidni enim Virgilio de ſe fides habeatur ? At Eclogâ primâ ſub Tityri perſona teſtatur, ſibi ante amiſſos agros Romam ignotam fuiſſe : *Vrbem quam dicunt Romam Melibæe putavi ſtultus ego huic noſtræ ſimilem . &c.* ſe libertatis obtinendæ gratia eò profectum : *Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi ? Libertas* . &c.

Eam obrem inter fabulas puto quicquid habet vitæ ſcriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magiſtro ſtabuli carus primum fuerit: quod panes eidem ut uni è ſtabulariis in ſingulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre ſuo aliquando ſollicitus, conſuluerit ea de re ſtabularium Maronem ; ejuſque opera ſperaverit patrem ſe poſſe ſuum certo intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus ſcite interdum reſpondebat. Fuerit enimvero Maroni ſingularis illa, quam reipſa fuiſſe libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minime ſunt: quis tantum Octaviani fuiſſe ſtuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam eſſe vim ſibi perſuaderet; aut tantam Romani moris inſcitiam, ut ſe *regem magnanimum* appellaret; aut ipſi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Auguſti* nomine appellaret, ante annos minimũ quatuordecim, quam eſſet honorifica illa appellatio ejus in gratiam inſtituta. Quid ? jocus ipſe quam inſulſus : Piſtoris filium ſibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret. Cui fabulæ locum puto præbuiſſe quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera pro-

bra ſolitum objicere, quod proavum haberet piſtorem.

Hoc itaque anno ſcripta eſt Ecloga prima, qua poëta ſuam in agro recuperando felicitatem ſub Tityri nomine repræſentat. Proinde exorſus eſt Bucolica, cum annum decurreret nonum ac vigeſimum; necdum Idus Octobres attigiſſet, quo tempore trigeſimum erat ingreſſurus. Statimq; Roma profectus Mantuam, novoſque poſſeſſores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quiſquis fuerit, male habitus, ægre vitæ ſuæ conſuluit, Mincio natatu trajecto. Romam ingreſſus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret: Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtuliſſe videtur Varo, apud Octavianum gratioſo, quaſi libellum ſupplicem indicemque calamitatis; eamque, ut res urgebat, ſubitario impetu è variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnaſſe: quod legenti perſuaſum fore facile confido.

Annus u. c. 714. *Auguſti* 24. *Virgilii* 31.

CN. DOMITIUS CALVINUS.

C. ASINIUS POLLIO.

OCtavianus Lucium Antonium urbemque Peruſiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brundiſii pacem cum Octaviano componit; adminiſtris, ex parte Octaviani, Mæcenate: ex parte Marci, Pollione. Octavia ſoror Octaviani, mortuo Marcello priori viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: ſed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infeſtis navibus obtinente, fames in urbe ſæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, à plebe tantum non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compoſitis rebus, lætitia communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt è magiſtratu Conſules, Calvinus & Pollio, in paucos qui ſupererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitus ſui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adverſus Parthinos, gentem Illyricam, & olim Bruti Caſſiique ſtudioſam: expeditionemque Pollioni ſuo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proxime conſequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus eſſet, ejus genethliacon canit Ecloga quarta: antequam Pollio magiſtratum abdicaſſet, nam v. 11. *Teque adeo decus hoc ævi te conſule inibit Pollio:* Poſt Brunduſinam pacem Pollionis opera conſtitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem*: poſt pacem etiam Puteolanam, invecta ſcilicet in urbem abundantia, nam v. 21. *Ipſæ lacte domum referent*

diſtenta capellæ ubera &c. Igitur ſub extremos anni dies. Parum enim ſana fuiſſet illa ætatis aureæ promiſſio, imminente, aut Brunduſini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus u. c. 715. *Auguſti* 25. *Virgilii* 32.

L. MARCIUS CENSORINUS.

C. CALVISIUS. SABINUS.

POllio bellum adverſus Parthinos feliciter gerit: de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perluſtratque Illyrici & Venetiæ litora: Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perſtringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi, ſive oram Illirici legis æquoris*, &c.

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem, videtur ſcripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum ſcilicet victimæ & ſacra triumphalia pro Pollionis victoria pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni paſcantur v. 84. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam: Pierides, vitulum lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum* &c. Quam ſi quis levem conjecturam putet; de illa non admodum pugnabo mecum ut ſentiat.

Annus u. c. 716. *Auguſti* 26. *Virgilii* 33.

APPIUS CLAUDIUS PULCHER.

C. NORBANUS FLACCUS.

BEllum inter Octavianum & S. Pompeium renovatur, adverſa primum Octaviani fortuna.

Virgilius Bucolicis finem imponit, poſtquam ea triennio ante incepiſſet. Tunc ergo ſcripta eſt Ecloga, quæ decima numeratur, quam hac ipſe conſignat nota: *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hic omiſimus, quo tempore ſcriptæ ſint, nihil certo indicat.

Annus u. c. 717. *Auguſti* 27. *Virgilii* 34.

M. VIPSANIUS AGRIPPA I.

L. CANINIUS GALLUS.

DUm adverſus S. Pompeium Octavianus bellum inſtaurat: orditur Virgilius Mæcenatis ſuaſu Georgica, quæ ſeptem annis conſequentibus exequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus u. c. 718. *Auguſti* 28. *Virgilii* 35.

L. GELLIUS POPLICOLA.

M. COCCEIUS NERVA.

S. Pompeius ab Octaviano navali pugnæ vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primum incipit: ut habet Appianus lib. 5. Civil. M. Antonius, re adverſus Parthos male geſta, concedit in Ægyptum ad Cleopatram:

ibi ſe luxui & voluptatibus tradit.

Annus u. c. 719. *Auguſti* 29. *Virgilii* 36.

L. CORNIFICIUS.

S. POMPEIUS. S. F.

S. Pompeius fuga ſe recipit ad Antonium, ejuſque juſſu in Phrygia occiditur à Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim conſecratur, cum jam annos 28. exegiſſet, ut habet diſerte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur: id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. *Divi Julii*. ſe filium appellabat.

Annus u. c. 720. *Auguſti* 30. *Virgilii* 37.

M. ANTONIUS II.

L. SCRIBONIUS LIBO.

Annus u. c. 721. *Auguſti* 31. *Virgilii* 38.

C. CAESAR OCTAVIANUS II.

L. VOLCATIUS TULLUS.

Annus u. c. 722. *Auguſti* 32. *Virgilii* 39.

CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.

C. SOSIUS.

HIs annis tribus jacta ſunt belli ſemina, Octavianum inter & Antonium.

Annus u. c. 723. *Auguſti* 33. *Virgilii* 40.

C. CAESAR OCTAVIANUS III.

M. VALERIUS MESSALA.

DEbellatur apud Actium, Epiri promontorium, 2. Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immenſis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India; totaque ferme Aſia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus u. c. 724. *Auguſti* 34. *Virgilii* 41.

C. CAESAR OCTAVIANUS IV.

M. LICINIUS CRASSUS.

REverſus in Italiam Octavianus, ut quartum Conſulatum acciperet, obvium habet Brunduſii Senatum, à quo Conſul renunciatur: ibique dies, juxta Suetonium ſeptem & viginti, juxta Dionem triginta cum ſubſtitiſſet; inde ſtatim abit in Aſiam, ubi reliquam hyemem traducit, inſtruendo belli Ægyptii apparatu.

Falſum igitur, quod in vita Virgilii legitur: hunc Cæſari ex Actiaco bello reduci, & ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs eſt Campaniæ, commoranti, legiſſe Georgica: Mæcenate ſuſcipiente legendi vices, quoties is vocis offenſione interpellaretur. Aut id ſi verum eſt; non poſt Actiacum bellum, ſed poſt Ægyptium neceſſe eſt accidiſſe.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus capit, menſe

Sextili, qui deinde Auguſtus appellatus eſt. Tum Cleopatræ & Antonii obitu ſolus univerſi orbis potitus imperio, primum Ægypti præfectum, ſub procuratoris nomine, inſtituit Cornelium Gallum, eum, de quo decima Ecloga ſcripta eſt. Inde Octavianus per Syriam in Aſiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: tum Tiridatem & Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ ſuæ terrore compoſuit: tum Divinos honores affectavit palam, permiſitque ſibi templa extrui Nicomediæ, Pergami &c. Quæ contigere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clauſulā adhibebat his verbis: *Hæc ſuper arvorum cultu pecoriſq; canebam, & ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum fulminat Euphratem bello, victorq; volentes per populos dat jura, viamq; affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope* &c. Idem tunc prioribus libris quoſdam attexuit verſus, hujus ipſius anni & Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te maxime Cæſar, qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris, imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumq; fluentem Nilum, & navali ſurgentes ære columnas: addam urbes Aſiæ domitas pulſumque Niphatem* &c. Qua eadem hyeme ſtatim animum ad Æneida convertit, eamq; per annos undecim executus eſt, ut communiter vitæ ſcriptores habent.

Annus u. c. 725. Auguſti 35. Virgilii 42.

C. CAESAR OCTAVIANUS. V.
S. APPULEIUS.

CÆſar Romam reverſus ter triumphat Sextili menſe: de Dalmatis, de Macedonia & Actio, de Cleopatra & Ægypto. Atque ita pace per univerſum orbem Romanum conſtituta, templum Jani claudit tertium à Romulo. Quod inſeruit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aſpera tunc poſitis miteſcent ſæcula bellis, claudentur belli portæ* &c.

Eodem anno cenſuram exercet Cæſar, & collegam ſibi aſſumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ, moreſque ambo multa fecerunt. Id quoque ſignificat Virgilius eodem libro v. 296. *Cana fides & Veſta Remo cum fratre Quirinus, jura dabunt.*

Dicitur & hoc anno Cæſar deliberaſſe de imperio deponendo, eaque de re conſultores adhibuiſſe Mæcenatem & Agrippam. Et ſuadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas, cujus conſilio obſecutus eſt. Id vero perquam abſurdum, quod ſi eſſet, non fuiſſet à ſolo Pſeudo-Donato, ſed à graviſſimis etiam hiſtoricis memoratum: Maronem nempe ab Cæſare vocatum etiam in con-

ſilium, Mœcenati aſſenſum eſſe, nutantemque principis animum aſſenſu hoc ſuo confirmaſſe.

Annus u. c. 726. *Auguſti* 36. *Virgilii* 43.

C. CAESAR OCTAVIANUS VI.

M. VIPSANIUS AGRIPPA II.

CÆſar perfecta hoc anno cenſura, ſolemnibus ſacrificiis Romano more luſtrum condit: ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ ſuæ memoriam à ſe prius inſtituros, primum exhibet, nobilium puerorum equeſtri decurſione & gymnica exercitatione præcipue inſignes: ex Dione l. 51. & 53. Quæ omnia ſub Æneæ perſona repræſentat Virgilius l. 3. v. 279. *Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: Exercent patrias oleo labente palæſtras nudati ſocii* &c.

Annus u. c. 727. *Auguſti* 37. *Virgilii* 44.

C. CAESAR OCTAVIANUS VII.

M. VIPSANIUS AGRIPPA III.

AUguſti nomine donatur Octavianus à Senatu, Munatii Planci ſententia, Januario menſe.

Annus u. c. 728. *Auguſti* 38. *Virgilii* 45.

C. CAESAR AUGUSTUS VIII.

T. STATILIUS TAURUS II.

COrnelius Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Auguſto conſtitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem inviſus, & à Senatu damnatus ſeipſum interficit. Aiunt ejus laudes fuſe à Virgilio fuiſſe celebratas Georg. lib. 4. indeque poſt ejus necem juſſu Auguſti ſublatas, & Ariſtæi fabulam earum loco ſubſtitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quod Ariſtæi fabula ſic cum apum cultura connexa eſt, ut nata è re ipſa, non huic attexta videatur: tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuiſſe, qui non niſi pauculos verſus Mœcenati dederat ſuo, cui totum ipſum opus dedicabat: tum quod Auguſtus ipſe, qui Suetonio teſte luxerat Galli necem, non ita videtur infeſtus ejus fuiſſe memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus u. c. 729. *Auguſti* 39. *Virgilii* 46.

C. CAESAR AUGUSTUS IX.

M. JUNIUS SILANUS.

AUguſtus movet expeditionem in Cantabros: cujus in decurſu, ſupplicibus, ut Pſeudo-Donatus ait, minacibuſque literis partem Æneidos aliquam efflagitat à Virgilio: nec obtinet. Virgilianæ ad Auguſtum epiſtolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. lib. 1. cap. ultimo: *Ego vero frequentes à te literas accipio . . . De Ænea quidem meo, ſi mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mit-*

ſtrem. Sed tanta inchoata res eſt, ut pene vitio mentis tantum opus ingreſſus mihi videar: cum præſertim, ut ſcis, alia quoque ſtudia ad id opus, multoque potiora impartiar.

Annus u. c. 730. *Auguſti* 40. *Virgilii* 47.

C. CAESAR AUGUSTUS X.

C. NORBANUS FLACCUS.

MArcellus, Octaviæ ſororis Auguſti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur, ex Hieronimo in Euſeb. Horatius de hujus obitu Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonenſem, à Quintilio Varo deberę diſtingui, oſtendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus u. c. 731. *Auguſti* 41. *Virgilii* 48.

C. CAESAR AUGUSTUS XI.

CN. CALPURNIUS PISO.

MOritur Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Auguſti & Octaviæ totiuſque populi Romani luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo poſt, ſextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere verſibus: quos cum recenti adhuc dolore Auguſto recitaret, dicitur Octavia defeciſſe, & pro ſingulis hujus argumenti verſibus poëtæ dena ſeſtertia juſſiſſe numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male conveniebat, Romæ ab Auguſto excipitur. Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos & ſigna, bellis ſuperioribus Romanis erepta, Auguſtus à Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum ſuſpicaretur, inſeruit libro ſeptimo, cui tunc dabat operam. v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrymabile bellum* &c. *Seu tendere ad Indos, Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.* Igitur annis minus quatuor, ſex fere ultimos operis libros poëta perfecit: nec vero tanta in iis elucet, quanta in ſuperioribus, cura.

Annus u. c. 732. *Auguſti* 42. *Virgilii* 49.

M. CLAUDIUS MARCELLUS.

L. ARRUNTIUS.

SUb anni hujus finem, antequam ſequentes Conſules magiſtratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Auguſtus ſuſcipit.

Annus u. c. 733. *Auguſti* 43. *Virgilii* 50.

Q. ÆMILIUS LEPIDUS.

M. LOLLIUS.

AUguſtus perluſtrat Græciæ & Siciliæ civitates: hyemem que tranſigit in inſula Samo.

Annus u. c. 734. *Auguſti* 44. *Virgilii* 51.

M. Appuleius.

P. Silius Nerva.

Trajicit Auguſtus in Aſiam, mulctat Syriæ civitates & ibique amiſſas à Craſſo aquilas recipit à Parthis. Romam revertitur: iterumque in Samum hyematurus conſedit.

Annus u. c. 735. *Auguſti* 45. *Virgilii* 52.

C. Sentius Saturninus.

Q. Lucretius Vespillo,

Virgilius, Æneide confecta, proficiſcitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cum tamen Auguſto Romam revertenti occurriſſet, de reditu cum eo cogitans languore correptus eſt: auctaque per navigationem valetudine, Tarentum, aut, juxta plures, Brunduſium appulit, ibidemque deceſſit, 22. Septembris, annos natus 51. menſes 11. dies 7. Dicitur moriens Æneida, cum nondum ad eam quam inſtituerat animo formam perduxiſſet, petiiſſe comburendam; negatamque ſibi ab amicis, per teſtamentum legaſſe Plotio Tuccæ, & Vario, qui eam aut comburerent, aut emendarent. Fabulam putat Corradus: ſed cum id aperte Gellius, Macrobius, impriмiſque Plinius hiſtoriæ ſuæ lib. 7. c. 30. teſtentur: non video contra teſtes ejuſmodi quæ vis poſſit eſſe tanta rationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium: è quibus Varius Epici carminis ea ætate princeps fuit. Satyr. l. 1. 5. *Poſtera lux oritur multo gratiſſima: namque Plotius & Varius Sinueſſæ, Virgiliuſque, occurrunt: animæ, quales neque candidiores terra tulit. nec queis me ſit devinctior alter.* Corpus Virgilii Neapolim, ut cupierat, tranſlatum, via Puteolana ſepultum eſt. Scripta, ſublatis aliquot verſibus, nullo addito, dicuntur expurgata. Morum & famæ cognito, è veterum teſtimoniis mox afferendis, potius quam ex Pſeudo-Donato repetenda eſt.

TESTIMONIA
VETERUM
DE VIRGILIO.

HORATIUS. *Sat. l. 1. 10.*

Forte epos, acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerint gaudentes rure Camœnæ.

IDEM, *Sat. 6.*

Optimus olim
Virgilius, poſt hunc Varius, dixere quis eſſem.

PROPERTIUS, *lib. 2. Eleg. ult.*

Me juvet æternis poſitum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad oſſa Deus:
Actia Virgilium cuſtodis litora Phœbi,
Cæſaris & fortes dicere poſſe rates:
Qui nunc Æneæ Trojani ſuſcitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite Romani ſcriptores, cedite Graji:
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.
Tu canis umbroſi ſubter pineta Galeſi
Thyrſin, & attritis Daphnin arundinibus, &c.
Tu canis Aſcræi veteris præcepta poëtæ,
Quo ſeges in campo, quo viret uva jugo.
Tale facis carmen docta teſtudine, quale
Cynthius impoſitis temperat articulis,

OVIDIUS, *Artis amat. lib. 3.*

Et profugum Ænean, alta primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, *Amorum lib. 1.*

Tityrus, & ſegetes, Æneiaque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, *Triſt. l. 2.*

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luſerat ante modis.

SILIUS, *lib 8.*

Mantua Muſarum domus, atque ad ſidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris,

STATIUS Thebaida alloquens;

Vive precor, nec tu divinam Æneida tenta;
Sed longe ſequere, & veſtigia ſemper adora.

JUVENALIS, *Satyra* 11.

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altiſoni dubiam facientia carmina palmam.

MARTIALIS, *Epig. l.* 8.

Temporibus noſtris ætas cum cedat avorum,
Creverit & major cum duce Roma ſuo:
Ingenium ſacri miraris abeſſe Maronis,
Nec quenquam tanta bella ſonare tuba?
Sint Mæcenates, non deerunt Flacce Marones:
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.
&c.

IDEM. *lib.* 14.

Accipe facundi Culicem ſtudioſe Maronis;
Ne nugis poſitis arma virumque canas.

SULPICIUS CARTAGINENSIS.

Juſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variuſque ſimul: tu maxime Cæſar
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene eſt alio Troja cremata rogo.

ALCIMUS.

Mæonio vati qui par aut proximus eſſet,
Conſultus Pæan riſit & hæc cecinit:
Si potuit naſci quem tu ſequereris, Homere;
Naſcetur qui te poſſit, Homere, ſequi.

VELLEIUS, *lib.* 2.

Inter quæ maxime noſtri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriuſque, &c.

SENECA, *Controv. lib.* 3.

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione ſoluta reliquit: Ciceronem eloquentia ſua in carminibus deſtituit.

PLINIUS, *Hiſt. l.* 7. c. 30.

D. Auguſtus carmina Virgilii cremari contra teſtamenti ejus verecundiam vetuit: majuſque ita vati teſtimonium contigit, quam ſi ipſe ſua carmina probaviſſet.

PLINIUS, *Epiſt.* 21. *lib.* 3.

Virgilii ante omnes (imaginem veneratur Silius) cujus natalem religioſius quam ſuum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum ſolebat.

TACITUS, *Dialogo de Orat.*

Malo ſecurum & ſecretum Virgilii receſſum: in quo tamen, neque apud D. Auguſtum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti epiſtolæ: teſtis

Ipſe populus, qui auditis in theatro verſibus Virgilii ſurrexit univerſus, & forte præſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt ſic quaſi Auguſtum.

QUINTILIANUS, *lib.* 10.

Utar verbis iiſdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi, cui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: ſecundus, inquit, eſt Virgilius: propior tamen primo quam tertio.

IDEM, *lib.* 9.

Vetuſtatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS & GELLIUS.

Totis capitibus, quæ exſcribere longum eſſet.

LAMPRIDIUS, *de Alexandro Severo.*

Virgilium, Platonem poëtarum vocabat: ejuſque imaginem cum Ciceronis ſimulacro in ſecundo larario habuit, & Achillis, & magnorum virorum.

ARGUMENTUM
IN BUCOLICA.

Bucolicum carmen idem eſt ac paſtorale, deducto nomine à paſtoribus, quorum ſunt præcipui qui curant boves, ſive bubulci, Græce βουκόλοι, à βοῦς bos. *Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracuſanum poëtam, imitandum ſibi propoſuit.*

Carmina ejuſmodi ſua vocavit Theocritus idyllia, *Virgilius* eclogas. *Eſt autem* ἐκλογὴ ecloga, *delectus paucorum aliquot opuſculorum è pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicarit: vel, delectus quorumdam verſuum quos è Theocrito per imitationem expreſſerit: eſt enim* ἐκλέγειν eligere, ſecernere. *Male autem ſcribitur à quibuſdam Ægloga, quaſi ab* αἶξ capra & λόγος ſermo: *tum quia non* ἐκλογὴ, *ſed* αἰγολογία *dicenda eſſet: tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multo maxima: tum denique quia nomen ecloga aliis operibus tribuitur bene multis, in quibus paſtoritium nihil, imo nihil omnino præter* delectum *ſignificat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis* eclogas, *ſive excerpta è majori opere: odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris,* varii carminis eclogas: *ejuſdem Horatii ſatyræ quibuſdam in codicibus* eclogæ *inſcribuntur.*

Cœpta ſunt bucolica anno Virgilii 29. exeunte, U. C. 713. & triennio perfecta: ut jam in vita, moxque ſingulis in eclogis diſſeremus.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS BUCOLICA.

ECLOGA I. TITYRUS.

ARGUMENTUM:

*C*ÆSAR *Octavianus cum agrum Cremonenſem & Mantuanum veteranis militibus in præmium attribuiſſet, Virgilius Mantuanus inter cæteros agello ſuo ſpoliatus eſt: ſed Mæcenati commendatus per Aſinium Pollionem, qui tunc in illa regione cum aliquot legionibus verſabatur; & per Mæcenatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiſerat recuperavit. Hac igitur ecloga laudes Octaviani & Romæ, ſuam felicitatem, Mantuanorum calamitatem commemorat. Tityrus Virgilium repræſentat, Melibœus Mantuanos.*

Scripta eſt anno Virgilii 29. *Urbis conditæ* 713. *Coſſ.* P. *Servilio & Lucio Antonio, Marci fratre: quo anno facta eſt celebris agrorum diviſio, ex qua bellum Peruſinum ſtatim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, & cum eo adverſus Triumviros conſpirantibus. Accidit autem agraria illa diviſio poſt victoriam Philippenſem Oc-*

taviani & M. Antonii, de Bruto & Caſſio Julii Cæſaris percuſſoribus, anno proxime præcedente relatam: non vero poſt victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio, ut male in Pomponii & Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii 39. At Bucolica ante annum ejus 32. abſoluta ſunt; quippe anno 29. incœpta, & triennio perfecta. Quos errores in vita Poëtæ fuſius emendavimus.

TITYRUS.] Aptum argumento nomen. Eſt enim Tityrus, Heſychio *Satyrus, calamus, avis quædam*: Servio, *aries major*: interpreti Theocriti, *otioſus*.

TITYRUS. MELIBOEUS.

MEL. Tityre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi
Sylveſtrem tenui Muſam meditaris avena:
Nos patriæ fines & dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas.

MEL. Tityre, tu jacens ſub umbraculo fagi opacæ, modularis cātilenam paſtoralem cum *parvâ fiſtulâ: nos deſerimus terminos patriæ & agros amœnos; nos eximus è patria: tu Tityre otioſus ſub umbra doces arbores referre* nomen *pulchræ Amaryllidis.*

MEliboeus.] boum curator, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, *quia curæ eſt ipſi de bobus.*

1. *Fagi.*] Fagus, quæ & æſculus dicitur, arbor glandifera, *heſtre*, ex qua olim homines victitabant: unde dicta Græcis quidem φηγὸς *fagus*, à φάγειν ſive φαγεῖν *edere*; Latinis autem æſculus pariter ab eſu. Utramque aliqui non male diſtinguunt.

2. *Avenâ*] Muſica inſtrumenta inter paſtores concinnata, primo ex avenis calamiſque triticeis inter ſe cera compactis: tum ex arundinibus & cavatis buxi fiſtulis: mox è gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena, ſtipula, calamus, arundo, fiſtula, buxus, tibia, cornu, æs &c.* pro muſicis inſtrumentis uſurpātur.

5. *Amaryllida ſylvas:*] Per ſylvas, Echo intellige, quæ frequens in ſylvis. De *Amaryllide* infra, verſ. 31.

TIT. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.
MEL. Non equidem invideo, miror magis undique totis
Uſque adeo turbatur agris. En ipſe capellas
Protinus æger ago, hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis ah! ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,

TIT. O Melibœe, Deus nobis dedit hanc quietem. Nam habebo ſemper illum Dei loco: ſæpe tener agnus electus *ex ovili noſtro tinget illius aram* ſanguine. *Ille permiſit vaccas meas vagari, ut vides, &* me *ipſum canere fiſtulâ ruſticâ quicquid vellem. M E L. Ego quidem non invideo, immo admiror,*cum *tantus ſit tumultus toto rure. Ecce ego mœrens abigo præ me capellas, & hanc, ô Tytire, difficile traho. Modo enim enixa geminos* fœtus, qui erant *ſpes gregis, proh* dolor! *deſeruit eos rigido in ſaxo, inter ſpiſſas corylos.*

6.*Deus nobis hæc otia fecit.*] Octavianus, quem Deum per adulationẽ appellat. Errant quippe qui ſacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuiſſe inſtituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus niſi poſt ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet diſerte Appianus l. 5.*Civil.* hoc eſt annis tribus poſt edita à Virgilio bucolica ſimul omnia.

14.*Corylos.*] Corylus *Coudrier.* Nux avellana ſylveſtris.

16.*Si mens non læva.*]Læva, ſeu ſiniſtra pars, ambigue à Romanis accepta: ſæpe in malum omen, ut hic, & v. 18. ſæpe in bonum, ut Æn. 2. 693.*Intonuit lævum.*Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diverſa? An quod in interpretandis oſtentis, aliquando ſitum Deorum, à quibus illa dabantur; aliquando ſitum augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis eſt. Ita volunt aliqui auctore Plutarcho lib. de quæſtionibus Romanis. Aliud quiddam ſuggerit Cicero de divin. l. 2. 82. Cum enim di-

De cælo tactas memini prædicere quercus :
Sæpe ſiniſtra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen ille Deus qui ſit, da, Tityre, nobis.
TIT. Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quò ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.

Memini quercus afflatas fulmine ſæpe prænunciaſſe nobis hanc calamitatem, niſi animus imprudens fuiſſet : ſæpe cornix funeſta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam ſit ille Deus. TIT. Ego demens, ô Melibœe, exiſtimavi urbem, quæ vocatur Roma, ſimilem eſſe noſtræ Mantuæ, *ad quam* nos *paſtores conſuevimus deducere agnos tenellos.*

cat Græcis quidem & barbaris dextra auſpicia, Romanis ſiniſtra viſa eſſe meliora : hinc dici poſſunt Romani ſæpe ſuo more, ſæpe Græco more in re divinatoria locuti eſſe. Unde autem utrique ſiniſtras dextraſque partes ſumerent, dicetur Ecl. 9. 15.

Sæpe ſiniſtra &c.] Non quidem *à ſiniſtra parte* : quippe ex augurum doctrina, *cornix à ſiniſtra, corvus à dextra ratum facit* : ut docet Cicero de divin. lib. 1. 85. & Plautus in Aſin. At ſiniſtra hic ſimpliciter *funeſtam* ſignificat, ex quacumque parte venerit. Nam ſic ait idem Cicero de divin. lib. 2. 82. *Haud ignoro, quæ mala ſunt ſiniſtra nos dicere, etiamſi dextra ſint.* Quæ vox, *mala*, quanquam ſuggeſta ſit à Lambino, ubi prius legebatur *bona* : tamen conſtat emendationis veritas ex eo, quod alioqui locus ille totus ſenſu careat, & aliis à Lambino patentiſſimis erroribus purgatus ſit. Porro funeſta hæc eſt Virgiliana cornix. 1. quia cornix omnis per ſe funeſta. 2. quia ex ilice, arbore item funeſtâ. 3. quia ex ilice cava & putri.

18. *Ab ilice.*] Ilex, arbor glandifera, è genere quercuum, *de l'yeuſe.*

19. *Da Tityre.*] *Dare & accipere* pro *dicere & audire.* Terent. Heaut. *Nunc quamobrem has artes didicerim, paucis dabo.* Æn. 2. *Accipe nunc Danaum inſidias.* Audacius etiam ſequioris ævi ſcriptores *datur* uſurpavere pro *traditur, dicitur.* Statius 7. Theb. *Aſopus genuiſſe datur.* Claud. 3. de Raptu. *Illic poſuiſſe cruentam Ægida, captivamque pater poſt prælia prædã advexiſſe datur.* Quod contra Jul. Scaligerum defendit Barthius, ſed male : quicquid enim affert è veteribus eam in rem, probat *dare* pro *dicere* active

Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verùm hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
MEL. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
TIT. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem,
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:

Quemadmodum ſciebam catulos canibus, & hœdos capellis eſſe ſimiles: quemadmodum ſolebam comparare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter cæteras, quantum cupreſſi ſolent eminere inter viburna flexilia. MEL. Et quæ tanta neceſſitas te coëgit Romam petere? TIT. Libertas, quæ licet *tarda, tamen aſpexit me deſidem, cum jam cana barba decidici*, non paſſive.

23. *Sic canibus &c.*] Senſus juxta Servium legitimus hic eſt: Putabam antea Romam ita ſimilem eſſe urbibus aliis, ut ſunt catuli canibus ſimiles, qui ſolâ magnitudine differunt: in quo errabam: nunc enim probavi, eam à cæteris genere etiam & natura diſtare: nam ſedes eſt Deorum, tamque noſtris urbibus antecellit, quam cupreſſi viburnis: quæ arbores duæ, natura inter ſe, non ſolâ magnitudine differunt.

26. *Inter viburna cupreſſi.*] Viburnum, virgulti ſpecies, *viorne*. Cupreſſus, *cyprès*: arbor nota.

29. *Candidior poſtquam, &c.*] Grave hic diſſidium interpretum. Cauſa diſſidii, quod Virgilius, qui hic Tityrus, anno ætatis 29. quo ſcripſit hanc eclogam, canus eſſe non potuit. Quatuor modis ſolvitur hic nodus, I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Poſtquam tondenti barba cadere cœpiſſet, id eſt, poſtquam cœpi barbam alere, tum inertem reſpexit me *libertas candidior*, id eſt, *ſpecioſa & benigna*. Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, que tenerior eſt, necdum colorem induit: hoc pacto: Libertas reſpexit me, tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Male tamen uterque, quia deinde Tityro expreſſe dicitur: *Fortunate ſenex, &c.* III. Melius, junior poëta latere ſub ſenili perſona dicetur voluiſſe, ideo, quia ſervum ſe fingit eſſe, deque recepta libertate gloriatur, quam obtinere ſervi, niſi jam ſenes & multis laboribus probati, non ſolebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique ſervatam allegoriam, quod mox clarius patebit. *Igitur*, ut aie

Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit,
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculî.

deret ſecanti: tamen aſpexit, & venit poſt multos annos ſervitutis*: ex quo ſecutus ſum Amaryllida, & reliqui Galateam. Scilicet, quamdiu amavi Galateam, (fatebor enim) nec ſperavi libertatem, nec curavi patrimonium: licet educerem ex*

Probus, *eadem licentia ſenem ſe dixit, cum ſit juvenis; qua paſtorem ſe facit, cum ſit urbanus; aut Tityrum nominat, cum ſit Virgilius.*

31. *Poſtquam nos, &c.*] Amicarum nomina: *Galatea* quidem à lacte deductum, quod græce eſt γάλα, γάλακτος *Amaryllis* ab incilibus, per quæ in agris aquæ derivantur, hoc enim eſt ἡ ἀμάρα. ruſticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem, Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam eſſe: quo id auctore? ut enim conſtet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuiſſe, quod evulgare nefas eſſet, ſane quid illud nominis fuerit à nemine proditū eſt. Nannius vero, Fabii Pictoris autoritate fultus, Argeum campum, qui ſeptem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuiſſe ait: factis deinde Vertumno ſacris exſiccatum: quod per incilia factum eſſe ſuſpicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut & *Galateæ* nomen, Mantuæ, quod illic Galatæ togati ſedes haberēt, tractuſque ille *Gallia togata* vocaretur. His omiſſis nugis, ego nullam hic allegoriam agnoſco. I. Quia Poëta bis in hac ecl. Romam diſerte ac proprio nomine appellat, quam quid eſſet cauſæ, cur modo Romam, modo Amaryllida appellaret? II. Diſtinguit pariter Mantuam à Galatea, cum dicit ſe, dum ſerviret Galateæ, ſine fructu caſeos ingratæ urbi preſſiſſe. III. Si ſtet allegoria, inextricabilis eſt verſus ille: *Mirabar quid mœſta Deos, &c.* ut mox conſtabit. IV. Monet Servius in vita Virg. *Illud tenendum eſſe, in bucolicis, neque nuſquam neque ubique, aliquid figurate dici, hoc eſt, per allegoriam.*

33. *Nec cura peculî.*] Pro *peculii. Peculium* autem. I. Juxta Pomponium, patrimonium univerſim ſignificat, à *pecu* ſive *pecore*; unde & *pecunia* dicta: ſive quod omnia veterum bona olim in pecoribus conſiſterent, ut habent Varro & Plutarchus; ſive

Quamvis multa meis exiret victima ſeptis
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi,
Non umquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
MEL. Mirabar quid mœſta Deos, Amarylli, vocares.
Cui pendere ſuâ patereris in arbore poma.

ovilibus meis multas victimas, & coagularem opimos caſeos ad uſum *ingratæ urbis; nunquam referebam domum manus plenas pecuniâ. MEL. Mirabar cur triſtis invocares Deos, ô Amarylli; cui ſervares poma pendentia ſuis* quæque *arboribus;*

quod prima pecunia facta ſit ex inciſis pecudum coriis, ut volunt Caſſiod. & Suidas: ſive quod æs antiquiſſimum, cum ſignari cœpit, ovis aut bovis capite ſignatum ſit, ut refert Plin. II. *Peculium* proprie eſt privata pecunia, quam ſervus domini permiſſu, ſeparatim à domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in uſus. Atque eo quoque modo hic ſumi poteſt, ubi Tityrus ſervi perſonam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecunia quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum ſignato, conſtitit.

37. *Mirabar, quid, &c.*] Hic verſus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepſiſſe huc velint, & reponi, *Galateam* pro *Amaryllide*, quo ſibi conſtet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere iſta non poſſe: quia neque Melibœus, Romanarum rerum inſcius, Romæ dolorem de abſente Virgilio ſeu Tityro ſcire potuit, cum doceatur ab ipſo Tityro quid ſit Roma: *Urbem quam dicunt Romam, &c.* Neque Virgilius, poëtarum modeſtiſſimus, ita de ſe ſentiebat jam tum ac ſcribebat magnifice, ut tantam de ſe fuiſſe Romæ ſollicitudinem putaret. Planus abſque allegoria ſenſus eſt, ſi de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiſcitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, abſentis deſiderio tabeſcit: Melibœus qui dolorem Amaryllidis noverat, non item cauſam doloris; nunc demum à Tityro profectionis cauſam intelligit, eidemque abſentiam exprobrat quaſi leviter amāti: unde purgat ſe Tityrus: *Quid facerem,* inquit, quid aliud remedii malis meis eſſe poterat, quam Romam proficiſci? &c.

Tityrus hinc aberat, ipſæ te Tityre pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.
TIT. Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos.
Hîc illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hîc mihi reſponſum primus dedit ille petenti:

Tityrus hinc aberat: ipſæ pinus, ipſi fontes, hæ ipſæ arbores te repetebant. TIT. Quid feciſſem? nec poteram aliter *abire è ſervitute: Nec Deos experiri tam propitios in alio loco*, quam Romæ. *Illic vidi juvenem illum, ô Melibœe, propter quem aræ noſtræ fumant ſingulis annis per duodecim dies. Illic ipſe prior* ita *reſpondit roganti mihi:*

40. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt & frutices, ut quidam putant. Nom *convalles & arboreta magna erant*, inquit Gellius l. 17. c. 2. ex Q. Claudii annalibus; additque, *arboreta ignobilius verbum eſt arbuſta celebratius.* Igitur loca ſunt arboribus conſita fructiferis, vel non fructiferis, ut ſcite quidem Valla & Ramus colligunt ex auctoribus rei ruſticæ. Nec obeſt quod legatur ecl. 4. 2. *Non omnes arbuſta juvant humileſque myricæ. Si canimus ſylvas, &c.* Senſus enim eſt, *non omnibus placent myricæ, at ne ipſæ quidem arbores: ſed ſylvæ altiores, &c.*

43. *Juvenem.*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus,* inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majeſtas imperii minueretur.*

44. *Bis ſenos.*] Singulas duodecim anni menſium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus forte ſacrificia fiebant: ad conciliandos quidem Octaviano Deos; non vero tum in ipſius Octaviani honorem ut diximus ad verſ. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio preces meas.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet ſignificationes, ex Paulo *in verb. ſignif.* Unam qua ſervi pueri dicuntur, alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonſtratur. Addi poteſt & quarta, quæ ad blanditias pertinet: quando patronus aut dominus ſubditos, etiam ætate grandiores, populariter & amice compellat. Quarta hæc, & prima conveniunt Tityro, qui ſervum ſe fingit, & *ſenex* appellatur.

Paſcite, ut ante, boves, pueri: ſubmittite tauros.
MEL. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna ſatis, quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas,

Pueri paſcite boves, ut prius, & ſubligate tauros jugo. MEL. O felix ſenex! itaque agri tui relinquentur tibi, iique tibi ſatis ampli: licet nuda ſaxa tegant cæteros undique, & palus operiat paſcua cœnoſo junco: inſolita pabula non vitiabunt graviſ

46. *Submittite tauros.*] Secuti ſumus interpretationem Servii, ut pote ſimpliciorem & convenientiorem loco: ſenſus enim erit: *Paſcite & arate*, qua duplici cura res fere omnis ruſtica continetur. Alio tamen deduci poteſt. I. Cum Nannio: *superinducite ad propagationem*: aliquando enim in compoſitis *ſub* uſurpatur pro *ſuper*, ut Æn. 12. 287. *corpora ſaltu ſubjiciunt in equos*: hoc eſt, *ſuperficiunt*. II. Cum Cerdano *proferte & producite in paſcua*: eſt enim apud Lucret. l. 1. *Lætificos nequeat fœtus ſubmittere tellus*, id eſt *proferre*. III. Cum Erythræo, *ſupplete gregem*, & ſubſtituite novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt: eſt enim in Juſtin. inſtit. l. 2. de rerum diviſ. *Si gregis uſumfructū quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet.*

48. *Quamvis lapis.*] Volunt pleriq; omnes deſcribi his verbis Virgiliani ſterilitatem agri, qui, ut innui putant Ecl. 9. 7. à colle lapidoſo ad fluvium uſque Mincium vicinaſque paludes pertinebat: adeoque nec erat frumento, nec paſcuis opportunus. Ego iis non aſſentior: tum quod ejus agri deſcriptio quæ fit Ecl. 9. non ſterilitatem ſed ubertatem potius notet; tum quod hic frequens de Tityri gregibus, paſcuis & umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi ſcilicet agri tui colendi & exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horreſcat.

50. *Graves tentabunt pabula fœtas.*] *Fœtas* & *graves* conjungit, ut ſignificet *prægnantes*: quia *fœtas* ſine addito de iis etiam dici poſſet, quæ jam fœtum ſive partum ediderunt. Et vero *fœta* aliquando eſt *gravida, plena*. Æn. 1. 55. *Loca fœta furentibus Auſtris.* Æn. 2. 238. *Fœta armis*, machina equi Trojani. Aliquando eſt, *jam enixa* Æn. 8. 630. *Fœtam Mavortis in antro procubuiſſe lupam, geminos huic ubera circum ludere pen-*

Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.

das pecudes, neque noxia contages vicini gregis inficiet eas. O felix ſenex! hic prope amnes cognitos, & fontes dicatos Nymphis, *frueris umbra frigida. Ex alia parte ſepes limitis propinqui in qua flos ſalicum carpitur ſemper à Siculis apibus, ſæpe tenui murmure* apum *te invitabit, ut ſomno indulgeas. Ex alia parte putator frondium excelſo in colle cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes*, quæ ſunt *tuæ deliciæ, neque turtur deſinet queri ex ulmo ſublimi.*

dentes pueros.

50. *Non inſueta, &c.*] Quia non cogeris ut cæteri, exul abire in novas & inſuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate paſtionis, fames oritur in gregem, ex fame morbus, qui ſemper in grege contagioſus eſt.

52. *Flumina nota.*] Mincium, *Menzo*, de quo Ecl. 7. 13. & Padum, *le Po*, de quo Georg. 1. 482.

54. *Hinc tibi, &c.*] Senſus hujus loci ſatis intricatus, his notis explanabitur. I. Sepes quædam Virgilium inter ejuſque vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Sepes illa ſalicibus conſtabat. III. Delectantur flore ſalicum apiculæ, & levi ſuſurro ſoporem conciliant. IV. Apes Hyblææ figurate dicuntur pro apibus optimis: *Hybla* enim oppidum eſt Siciliæ, & mons oppido vicinus: loca melle commendatiſſima. V. Familiaris eſt Græcis hæc loquendi forma, *florem depaſta*, ut Æn. 1. 593. *Os humeroſque Deo ſimilis, &c.* id eſt *ſecundum florem. ſecundum os & humeros.* VI. *Salicti dicitur*, pro *Saliceti. Salicetum* locus eſt ſalicibus conſitus, ut *arbuſtum* arboribus.

58. *Palumbes.*] Columbæ ſylveſtres, *pigeons ramiers.* Dicitur etiam palumbus & palumba.

TIT. Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in litore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim:

TIT. Prius igitur agiles cervi paſcent in aëre, & maria deſerent in litore piſces defectos aqua: prius extorris Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim, regionibus mutuo permutatis,

61 *Freta.*] *Fretum*, ſynecdoche pro mari: *fretum* enim proprie eſt anguſtum mare inter duas terras: ut *fretum Siculum, Gaditanum, &c.* à fervendo dictum, quod in eo mare compreſſum efferveſcat, ac veluti ebulliat.

62. *Ante pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi è Scythis, eam Aſiæ regionem occupavere, quæ ab occaſu, Media; à ſeptentrione, mari Caſpio; ab oriente, Bactriana & Ariana; à meridie, Germaniæ deſertis terminabatur. Mox in imperium prope immenſum evaſere ſub Arſacidis regibus, regna duodeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum nunquam omnino ſubiere: ſagittis formidoloſi præcipue, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, mira arte verſis equis & inſtaurata pugna. *Germani.*] Rheno ab occidente, Oceano & mari Balthico, à ſeptentrione: Viſtula, ab oriente; Danubio, à meridie olim circumſcripti: nunc terminis ab oriente paulo anguſtioribus utuntur: à meridie vero latioribus, nempe Alpibus ab Italia diviſi. *Araris.*] non Germaniæ, ſed Galliæ fluvius *la Saone*, oritur ex Vogeſo monte, *Vauge*, & placidiſſime fluens, ad Lugdunum Rhodano rapidiſſimo amni commixtus, cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus *lentus Arar, Rhodanuſque celer. Tigris.*] Non eſt in Parthia proprie dicta: ſed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto poſt ſpatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Aſſyriam ac Meſopotamiam in Euphratem influit, quocum in Perſicum ſinum defertur. *Amborum.*] Inſulſe Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hic ad rem. Melius Ramus de utroque fluvio: ſed optime Servius de utriſque populis, Parthis & Germanis. Porro quidam ſugillant Virgilium, quod videatur Tigrim in Parthia, Ararim in Germania perperam collocare. Excuſant errorem aliqui ex decoro inſcitiæ paſtoralis. Alii melius animadvertunt, hoc eſſe Virgilio familiare, non ex inſcitia, ſed potius ad majorem dignitatem, regionum limites, quantum ſine veritatis diſpendio fieri poteſt, extendere: quod ſæpius

Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
MEL. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,

quam forma illius juvenis *excidat mihi ex animo. MEL. Nos vero hinc* pulſi *partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam, aut celerem Oaxem Cretæ,*

deinde videbimus: G. 1. 490. & G. 4. 287. Atqui verum eſt Ararim ac Tigrim, non in Germania quidem aut Parthia ptoprie dicta; ſed ſaltem in ſubditis Germanorum & Parthorum imperio regionibus tunc fuiſſe. Sane Parthos lõgo ſpatio Tigrim eſſe prætergreſſos, patet ex clade Craſſi: qui paulo ante cæſus fuerat ab iiſdem, ad Carrhas Meſopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut conſtat ex Cæſare l. 1. de bello Gal. ad CXX. millia, cõfederant in Sequanis, quos Ataris interfluit: ac licet inde pulſi ab eodem fuiſſet ultra Rhenum, id tamen de Arioviſto dumtaxat ejuſq; exercitu, non etiam de pacatis & inermibus familiis, intelligi poteſt.

65. *Sitientes Afros.*] Africa mundi quarta pars, *ſitiens* dicta quia zonæ torridæ magna ex parte ſubjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad ſeptẽtrionem, Oceano ad occidentem & meridiem, Erythræo ad orientem: plane triangularis inſula, niſi eam continenti Aſiæ conjungeret aliquot leucarum Iſthmus, inter Erythræum & Mediterraneum mare interjectus; *Iſthme de Suez.*

66. *Scythiam.*] Scytharum nomine ſeptentrionales omnes Aſiæ populos antiqui complexi ſunt, qui vagi, ſine urbibus, tectis, & legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores & liberos plauſtris corio tectis hinc inde circumferebant: Martem ſub ſpecie acinacis adorabant, ex Herod. l. 4. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars eſt, fere dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem eſt, Scythia ſive Tartaria citerior, & intra Imaum; quæ ad orientem vergit, ulterior & extra Imaum dicitur.

66. *Cretæ veniemus Oaxem.*] Extat fluvius hujus nominis non in Creta, ſed in Meſopotamia, de quo ſermonem hic eſſe contendit Servius, eumque *rapidnm Cretæ* vocari ait, quod Cretam, ſeu terram albam curſu ſecum rapiat, unde ſit turbulentus. Quod vix cuiquam ſano placeat. Volunt alii Oaxem reipſa fuiſſe in Creta: quod etſi in Geographis veteribus diſerte non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quod Apollonius Argon. 1. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*,

Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot, mea regna, videns mirabor ariſtas?

aut Britannos omnino ſeparatos à ceteris populis. Nunquamne poſt diuturnum tempus, poſt aliquot annos, reviſam cum admiratione patriam regionem, & tectum caſæ pauperis extructum è gleba, quæ *tota erit unquam ille dies, mihi cum liceat, &c.*

tum Herodotus l. 4. *Oaxi*, urbis in Creta olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejuſdem cum urbe nominis fuiſſe ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quam ad vanum inſcitiæ paſtoralis effugium cum aliis recurrere.

67 *Diviſos orbe Britannos.*] Britannia, olim Albion, inſula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obverſa, duas diviſa in partes, Angliam & Scotiam. *Diviſos orbe.*] quia orbem antiqui vocabãt terram cõtinentem, quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, inſulæ Oceani extra orbem dicuntur eſſe, nõ item inſulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68. *En unquam.*] Servius explicat, *unquamne, aliquandone*. Fruterius, *an unquam*. Non ſatis diligenter; ſunt enim iſta omnia dubitantis tantum & interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis, qui affectus per negationem aptius exprimetur, *nunquamne*: ut manifeſtum eſt ex Ecl. 8. 7. *En*

69. *Tuguri.*] Pro tugurii, ut ſupra *peculi* pro peculii: eſtque omne ædificium ruſticæ rei cuſtodiendæ conveniens, à tegendo dictum. *Ceſpite.*] Ceſpes herba eſt cum propria terra exciſa, *du gaſon*. *Culmen.*] Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant è culmis, ſeu paleis, inquit Servius.

70. *Poſt aliquot, mea regna, &c.*] Locus difficilis I. *Ariſtæ* hic communiter pro meſſibus, & meſſes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. 4. Coſ. Honorii, *decimas emenſus ariſtas*. Non placet Germano & Cerdano: ſi enim, inquiunt, *vix unquam & longo poſt tempore*; quomodo *poſt aliquot ariſtas* ſive annos, quod breve tempus notat, rura ſua reviſurus eſt? II. Itaque iidem illi *poſt*, non propoſitionem, ſed adverbium eſſe volunt; & interpretãtur *deinde*, hoc ſenſu: nunquamne ne longo quidem poſt tempore, dabitur hoc, ut videam mea regna, pauculas *deinde* ariſtas; id eſt, ex florenti meſſe, qualis erat cum ibi regnarem,

Impius hæc tam culta novalia miles habebit ?
Barbarus has ſegetes ? En quo diſcordia cives
Perduxit miſeros : en queis conſevimus agros.
Inſere nunc Melibœe pyros , pone ordine vites :
Ite meæ , felix quondam pecus , ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi projectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo
Carmina nulla canam : non , me paſcente , capellæ
Florentem cytiſum & ſalices carpetis amaras.

erat *mea poſſeſſio. Sceleratus miles poſſidebit hæc arva tam culta , peregrinus has meſſes ? ecce quô calamitatis diſſentio adegit cives infortunatos : ecce propter quos ſeminavimus arva. Nunc, ô Melibœe , inſere pyros , digere vineas in ordinem. Ite , ite meæ capellæ , grex olim fortunate. Non ego deinde ſtratus viridi in ſpelunca aſpiciam vos procul ſpinoſa è rupe pendere : canticulam nullam modulabor : non tondebitis ô capellæ cytiſum florentem , & ſalices amaras, me cuſtode.*

pauculas jam ac ſteriles ariſtas ſuperſtites? Sed hoc extortum videtur. III. Conjicerem ego cum Germano, *poſt ariſtas*, eadem forma dictum eſſe , qua ecl. 3. 20. *poſt carecta latebas , derriere les bleds, derriere les roſeaux*, & eſſe deſcriptionem agelli Melibœi, cujus regnum conſtiterit in paucis aliquot jugeribus , adjacentibus pauperi caſulæ : cujus quidem tectum ita humile foret , ut vix emineret grandioribus ariſtis: adeoque inter eas, ſive poſt eas, latere dici poſſet.

71. *Novalia.*] Dicitur *hæc novalis*, & *hoc novale*: eſtque terra, vel, juxta Servium, ex qua ſylva recens eradicata eſt; vel potius in qua ſatum jam aliquid fuit , & quæ , priuſquam alia ſatione renovetur , ceſſat per annum & requieſcit : idque ſæpe fit alternis annis. Ita Georg. 1. 71. *Alternis idem tonſas ceßare novales.*

74. *Inſere nunc.*] Apoſtrophe ironica Melibœi ad ſeipſum, qua indignatur ſe fruſtra laborem colendis hortis & vitibus impendiſſe, cum in barbarorũ commoda ceſſuræ ſunt. *Nunc.*] particula ironiis & inſectationi apta. Juven. Sat. 12. 57. *I nunc , & ventis vitam committe , &c. Inſerere* eſt ſurculum, vel diverſi , vel ejuſdem generis , ſylveſtri arbori immittere , ut fructus mitiores ferat , *enter*. Vide Georg. 2. 73.

TIT. Hic tamen hac mecum poteris requieſcere noćte
Fronde ſuper viridi. Sunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

TIT. Tamen poteris hac nocte quieſcere hic mecum ſuper foliis virentibus: habemus matura poma, caſtaneas molles; & multum coacti lactis: & jam ſumma pagorum tecta procul fumant, & umbra grandiores porriguntur ex altis montibus.

79. *Cytiſum.*] Genus fruticis ſive herbæ, cujus ſpecies multiplex, & deſcriptio apud diverſos diverſiſſima. Conſtat greges inde imprimis pingueſcere & augeri lac. In inſula Cythno, quæ Cycladum una eſt, primo inventus memoratur, ex eaque nomen accepiſſe.

82. *Caſtaneæ molles.*] Servio, *maturæ*: Erythræo, *novæ, recentes*: male utrique: quo enim maturiores & recentiores; eo duriores. Igitur mollitiem, vel ad coctionem refer, qua edules fiunt; vel ad corticem: caſtanearum enim aliud genus eſt denſiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. Καςάνων τὸ μὲν λόπιμον, τὸ δὲ μαλακόν. Unde & Ecl. 7. 53. *Caſtaneæ hirſutæ*; hic, *caſtaneæ molles.*

ECLOGA II.

ALEXIS.

ARGUMENTUM.

AMabat Virgilius puerum; hunc Alexidis, ſe Corydonis nomine diſſimulat, & I. duritiem ipſi exprobrat. II. Jactat apud eum ſuas opes, muſicæ peritiam, elegantiam formæ. III. Invitat eum in ſylvas, commendatione vitæ agreſtis. IV. Promittit munuſcula. Agnoſcit inſaniam ſuam, & ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius apologia 1. fuiſſe Pollionis; Martialis l. 8. 56. fuiſſe Mæcenatis: nihil prohibet quominus ita ſit. Probi-

bet vero blanditiarum ejuſmodi levitas, quominus eas Octaviano dictas putem, in quem ſane orbis dominum cadere iſta non poſſunt, delicias domini *: immo ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl.* 10. *videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, ſecundam Lud. Vives perperam tuentur. De tempore, quo ſcripta eſt, nihil conjici poteſt.*

ALEXIS.] Ab ἀλιξίω *arceo, opitulor*: ſeu quia puer arcebat à ſe Coridonem; ſeu quia voluptas erat ac ſolatium domini.

FOrmoſum paſtor Coridon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas, umbroſa cacumina, fagos
Aſſidue veniebat: ibi hæc incondita ſolus
Montibus, & ſylvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
Nil noſtri miſerere: mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant:

P*Aſtor Corydon amabat pulchrum Alexim*, qui erat *voluptas domini: nec erat ipſi ſpes ulla: ſolummodo veniebat frequenter ad ſpiſſas fagos*, quarum *cacumen opacum* eſt*: illic ſolus fundebat inutiliter montibus & nemoribus hæc verba incompoſita. O dure Alexi! nullomodo curas meos cantus, nullomodo miſereſcis mei: denique coges me mori. Nunc ipſa pecora fruuntur umbra & frigore:*

1. *Corydon.*] à κορυδὸς vel κορυδαλὸς *alauda, aloüete.* De *fagis* Ecl. 1. 1.

4. *Incondita.*] Incompoſita, ſine arte, ſed quaſi naturali impetu. Quo ſenſu Donatus interjectiones, quales ſunt *Ah! ô!* vocavit *inconditas:* quia natura, non hominum instituto proferuntur.

8. *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris ſui à labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertique viliſſimi fruuntur umbra: meſſores æſtu defeſſi cibo reficiunt vires, ego æſtuás & impranſus te quæro; nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum poteſt, præter cicadas, quibus undique

nunc

Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpyllumque herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.

nunc lacerti ipſi virides latent in vepribus: & Theſtylis conterit herbas odoriferas, allia & ſerpyllum, meſſoribus fatigatis ob gravem æſtum. Interim, dum ſequor tua veſtigia, mecum ad ſolem ferventem rauca cicadæ ſtrepitant per loca conſita arboribus. Nonne fuiſſet melius tolerare graves iras & imperioſa faſtidia Amaryllidis? Nonne fuiſſet melius tolerare *Menalcam? licet ille fuſcus ſit, licet tu albus ſis. O formoſe puer, ne nimis confidas colori;* ſtrepitant arbores.

9. *Spineta lacertos.* Lacertus, & lacerta, *un laiſard.*

10. *Theſtylis.*]Hic famulæ nomen, veneficæ apud Theocritum, Idyl. 2. 1. Unde inſulſe derivat Servius à Latina voce *teſta*, quia herbas ad cibum meſſorum in teſtaceis poculis tundebat.

11. *Allia, ſerpyllumque.*] *Allium* oleris & bulbi ſpecies, *de l'ail. Serpyllum.*] Herba odorata *ſerpens* humi ramuſculis tenuibus, *du ſerpolet.*

11. *Olentes.*] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quam ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem, qualis eſt ſerpylli; ad malos, qualis eſt alliorum. Sic apud Horat. l. 1. Sat. 2. 27. *Paſtillos Rufillus olet, Gorgonius hircum: nil medium.* Contra *olidus* malam in partem ubique ſumitur.

13. *Cicadis.*] *Cigalle*, inſecti genus, ſtridulum potius quam canorum. De *arbuſtis* Ecl. 1. 40.

14. *Amaryllidis, &c. Menalcam.* De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31. *Menalcæ* Ecl. 3. 1.

17. *Ne crede colori, alba, &c.*] Ut enim liguſtra, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia vero, quamvis nigra, in pretio ſunt, quia utilia tingendis veſtibus: ita tu quamvis candidus, negligeris propter ſuperbiam; Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec quis ſim quæris, Alexi:
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:

liguſtra jacent humi, quamvis *candida*; *vaccinia colliguntur*, quamvis *nigra*. *Me contemnis, ô Alexi, nec conſideras quis ego ſim, quam multas poſſideam oves, quam multum habeam lactis candidi. Mille oves meæ vagantur in montibus Siciliæ:*

18. *Liguſtrum.*] Liguſtrum, *du troeſne*, arbor flores Maio menſe racematim ferens candidiſſimos.

18. *Vaccinia.*] Volunt aliqui baccas nigras, ſive acinos eſſe liguſtri. quaſi *baccinia*, quæ ſcriptorio attraměto inſerviant. Alii mora agreſtia, quæ è rubo ſentis producta, ad tingendas ſervorum veſtes olim legebantur. Tamen conſtat, vel florem eſſe, vel plantam, ex hoc hujus eclogæ v. 50. *Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.* Melius igitur cũ Turnebo & Salmaſio dicemus hyacinthum eſſe: tum ob alia, tũ quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium latine reddidit Ecl. 18. 39. *Et nigræ violæ ſũt & vaccinia nigra*: plane ex illo Idylli 10. ϰ τὸ ἴον μέλαν ἐντὶ καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. Adde quod & vaccinium tingendæ ſervorum purpuræ uſui erat, ex Plinio; & hyacinthus hyſgino colori, qui purpuræ ſpecies eſt, conficiendo parabatur, item ex Plin. Sic Salmaſ. in Solin. p. 272. & 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi ſpeciem refert, quæ *gladiolus* dicitur *glayeul*. Ruellius tamen fretus ſimilitudine nominis, ad eam ſpeciem quam vocamus *vaciet*. Vide Ecl. 3. 62.

18. *Nigra.*] Non proprie nigra, ſed ferruginea ſunt: unde Geor. 4. 183. *ferrugineos hyacinthos*. Ferrugineus autem color eſt, non rubiginoſi quidem ferri, ut quidam volunt; ſed politi ac levigati ferri, poſtquam cãdefactum refriguit, gallice dicimus *bruniſſure*. Is autem color non admodũ à violaceo diverſus eſt: videturque è rubro, nigro, ac cœruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus paſſim uſurpatur: pro rubro quidem Æn. 11. 772. *ferrugine clarus & oſtro*; pro nigro Æn. 6. 303. de Charonte, & *ferruginea ſubvectat corpora cymba*; pro cœruleo apud Plaut. in mil. 4. 4. 43. *palliolum habeas ferrugineum; nam is colos thalaſſicus eſt*: id eſt marinus & cœruleus. Tàlis eſt hyacinthi & vaccinii color.

21. *Siculis in montibus.*] Vel quia ſcena hujus eclogæ forte in Sicilia conſtituitur; vel quia poëta imitatur Siculum Polyphemum, qui iiſdem fe-

Lac mihi non æſtate novum, non frigore deſit.
Canto quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in litore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare: non ego Daphnim
Judice te metuam, ſi numquam fallat imago,

lac recens non deeſt mihi, nec per æſtatem, nec per hymem. Cano ea quæ Amphion Thebanus ſolebat canere in Aracyntho litorali. Nec ſum tam deformis, nuper vidi me è litore, cum mare tranquillum non moveretur vento. Ego non timerem Daphnim, te ipſo arbitro: niſi aliquando forma me *decipiat.*

re verbis Galateam apud Theocritum alloquitur Idyl. 11. vel potius quia Sicilia fertiliſſimis abundat pabulis; unde olim Romani imperii horreum vocata eſt, ob vina, frumenta, & paſcua. De *Sicilia* inſula, Italiæ adjacente, fuſe Æneid. 3. 687.

22. *Amphion Dircæus.*] Jovis filius & Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eodemque repudiata, & à Dirce, cum qua Lycus ſecundas nuptias contraxerat, carcere incluſa; inſtante partus tempore à Jove liberata eſt, & in Cytheronem mõtem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos paſtores educaverunt: & alterum quidem appellaverunt Zetum, à ζητεῖν *quærere*; alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὁδὸν *circiter viam* editus eſſet. Hi poſtea adulti matrem ulti ſunt ſuam, occiſa Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, non procul Thebis. *Amphion* citharæ ſono, quam à Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircæus*, vel à Dirce occiſa, vel à fonte ipſo Thebano dictus.

24. *Actæo Aracyntho.*] Mons Aracynthus Vibio quidem in Attica eſt quæ, ἀκτὴ vocata eſt, unde & mons ille *Actæus*: Sed Vibio plerique omnes repugnant, & Aracynthum in Bœotia communi ferme ſuffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum eſt. An unde hic vocatur *Actæus*? Probus ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem forte venabatur, cum à canibus, ob viſam in lavacro Dianam, laniatus eſt. Servius Actæum vocatum putat, quaſi *litoralem*: eſt enim ἀκτὴ, *litus*. Qua voce uſus eſt Virgilius. Æn. 5. 613. *At procul in ſola ſecretæ Troades actâ.*

26. *Non ego Daphnim.*] Alius paſtor, formâ nobilis.

O tantum libeat mecum tibi ſordida rura
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos,
Hœdorumque gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum una in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum:
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?

Utinam velis tantummodo mecum incolere agros tibi viles, domoſque parvas: & transfodere cervos, & ducere gregem hœdorum ad hibiſcum virentem. In ſylvis ſimul mecum imitaberis Pana cantando. Pan primus in morem induxit nectere cerâ multas arundines: Pan protegit oves & paſtores ovium. Nec pigeat te labra atterere fiſtulâ. Quid non faciebat Amyntas, ut diſceret hæc eadem à me?

Nomen à δαφνίς, *Laurea.*

30. *Compellere hibiſco.*] *Hibiſcus*, planta è genere malvarũ ſylveſtrium folio major & caule piloſior, *groſſe maulve*. Hanc Scaliger in notis ad Varr. refert inter paſcua purgantia, unde greges ait ad eam plantam medicinæ cauſa compelli ſolitos: atque ita *hibiſco*, erit *ad hibiſcum*: ut, it *clamor cælo*, pro *ad cælum*. Stephanus vero ait in Seminario, ita interdum hibiſcum grandeſcere, ut ex herbacea natura velut in arborem tranſeat, unde paſtores conficere baculos poſſint: & ita *compellere hibiſco*, erit *deducere baculo*. Servius *compellere* interpretatur, *à lacte depellere & ad paſtionem herbarum cogere*, hibiſco propoſito.

31. *Pana.*] Pan ruſticæ & paſtoritiæ rei præſes Deus, quem habuerit patrem haud ſatis conſtat: Mercurium pleriq; dicunt. Sic appellatus à πᾶν *omne*: vel, juxta Homerum in hymnis, quia Deorum omnium delectaverat mentes, cum citharam recens natus ſcire pulſaſſet: vel, juxta alios, quia naturam omnem repræſentabat; cornibus, radios Solis & Lunæ cornua; rubicunda facie, ætherem; caprinis pedibus, terræ ſoliditatem; pilis hiſpidis, terræ arbores, & feras, &c. Fiſtulam compegiſſe dicitur primus ex arundineis calamis, cum Syringem nympham, quam deperibat, ſociarum precibus mutatam vidiſſet in arundinem, unde fiſtula Græcis σύριγξ dicta.

35. *Amyntas.*] Ab ἀμύνω *ſuccurro*.

Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas, invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ovis ubera: quos tibi ſervo.
Jampridem à me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, ô formoſe puer. Tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Naïs,

Habeo fiſtulam conflatam è ſeptem cicutis inæqualibus, quam Damœtas quondam donavit mihi: & dixit moriens: Tu nunc iſtam ſecundus poſſides. Damœtas hoc *dixit, Amintas ſtolidus invidit. Inſuper duo capreoli inventi à me in valle, non ſine periculo: quorum pelles* ſunt *adhuc diſtincta* maculis *candidis, quotidie exhauriunt gemina ovis ubera: hos ſervo tibi. Jamdudum Theſtylis conatur precibus obtinere illos à me, & obtinebit, ſiquidem dona mea tibi vileſcunt. Huc veni, ô formoſe puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis caniſtris: alba Naïs*

36. Diſparibus, &c.] Fiſtula continebatur olim ſeptem calamis, apud Theocritum etiam novem. Idyl. 8. ut vocum diſcrimina totidem imitaretur. Calami porro cera inter ſe conjuncti ea proportione decreſcebāt, ut in ſūmo, qua inflabantur, æquales eſſent; inequales in imo, qua exibat ſpiritus. *Cicutam.*] Scaliger vult hic plantam illam eſſe venenatam, cujus ſucco Athenienſes ad publicum mortis ſupplicium; caule autem cavo ad muſicam utebantur, *de la cigue*. Servius putat eſſe calamorum quorumlibet internodia, ſed ſine teſte.

39. Damœtas.] Doricè pro Δημοίτης, quaſi *Δημότης popularis*: à *Δῆμος populus*.

46 *Nymphæ.*] Nympha, quaſi *via φαινομένη nova apparens*, & ſignificat, tum *novam nuptam*; tum fœminea illa numina, quæ juxta Pauſaniam, non immortalia quidem, ſed longiſſimi & pene innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naiades*, ſive *Naïdes*, a *νάειν fluere*; marinis *Nereides*, Nerei & Doridis filiæ; montibus *Oreades*,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Pallentes violas & ſumma papavera carpens,
Narciſſum & florem jungit bene olentis anethi.
Tum caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.

tibi colligens violas pallidas & capita papaverum, addit narciſſum & florem anethi odoriferi: deinde miſcens cum *caſia & aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croceis,*

ab ὄρος *mons*; ſylvis *Dryades*, a δρῦς *arbor, quercus*; ſingulis arboribus *Hamadryades*, ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *arbor*, quia cum iiſdem arboribus occidebant; hortis & lucis *Napææ*, à νάπη *ſaltus, viretum*; pratis *Limoniades*, à λειμὼν *pratum*; ſtagnis *Limniades*, à λίμνη *ſtagnum*.

46. *Calathis.*] Græcum eſt κάλαθος, latine *caniſtrum, qualum, qualus, quaſillum, quaſillus*. Calathi forma patenti lilio ſimilis. Lilium enim ita deſcribit Plin. l. 21. c. 5. *Effigie calathi, reſupinis per ambitum labris.*

46. *Pallentes violas.*] Plin. l. 21. 6. Violas ait, alias eſſe purpureas, alias luteas, alias albas: ad albas revocantur pallentes quas elegit Corydon, ut amantium tinctas colore. Horat. enim l. 3. od. 10. 14. *Et tinctus viola pallor amantium.*

47. *Papavera.*] Papaver, Narciſſus, & Anethum *de l'anet*, pulcherrimi pueri fuerunt, qui, juxta Servium, in flores ſuorum nominum converſi ſunt: quos dum offert Corydon, Alexim quaſi admonet, ne ipſe tale aliquid ex amore olim patiatur. De *Narciſſo* quidem nota eſt fabula. Fuit Cephiſi Bœotiæ amnis, & Liriopes nymphæ filius: quem prædixerat Tireſias tandiu victurum, quandiu à ſui cōſpectu abſtineret. Is cum Echûs nymphæ amorem ſpreviſſet, ſuamque in fonte imaginem conſpexiſſet, amore ſui contabuit, & in florem cognominem eſt mutatus. De *Anethi* autem & *Papaveris* metamorphoſi nihil apud veteres legi.

49. *Tum caſia.*] Caſia multiplex I. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, *de la canelle*. II. Fiſtula cujus medulla medicinalis eſt, *de la caſſe*. III. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat l. 21. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam*; nigrum *Roſmarinum* eſſe putat Dalecampius. De hac tertia ſpecie ſolum hic ſermo eſt.

50. *Vaccinia calthâ.*] De *Vacciniis* ſupra v. 18. *Caltha* flos lutei ſive crocei coloris, *le ſoulcy*, quaſi *ſolſequium*, quia præſertim cum tenerior eſt, ad ſolem inflectitur.

Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: & honos erit huic quoque pomo:
Et vos ô lauri carpam, & te proxima myrte,
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.
Ruſticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas.

ego vero colligam poma albentia molli lanugine, & nuces caſtaneas, quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam pruna flava, & laus erit quoque huic fructui. Et vos decerpam ô lauri, & te myrte lauris vicina: quia ita juncta emittitis gratos odores Agreſtis es, ô Corydon, & Alexis non movetur tuis donis: & ſi contendas donis, Iolas non cedet tibi.

51. *Cana legam, &c.* Mala intelligit Cydonia ſive Cotonea, *des coins*, ut ex canitie & lanugine colligitur: item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeſte expreſſum eſt.

Sordent velleribus hirſuta Cydonia canis,
Sordent hirſutæ munera Caſtaneæ:
Nolo nuces Amarilli tuas, nec cerea pruna,
Ruſticus hæc Coridon munera magna putet.

52. *Caſtaneaſque nuces.*] Nux, genus eſt fructuum omnium qui duriore corio muniti ſunt: ſpecies ſunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, caſtaneæ, &c.

53. *Cerea pruna.*] Cerea, vel ob mollitiem, ut Horat. de A. P. 163. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeis, *magiſque cerâ luteum nova prunum.*

53. *Honos erit huic pomo.*] commendatione accipientis Alexidis: ſicut caſtaneis, ob amorem Amaryllidis.

54. *Proxima myrte.*] Myrtus perpetuo virens, Veneri ſacra, vel quia propter odorem accommoda eſt ad delicias; vel quia maris litoribus gaudet, unde & Venus orta. *Proxima* lauro, vel ſitu, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ uſui fuerunt in triumpho; myrteæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

56. *Ruſticus es.*] Tria amoris impedimenta, Corydon ignobilis & ruſticus, Alexis munerum negligens, rivalis Iolas muneribus potentior.

57. *Iolas.*] Forte ab interjectione ἰὼ, quæ modo lætitiam, modo luctum ſignat.

Eheu, quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens! habitarunt Dii quoq; ſylvas
Dardaniuſque Paris: Pallas quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.

Heu, miſer, quid feci? immiſi Auſtrum floribus, & apros puris fontibus, imprudens! ah, ſtulte, quem fugis? Dii ipſi incoluerunt nemora, & Paris Trojanus. Pallas incolat ipſa urbes quas extruxit: ſylvæ autem placeant nobis præ cæteris rebus.

58. *Eheu! quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Lud. Vivis: Inanem operam ſumo, fundo carmina ſurdis auribus; perinde ac ſi flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam ſuibus proculcandam. II. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupi. Quam ſententiam hic duplici proverbio, ventorum & porcorum, deinde expreſſis verbis exponit: *quæ te dementia cæpit? ſemiputata tibi, &c.* III. Abrami: Quænam vox excidit mihi, cum Iolam nominavi & munerum feci mentionem? Alexis enim, ſi me audierit, Iolam ditiorem ſane mihi præponet. Perinde igitur feci, ac ſi *floribus auſtrum, &c.*

58. *Auſtrum.*] Auſter ſive Notus, ventus à meridie flans magnos humores colligens, quibus infert floribus & valetudini perniciem.

60. *Dii quoque ſylvas.*] Apollo ſcilicet, cum Admeti gregem pavit, cœlo pulſus ob cædem Cyclopum qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaetonta filium Apollinis.

61. *Dardaniuſque Paris.*] Priami & Hecubæ filius: à patre expoſitus in ſylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, cōjectores reſpōderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum. Itaq; educatus inter paſtores, in agonali certamine, quod ad Trojam celebrabatur, cum Hectorem viciſſet, & ab eodem irato prope eſſet occidendus, pro ejuſdem fratre agnitus eſt. Cætera paſſim in Æn. *Dardanius.*] id eſt Trojanus, à Dardano Electræ Joviſq; filio, uno è Trojæ conditoribus.

Pallas, quas, &c.] Pallas, nata è cerebro Jovis, armata & haſtam quaſſans: unde nomen habuit à *πάλλω quatio*. Artium Dea, prima ædificiorum inventrix: & apud Athenienſes conditrix habita ejus arcis, quæ *ἀκρόπολις* eſt dicta, quia in ſumma urbis parte erat. De *Cytiſo.* Ecl. 1. 79.

Torva

Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon, ô Alexi: trahit ſua quemque voluptas.
Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor, quis enim modus adſit amori?
Ah, Corydon, Corydon quæ te dementia cepit!
Semiputata tibi frondosâ vitis in ulmo eſt,
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget uſus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexim.

Ferox leæna ſectatur lupum, lupus ipſe capellam, petulans capella ſectatur cytiſum: te Corydon ſectatur, *ô Alexi: unuſquiſque rapitur ſua voluptate. Vide, en juvenci referunt domum aratra ſublevata jugo: & ſol occidens auget creſcentes umbras: me tamen amor inflammat: nam quis* poteſt *eſſe finis in amore? Ah Corydon, Corydon, quænam inſania te occupavit! Habes in ulmo frondosâ vitem media ex parte reciſam: cur non potius conaris ſaltem texere vimine, aut junco flexili: aliquid* earum rerum, *quarum eget vita ruſtica? reperies alium Alexim, ſi hic te deſpicit.*

66. *Aſpice aratra, &c.*] Colligit animum Corydon & ex occaſu ſolis, & ceſſatione operum ruſticorum, agnoſcit jacturam temporis & inſaniam amoris ſui: Mox illud quaſi exprobrando ſibi objicit, *Me tamen urit amor: quis enim modus, &c* Tum negligentiam ſibi ſuam ponit ob oculos; *ſemiputata tibi, &c.* Denique ad saniora conſilia præ deſperatione mentem revocat. *Quin tu aliquid, &c.*

71. *Quorum indiget uſus.*] Quæ poſtulat uſus, & conſuetudo quotidiana vitæ ruſticæ: ut ſunt naſſæ, crates, calathi.

72. *Detexere.*] Non minuendi, ſed augendi verbum: eſtque *perfecte texere.* Sic Plautus in Pſeud. I. 4. 7. *Neque exordiri primum unde occipias habes, neque ad detexundam telâ certos terminos.*

73. *Alexim.*] Ad exemplum Theocriti εὑρήσεις γαλάτειαν ἴσως καὶ καλλίον' ἄλλαν. *Invenies Galateam forte & pulchriorem aliā* Idyl. 11. 76.

ECLOGA III.

PALÆMON.

ARGUMENTUM.

EST amœbæa contentio inter Menalcam & Damœtam paſtores: ac primo continet jurgia, deinde muſicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde à judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc Eclogam putat: & Virgilium, ſub perſona Damœtæ poëtam ex ejus obtrectatoribus aliquem, ſub perſona Menalcæ agnoſcit.

Amœbæum vero carmen, alternum, *ſive* reciprocum *eſt*, ἀμοιβαῖον. *Hujus lex eſt: ut, qui poſterior dicit, aut majora dicat, quam qui prior; aut certe paria: ſenſu, vel eodem, vel diverſo: alioqui victus habeatur.*

Tempus editæ hujus Eclogæ erui poteſt ex his ejuſdem verſibus. Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam; Pierides vitulam lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina, paſcite taurum, &c. *Hæc enim tauri & vitulæ mentio facit, ut credam, ſcriptum hoc opus fuiſſe tum, cum Aſinius Pollio miſſus à Marco Antonio ad expeditionem Dalmaticam adverſus Parthinos, inde reverſus eſſet victor, & jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima, deductio taurorum, aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratiſque cornibus: quæ Jovi Capitolino mactandæ à triumphante offerebantur. Præſcribit igitur poëta bucolicus, ut taurus & vitula ad ſacrificia Pollionis triumphalia ſaginentur: idque præſcribit Muſis ipſis: quia Pollio non ſolum bello, ſed literis etiam & poëſi clarus fuit,* Ecl. 4. in Argum. *Porro cum triumphus ille note-*

tur in Faſtis, ad 8. *Kal. Nov. A. U. C.* 715. *ſcripta fuit hæc Ecloga circa medium Octobrem illius anni; qui fuit Virgilii* 31. *deſinens, aut* 32. *incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibuſdam videbitur.*

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

MEN. DIc mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
DAM. Non, verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
MEN. Infelix ô ſemper oves pecus! ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;

MEN. O *Damœta, dic mihi; cujus* eſt *grex* iſte? *an Melibœi? DAM. Minime, ſed* eſt *Ægonis: Ægon mihi nuper* illum *commiſit. MEN. O oves, pecudes ſemper infauſtæ! dum* Ægon *ipſe demulcet Neæram, ac timet ne illa me anteponat ipſi*,

PALÆMON.] A verbo παλαίειν *luctari*: pro quo poëtæ dicunt παλαιμονεῖν.

Menalcas.] à μένος *robur*, vel, μένω *duro, maneo*; & ἀλκὰ *auxilium. Damœtas.* Ecl. 2. 37.

1. *Cujum pecus.*] antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum.* Terent. in Eun. 2. 3. 29. *Virgo cuja eſt!* Plaut. in Curcul. 2. 1. 14. *Cujam vocem audio!* Idem in Rud. 3. 4. 39. *Argentum pro iſtiſce ambabus, cujæ erant domino dedi.*

2. *Ægon.*] Paſtor rivalis Menalcæ in amore Neæræ, & herus Damœtæ. *Ægon* ab αἴξ αἰγὸς *capra. Neæra.*] à νέα *pa ſumen, abdomen.* Melibœus Ecl. 1 ſub initium.

3. *Infelix ô ſemper oves pecus.*] Legunt aliqui, *ovis.* Quod Servius peſſime interpretatur: O infelix pecus, ſemper ovis, id eſt, ſemper imbecille futurum. Ramus vero ſic: O ſemper infelix pecus ovium; ita ut *ovis* in genitivo ſit ſingulari, pro plurali *ovium*. Sed ſinceriſſimi codices habent *oves*: plano ſenſu: O oves, pecus ſemper infelix! Quare autem *infelix*? & propter paſtorem, qui, ut vacet amoribus, curam ejus abjecit; & propter cuſtodem, à quo exhauritur & expilatur,

Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
DAM. Parcius iſta viris tamen objicienda memento:
Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hircis
Et quo, ſed faciles Nimphæ riſere, ſacello.
MEN. Tum credo, cum me arbuſtum videre Myconis
Atque mala vites incidere falce novellas.

mercenarius iſte paſtor Damœtas *exprimit lac ovibus, bis* ſingulis *horis; & ſuccus ſubripitur gregi, & lac agnis. DAM. Memineris tamen iſta cautius eſſe exprobranda viris. Scimus & qui te* corruperint, *hædis obliquè ſpectantibus; & quo in delubro, ſed bonæ Nymphæ riſerunt. MEN. Tunc, puto* riſerunt, *cum viderunt me amputare improbâ falce arbores, & novas vites Myconis.*

6. *Et ſuccus pecori, & lac.*] Idem lac, qui matribus quidem nativus eſt ſuccus; fœtibus autem, ſive agnis, alimentum. Noteiur hic defectus ſynalœphæ.

7. *Parcius iſta viris, &c.*] Scito moderatius & cautius ea eſſe exprobranda viris, & pudicis; iis præſertim, qui te mollem & corruptum ſciunt. Servius non inſulſe explicat, & interpungit aliter: *Parcius: iſta viris tamen objicienda memento. Novimus, &c.* hoc eſt: Parce quicquam mihi exprobrare; ſi tamen exprobres, memineris ea eſſe ejuſmodi, quæ viro objici poſſint: at novimus tua ſcelera viro indigna.

Tranſverſa tuentibus hircis] Servius *hirquis* legit, & *hirquos* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii ſimplicius de *hircis* intelligunt, libidinoſis eo uſque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint: tranſverſa autem tueri invidiæ ſignum eſt.

9. *Sacello.*] Sacellum, locus ſacer numini, parva ædicula: ſæpe, præſertim apud ruſticos, antrum erat. *Nymphæ.*] Vel Dryades, vel Napææ. Nemeſian. Ecl. 2. 20. *Quæ colitis ſylvas Dryades, quæque antra Napææ.*

10. *Tum credo, cum, &c.*] Ironice loquitur, & ſcelus alienum quaſi de ſe narrat; ſed eo vultu & nutu, ut reipſa Damœtas ejus auctor eſſe intelligatur. *Arbuſtum.*] Non arbuſcula eſt, ſed locus arboribus conſitus, præſertim hoc loco ad fulciendas vites, quæ ideo *arbuſtivæ* à Columella dicuntur. Ecl. 2.

D A M. Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregiſti & calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et cum vidiſti puero donata, dolebas;
Et ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
M E N. Quid domini faciant, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante *Lyciſca*?
Et cum clamarem: Quo nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas.
D A M. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit: & mihi Damon
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.

D A M. *Vel potius hic prope fagos antiquas, quando rupiſti arcum & ſagittas Daphnidis: qua tu, maligne Menalca, quando vidiſti data eſſe puero* illi, *& invidebas; & periiſſes, niſi damnum aliquod ipſi intuliſſes.* MEN. *Quid faciet herus* Ægon *ſiquidem* ſervus *furax audet talia* mihi dicere? *Nonne ego te vidi, nequiſſime, dolo furari caprum Damonis, Lyciſcâ multum latrante? Et cum clamarem: Quem in locum fugit ille? Tityre collige gregem: tu deliteſcebas poſt carecta.* D A M. *An ille, canendo ſuperatus, mihi non reddidiſſet caprum, quem avena mea meruerat cantilenis? ſi ignoras, caper ille erat meus, & ipſe Damon id fatebatur, ſed dicebat ſe non poſſe reddere:*

Mycon. Paſtoris nomen à μυκάω, *mugio. Daphnis*, à δάφνη, *corona laurea.*

17. *Damonis.*] Quaſi δαήμων, *peritus.*

18. *Lyciſca.*] Canis ex lupo & cane editus, à λύκος *lupus*, & κύων *canis.*

20 *Carecta.*] Locus ubi multæ ſunt carices. *Carex* planta eſt ex arundineo genere: Gallico nomine caret. De *Tityro*, Ecl. 1. in Argum.

M E N. Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cerâ
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipulâ diſperdere carmen?
D A M. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.

M E N. Tu illum viciſti *canendo? an unquam habuiſti avenam cerâ compactam? Nonne tu, imperite, ſolebas raucâ cicutâ ſpargere in plateis miſerabiles cantilenas? D A M. Viſne igitur* ut *privatim videamus, quid uterque* noſtrum *valeat alterno carmine: ego do pignori hanc juvencam: ne forzaſſe rejicias eam, bis mulgetur, educat lacte geminos vitulos: tu dic quo pignore contendas mecum.*

25 *Cantando tu illum*] Supple *viciſti*: reticentia ad ſubſannationem: ut iſta adfurorem & imperium Æn. 1. 139. *Quos ego*, ſupple *ſi corripuero.*

25. *Aut unquam tibi, &c.*] Negat eum habere fiſtulam illam nobilem, ſeptiforem: non negat habere ignobilem, ſimplicem, atque unius calami, è cicuta è ſtipula. de quo genere Ecl. 2. 36. Ait enim: *Non tu in triviis, &c.*

26. *In triviis.*] *Bivium, trivium, quadrivium*, locus in quem duæ, tres, quatuorve concurrunt viæ. Ruſtici per trivia ululare certis diebus ſolebant, & flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, ſive Proſerpinæ idq; ad imitationem Cereris, eam à Plutone raptam per trivia cum clamore veſtigantis. Unde Diana dicta *Trivia*; ſive ex illis clamoribus; ſive ut ait Varro, quod ejus ſimulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29 *Vitulam.*] Proprie *juvencam*, ſiquidem jam fœtus binos enixa eſt. Sic Ecl. 6. 47. Paſiphaen *virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro ſit conjuncta.

29. *Ne forte recuſes.*] Vel ſenſus eſt: Ne forte recuſes mecum gratis certare, vitulam in pignus depono; ut ſaltem lucri ſpe ad certamen movearis. Vel: ne forte, quia vitulam nominavi, pignus quaſi leve rejicias; binos fœtus alit, &c.

30. *Ad mulctram.*] *Mulctram, mulctrum, mulctale*, vas ruſticũ excipiendo lacti comparatum: *Mulctra* etiam

MEN. De grege non auſim quicquam deponere
tecum.
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hædos.
Verum, id quod multo tute ipſe fatebere majus,
Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina cælatum divini opus Alcimedontis:

MEN. De grege non auſim collocare quicquam in ſponsione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem: & bis quotidie recenſent uterque gregem, alteruter vero *hædos. At, ſiquidem tibi placet ſtultum eſſe, opponam id quod tu ipſe fateberis eſſe longe pretioſius, calices è fago* confectos, *opus inciſum à praſtantiſſimo Alcimedonte:*

dicitur pro ipſa actione mulgendi

34. *Biſque die, &c.*] I. Servius ſic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: & ſic recenſio totius pecoris videatur uni patri attribui. Male, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non ſolus pater: tum quia *alter* ad maſculinum genus pertinet, ergo non ad novercam. II. Cerdanus ſic: ambo pecus numerant; *alter*, id eſt pater ſeorſum hædos. III. Nannius vero, quem ſequimur, ſic: Ambo pecus, id eſt, matres numerant; *alter*, id eſt alteruter, hædos, id eſt fœtus; eo quod ad majorem numerum bini cuſtodes adhibendi ſint; ad minorem unus ſufficiat.

36. *Inſanire.*] Mecum certando, qui te multo doctior ſum.

37. *Fagina*] Vaſa è fago, *de heſtre*, juxta Plinium l. 16. 38 fuere aliquando in honore & in uſu ſacrorum: recenſentur tamen à poetis in pauperũ ſupellectili. Ovid. Faſt. 5. 522. *Terra rubens, crater; pocula, fagus erat.*

37. *Cælatum.*] Impreſſum, inciſum, per cavitatem exſculptum, à κοῖλον *cavum:* unde & cœli nomen per *œ* ſcribendum: ſive pro ſuperiore illa & concava mundi parte, ſive pro ſcalpro ſumatur.

37. *Alcimedontis.*] Sculptoris nomen, ab ἀλκὴ *auxilium* & μέδω *rego, curo:* nomen heroi, quam ſculptori, aptius.

Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos hederâ veſtit pallente corymbos.

in quibus vimen hederæ *ſuperadjectum* ope *torni facilis*, *implicat* frondibus *hederæ pallidæ corymbos ſuos diſperſos.*

38. *Lenta quibus*, &c.] Salmaſius & Cerdanus duplicem hic artem agnoſcunt, tornaturam & cælaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras torno fieri non poſſe, quo ligna teruntur tantum & levigantur; ſed ſolius cæli ſive ſcalpri opus eſſe, quo ſive ligna, ſive metalla inciduntur & excavantur. Hi locum iſtum ita explicant, ut velint *quibus* eſſe ablativi caſus, *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per cælaturam addita eſt torno ſive materiæ jam tornatæ.* Ego I. vix putem *tornum* pro materia tornata, latine dici. II. Video, *toreumata*, quæ proprie in veteribus gloſſ. exponuntur, *opera torno raſa*, ſumi promiſcue à probatiſſimis ſcriptoribus pro cælato opere: cujuſmodi ſunt calices, crateres, ſigna hominum ac ferarum exeuntia extâtiaque. Sic Martialis l. 4. 39. *Solus Phidiaci toreuma cæli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem ſenſu. III. Plinius l. 34 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, conſummatorem Polycletum: quos ſculptores ac ſtatuarios, non ſolum tornatores, fuiſſe conſtat. Unde exiſtimo, licet exacte tornus à cælo & ſcalpro diſtinguatur: uſu tamen eſſe factum, ut promiſcue haberentur. Favet inſuper etymon, *tornus* enim à τείρω vel τείρω, τέτορα, *tero*, *trivi*: teritur autem materia non ſolum cum verſando raditur, ſed & cum repetita ſcalpri impreſſione, inciditur.

38. *Torno facili.*] I. *Facile* alii explicant, *rude*, & facili nec longiori opera elaboratum. II Alii, *verſatile*, quemadmodum Virg. Æn. 8. 310. *Facileſq; oculos fert omnia circum.* III. Alii, *facile obſequens*, & ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibul 1. 1. 40. *Pocula de facili compoſuitque luto.*

39. *Diffuſos hedera*] Multi vitem & hederam hic implexas fuiſſe volunt. Ego cum Nannio ſolam hic hederam agnoſco: vitemque accipio pro ipſo hederæ vimine, quod *viticula* vocatur à Plinio; hederam vero pro foliis, hoc ſenſu: vimen hederaceũ implicat foliis pallentibus corymbos ſuos. *Hedera.*] *du lierre*, Ideo poculis inſculpta, quia Baccho ſacra.

39. *Corymbos.*] κόρυμβος Iſidoro eſt annulus in hedera, quo proxima quæque comprehendit atq; alligat: ſed Plinio, eſt racemus hederæ id orbem circumactus. Corymbus primo appellatur.

In medio duo ſigna, Conon: & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
DAM. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho:

In medio duæ ſunt *effigies, Conon: & quis fuit alter, qui virgâ diſtinxit populis totum mundum*, & *tempora quæ eſſent apta meſſori, quæ curvo aratori? Neque adhuc illos* calices *attigi labiis*, *ſed ſervo abditos. DAM. Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices*, *& circumambiit anſas acantho flexili*,

eſt ſubrectio quædam & ſuggeſtus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Voſſius à *κόρα caput*, unde & *κόρυς galea*.

40. *Conon.*] Non dux ille celebris Athenienſium, ſed nobilis Mathematicus, patria Samius, qui in gratiam Ptolemæi Evergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter ſydera finxit eſſe relatam: ut habet Callimachus in Epigr. quod à Catullo Latine redditum extat. Æqualis & amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathem. magiſter.

40. *Et quis fuit alter, &c.*] Oblitus paſtor Mathematici alterius, ſeipſum interrogat; & non occurrente nomine, perſonam deſcribit ab operibus, iis maxime, quæ ad agreſtem uſum pertinent: qualis eſt diviſio temporum ſationis & arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus eſt, poëta Solenſis, qui ſcripſit græce *Phænomena*, ſive motum ſitumque ſtellarum: quo quidem opere ſic Romani delectati ſunt, ut illud Cicero adoleſcens, Claudius item, & Germanicus, Latinum reddiderint. Vel Heſiodus eſt poëta, ex Aſcra Bœotiæ oppidulo, qui inter alia ſcripſit *Opera & dies*, ſive *Georgica*. Vel denique probabilius Archimedes Cononis vel diſcipulus, vel ſaltem amicus, celebris ante alios Mathematicus & bellicarum machinarum inventor: qui in expugnatione Syracuſarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus eſt, cum figuras in arena deſcriberet.

41. *Radio.*] Radius hic virga eſt, ſive baculus mathematicus, quo variæ cœli terrarumque partes aſſignantur, & figuræ in arena deſcribuntur.

45. *Acanthi.*] Herba eſt acanthus longo latoque & flexuoſo folio, *branchi urſinæ*

Orpheaque in medio poſuit, ſylvaſque ſequentes;
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo,
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.
M E N. Nunquam hodie effugies: veniam quocumque vocaris.
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce Palæmon.
Efficiam poſthac ne quemquam voce laceſſas.

& locavit in medio Orpheum & arbores ſequentes. Neque adhuc illos attigi labiis, ſed ſervo abditos. ***Si*** tamen *ad juvencam reſpicias, non eſt cur æſtimes calices. M E N. Nullatenus hodie evitabis cer*tamen, *deſcendam ad quaſcumque conditiones* me *adduxeris. Tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat. En Palæmon. Faciam ne deinceps ullum provoces cantu.*

capitulis columnarum, in ordine Corinthio adhiberi ſolita ad ornatum: unde Romanis *Marmoraria* dicta eſt, auctore Fuſchio.

46. *Orpheaque.*] Orpheus Thrax Apollinis & Calliopes filius: lyram à patre, aut à Mercurio acceptam, ita ſuaviter impellebat, ut fluminum ſiſtere curſus, & ſylvas feraſque trahere dictus ſit. Ejus cum Eurydice amores, profectionem ad inferos, & mortem lege Georg. 4. 454.

49. *Numquã hodie effugies, &c.*] Depoſuerat juvencam, negaverat Menalcas ſe ob patris metũ poſſe juvencam deponere, & pocula obtulerat: hærebat tamen in ſponſione juvencæ Damœtas, *ſi ad vitulam ſpectes, nihil eſt, &c.* atque adeo videbatur certamen ſubterfugere, quod hac ſponſione admitti à Menalca non poterat. Ergo Menalcas ne adverſarius effugiat, admittit juvencæ conditionem; depoſito, per ſpem victoriæ, patris & novercæ metu. *Veniam quocumq; vocaris.* Unde arbiter Palæmon, de præmio deinde judicium ferens, nullam poculorum, ſed juvencæ dumtaxat mentionem facit. *Et vitula tu dignus, & hic.*

50. *Audiat hæc tantum.*] Adſumus hic uterque, adſunt pignora, deeſt tantum judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit.* Menalcas viſo eminus paſtore, necdum inſpecto vultu, hujus ſe ſubjicit arbitrio, quicumque tandem ille ſit: ineſt quippe ea vis huic voci: *vel qui venit.* Mox agnito Palæmone, ipſum nomine compellat, & æmulum audacius alloquitur, *efficiam poſthac ne, &c.*

DAM. Quin age ſi quid habes : in me mora non erit ulla,
Nec quemquam fugio : tantum vicine Palæmon,
Senſibus hæc imis, res eſt non parva, reponas.
PAL. Dicite : quandoquidem in molli conſedimus herba :
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.
Nunc frondent ſylvæ, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde ſequêre Menalca.
Alternis dicetis : amant alterna Camenæ.
DAM. Ab Jove principium, Muſæ : Jovis omnia plena:

DAM. Ergo age, ſi habes aliquid, ego nullo modo morabor : neque recuſo ullum judicem. Unum precor ô Palæmon mi *vicine: id penitus defige animo, res eſt non levis. PAL. Canite, ſiquidem ſedimus in tenero gramine : & nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit : nunc nemora vireſcunt, nunc annus pulcherrimus* eſt. *Incipe, ô Damœta, tu deinde ſuccedes, ô Menalca: canetis viciſſim, viciſſitudo placet Muſis. DAM. A Jove ducamus initium, ô Muſa : omnia plena* ſunt *Jove.*

59. *Camenæ.*] Muſæ: prius dictæ *Carmenæ*, & *Caſmenæ*, ex Varr. Radix, *carmen*, quod prius dictum eſt, *caſmen* : ſicut *arbor*, *arena*, *janitor* ; prius *arbos*, *aſena*, *janitos*, ex eodem Varr. Unde errant qui ſcribunt *Camœnæ*, & deducunt à *cantu amœno*.

60. *Ab Jove principium, Muſæ.*] ex illo Theocriti ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα καὶ εἰς Δία λήγετε μῶσαι : *à Jove incipiamus, & in Jovem deſinite, ô muſæ!* Idyl. 17. 1. Unde male quidam hic legũt *Muſæ* in genitivo: Quaſi eſſet, *Ab Jove principium Muſæ*, Id eſt, carminis. *Jovis õnia plena.*] Tum quia Deorum ille princeps & rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen aëri tributum eſt, undique diffuſo Georg. 2. 325. *Tum Pater omnipotẽ fœcundis imbribus æther conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

60. *Muſa*] Jovis & Mnemoſynes filiæ novem, artiũ præſides : Calliope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpſichore, Euterpe, Polymnia, Urania ; natæ in Pieria regione Macedoniæ: ſedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, & Parnaſſo Phocidis montibus inter ſe vicinis.

Ille colit terras, illi mea carmina curæ.

MEN. Et me Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt, lauri, & ſuave rubens hyacinthus.

DAM. Malo me Galatea petit, laſciva puella:

Ille fœcundat terras, ille curat meos verſus. MEN. Phœbus quoque me amat: ſunt ſemper apud me dona ſacra Phœbo, lauri, & hyacinthus ſuaviter purpuraſcens. DAM. Galatea, jocoſa puella, me ferit malo,

61. *Phœbus.*] Idem qui Apollo & Sol, Jovis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in inſula Delo: medicinæ repertor: divinationis, muſicæ, & poëſeos Deus. Phœbus dictus, quaſi φάος βίου lumen vitæ.

62. *Sua ſemper apud me munera.*] Sacra munera Phœbo, laurus & hyacinthus: de *lauro* quidem Ecl 2. 54. *Hyacinthus* flos ortus è vulnere pueri cognominis, qui Zephyro & Apollini cum placeret, & aliquando diſco luderet cum Apolline, Zephyri invidiâ inter ludendum periit: diſco, quem Apollo libraverat, in pueri caput maligne deflexo. Quis autem flos ille ſit, quæritur. Certe non is eſt, qui vulgo ſic nominatur, cœruleus totus, & abſque ullis literarum notis. Certiſſime is eſt, qui Græcis ξίφις vel ξυρὶς dicitur, hoc eſt, *acutus*: Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio ſimilitudinem: Gallis vero, *glajeul*; & communi Græcis, Latinis, Galliſque vocabulo, *Iris*; vel ob colorum diverſitatem; vel deformato nomine à ξίφις. Hoc multis probat Salmaſius in Solin. p. 1224. I. Ex Columella l. 9. 4. *Cœleſtis nominis hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices: quid porro cœleſte nomen niſi *Iris*? II. Ex Palladio l. 1. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus*, dicitur. III. Gladiolus habet in folio diſcurrentes lineas, quæ multa A, & multa I, confuſe ſaltem exprimunt: at hyacinthus, *ai ai flos habet inſcriptum.* Ovid Metam. 10. 215. IV. Gladiolus magnitudine & ſpecie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia, ſi non purpureus color his, argenteus eſſet in illis.* Ovid. Met. 10. 212. V. Gladiolus purpureus eſt; unde & ferrugineus, & niger, & rubens, ut explicuimus Ecl. 2. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacintho à poëtis. Reliqua infra v. 107.

Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
MEN. At mihi ſeſe offert ultro meus ignis Amyntas:
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris.
DAM. Parta meæ Veneri ſunt munera: namque notavi
Ipſe locum, aëriæ quo congeſſere palumbes.
MEN. Quod potui, puero ſylveſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

Et fugit ad ſalices, & optat ſe videri à me *priuſquam* fugiat. *MEN. Amyntas vero, meus amor, ſe ſponte exhibet mihi:* ita *ut jam Delia* ipſa *non ſit familiarior canibus meis. DAM. Dona* jam *parata ſunt amicæ meæ: nam obſervavi ipſe locum, in quo palumbes aëriæ nidificaverunt. MEN. Miſi Amyntæ decem mala flava, electa ex arbore ſylveſtri: quod* unum *potui* facere: *cras mittam* totidem *alia.*

67. *Delia.*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutela canes: Latonæ filia: ſoror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius. Vel quod luce ſua omnia δῆλα, id eſt, *manifeſta* faciant. Vel ab inſula Delo: quæ cum antea lateret, aut juxta alios erraret mari, Latonæ locum ad partum quærenti ſubito emerſit, & ſeſe obtulit: unde in præmium affixa eſt uni loco, & conſpicua deinceps ac ſtabilis facta: dicta Delos, quaſi δῆλος *manifeſta*. Tamen hic *Delia* forte non Dea, ſed Menalcæ famula, ex inſula Delo: cui ſane multo quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amynta.* Ecl. 2. 35.

68. *Meæ Veneri.*] Amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucret. 4. 1178. *Nec Veneres noſtras hoc fallit.* Mariti autem, uxores ſuas Junones; uxores viciſſim, maritos Joves appellant. Plaut. in Caſ. 2. 3. 14. *Eia mea Juno, non decet te eſſe tam triſtem tuo Jovi.*

69. *Aëriæ quo, &c.*] Palumbes, *pigeons ramiers*: Veneri ſacræ, cujus trahendo currui addicuntur. *Aëriæ.*] vel quia aërii ſunt coloris, inquit Servius, & *liviæ* appellantur: vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congeſſere,*] accumulavere feſtucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. 3. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

D A M. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt!
Partem aliquam, venti, divûm referatis ad aures.
M E N. Quid prodeſt quod me ipſe animo non ſpernis, Amynta:
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?
D A M. Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola.
Cum faciam vitulâ pro frugibus, ipſe venito.
M E N. Phyllida amo ante alias: nam me diſcedere flevit:

D A M. O quoties, & quæ verba *mihi dixit Galatea? O venti, ferte ad aure Deorum aliquam* eorum *partem. M E N. Quid prodeſt mihi, ô Amynta, quod tu me non aſpernaris animo; ſi ego ſervo retia, dum tu apros inſequeris? D A M. O Iola, mitte ad me Phyllida, meus eſt* dies *natalis. Quando immolabo vitulam pro terra fructibus, tu ipſe veni. M E N. O Iola, diligo Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit,*

73. *Divum referatis ad aures.*] Vel quia ineſt his verbis tanta ſuavitas, ut beatiſſimos Deos beare poſſint; vel ut Dii teſtes ſint promiſſorum Galateæ.

74. *Quid prodeſt, quod, &c.*] Damœtas oſtendit antea gaudium ſuum de colloquiis cum amica præſente. Nunc Menalcas majori amoris teſtimonio dolorem ſuum teſtatur, primo de amici abſentia; ſecundo de ejuſdem periculo; *ſectaris apros*: tertio de ſua ſecuritate, *ego retia ſervo*. In quo ſic hæret, ut Amyntæ amorem inutilem putet, niſi ſocietatem pariat etiam periculorum.

76. *Phyllida &c. Iola, &c.*] Iolas paſtor ab interjectione *ἰὼ heu* Iolæ ſumula *Phillis*, communis amica Damœtæ & Menalcæ à φύλλον *folium*.

76. *Meus eſt natalis.*] Natali in ſacrificio licebat voluptati indulgere: non item in ambarvali, quod pro terræ frigibus Cereri offerebatur, ter ductâ circum agros, aut agnâ, aut vitulâ immolatâ. Unde puella invitatur ad natale, ſolus paſtor ad ambarvale. De ambarvali G 1. 345.

77. *Cum faciam vitulâ.*] *Facere & operari* ſine addito eſt *ſacra facere*, *ſacris operari*. Et *facere vitulâ*, eſt *ſacra facere ex vitula*.

Et, longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.
DAM. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
MEN. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hædis,
Lenta ſalix fœto pecori: mihi ſolus Amyntas.
DAM. Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica, Muſam.
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.

& diu dixit: vale, vale, ô formoſe. DAM. Lupus funeſta res eſt gregibus, pluvia ſegetibus maturis, venti arboribus: nobis ira Amaryllidis. MEN. Humor grata res eſt teneris *ſegetibus, arbutus hædis* à lacte *depulſis, ſalix flexilis gregi prægnanti: mihi ſolus amyntas. DAM. Pollio diligit mea carmina, licet ſint agreſtia: ô Muſa, nutrite juvencam* Pollioni, *qui vos legit.*

79. *Vale, inquit Iola.*] Illa vox *Iola*, non eſt Phyllidis ad Iolam, cui vale dicat; ſed Menalcæ ad Iolam. Ut enim Dametas compellaverat prius Iolam: *O Iola, mitte mihi Phyllida.* Ita nunc Menalcas eumdem compellat: *O Iola amo Phyllida, nam dixit mihi longum vale.*

81. *Amaryllidis iræ*] Cum videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem ſibi obſtare, imo præferri; ad alium amorem deflectit, & jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31.

82. *Arbutus.*] Arbor foliis lauro affinibus, ſed raris, *arbouſier*; in deliciis ejus umbra fuit apud antiquos. Horat. Od. l. 1. 1. 21. *Nunc viridi membra ſub arbuto ſtratus.* Fructus profert inſtar ceraſorum, aut fragorum, cum aliqua dulcedine aſperos: Vacantur à Plinio *unedones*; quod, inquit, plures edi non poſſint propter aſperitatem: à Virgilio *arbuta*. G. 1. 148. *Cum jam glandes, atque arbuta ſacræ deficerent ſylvæ.* Et G. 2. 520. *Dant arbuta ſylvæ.*

83. *Mihi ſolus Amyntas.*] Ut oſtendat Menalcas, quicquid à ſe de luctu Phyllidis, deque ſuo in eam amore dictum eſt, per jocum dictum eſſe, quo Damætam aliqua invidia ſtimularet: nunc ultro profitetur ſe præter Amyntam, amare neminem.

85. *Pierides.*] Muſæ no-

M E N. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
D A M. Qui te, Pollio, amat; veniat, quo te quoque gaudet:
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
M E N. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:

M E N. Ipſe etiam Pollio componit novos verſus: nutrite illi *taurum, qui jam cornibus feriat, & ſpargat arenam calcibus. D A M. Quiſquis te diligit, ô Pollio perveniat* ad ea, *ad quæ lætatur te quoque perveniſſe: illi mel fluat, & vepres rigidi producant amomum. M E N. Quiſquis non odit Bavium, amet tuos verſus, ô Mævi!*

vem, de quibus v. 60. Sic dictæ, vel à Pierio Theſſaliæ monte, ubi ex Jove & Mnemoſyne natæ dicuntur: vel ex victoria, in Pieri Macedonis novem filias, relata; quæ Muſas auſæ ad cantum provocare, & ab iiſdem ſuperatæ, totidem in picas ab iis mutatæ ſunt.

86. *Pollio & ipſe.*] Quis fuerit, fuſe habetur in Argum. Ecl. 4. pervenit ad ſummam oratoris, hiſtorici, & poëtæ laudem; ad conſulatum anno u. c. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poëticam ſolam hoc loco ei tribuit aperte Virgilius: *Pollio & ipſe facit nova carmina:* cæteros honores, ut paſtoritiis modulis graviores, tantum innuit his vocibus: *veniat quo te quoque gaudet:* nempe ad conſulatum, & triumphum.

89. *Mella fluant illi, &c.*] Vota ſunt ejus in gratiam, quicumque Pollionem amaverit.

89. *Amomum.*] Parvus eſt frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno ſeſe convolvens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ceu violæ albæ; ligno ſubrufo & valde odorato: in Aſſyria, Armenia, Ponto, & Media optimum. Ita fere à Dioſcoride deſcribitur. Plerique tamen ab ea deſcriptione diſſentiunt.

90. *Qui Bavium non odit, &c.*] Bavius & Mævius, poëtæ peſſimi, Virgilio pariter & Horatio infeſti. Imprecatio eſt reſpondens è contrario votis Damœtæ pro Pollione: ſi quis non odit Bavium, ita ſtultus fiat, ut amet Mævium, & jugo ſup-

Atque

Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.
D A M. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, ô pueri! fugite hinc, latet anguis in herba.
M E N. Parcite oves nimium procedere: non bene ripæ
Creditur, ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
D A M. Tityre, paſcentes à flumine reice capellas:
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
M E N. Cogite oves, pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.

idemque ſubliget jugo vulpes, & exprimat lac ex hircis *D A M.* *O pueri qui colligitis flores, & fraga naſcentia humi, hinc fugite; ſerpens letalis occultus eſt ſub gramine.* *M E N.* *O oves, abſtinete longius ire, non tuto fiditur ripa: ipſe aries ſiccat adhuc villos.* *D A M.* *O Tityre, remove à fluvio paſcentes capellas: ego purgabo* eas *omnes in fonte, cum erit opportunum.* *M E N.* *O pueri colligite oves* in ovile: *ſi vis caloris corruperit lac, ut ante paucos dies: incaſſum prememus mammas manibus.*

ponat vulpes.

94. *Parcite oves, &c.*] Senſus eſt juxta Servium & Farnabium: O pueri, cavete ne oves longius procedant: quod durius & abſque exemplo eſt. Noſtra interpretatio, tum nititur exemplis, eſt enim apud Catull. in Argon. 146. *Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt:* tum conformis eſt Theocritæo exemplo Idyl. 5. 100. *εἶτ' ἀπὸ τᾶς κοτίνω ταὶ μηκάδες ὧδε νέμεσθε,* &c. *diſcedite ab ole aſtro capellæ, hic paſcite.*

94. *Non bene ripæ creditur*] Quia periculum eſt, ne, vel oves lapſæ in profluentem rapiantur; vel ripa ipſa, fluctuum allapſu ſubtus exeſa, ruinam faciat.

96. *Reice capellas.*] Eſt hic primo ſyncope, *rejice* in *reice*; tum contractio geminæ vocalis brevis, in diphtongum longam *re ice*, in *reice*. Sic *eicis* pro *ejicis*, apud Lucret. l. 3. 891. *Ne radicitus è vita ſe tollit & eicit.*

98. *Si lac præceperit æſtus.*] Vel exſiccaverit; vel ita corruperit, ut vaneſcat, & nimis liqueſcat.

D A M. Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo!
Idem amor exitium pecori eſt, pecoriſque magiſtro.
M E N. His certe neque amor cauſa eſt; vix oſſibus hærent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
D A M. Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,

D A M. Heu! quam macilentos habeo tauros in fertili agro: idem amor perdit gregem, & dominum gregis. M E N. Non certe amor id *importat his ovi*bus meis; tamen *vix ſtant oſſibus. Neſcio quis oculus corrumpit mihi juniores agnos. D A M. Dic, & eris mihi magnus interpres, qua in regione*

100. *In arvo.*] Alii legunt in *ervo. Ervum*, autem *des ers*, leguminis genus eſt, piſis affine, bobus ſaginandis utile.

101. *Pecoriſque magiſtro.*] Damœtæ mercenario pecoris cuſtodi, qui dum amat Pyllida, Galateam, Amaryllida; videtur pecus è tam multiplici magiſtri ſollicitudine maciem contrahere.

103. *Oculus mihi faſcinat agnos.*] *Faſcinum* ſpecies incantationis: ſic dictum. I. Vel à faſciis, ſive liciis & filis, quibus ad illigandos & incantandos homines magicis in ſacris utebantur, de quo more Ecl. 8. 74. II. Vel à fando, ut vult Feſtus: quia verbis, ac præſertim laudatione immodica, perficiebatur; de qua ſpecie Ecl 7. 27. III. Vel ut probat Voſſius in Etym. à *βασκαίνειν, invidere*: quod eſt, quaſi *φάεσι καίνειν, oculis occidere*, quia oculorum intuitu præcipue fit faſcinatio: cum ſcilicet maligni ſpiritus ex invido aut male affecto pectore emiſſi per oculos, aërem circũfuſum inficiunt: idemque ſic infectus aër eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliod. Æthiop. l. 3. Junioribus vero, ut pote tenerioris naturæ, ſæpius faſcinum adhæreſcit.

104. *Dic quibus in terris, &c.*] Uterque, quaſi de victoria deſperans, ad ænigmata confugit.

104. *Apollo.*] Vatum Deus, de quo ſupra v. 62. Cur ſic appelletur, docet Macrob. Saturn. 1. 17. I. Quia radios ἀεὶ πάλλει, id eſt, *ſemper vibrat*. II. Quia radiorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales ἀπολλύει, id eſt *enecat*. III. Quia caloris

Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.
MEN. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores : & Phyllida ſolus habeto.

cœli ſpatium apertum ſit ulnis non pluſquam tribus. M E N. Dic qua in regione oriantur flores notati regum nominibus : & poſſidebis ſolus Phyllida.

benignitate morbos omnes ἀπελαύνει id eſt, *fugat.* IV. Quia ἀναπολεῖ id eſt, *inter utrumque mundi polum vertitur.* V Quia unus eſt, non multiplex : idem enim aliquando eſt atque Sol. Ab α privativo, & πολλοὶ *multi*.

105. *Tres pateat, &c.*] Ænigma dificile, in quo Virgilium crucem fixiſſe Grammaticis, refert Servius ex Aſconio, qui hoc ipſum è Virgilio audiſſe ſe profeſſus eſt. Servius interpretatur. I. de Cœlio quodam Mantuano, qui dilapidato patrimonio ſepulchrum ſibi duntaxat trium ulnarum, ſeu pedum ſex, reſervaverat ; idque mire placet Salmaſio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinio Ægypti & Æthiopiæ ſub tropico Cancri : quem locum ita recto lumine ſol irradiare putabatur, medio ſolſtitii die ; ut ne altiſſimo quidem in puteo, eam in rem à philoſophis effoſſo, umbram ullam efficeret. III. Alii de Ajacis clypeo, qui cæli figuram præſcrebat, eratque trium ulnarum, id eſt, trium cubitorum : ſic enim aliquando ulna ſumitur, ut oſtendit Voſſius in Etym. IV. Alii de ſpecu in Sicilia, ubi rapta fertur à Plutone Proſerpina. V. Ciacconius & Cerdanus de foſſa quadam Romæ in comitio facta more Etruſcorum : quæ *mundus* dicebatur, & toto anno claudi ſolita, patebat certis duntaxat diebus tribus : hi autem *cœlum* pro mundo accipiunt, u'nas ıres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœ'o quodam, cujus ſtatura trium duntaxat erat cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus oſtium ad ulnas tres apertum ſit. VIII. Alii de quolibet puteo: in quem qui deſcenderit, ſpatium cœli tantum conſpiciat, quantum putei latitudo permiſerit. Elige.

107. *Naſcantur flores : &c.*] Cerdanus explicat de argenteo numo qui extat, cujus altera pars Auguſti effigiem cum his verbis : *Auguſtus Cæſar*; altera florem præfert, cũ hoc elogio *Lucius Aquilius Florus Triumvir*. Sed non advertit vir doctiſſimus, Auguſti cognomen Octaviano non tributum eſſe niſi anno U. C. 727. Virgilii 4². Octavio VII. & Agrippa III. Coſſ. ut habet Cenſorinus. Edita autem ſunt Bucolica, anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem & paſtoralem ſenſum confugio, qui-

PAL. Non noſtrum inter vos tantas componere lites.
Et vitulâ tu dignus, & hic; & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri: ſat prata biberunt.

PAL. Non meum eſt dirimere tantam contentionem inter vos. Tu mereris vitulam, & hic quoque: *& quicumque aut diffidet amoribus proſperis, aut experietur triſtes. Nunc obſtruite rivos, ô juvenes: prata ſatis irrigata ſunt.*

eſt de hyacintho flore, in quem Hyacinthus primum, Phœbo dilectus puer; tum Ajax Græcorum poſt Achillem fortiſſimus, mutati ſunt. Videntur enim in illo ſcriptæ quodammodo literæ αι, quæ primæ ſunt in Ajace, Αἴ., ſi retrorſum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, ſi, ut vult Nannius, per j. non per y. ſcribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis. Ovidium movit, ut floris illius litteras ad Ajacis quidem nomen referret; ad Apollinis vero gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe αι gemitum notat, unde eſt αἰάζω, *gemo.* Ita Met. 10. 215. *Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit, & ai ai flos habet inſcriptum.* Tum l. 13. 397. *Litera communis mediis, pueroque, viroque, inſcripta eſt foliis; hæc nominis, illa querelæ.* Ajax porro & *Hyacinthus*, non reges, ſed regum filii fuere: Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius, eo more, quo Laviniam & Ariadnen reginas alibi vocavit.

109. *Et quiſquis amores, aut, &c.*] Non uni digni eſtis vitulâ pro præmio, ſed etiam quicumque vobis ſimiles ita belle expriment affectus amantum: ſive ejus qui felix in amore felicitati ſuæ diffidit, qualis Menalcas: *Dulce ſatis humor, &c. Quid prodeſt, quod me ipſe, &c.* ſive ejus qui amaritiem in amore experitur, qualis Damœtas: *Triſte lupus ſtabulis, &c. nobis Amaryllidis iræ.*

111. *Claudite jam, &c.*] Allegoria eſt. Jam cantare deſinite: ſatis enim aures noſtræ cantu veſtro delectatæ ſunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

POLLIO.

ARGUMENTUM.

Confecto bello Peruſino, de quo dictum eſt in Argum. Ecl. 1. M. Antonius multis de cauſis infenſus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam Reconciliati tamen circa Brunduſium: adminiſtris L. Cocceio communi amico; & ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Antonii, Aſinio Pollione, tum conſule: ambo cum ovationis honore Romam ingreſſi ſunt Sed paucis poſt diebus: cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupatâ Siciliâ commeatum intercluderet; ideoque Roma fame premeretur: Octavianus & Antonius, lapidibus palam appetiti à populo, coacti ſunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax compoſita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto poſt tempore extinctis, quædam aurea ſpecies ætatis affulſit. Hæc autem omnia cum accidiſſent ſub extremum Pollionis conſulatum, & ipſo Pollione adminiſtro, cui tunc temporis filius natus erat: huic Pollionis filio genethliacon Virgilius cecinit; ejuſdemque, & temporum illorum in laudem detorſit quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Chriſti ortu, ejuſque matre atque ætate legerat.

Scripta eſt anno Virgilii 31. ineunte: U. C. 714. exeunte: ſub ipſum pacis Puteolanæ tempus: Coſſ. Domitio Calvino, & Aſinio Pollione: paulo antequam hi conſules magiſtratum abdicarent; quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui ſupererant ex illo anno dies: in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, & P. Canidii, qui conſules in annum reliquum appellati ſunt.

POLLIO.] C. Aſinius Pollio, à Julio Cæſare, paulo ante cædem, Hiſpaniæ ulteriori præfectus; poſt ejus cædem amiciſſimus fuit M. Antonio, ut ipſe profitetur ſuis in epiſtolis, quæ extant apud Ciceronem l. 10. *Famil.* In ejuſdem Antonii partes cũ duabus legionibus tranſiit, paulo ante triumviratum. Triumviratu inſtituto, & Triumviris urbanos magiſtratus in quinquennium aſſignantibus: ipſe in an. U. C. 714. Conſul deſtinatus eſt: adnitente, ut credibile eſt, amico Antonio. Quo eodem tempore Feſcenninis verſibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* 2. 4. Ei tunc in Gallia Ciſalpina verſanti videtur Virgilius innotuiſſe, & per eum commendatus eſſe Mæcenati: ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in ſuos & Antonianos milites negotium unus in ſe ſuſceperat. Orto deinde Peruſino bello: L. Antonio, Marci fratri, ſuppetitas tulit Pollio contra Octavianum. *Appian. l.* 5 *Civil.* Sed victo Lucio, ipſe tum Conſul, diu retentâ in poteſtate Marci Venetiâ, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejuſque claſſem allexit. *Velleius l.* 11 Conſecuta eſt pax Puteolana: ſtatimque in Parthinos, Illyricam gentem, & Bruti olim Caſſiique ſtudioſiſſimam, auſpiciis M. Antonii expeditionem duxit; triumphavitque anno ſequente 715. Reliquam ætatem traduxit in Italia, & licet *poſt enervatum amore Cleopatræ Antonii animum, partibus ejus nunquam ſe miſcuerit*: ad bellum tamen Actiacum proficiſci noluit cum Octaviano, *propter notiora in ſe Antonii beneficia*, ait *Velleius l.* 2. Hiſtoriam ſcripſit bellorum civilium, item tragœdias: accuſavit juvenis Catonem orator egregius, ſed Ciceronis eloquentiæ infeſtiſſimus. *Quintil l.* 8. 1. *& l.* 10. 12. fortaſſe ob memoriã M. Antonii, quem ille Philippicis laceraverat. Vixit ferme ad extremum Auguſti principatum, & an. U. C. 757. obiit octogenarius, ut colligitur ex *Euſebii Chron.*

Filium habuit nullum, *Saloninum* nomine, ſed nepotem: qui certe, cũ edita eſt hæc Ecloga, nõdum ortus erat; quippe qui annis, poſt editam hãc Eclogã, 60 juvenis obiit, Tiberio *progener deſtinatus*, inquit *Tacit. annal* 2. 75.

Filius autem Pollionis dictus eſt C. Aſinius Gallus, non *Saloninus*; diris deinde ſuppliciis à Tiberio Cæſare necatus anno U C. 789. Ille igitur Pollionis *Saloninus*, qui à Servio dicitur *inter ipſa primordia periiſſe*; aut Servii commentum eſt, aut certe tunc, cum ſcripta eſt Ecloga, *Saloninus* dici non potuit: cum *Salonæ* à Pollione non captæ ſint niſi anno editionem Eclogæ conſequente. Vide Ecl. 8. 13.

SIcelides Muſæ, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſque myricæ.
Si canimus Sylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:

O Muſa Sicula, cantemus paullo grandiora: arbores & parva myrica non placent omnibus. Si cantamus ſylvas, ſylva deceant conſulem. Nunc attigimus extremum ſaculum vaticinii Cumaa Sybillæ:

1. *SIcelides.* A Græco nomine Σικελὶς: à Latino enim *Sicilia*, eſſet *Sicilides*: abſona vox, propter exiguitatem literæ *i* ſæpius repetitæ. Eas invocat Muſas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracuſis, bucolicorum princeps fuit. Unde & *Syracoſium verſum* dicit, pro *bucolico* Ecl. 6. 1. & *Arethuſam* Siciliæ fontem invocat Ecl. 10. 1.

2. *Myricæ.*] Myrica, frutex humilis: hanc alii Tamaricen vocant, alii Bruyam ſylveſtrem, *de la bruyere.* De *arbuſtis* Ecl. 1. 40.

3. *Sylvas.* Per *ſylvas* hic, & per *ſylveſtrem muſam* Ecl. 1. 2. bucolica ſive paſtoritia carmina intelligit. Cœlius Rhodig. auctor eſt tamen, per *ſylvas conſule dignas*, alluſum ad ſylvarum curam: quæ minima erat provinciarum illarum, quæ conſuli è magiſtratu abeunti mandabantur. Unde apud Suet. legimus, optimates ex invidia conatos eſſe, ut ea Jul. Cæſari provincia committeretur, quaſi minimi negotii; hunc vero contra perfeciſſe, ut ſibi Gallia daretur.

4. *Ultima.*] Vel *poſtrema* eſt; vel *prima*, & ab ætate noſtra remotiſſima; utroque enim ſenſu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de qua hic Virgilius, *poſtrema* dici poteſt: quod eam Sibylla quaſi quinto loco conſtituerit, poſt alias quatuor per metalla deſignatas, auream, argenteam, æream, & ferream. *Prima* vero dici etiam poteſt: quod hæc eadem inſtauratio ſit primæ ætatis aureæ, & eadem veluti ætas rediviva.

4. *Cumæi carminis.*] Sibyllini. *Cumæam* vero Sibyllam aliqui diſtinguunt à Cumana, ut altera Italica, altera Æolica ſit. *Cumæ* enim duæ percelebres, inter urbes alias ejuſdem nominis: aliæ in Æolide Aſiæ; aliæ in Campania Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibillarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. 6. 26. De *Cumis*, Æn. 6. 2.

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo.
Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum

Magna ſeries temporum oritur de novo. Nunc Aſtræa revertitur, regnum Saturni revertitur; nunc novum genus hominum *mittitur è ſummo cœlo. Tu tantum, ô pudica Diana! adſis naſcenti puero: ſub quo ferrea ætas primum finietur,*

5. *Magnus ab integro,* &c.] *Sæclorum* pro *ſæculorum*. *Sæculum* vulgo centum annorum ſpatium eſt; hic *ætas* & *tempus* indefinite. *Magnus ſæclorum ordo*, & poſtea *magni menſes* explicantur à pleriſque de magno anno Platonico, qui ex Cicerone 2. de Nat. Deor. *tum efficitur; cum Solis, & Lunæ, & quinque errantium, ad eundem inter ſe comparationem confectis omnium ſpatiis eſt facta converſio*; id eſt, reditus ad eumdem ſitum, unde primo curſum inceperint. Quo tempore *quidam volunt*, in quit Clavius in c. 1. ſphæræ, *tunc omnia quæcumque in mundo ſunt, eodem ordine eſſe reditura, quo nunc cernantur.* Addunt autem fabuloſi hujus anni auctores, hunc ſpatio contineri 46000. annorum; alii tantum 23760. alii etiam plurium. Quicquid ſit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: maſimque *magnum* hic, eſſe *illuſtrem*; quomodo heroes Alexander, Pompeius, *magni* dicti ſunt. Multa tamen erudite docet Joſ. Scaliger de magno anno, magniſq; menſibus Chaldaïcis, quæ huic loco convenire poſſunt. In Canon. Iſagog. p. 252.

6. *Virgo.*] Aſtræa, ſeu Juſtitia, Jovis & Themidis filia: quæ finito aureo ſæculo, quo Dii cum hominibus habitaverant, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, ſed omnium ultima.

6. *Saturnia regna.*] Feliciſſima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: ſub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. 1. 125. *Saturnus*, Cœli & Veſtæ filius à Titane fratre ob regni contentionem carcere incluſus, à Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui ſtruebat inſidias, regno pulſus, in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in qua latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtatum corrupta ſunt.

8. *Tu modo naſcenti puero.*] Quaſi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero naſcenti: qui princeps illius novi generis, id eſt, primus eſſe debet.

Definet

Deſinet , ac toto ſurget gens aurea mundo ,
Caſta fave Lucina : tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi , te conſule inibit ,
Pollio , & incipient magni procedere menſes.

& aurea per totum orbem orietur: tuus frater *Apollo jam imperat. Porro ſub tuo conſulatu, ô Pollio, gloria illa ætatum inchoabitur, & magni menſes incipient currere.*

10 *Lucina.*] Dea certe fuit partui præſidens : dicta ſic à *luce*, quam infantibus dabat. Quænam vero fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuiſſe colligunt ex hac ſolemni parientium formula : *Juno Lucina fer opem.* Alii Dianam, è plurimis poëtarum locis. Alii diſtinctum ab utraq; numen, ex hymno in Apoll. apud Homerum : ubi Lucina dicitur à Junone impedita , quominus Latonæ, Dianæ matri parturienti opem ferret. Virgilius adhæret ſecundæ opinioni : cum eam Apollinis ſororem hic dicat : *tuus jam regnat Apollo* : id eſt , *tuus frater.*

10. *Apollo.*] Multi de Octaviano interpretantur : ut & Lucinam de Octavia ejus ſorore : quæ , & multum apud fratrem poterat;& pudicitiæ laude inſignis fuit ; & mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipſo tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hac Ecloga celebratur: ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur ? An quod in cœna quadam convivis duodecim Deorum habitu diſcumbentibus , ipſe Apollinem repræſentaverit? Certe Antonius deinceps id ei quaſi impie factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipſum tempus , ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen Virgilium hic explicandum puto de Lucina ipſa, quæ ad pueri ortum invitatur : deque ipſo Apolline , qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam conſtat veritas vaticiniorum , quæ per Sybillam ſuam ediderat , de reditu ætatis aureæ.

11. *Inibit.* Incipiet , orietur. Sic *ineunte anno*, id eſt, *incipiente*, dicitur abſolutè.

12. *Magni menſes.*] Quintilis & Sextilis , aiunt Servius & Pomponius *Magni* ideo, quia *Julius* & *Auguſtus*, ex Imperatorum nominibus appellati ſunt. Male. Licet enim hoc de Julio verum ſit , de Auguſto menſe tamen falſum : cui nomen illud , non ante mortuam Cleopatram , & tres Octaviani triumphos , à ſenatu tributum eſt: immo non ante an. U. C. 627. *Magni* ergo *menſes* dicendi , quomodo ſupra *magnus ordo ſæclorum*, v. 5.

Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetuâ ſolvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Diviſque videbit
Permixtos heroas, & ipſe videbitur illis:
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer! nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,

Te auctore, ſi aliqua noſtri criminis reliquiæ ſuperſunt, tunc *deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipſe* puer *particeps erit vitæ divinæ, & videbit heroas ſociatos Diis, & ipſe videbitur* ab *illis, & gubernabit mundum pacatum patris virtute. Terra autem ubique ſine cultura producet tibi parva munera, ô puer!* nempe *vagas heredas paſſim cum baccare*

13. *Sceleris veſtigia noſtri.*] Scelus illud: vel ſunt perjuria Trojanorum, quibus omnes poſterorum Romanorũ calamitates tribuuntur. Georg. 1. 502. *Jampridem ſanguine noſtro Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæſaris & Pompeii. Vel cædes ipſa Cæſaris, ſpectante ſenatu patrata: cujus in pœnam atrociſſima bella Octaviani principatus initium infeſtarunt.

15. *Ille Deûm vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, qua Dii cum hominibus familiariter degebant: innuitque puerum in eadem, qua pater eſt, futurum quoque gratia apud Triumviros & alios deinde reipublicæ adminiſtratores: quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat. Ecl. 1. v. 6.

17. *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eumdem puerum rectorem orbis, id eſt, conſulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poëta, nondum ſcilicet extinctâ republicâ: immo ſpe tum vigente maxima reſtituendæ mox à Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano conſtat. *Patriis virtutibus.*] Vel refertur ad *reget*: Reget orbem, uſu & exemplo virtutum omnium patriarum, id eſt, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum*; Reget orbem, pacatum virtute atque induſtria Pollionis patris, qui cum Mæcenate adminiſter fuit pacis, inter Octavianum & M. Antonium.

19. *Hederas paſſim cũ baccare.*] *Baccar*, herba eſt radicis odoratæ, quæ vim ad faſcinationem depellendam habere putabatur. Nomine Gallico caret: quibuſdam videtur eſſe, *nardus ruſtica*; quibuſdam vero, *digitalis*,

Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes: & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus;
Molli paullatim flaveſcet campus ariſtâ,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella,

& colocaſia mixta grato acantho. Ipſæ capræ reportabunt in ſtabulum mammas lacte tumentes, nec greges timebunt magnos leones: ipſa cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoque morientur, & morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum orietur ubique. Sed ſtatim atque poteris jam legere laudes heroum, & geſta tui *patris, ac percipere quid ſit virtus;* tunc *agri ſenſim flaveſcent ſpicis maturis, & racemi rubentes pendebunt è rubis agreſtibus, & duræ quercus ſtillabunt mel inſtar roris.*

gand de Nôtre-dame. Deſpauterio fœminini generis: at vero, ut probat exemplis veterum Voſſius, ſemper neutrius: *hoc baccar.* Hederam puero promittit, ut futuro poëtæ quemadmodum Ecl. 7. 25. *Paſtores hedera creſcentem ornate poëtam;* baccar, ut puero formoſo qui proinde faſcinationi invidentium magis obnoxius ſit, quemadmodum ibid. 27. *Baccare frontem cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.*

20. *Colocaſia fundet acantho.*] *Colocaſium, ii*, vel *colocaſia, æ*, faba eſt Ægyptia: cujus radix & caulis, ad cibum: flos ad coronas adhibebatur. De *acantho* Ecl. 3. 45.

24. *Fallax herba veneni.*] Generatim omnem herbam intelligit latentioris veneni. De *Amomo Ecl.* 3. 89.

26. *At ſimul heroum, &c.*] Proſecutus pueritiæ ludos, nunc tria ſtudia adoleſcentiæ enumerat. I. Poëſim, *heroum laudes.* II. Hiſtoriam, *facta parentis*, quæ vide in Arg. III. Philoſophiam, *& quæ ſit poteris cognoſcere virtus.* Deinde ad virilis ætatis

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,

Tamen latebunt nonnulla reliquia malitia veteris: qua cogant adire navibus mare, & claudere urbes mœnibus & ſulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, & altera Argo, qua portet electos duces: erunt quoq; bella alia,

laudes aſcendit. *Hinc ubi jam firmata*, &c.

31. *Pauca tamen*, &c.] Gradus quoſdam ponit ætatis aureæ, ſimul cum pueri ætate procedentis: ita ut in ipſius ortu refloreſcere natura videatur, *fundent cunabula flores*: in ejus adoleſcentia fructus ferre, *ariſtas, uvas, mella*; cum aliquibus tamen priſcæ fraudis, & ætatis ferreæ veſtigiis: firmata denique ejus in ætate, quaſi plena pace gaudere, bellis & laboribus extinctis, *omnis feret omnia tellus*. Quod exprimit abundantiam rerum omnium, qua gaudebat Roma poſt pacem Puteolanam,

32. *Thetim*.] Eſt & *Thetis*, Græcè Θέτις, genitivo *Thetidis*, prima brevi. Et Θηθὺς *Thetys*, genitivo *Thetyos*, primâ longâ. iſta *Tethys*, uxor Oceani, ſive Neptuni, Nympharum marinarum mater. Hæc vero *Tethis* Nerei & Doridis filia, quam cum amarêt Jupiter, uxoremque ducere decrevisſet; monitus eſt à Prometheo, ſic eſſe in fatis, ut qui ex ea naſceretur, patre major eſſet futurus: quo audito Jupiter ab ejus nuptiis abſtinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eaque Achillem ſuſcepit.

34. *Tiphys*.] Gubernator navis quæ dicta eſt Argo. *Argo*.] navis, ſive prima juxta fabulas, ſive apparatu & mole maxima omnium, quæ prius in uſu fuerant: conſtructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Theſſalia: inſerto è quercubus Dodoneæ ſylvæ malo, qui oracula reddebat, Nomen, vel ab Architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus; vel ab *Argivis* id eſt, Græcis ducibus, quos vehebat: ut ait Ennius apud Cic. Tuſcul. Vel à celeritate: ἀργὸς enim *velox* eſt. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis, *Pagaſæ*, promontorium & oppidum Theſſaliæ, non procul à Pelio monte. Unde *Pagaſæa navis* dicta eſt.

35. *Delectos heroas*.] *Argonautas*, nobiles Græcos, è

Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles,
Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:

& ingens Achilles rurſus ibit adverſus Trojam. Deinde poſtquam ætas jam robuſta te reddiderit virum, ipſe etiam nauta recedet è mari, nec naves è pinu fabricatæ *transferent merces, omnis terra producet omnia: nec ager ſcindetur raſtris, nec vitis falce. Tum quoque fortis agricola auferet jugum bobus, nec aſſueſcet lana ſimulare diverſos colores: ſed aries ipſe in paſcuis tinget vellus purpurâ ſuaviter rubenti, & croco luteo:*

Theſſalia præcipue: qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti ſunt in Colchidem, ad diripiendum vellus aureum, à tauris ignivomis, & dracone cuſtoditum. Dux Jaſon: poſt eum notiſſimi, Caſtor, Pollux, Hercules, Theſeus, Orpheus, Zetes & Calaïs.

36. *Achilles.*] Thetidis & Pelei filius, de quo Æn. 1. 34. Per Achillem vero, quemcumque virum fortem: per Trojam, quamcumque civitatem: per Argo, quamcumque navem: per Tiphym, quemcumque gubernatorem ſignificari, bene admonet Servius. & eſt expoſitio illius, quod ante dixerat; futura nempe bella & navigationes,

38. *Vector.*] Tam active dicitur pro eo qui vehit, quam paſſive pro eo qui vehitur.

39. *Mutabit merces.*] Ante nummos repertos, commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc fit cum perigrinis multis gentibus.

40. *Raſtros.*] *Raſtrum* plur. *raſtri*, vel *raſtra*: inſtrumentum quo franguntur glebæ: à radendo dictum.

44. *Murice.*] Murex, piſcis eſt marinus è concharum genere, paululum à purpura diverſus: caro in eſcam, ſanguis in colorem aſſumitur, ex Martiale Epig. l. 13. 87

44. *Croceo luto.*] Alii præ

Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſæcla ſuis dixerunt, currite, fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere, ô magnos, aderit jam tempus, honores,
Cara Deum ſoboles, magnum Jovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum:

Sandix ultro induet agnos inter paſcendum. Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt ſuis fuſis : ô talia tempora, currite. Accede ô ad magnos magiſtratus, mox veniet tempus accedendi : *ô dilecta proles Deorum, magne Jovis alumne! Vide mundum rotunda mole vacillantem, terramque, & ſpatia maris, & altum cœlum.*

croco luteo dictum volunt : crocus a . .em, *le ſaff . . n*, lutei coloris eſt, id eſt, flavi rubeſcentis. Alii lutum herbam agnoſcunt : quæ vel *glaſtum* ſit, *paſtel de Languedoc*; vel *calthæ* quædam ſpecies, *du ſouci*.

45. *Sandix.*] Vel color eſt compoſitus, ex æqua ſandarachæ & rubricæ commixtione ex Plin. l. 35. 6. flammæ, vel minio concolor : *vermillon, couleur de feu*. Vel frutex, aut herba, cujus dicitur à quibuſdam flos ſimilis cocco, *à l'écarlate*.

47. *Parcæ*] Erebi & Noctis filiæ : ſic dictæ vel à partu, quaſi *Partæ*, juxta Varronem; quia naſcentibus bonum malumque in partu conferunt. Vel per antiphraſim à parcendo, juxta alios; quia nemini parcunt. Tres finguntur, quia tria ſunt tempora : colo inſtructæ, qua vitæ humanæ flamina deducunt. Prima eſt *Clotho*, à κλώθω *volvo*. Secunda *Lacheſis* : à λαγχάνω *ſortior*. Tertia *Atropos*, ab α privativo, & τρέπω *verto*, quia inflecti non poteſt.

49. *Jovis incrementum.*] Jovis filius, alumnus; ideo incrementum & augmētum : quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque ſobolem vocat & alumnum : eo modo, quo Homerus heroes ſuos, διοτρεφεῖς, & θρέμματα Διὸς, *nutritos à Jove*.

50. *Nutantem convexo, &c.*] Geſtientem, & præ lætitia commoventem ſe *Convexum*, eſt curvatura exterior cœli : *concavum*, curvatura interior : utrumque promiſcue ſumitur à poëtis. Æn. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava* quæ ſola intuemur. *Convexum* dixit pondus, quia mundi pondus & gravitas

Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus, & quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adſit,
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan etiam Arcadiâ mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.

Vide, ut cuncta exultent, ob adventum ætatis aureæ *Utinam reſtet mihi pars extrema tam prolixæ vitæ, & anima, quantum ſufficiet ut tua geſta celebrem. Non me cantu ſuperabit, aut Orpheus Thracius aut Linus: licet huic Orpheo mater faveat Calliopea; & huic Lino pater pulcher Apollo. Si Pan ipſe contendat mecum, Arcadia arbitrio; ipſe Pan fatebitur ſe ſuperatum eſſe, Arcadia arbitrio. Incipe, parve puer, agnoſcere matrem* ex ipſius *riſu: decem menſes attulerunt matri diuturna tædia.*

rotundum illum, adeoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

56. *Linus.*] Apollinis & Terpſichores filius, paſtor idem & muſicæ peritiſſimus, Orphei & Herculis ea in arte præceptor. Huuc ab ipſo Hercule occiſum ferunt, impactâ in caput citharâ, quod ipſum Herculem ruſticus canentem irrideret.

57. *Orphei.*] Dativus Græcus, hic diſſyllabus Ὀρφεὺς, ἔος, εϊ, vel εῖ. Sic apud Catullum eſt *Pelei*, τῷ Πηλεῖ. De Orpheo Ecl. 3. 46. *Calliopea.*] Vel *Calliope*: ut *Penelopea*, vel *Penelope*. Una è novem muſis, mater Orphei, heroici carminis præſes: à κάλλος *pulchritudo*; &, ὄψ, ὀπὸς *vox*.

58. *Pan Deus Arcadiæ.*] De Pane Ecl. 2. 31. *Arcadia* Peloponneſi regio intima, à mari undique remota, ubique in montes aſſurgens; unde paſtioni pecorum, quam agriculturæ aptior: ideoque Pana paſtorum Deum ſingulari cultu venerata.

61. *Longa decem.*] Vulgo menſe nono naſcuntur infantes: unde hic Vives & Turnebus decem Lunæ men-

Incipe, parve puer, cui non riſere parentes,
Nec Deus hunc menſa; Dea nec dignata cubili eſt.

Incipe, parve puer: cui parentes non arriſere; hunc, nec Deus ad menſam, nec Dea in lectum, excipere *dignata eſt.*

ſes Agnoſcunt, qui breviores. Alii menſem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum: cum ad hoc uſque tempus partum differri poſſe conſtet; immo etiam ulterius. *Tulerunt.*] penultima brevi, cum vulgo habeatur longa. Sic Æn. 2. 774. & 3. 48. *Steteruntque comæ.* Georg. 2. 129. *Miſcueruntque herbas.* Lucret. 3. 86 *Prodiderunt.* 1042. *Occiderunt, &c.*

62. *Cui, &c. Parentes, &c.*] De hac duplici voce controverſia eſt. *Cui.*] Quintilianus l. 9. 3. legit, *Qui*, plurali nominativo, hoc ſenſu: *qui pueri non riſere; hunc*, id eſt, *hos*, (per enallagen, ſive commutationem numerorum) *nec Deus menſa dignatur, nec, &c.* II. Servius legit, *Cui*, dativo ſingulari; ſive, *Quoi*, quomodo veteres Latini ſcripſerunt, uſque ad ipſius Quintiliani pueritiam, ut ait ipſe, l. 1. 7. Et hic erit ſenſus: *Cui puero parentes non arriſere, hunc nec Deus, &c.* Qui quidem ſenſus ut conſtet magis, hæc ſuperiora verba, *riſu cognoſcere matrem*, de riſu matris, non de pueri riſu accipio: cum Erythræo & Bembo. Solent enim parentes ante cæteros à liberis agnoſci ex blandiore riſu, & eſt in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo riſu citiſſime parentes agnoſcere. Quare poëta puerum invitat, ut ex riſu citò parentes agnoſcat. *Parentes.*] Qui leguat cum Servio, *Cui*, nihil hic habent negotii: &, *parentes*, nominativo plurali, intelligunt. Qui vero cum Quintiliano legunt, *Qui*, I. vel parentes eſſe volunt in vocativo: *ô parentes*, ita Politianus, Miſcell. 89. II. Vel in accuſativo: pro, *qui non riſere ad parentes*: ita Joſ. Scaliger, in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in Capt. 3. 1. 21. *Quaſi muti ſilent, neque me rideat*: pro, *mihi arrident.* Servium ſequor, quia figura Quintiliani durior hoc loco videtur.

63. *Nec Deus hunc, &c.*] Certe comminatio eſt imminentis puero calamitatis: ſi matrem riſu non agnoſcat. Quæ autem ſit illa calamitas, dubium eſt. I. Servius explicat de Vulcano, cui puer ſimilis ſit futurus: Vulcanus verò, cum ei naſcenti parētes Jupiter & Juno propter deformitatem nō arriſiſſent, ab iis in Lemnum inſulam dejectus eſt: quo ex caſu claudus factus, dein-

ceps, nec à *Jove* ad menſam Deorum; nec à *Minerva* in maritum admiſſus eſt. Obſtat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cæleſti convivio, Iliad. 1. 595. II. Politianus, Miſcell. 89. explicat de *Genio* & *Junone*, qui puero propitii non ſint futuri. Conſtat enim ex Seneca Ep. 110. ex Plin. l. 2. 7. veteres hominibus ſingulis Genium & Junonem, tutelares Deos, ab ipſo ortu attribuiſſe. Sed conſtat etiam apud eruditos omnes, Genium ſolis maſculis, Junonem ſolis fœminis fuiſſe attributam: atque ita uni eidemque Pollionis filio Genius & Juno non conveniunt. Minime autem conſtat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur: nempe pueris nobilibus editis, in atrio Junoni Lucinæ lectum ſterni ſolitum, & menſam Herculi; ſive juxta alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum: quorum alter docet, *initiari pueros Educæ, Potinæ & Cubæ: divis edendi, potandi, & cubandi*: alter docet, *natus ſi erat ſublatus, Diis conjugalibus, Pilumno & Picumno, in ædibus lectum ſterni*. At ex iis locis nihil erui poteſt; niſi quod menſa Deabus, lectus Diis poneretur; cum Virgilius contra, menſam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum ſolvo. I. Per *menſam*, educationem & nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuiſſe Genium; per *cubile*, conjugium intelligo, cui conſtat præfuiſſe Junonem. Atque ita ſenſus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, nec per cibum incrementa capere; aut ſi permiſerit, certe non permittet Juno ad felices nuptias pervenire*. II. Sic præterea commode poteſt explicari. *Si non agnoſcas matrem riſu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam & conſortium pervenire, quod prius tibi promiſeram, verſu* 15. Illa autem Deorum vita, ſive apotheoſis, gemino capite præcipue continebatur: convictu Jovis, & Deæ alicujus cõjugio. Sic apud Horatium l. 4. Od. 8. Herculis divinitas inde ſtatuitur, quod, *Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules*. Idemque, ut notum eſt, Heben juventutis Deam accepit in conjugem. Sic & Virgilius Georg. 1. 31. Immortalitatem, quam promittit Auguſto, ita exprimit: *Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis*. Eo itaque recident Virgilii minæ in puerum: *Non frueris Deorum vita, quia te nec Jupiter admittet ad menſam, nec Dea ulla in cubile*.

ECLOGA V.

DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PAſtores duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopſus illius epitaphium; Menalcas apotheoſim canit. Quis autem ſit ille Daphnis ambiguum eſt. I. Aliqui paſtorem eſſe putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filium, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit à δάφνης laurea*: peritum illum quidem muſices; & Bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cum amaretur à Nympha, eique datam fidem fefelliſſet, ob amorem filiæ Regis: oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde paſtoribus fuit. Nec ſane vero abſimile Virgilium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes eſſe proſecutum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam ſcripſiſſe Idyllium primum. II. Alii Pollionis filium eſſe conjiciunt: cujus genethliacon Ecloga ſuperiore; hic mors immatura celebretur. At ſi inter ipſa, ut volunt, obiit primordia: quomodo* curru ſubjungere tigres inſtituit, & thiaſos inducere Baccho? *Sentit Vives à Virgilio, quanquam inſcio & imprudente, mortuum atque redivivum Chriſtum eſſe laudatum. Sed pius magis, quam verus ille ſenſus eſt. IV. Pierius vult eſſe Quintilium Cremonenſem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hac Ecloga poſterior eſt, annis circiter quindecim: caditque in an.* U. C. 730. *ut patet ex Euſeb. Chron. V. Alii de Quintilio Varo interpretantur, illo, qui in Germania cæſus eſt an* U. C. 762. *poſt obitum Virgilii, 27. Quam ſcite, ipſi viderint. VI. Jul. Scaliger Poët. l. 1. 4. ſuſpicatur Flaccum*

eſſe quemdam, ipſius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri diſticho: Triſtia fata tui dum fles in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas. *Non putem tamen à modeſtiſſimo poëta tam ſuperbe defletum fratrem fuiſſe, obſcurum hominem ac ſemipaganum; nec fidem habeo verſiculis incertis V I I. Melius Joſ. Scaliger in Euſeb. Chron. p. 143. & alii, de cæde & apotheoſi Julii Cæſaris rem explicant. Quam commode, conſtabit ex notis.*

Scripta eſt, forte quibuſdam ludis aut ſacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præciſe tempore, non liquet. Certe poſt ſecundam, ac tertiam Eclogam: ſi quidem extremis hujus verſibus mentio fit ſecundæ & tertiæ.

MENALCAS, MOPSUS.

MEN. CUr non, Mopſe, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere verſus,
Hic corylis mixtas inter conſedimus ulmos!
MOP. Tu major: tibi me eſt æquum parere, Menalca:
Sive ſub incertas Zephiris motantibus umbras,

MEN. *MOpſe, ſiquidem unà ſumus; periti uterque, tu fiſtula canere, ego canere verſus: cur nondum hic procubuimus, inter ulmos mixtas corylis?* MOP. *Tu* natu *major, juſtum eſt ut tibi obediam, ô Menalca: ſeu ſubimus umbracula fluctuantia ventis agitantibus,*

Tu major.] Ambo tamen juniores. *Sic* enim deinde v. 19. Mopſus ad Menalcam: *Sed tu deſine plura puer.* Et viciſſim Menalcas ad Mopſum v. 49. *Fortunate puer, tu nunc.*

5. *Zephyris.*] *Zephyrus,* ventus flans ab occaſu æquinoctiali: dictus quaſi ζωηφόρος *vitam ferens.* Latinis *Favonius. Hic eſt genitalis mundi ſpiritus, à fovendo dictus:* inquit Plin lib. 16. 25. ſive ut habent quidam codices, à *favendo.*

Sive antro potius ſuccedimus : aſpice ut antrum
Sylveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
MEN. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
MOP. Quid ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?
MEN. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe : paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.

ſeu potius cavernam. Vide quomodo vitis agreſtis prætexit cavernam uvis raris. MEN. *Amyntas unus tecum poteſt contendere in montibus noſtris.* MOP. *Quid* mirum, *cum ipſe contendat vincere Phœbum cantu?* MEN. *Mopſe! incipe primus : ſi habes, aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe, Tityrus cuſtodiet hœdos paſcentes.*

7. *Labruſca.*] Vitis ſylveſtris: ſic dicta, vel quia circa macerias & ſepta, in terræ marginibus & labris naſcitur; vel quia ſapore acerbo labra lædit. De *Amynta* Ecl. 2. 35. De *Phœbo* Ecl. 3. 62.

10. *Phyllidis ignes.*] *Phillis* Lycurgi Thraciæ regis filia: quæ Demophoonta Theſei regis Athenienſis ex Phædra filium amavit; excepitque è Trojano bello redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia reverſus, illic longiores contra fidem datam traheret moras; Phyllis ſpretam ſe rata, amoris impatientia vitam laqueo finivit, & in arborem amygdalum foliis carentem eſt converſa. Reverſus deinde Demophoon eum arborem amplexus eſſet, illa ſponſi adventum veluti ſentiens emiſit folia: unde folia quæ ante πίταλα dicebantur, ab ejus nomine dicta ſunt φύλλα.

11. *Alconis.*] Alcon celebris ſagittarius Cretenſis: qui in ſerpentem Phaleri filii ſui corpori circumplicatum tam induſtrie ſagittam direxit, ut eam in ſerpente defigeret, nec filium tangeret. *Jurgia Codri.*] Codrus rex Athenienſium fuit: qui bello adverſus Laconas, ut ait Servius, aut Dorienſes, ut Juſtinus; aut Thraces, ut Plutarchus: cum ab oraculo reſponſum eſſet, eum populum victorem fore, cujus rex periiſſet; atque adeo edictum fuiſſet ab hoſtibus, ne quis regem Athenienſem

MOP. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
MEN. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Judicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MOP. Sed tu deſine plura puer: ſucceſſimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim

MOP. *Meditabor potius illa carmina, quæ nuper ſcripſi in cortice fagi, & per vices canens inſculpſi: tu poſtea fac ut contendat Amyntas.* MEN. *Quanto ſalix flexilis inferior eſt oliva, quanto parva ſaliunca rubentibus roſis; tanto tibi inferior eſt Amyntas, mea* quidem *ſententia.* MOP. *At tu, puer, omitte plura loqui, ingreſſi ſumus in antrum. Defunctum ferâ morte, Nymphæ Daphnim*

læderet: ipſe ſumpto lignatoris habitu, jurgiis aliquos ex hoſtibus laceſſivit, ab iiſque occiſus eſt: hoſtes recognita ſine prælio victi domum abierunt. *Phyllis* tamen, *Alcon* & *Codrus*, fortaſſe hic paſtoritia nomina ſunt. Fuit & *Codrus* poëta, de quo Ecl. 7. 22.

14. *Modulans aterna notavi.*] Ita ut modo canerem, modo quæ cantaveram, deſcriberem in fagi cortice. De *fago* Ecl. 1. 1.

17. *Puniceis.*] *Puniceus*; ſive *phœniceus* color ſplendide rubet: *quales fructus palmæ arboris non admodum ſole incocti: unde ſpadicis & phœnicei nomen eſt*: inquit Gellius l. 2. 26. σπάδιξ enim Dorice ſignificat, *avulſum è palma termitem cum fructu*: & communiter, φοῖνιξ, *palma* eſt & *palmæ fructus. Saliunca.*] Ex Plin. l. 21. 7. *Folioſa quidem eſt, ſed brevis & quæ necti non poſſit: radici numeroſa cohæret, herba verius quam flos. Veſtibus interponi eam gratiſſimum.* Alii Lavendulam eſſe putãt; alii nardũ Celticam.

20. *Crudeli funere Daphnim*] Aptum mihi videtur Julio Cæſari nomen: Lauream enim ſignificat. At Cæſar, ex Suet. c. 45. *Calvitii ſui deformitatem cum iniquiſſime ferret: ex omnibus decretis ſibi à ſenatu populoq; honoribus, non aliud, aut recepit, aut uſurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo geſtandæ.* Bene item, *crudeli funere* Quia Cæſar medio in ſenatu, tribus & viginti pugionum ictibus occiſus eſt, ducibus cõjurationis Bruto & Caſſio, ejuſdem familiaribus, idibus Martis.

Flebant : vos coryli teſtes & flumina Nymphis :
Cum , complexa ſui corpus miſerabile nati ,
Atque Deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida , Daphni , boves ad flumina : ulla neque amnem
Libavit quadrupes , nec graminis attigit herbam:
Daphni , tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum , monteſque feri ſylvæque loquuntur.

lugebant ; vos , ô coryli & fluvii , teſtes fuiſtis *Nympharum* luctus. *Dum mater amplexa miſerandum cadaver filii ſui , & deos & ſidera fera appellaret. O Daphni , nullus boves deduxit è paſtu ad fluvios frigidos , per illos dies : nulla quadrupes , nec deguſtavit aquam , nec attigit herbam graminis. O Daphni , & montes inculti , & ſylvæ , dicunt leones ipſos Africæ doluiſſe mortem tuam.*

23. *Mater.*] Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calpurniam , quæ paulo ante diem cædis, ſomniavit maritum *in gremio ſuo confodi*, ex Suet. 81. Ego matrem *Romam* puto : quæ corpus ejus , medio in foro , pro roſtris , inſolito tumultu & gentiũ omnium comploratione combuſſit : igne ex ipſis tribunalibus ac ſubſelliis excitato : ut eſt apud Sueton. 84.

24. *Non ulli paſtos , &c.*] Huc refero Suetonii verba , c. 81. de prodigiis quæ mortem Cæſaris præceſſerunt. *Proximis diebus equorum greges , quos in trajiciendo Rubicone flumine conſecrarat , ac vagos & ſine cuſtode dimiſerat , comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere , ubertimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hic ſignificantur , ut Æn. 11. 714. *Quadrupedemque itum ferrata calce fatigat.*

26. *Libavit*] guſtavit , attigit. Æn. 1. 740.

27. *Pœnos leones.*] Punicos , id eſt Carthaginenſes , ſeu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti , quaſi Phœni : quia è Phœnicia profecti , duce Eliſa : ſive Didone. Æn. 1. 348. Ferax autem leonum & monſtrorum eſt Africa. In qua Cæſar Catonem , Scipionem , & Jubam vicerat,

Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit: Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri; ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt,

Daphnis etiam induxit morem *ſubligandi tigres Armenias ad currum, & celebrandi choreas* in honorem *Bacchi*, *& induendi flexiles haſtas teneris frondibus. Ut vitis eſt ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut meſſes agrorum fertilium*: ſic *tu* eras *ornamentum omne tuorum*: *ex quo mors te abſtulit*,

29. *Daphnis & Armenias, &c.*] *Hoc aperte adCæſarem pertinet, quem conſtat primum ſacra Liberi patris tranſtuliſſe Romam, & Liberalia inſtituiße*, inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo ſacra Liberi multo ante nota fuiſſeRomæ manifeſtum eſt Niſi fortè dicatur magnificentius ea deinceps à Julio celebrata: eo quod periculoſiſſimo certamine Pompeii filios ad Mundam viciſſet, ipſo Liberalium die, ἐν Διονυσίοις inquit Plutarchus inCæſare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiiſſe quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi inſignia fuere, *Tigres*: quibus currui ſubligatis circumvehi ſolitus eſt. *Tyrſus*, haſta erat, veſtita pampinis & hedera, armata cuſpide in coni formam deſinente: Bacchi geſtamen & comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrſus quippe dicitur, quicquid ita ſurgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum & plantarum. *Thiaſus* eſt chorus, ſive ſacra ſodalitas canentium, ſaltantium, convivantium: non ſemper ad Bacchum, ſed ad alia etiam divina pertinens Diciturque, à θεῖα ᾄσαι divina canere. De *Baccho* infra v. 69.

29. *Curru ſubjungere tigres.*] *Curru* pro *currui*. Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere *uis*, *curruis*: & dativum per *ui*, *currui*. Unde poſtea ſicut genitivum contraxere in *us*, *curruis*, *currus*; ita aliquando contraxere dativum in *u*, *currui*, *curru*. Hoc innuit Gellius, l. 4. 16. qui multa congerit exempla Virgilii & aliorum. Sic Æn. 1. 261. *Parce metu*. 6 465. *teque aſpectu ne ſubtrahe*, 9. 605.

Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ,
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.
Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſidera notus:
Formoſi pecoris cuſtos formoſior ipſe.

ipſa Pales atque ipſe Apollo deſeruit arva. Sæpe miſerum lolium, & infœcunda avena regnant in ſulcis, quibus commiſimus magna hordea. Carduus, aut paliurus armatus *ſpinis acutis, naſcitur pro dulci viola, & narciſſo purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis: ô paſtores! Daphnis jubet hæc ſibi præſtari: & ſtatuite ſepulcrum, & adjicite ſepulcro epitaphium: Ego Daphnis* hic jaceo, *celebris in ſylvis hinc uſque ad cœlum: magiſter pulchri pecoris, ipſe pulchrior.*

Venatu invigilant pueri. Tigres.] Bene *Armenias.* Tigris enim vox eſt Armena, ex Varr. aut Medica, ex Plinio: quæ celeritatem ſignificat. Unde apud eos, feram illam, ſagittam, & flumen celebre ſignificat.

35. *Ipſa Pales, &c.*] Pales Dea paſtorum & pabuli: quam tamen Varro vult eſſe maſculini generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius intelligitur: ſic dictus à *νομὴ paſcuum*; quia greges olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro genere, hordeum pro quolibet frumento.

37. *Infelix lolium, &c.*] Lolium, *de l'yvroye:* Græcis ζιζάνιον. *Avena.*] duplex: altera ſativa & ad equinum pabulum utilis; altera plane inanis ac ſterilis, de qua hic ſermo. In hanc ultimam, & in lolium dicuntur frumenta degenerare.

38. *Purpureo narciſſo.*] Duplex narciſſi ſpecies præcipua, ex Dioſcoride. l. 4. 161. *Flos albus*, inquit, *intus croceus*, κροκώδης; *in quibuſdam purpureus*, πορφυροειδής.

39. *Carduus &, &c.*] Carduus agreſtis, *chardon. Paliurus.*] herba, vel juxta alios frutex aſperrimus: quidam ſpinam albam putant.

MEN.

MEN. Tale tuum carmen nobis, divine poëta;
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo:
Nos tamen hæc quocumq; modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque
Daphnis.
MOP. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
Jampridem Stimichon laudavit carmina nobis.

MEN. *Tales mihi ſunt verſus tui, ô divine poëta; qualis res* eſt *fatigatis ſomnus in herbâ, & qualis res* eſt *æſtuantibus ſedare ſitim ſcaturiente rivo dulcis aquæ. Nec tantum æquas magiſtrum fiſtulâ, ſed etiam voce. Felix juvenis, tu modo eris primus poſt eum. Nos tamen viciſſim tibi qualicumque modo canemus hæc noſtra, & Daphnim tuum tollemus in cælum: Daphnim tollemus in cælum, Daphnis nos etiam dilexit.* MOP. *An ulla res mihi ſit pretioſior, quàm hoc munus? & puer ipſe meruit celebrari, & jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *iſtos verſus.*

49. *Alter ab illo.*] Secundus; non dignitate quidem, quia doctrina par utrique eſſe dicitur, *Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum*: ſed ordine tantum temporis: ita ut alter alteri ſit ſimilis, ſed magiſter primus & antiquior, Mopſus vero ſecundus & junior. *Magiſter* autem ille Mopſi, videtur ipſe fuiſſe Daphnis.

52. *Amavit nos quoque Daphnis.*] At, inquiunt, Menalcas Virgilius eſt, ſi quidem deinde dicit de ſua fiſtula: *Hæc nos, formoſum Corydon ardebat Alexim: hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæſar, quippe ignotum adhuc tunc temporis: atque adeo Daphnis non eſt J. Cæſar. Sed nihil obſtat, quominus dicamus amatos à Cæſare Mantuanos, & cæteros Galliæ Ciſalpinæ populos: utpote ex ea provincia, quam Cæſar tantopere expetiiſſet. Virgilius autem Mantuanus fuit.

54. *Et puer ipſe.*] Negat Servius poſſe id convenire J. Cæſari, qui non puer, ſed

MEN. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſylvas & cætera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas,
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitiâ voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,

MEN. *Daphnis ſplendens miratur portas cœli à ſe non ante viſas, & deſpicit ſub pedibus nubila & aſtra. Ergo læta voluptas occupat nemora, campoſque omnes, & Pana, & paſtores, & Dryadas virgines. Neque lupus ſtruit inſidias gregi, neque ulla plagæ moliuntur fraudem cervis. Daphnis bonus diligit pacem. Ipſi montes inculti emittunt clamores ad aſtra* præ *gaudio, ipſæ rupes* modulantur *verſus*,

annos natus 56. interfectus eſt. Ego exiſtimo Cæſarem cõſulto hic vocari puerum; quia relatus fuerat inter cœleſtes Deos: Dii vero cenſebantur vigorem ſemper habere juvenilem; nec aliam ob cauſam *Heben*, ſive *Juventam*, Diis ad pocula miniſtranda adhibebant. Contra *Senectus* inter inferna numina numerabatur. Æn. 6. 275. *Primiſque in faucibus Orci, &c. pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.* Sic Ovid. Met. l. 4. 17. de Baccho canit: *Tibi enim inconſumpta juventa: tu puer æternus, tu formoſiſſimus alto conſpiceris cœlo.*

56. *Candidus.*] Color Diis ſuperis addictus, ut niger inferis & mortuis. Tibul. l. 3. 6. 1. *Candide Liber ades.* Ovid. Triſt. 5. 3. 4. ad Natalem Deum; *Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio Scip. qui circulus non male cœli veſtibulum & limen vocari poteſt. *Limen.*] eſt trãſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius. Sic dicitur, vel à *limes*, quia terminatur hic domus; vel à *limus*, id eſt, *obliquus* & *tranſverſus*, ut vult Feſtus.

56. *Olympi.*] Montes duodecim hoc nomine inſigniti ſunt. Præcipuus in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, & ad cœlum uſque pertinere dicatur; immo & pro cœlo ſumatur à poëtis. Dictus quaſi ὁλολαμπὴς *totus lucidus*, quia nubes excedit, & ſole ſemper illu-

Ipſa ſonant arbuſta : Deus, Deus ille, Menalca.
Sis bonus ô felixque tuis ! en quattuor aras :
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Craterasque duos ſtatuam tibi pinguis olivi :
Et multo inprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit ; ſi meſſis in umbra,
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.

ipſa arbores modulantur hoc : *Deus*, ô *Menalca* ; *Deus ille* eſt. *Utinam ſis tam modus*, *&* *propitius tuis* : *ecce quatuor aras*, *ecce duas tibi*, *&* *duo altaria Phœbo* erecta. *Singulis annis offeram tibi duo vaſa recenti lacte undantia*, *&* *duo vaſa pinguis olei*. *Præſertimque lætificans epulas copioſo vino* ; *ad ignem*, *ſi* fuerit *hyems*; *ſub umbraculis*, *ſi* fuerit *æſtas*: *effundam è calicibus vina Chia*, quæ ſunt *novũ nectar*.

ſtratur. De *Dryadibus* Ecl. 2. 46. De *Pane* Ecl. 2. 31.

64. *Deus*, *Deus ille*, *&c*] Conſtat honores divinos J. Cæſari à Triumviris decretos eſſe, paulo poſt Triumviratum conſtitutum, anno U. C. 712. Lepido II. & Munatio Planco Coſſ. Hi autem honores præcipue fuerunt : ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, conſtrueretur : ut ſimulacrum ejus ludis Circenſibus una cum ſimulacro Veneris circumferretur : ut, ſi qua victoria nunciaretur, ei ſeorſum quaſi victori ſacrificaretur : ut qui in ejus ædem confugiſſet, ab injuria tutus eſſet. Et ab eo tempore Octavianus ſe *Divi* filium appellavit.

65. *Felixque tuis.*] *Felix* dicitur, tam is qui habet felicitatem, quam is qui facit alios felices. Æn. I. 334.

68. *Craterasque.*] *Crater* Græca vox, κρατὴρ à κεράννυμι *miſceo*, iſtud autem à κέρας *cornu* : quod veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in iiſque vinum aquâ miſcerent.

69. *Baccho.*] Vino cujus inventor Bacchus à poëtis dicitur : Jovis ex Semele filius : Διμήτωρ *bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ tranſlatus in Jovis femur, inde maturo partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto : turbâ ſtipatus temulentarum & vociferantium fœminarum, quas ab eo *Bacchas* dixere. Supra v. 29.

71. *Arviſia nectar.*] Ab

Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſolennia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit:
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.

Damœtas: & Ægon Cretenſis mihi canent: Alpheſibœus exprimet choreas Satyrorum. Hæc in honorem tuum ſemper fient, & cum ſolvemus Nymphis vota annua, & cum circuibimus campos cum hoſtia. *Quamdiu aper amabit culmina montium, quamdiu piſcis amnes: & quamdiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ rore: ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt.*

Arviſo, promontorio Chii inſulæ, in mari Ægæo, ubi vinum exquiſitiſſimum. *Nectar.*] Potus Deorum, ut *ambroſia* cibus: ſæpe tamen promiſcue ſumuntur: utrumq; immortalitatem ſignificat. *Nectar* enim à νε privata particula, & κτείνω *occido*; *ambroſia*, ab α privativo, & βροτὸς *mortalis.* Utrumq; miniſtrarunt Diis Hebe, ſive Juventa; & Ganymedes. *Calathis.*] Poculis ad ſpeciem calathorum formatis Ecl. 2. 46. Et Martialis Apophor. 107. de calathis ait: *Nos Satyrus, nos Bacchus amat*: unde patet calathum poculum quoque eſſe, non tantum caniſtrum.

72. *Damœtas, &c.*] Ecl. 3. 1. *Ægon*, ab αἴξ *capra*: dictus *Lyctius*, à Lycto Cretæ inſulæ civitate.

73. *Alpheſibœus.*] Ab ἀλφέω *invenio*, & βοῦς *bos.* Hoc loco nomen paſtoris proprium eſt: ſed apud Homerum Il. 18. 593. epithetum eſt puellarum, quæ propter formam reperiebant multos juvenes, à quibus boves accipiebant munerum loco: quia opes omnes illis temporibus in gregibus ſitæ erant. De *Satyris*, Ecl. 6. in Argum.

74. *Et cum ſolennia vota.*] Sacra Nymphis fieri ſolita; vel in agris, ut Turnebo placet; vel etiam in domibus, ut Victorio. *Solennia* ſunt quæ *ſolum in anno* fiunt, id eſt, ſemel ſingulis annis.

75. *Et cum luſtrabimus agros.*] Sacrificium innuit dictum *Ambarvale.* De quo Georg. 1. 345.

Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.
MOP. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
MEN. Hac te nos fragili donabimus ante cicutâ
Hæc nos, formoſum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?

Agreſtes ſingulis annis ſic tibi vota facient, quemadmodum Baccho & Cereri. Tu quoque adiges eos ad vota ſolvenda. MOP. *Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim ſuſurrus Auſtri ingruentis, nec ripa undis verberata ſic me delectant, neque fluvii qui inter lapidoſas valles volvuntur.* MEN. *Prius tibi dabo hanc tenuem fiſtulam: qua ego didici* canere: *Formoſum Corydon amabat Alexim; eâdemque didici: Cujum pecus? an Melibœi?*

79. *Cererique.*] Ceres Saturni & Opis filia, mater Proſerpinæ, quam à Plutone raptam fertur laborioſiſſime toto orbe quæſiviſſe: frugum, & cultus terræ, magna ex parte repertrix.

80. *Damnabis tu quoque votis.*] Qui vota ſuſcipit, poſtulat aliquid à Deo, eidemque aliquid promittit. Si Deus promiſſa annuat: tum vovens quaſi damnatur, & judicio tenetur promiſſa exolvere. Unde Deus dicitur *damnare votis* vel *voti*, cum poſtulata annuit, & ſic adigit voventem ad exolvenda promiſſa. Livius, dec. 3. l. 7. *Deos, Deaſque precabantur, ut illis fauſtum iter felixque pugna eſſet: & damnarentur ipſi votorum, quæ pro iis ſuſcepiſſent.* Æneid. 5. 237. eodem ſenſu dicitur, *voti reus.*

82. *Venientis ſibilus Auſtri.*] Venientis, id eſt, naſcentis: tunc enim potius eſt aura, quam ventus. Sic Æn. 5. 344. *Gratior & pulchro veniens in corpore virtus:* id eſt, *naſcens & creſcens.* De Auſtro, Ecl. 2. 58.

86. *Hac nos formoſum, &c.*] Hac eâdem fiſtula cecinimus Eclogam 2. quæ incipit: *Formoſum paſtor Corydon, &c.* Item Ecl. 3. quæ incipit: *Dic mihi Damœta, cujum pecus, an Melibœi?*

MOP. At tu ſume pedum, quod, me cum ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes (& erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque ære, Menalca.

MOP *Tu vero, Menalca, accipe pedum inſigne nodis æqualiter* diſtantibus, *&* *ære: quod Antigenes non obtinuit, licet ſæpe à me peteret; & nunc tamen merebatur amari.*

88. *Pedum.*] Virgam paſtoralem incurvam: *formoſum ære*, quo ſuppactum eſt: & *nodis paribus*, id eſt, nodis qui æquali intervallo à ſe invicem diſtant.

ECLOGA VI.

SILENUS.

ARGUMENTUM.

Silenus pueros Chromin & Mnaſilum docet primam rerum originem, juxta doctrinam Epicuri, aliiſque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicureum philoſophum; per Chromin & Mnaſilum, Virgilium & Varum, Syronis ea in philoſophia diſcipulos, intelligunt interpretes. Certe Romæ tunc temporis vigebat hæc ſecta plurimum. Et Virgilium *quidem oſtendit Ecloga diſciplinæ huic aliquando adhæſiſſe.*

Nam conſequentibus annis videtur ad Pythagoram aut Platonem deflexiſſe, cujus philoſophiam ſequitur Æn. 6. 724. Varum *autem illum, de quo hic ſermo, ab* Epicuri *diſciplina, etiam in moribus, non abhorruiſſe conjicio, ex* Ode *Horatii* 18. *lib.* 1. *quæ ad eum ſcripta eſt, & plane Epicurum ſapit. De* Syrone *utriuſque præceptore habemus apud* Ciceronem, *& quod ipſius Ciceronis amicus fuerit*, Epiſt. famil. *l.* 6. 11. *& quod vir optimus, doctiſſimuſque Epicureus*, De finib. *l.* 2.

119. *Quo eodem ex opere facile colligitur, eum in Italia floruiſſe ultima Ciceronis ætate: qua ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.*

Ex hoc primo Eclogæ verſu, Prima Syracoſio, &c. *ſunt qui probent, hanc inter cæteras ordine temporis primam eſſe; eamque à Cicerone fuiſſe auditam in theatro, cum à Cytheride ſive Licoride mima cantaretur: unde ad ſuam & Virgilii laudem Cicero exclamarit:* Magnæ ſpes altera Romæ. *Sed hæc Donati ſomnia ſunt, qualia multa ſomniavit. Videtur quippe poëta profiteri Ecl. 1. veniſſe ſe primo Romam, ut agros recuperaret ſuos: at Cicero annis ante diviſionem agrorum ferme duobus obiit, nempe ſub initium Triumviralis proſcriptionis, anno u. c. 711. Cum agri diviſi non ſint niſi anno u. c. 713. ineunte. Immo probo ego ex iiſdem verſibus, hanc non eſſe primam:* Prima Syracoſio dignata eſt ludere verſu: *igitur non jam primum, ſed antea etiam luſerat; idque unum ſignificat, ſe primum omnium inter Latinos, Bucolicum ſcribendi genus è Græcia ſeu Sicilia, tranſtuliſſe. Quo autem ordine ac tempore hæc ſcripta ſit, incertum eſt.*

Silenus] Senex, Bacchi nutritius & pædagogus; ſemper aſino vehi, ſemper ebrius diſcribi ſolitus; cornuto capite, ſimis naribus; magnæ tamen ſolertiæ: unde dicitur multa ſapienter ediſſeruiſſe regi Midæ: memoraturque rex Antigonus vertiſſe ſibi laudi, quod ab hoſtibus propter deformitatem quaſi Silenus rideretur, ut eſt apud Senec. De Ira l. 3. 22. Nomen à σιλλαίνειν, *ſcommata jacere, cavillari*, ex Æliano, l. 3. var. hiſt. c. 40. Sileni autem dicuntur omnes Satyri ſeniores, ex Pauſania in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem è Bacchi comitibus etiam fuerunt, ſalacitate inſignes. Plutarchus in Sylla refert, unum ex illo genere ad Syllam eſſe adductum. Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, unum quoque à S. Antonio viſum eſſe teſtatur: itemque alium ab omni Alexandrino populo, Cõſtantini temporibus. Alii tamen hos inter ſpectra aut naturæ monſtra referunt, totumque id genus revocant

ad fabulas. Nomen deducit Ælianus à *σιςηρέναι*, quod eſt, *os habere in modum rictus canini conformatum*: Caſaubonus à Dorica voce *σάτυρ*, *jocari*: aliunde alii.

Panes his non abſimiles, quorum primus *Pan*, Mercurii filius, à *πᾶν omne*: de quo multa Ecl. 2. 31.

Fauni à *fando* dicti: quia ſylveſtribus in locis affari homines & alloqui putabantur: quod aiunt in prælio Romanos inter & Etruſcos de reſtituendis in regnum Tarquiniis accidiſſe: voce è ſylvis erumpente, quæ Romanos bono eſſe animo juberet.

Sylvanus & *ſylvani*, à *ſylvis* dicti. Ecl. 10. 24.

PRima Syracoſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſylvas habitare Thalia.
Cum canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Paſtorem Tityre pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.

MUſa mea, prima omnium, *dignata eſt canere Sicula carmina: nec eam puduit incolere nemora. Cum canerem reges & bella, Apollo* mihi *vellicavit aurem, & me* ſic *admonuit: Tityre, decet paſtorem paſcere pingues oves,* & *componere tenues verſus.*

1. *Prima Syracoſio.*] Primus è Latinis non ſum dedignatus ſcribere carmina bucolica, ad imitationem Theocriti Syracuſani. *Syracoſio*: ut brevis eſſet ſyllaba tertia quæ alioqui longa eſt in *Syracuſio*, Συρακυσίῳ. *Syracuſæ* urbs Siciliæ tunc ampliſſima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone ambitu ſuo complectens. Nunc *Saraguſa*.

2. *Thalia.*] Una è novem Muſis, comœdiæ & ludicrorum præſes: à θάλλω, *vireſco, floreo, exhilaror.*

3. *Cum canerem reges.*] Dicitur Virgilius res Albanas primo tractandas ſuſcepiſſe, ſed abjeciſſe deinde opus, & ad bucolica ſtudium convertiſſe.

3. *Cynthius.*] & Cynthia, nomina Apollinis & Dianæ: quia nati ambo in inſula maris Ægæi *Delo*, ubi mons eſt *Cynthus.*

4. *Aurem vellit.*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*, ſive quia, ut vult Eraſmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem eſſe teſtem volebant: unde Horat. Sat. l. 1. 9. 75. *Licet an teſtari? ego vero oppono auriculam, rapit in jus.* Vel quia, ut vult Servius, auris memoriæ conſecrata eſt: quemadmodum frons Genio, & digiti Minervæ. *Tityrum* hic ſe appellat Virgilius, ut Ecl. 1. 1.

5. *Deductum carmen.*] id

Nunc

Nunc ego(namq; ſuper tibi erunt qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.

Ego nunc, ô Vare, exercebo fragili fiſtulâ ruſticam muſam: ſiquidem multi ſuppetunt tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, & ſcribere funeſta bella: canto ea, quæ à Phœbo *juſſus ſum* cantare.

eſt, tenue, à lana, quæ ad majorem tenuitatem nendo deducitur. Horat. Epiſt. l. 2. 1. 225. *Tenui deducta poëmata filo.* Tibul. l. 1. 3. 86. *Deducat plena ſtamina longa colo.*

7. *Vare, &c.*] De illo magna lis apud interpretes. Alii enim laudes illas attribuunt *P. Alpheno Varo*, alii *P. Quintilio Varo*; alii *Quintilio Cremonenſi*, quem item *Varum* vocant. Conſtat hos tres Virgilii æquales fuiſſe. Et *Alphenus* quidem *Varus*, Servii Sulpicii juriſconſulti diſcipulus, juriſconſultus ipſe fuit celebris: qui ex arte ſutoria; aut, ut volunt alii, tonſoria. ad conſulatū adcepſit, an. U. C. 755. Digeſtorum libros ſcripſit quadraginta. Laudatus à Gellio propter ſtudium antiquitatis, lib. 6. 5. Ab Horatio memoratur propter vafritiem, Sat. l. 1. 3. Ab interpretibus Horatii, Cremonenſis dictus. Tamē huic non puto dicatam eſſe hanc Eclogam; tum quia nulla laude bellica, ſed una forenſi claruit: tum quia, cum ſutor dicatur fuiſſe, nec ad conſulatum niſi diu poſt obitum Virgilii pervenerit; non videtur ejus fortuna tum, cum Eclogæ ſcriberentur, ſatis Virgilii fortunæ præſtitiſſe, ut hic illi tam effuſis laudibus adularetur. *Quintilius* vero *Cremonenſis*, de quo ſic Euſebii chron. ad annum primū Olymp. 189. qui reſpondet anno U. C. 730. *Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur.* Idem ille eſt, quem Servius Virgilii cognatum appellat; & cujus in morte Horatius Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Sed huic à nemine, præterquam à Grammaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes iſtæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ ſunt: qui magnis muneribus ſub Auguſti imperio perfunctus eſt. Conſul. an. U. C. 741. Syriæ deinde præſes per annos octo. Denique miſſus in Germaniam cum tribus legionibus; quas ingenti clade amiſit, inſidiis ab Arminio circumventus, an. U. C. 762. tanto ſuo dolore, ut ſibi conſciverit mortem; tanto Auguſti luctu, ut caput illidens parieti ex lamaret: *Vare, legiones redde.*

7. *Et triſtia be* .] Miror hic Nannium & alios, qui

Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoque, ſi quis
Captus amore leget; te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis & Mnaſilus in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem:
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho,
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant:

Si tamen aliquis, ſi aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus; te noſtra myrica, te omnis ſylva reſonabit, ô Vare; nullaque pagina magis placet Apollini, quam quæ ſibi præfixit Vari nomen. Pergite, ô Muſæ. Chromis & Mnaſilus pueri viderunt Silenum in caverna poſtratum ſomno; venis tumentibus heſterno vino, ut mos eſt. Erant procul humi corona, tantum lapſa è capite,

bella intelligunt Germanica. Varo, tam funeſta: illa enim anno poſt obitum Virgilii, ſeptimo circiter & vigeſimo geſta ſunt. Bella igitur ſignificantur alia, quibus Varus per Triumvirales tumultus interfuerat: *triſtia*, non illi, ſed ejus hoſtibus, & patriæ generatim.

9. *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deterruerit à tuis factis heroïco verſu deſcribendis: ſi quis tamen hæc legat bucolica; is nomen tuum noſtris in ſylvis, ſeu bucolicis, undique ſparſum reperiet: quod quidem ideo undique ſparſi, quia ſcio, ſcripta Phœbo placere magis nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et vero etiam nona Ecloga mētionem Vari crebram facit. De *Myricis*, Ecl. 4. 2. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

13. *Chromis & Mnaſilus.*] Juniores Satyri. *Chromis* à χρόμη, *hinnitus*, *audacia*.

Mnaſilus.] à μνάω *meminiſſe facio*: & σίλλος *ſcomma*.

15. *Iaccho.*] Bacchi nomen ab ἰαχὴ, *clamor* ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16. *Serta procul tantum, &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem, *tantum*: ſerta procul jacebant: tantum delapſa è capite, non rupta, non calcata. Sic Cerdanus: Jacebat, dormiebat, vinum inhalabat, ōnes habebat ebrietatis notas; hæc una tantum nota deerat, quod ſerta non gereret in capite Hic enim erat ebriorum mos. *Capiam coronam mi in caput, aſſimilabo med eſſe ebrium.* Plaut. in Amphit. 3. 4.

16. *Capiti.*] pro capite. Sic

Et gravis attritâ pendebat cantharus anſâ.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambos
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle,
Ægle Naïadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.

& grande poculum ſuſpenſum erat per anſam attritam. Hunc invadentes, injiciunt vincula confecta *ex ipſis coronis: ſæpe enim* ille *ſenex utrumque deceperat ſpe verſuum. Ægle adjungit ſe ſociam, & accedit pavidis: Ægle formoſiſſima Naiadum: &* ipſi, *jam oculos aperienti, linit frontem & tempora moris rubris. Ille ridens fraudem: Cur, ait, implicatis* mihi *vincula? expedite me* ex iis, *ô pueri: ſufficit quod potuerim deprehendi* à vobis.

Georg. 1. 267. *Nunc torrete igni fruges.*

17. *Cantharus.*] Vas vinarium, in formam ſcarabei, qui κάνθαρος dicitur. Baccho ſacer eſt: unde notatus ſuperbia C. Marius, quod poſt victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi patris exemplo auſus fuerit, ex Plin. l. 33. 11.

18. *Ambo.*] *Ambos* Latinâ formâ; *ambo* Græcâ, ἄμφω. Sic *duos*, & *duo*, δύο. Ecl. 5. 68. *Craterasque duos ſtatuam.* Æn. 11. 285. *Si duo præterea tales Idæa tuliſſet terra viros.*

21. *Ægle Naïadum pulcherrima.*] Ab αἴγλη *ſplendor.* Nymphæ nomen, Neæræ & Solis filiæ. De *Naïadibus*, Ecl. 2. 46. Dicuntur *Naïades*, quadriſyllabâ voce, ut hic; vel *Naiades*, aut *Naides*, triſyllabâ voce, ut Ecl. 10. 10. *Naiades indigno cum Gallus amore periret.*

22. *Sanguineis frontem moris.*] *Morum*, fructus arboris *mori*: *meure*. Vocat *ſanguinea*: quod, candida cum eſſent prius, è ſanguine Pyrami & Thiſbes ruborem induerint. Ovid. Met. 4. 54.

24. *Satis eſt potuiſſe videri.*] Supple, ad impetrandum quod vultis: *quia*, inquit Servius, *ſemidei, cum volunt tantum, videntur*: atque adeo, ſi videri volunt, ſignum eſt eos velle videntibus poſtulata concedere. Vel ſenſus eſt: ſolvite me, ſatis enim ludi eſt, quod is viſus ſim vobis, qui ligari poſſem.

Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes;
Nec tantum Rhodope miratur & Iſmarus Orphea.
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumque, animæque, mariſq; fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis.

Audite verſus quos petitis: vobis verſus; huic Ægle, *aliud præmium erit: ſimul ipſe incipit. Tunc vero aſpiceres Faunos & feras ſaltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare. Nec mons Parnaſſus adeo lætatur Apolline; nec Rhodope & Iſmarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo ſemina terrarum, & aëris, & maris, & ſimul puri ignis, congregata fuerint in immenſo vacuo: ut ex his primis omnia principia, & ipſa moles recentis mundi coaluerit.*

27. *In numerum ludere.*] Saltare ita, ut motuum ratio & menſura, cantuum rationi & menſuræ reſpondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Ecl.

29. *Parnaſſia rupes.*] Mons in Phocide, Cithæroni & Heliconi vicinus; gemino vertice: quorum alter *Niſa* vocatur, Baccho ſacer: alter *Cirrha*, Phœbo Muſiſque dicatus.

30. *Rhodope.*] Mons Thraciæ, nivibus ſemper horrens, ad Euxinum mare protenſus, ex quo Hebrus profluit. *Iſmarus*, plur. *Iſmara*: mons alter, in maritima regione Thraciæ, non procul ab oſtiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus vates, de quo Georg. 4. 454.

31. *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philoſophi Athenienſis, ex oppido Gargetto: qui natus anno ante Chriſtum circiter 341. regnante in Macedonia Philippo Alexandri patre: ex calculo ſenex obiit. Cujus philoſophiam de rerum natura verſibus perſecutus eſt Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum* & *inane*: quia quicquid eſt, vel continetur, & eſt *plenum*; vel continet, & eſt *inane*. *Inane* vocabat, ſpa-

Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paullatim ſumere formas.
Jamque novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cum primum ſurgere, cumque
› Rara per ignotos errent animalia montes.

Deinde quomodo *terra cœperit ſolidari*, *&* *aquas diſpellere* à ſe *in mare*, *& accipere ſenſim ſpecies rerum*. *Poſtea quomodo terra miraretur ſolem recentem emicare*, *&* quomodo *pluviæ deciderent è nimbis alte remotis* à terra: *cum nemora tunc inciperent creſcere*, *& cum animalia* adhuc *rara vagarentur per montes* nondum *cognitos*.

tium uſquequaque diffuſum, carens corporibus: *plenum* appellabat, atomos, ſive minuta corpuſcula, toto inani volitantia: quæ hic à Virgilio *ſemina* vocantur: quorum ex fortuito concurſu coaluerint illa quatuor, quæ dicimus elemẽta, ignis, aqua, terra, & aër. Aërem hic *animam* vocat, poſt Lucretium l. 6. 577. *Ventus ubi, atque animæ ſubito vis maxima quædam.* Quia *animabilis & ſpirabilis eſt*, ex Cicer. De nat. Deor. l. 2. 91. Ex his porro elementis, inter ſe ordinatis ac temperatis, cœlum, ſol, animalia, cæteraque deinde formata ſunt.

35. *Solum.*] Primo dicitur de planta pedis. Sic Lucret. l. 1. 924. *Avia Pieridum peragro loca, nullius ante trita ſolo.* Hinc *ſolea* dicta, quæ partem illam pedis obtegit. Hinc & *ſolum* pro terra vulgo ſumitur, ex Varr. l. 4. de L. L. quia *ſolo*, id eſt, planta pedis teritur. Neque pro terra tantum, ſed pro unaquaque re, quæ alteri ſupponitur, eamque ſuſtentat. Pro mari, Æn. 5. 198. *Vaſtis tremit ictibus ærea puppis, ſubtrahiturque ſolum.* Pro cœlo etiam, Ovid. Metam. 1. 73. *Aſtra tenent cæleſte ſolum.* Frequentius tamen pro terra, tam in ſingulari, quam in plurali numero. Georg. 1. 80. *Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola.*

35. *Diſcludere Nerea ponto.*] *Pontus* hic uſurpatur, non pro aquis, ſed pro loco, ſive civitatibus terrarum, in quibus aquæ ſegregatæ ſunt. *Nereus* vero ſumitur pro aquis ipſis. Is juxta Orpheum, Deorum antiquiſſimus eſt: juxta alios, Oceani & Tethyos filius. Idem ex Doride, ſorore & uxore ſua, maximam Nympharum marinarum turbam ſuſcepit, quæ

Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtumq; Promethei,
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut litus, Hyla, Hyla omne ſonaret.

Deinde narrat ſaxa projecta à Pyrrha, tempora Saturni, & aves Caucaſi, & ignem ſubreptum à Prometheo. Addit his rebus, *quem ad fontem Argonautæ alte vocaſſent Hylan amiſſum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla.*

Nereides dictæ. *Nerea*, accuſativus Græcus.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Theſſalos regnante, contigit diluvium: ex quo ſervari duntaxat hi duo, & navicula delati in Parnaſſum; qui montium omnium unus aquis ſubmerſus non fuerat. Ibi Themidis oraculum conſuluerunt de reparatione generis humani: acceptoque reſponſo, ut magnæ matris oſſa poſt tergum projicerent, lectos è terra omniparente lapides projecere: quorum qui ſunt à Deucalione projecti, in mares; qui à Pyrrha, in fœminas continuo mutati ſunt. Ovid. Met. 1. 318. De *Saturni regno*, Ecl. 4. 6.

42. *Caucaſeaſque, &c.*] Prometheus, Iapeti filius ex Aſia conjuge, Deucalionis pater: cum ignem è cœlo furatus eſſet, admota ſolis currui face è ferulis confectâ: eoque igne, vel hominem à ſe è luto formatum animaſſet; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad uſum hominum reperiſſet: à Mercurio juſſu Jovis in Caucaſi ſcopulo ligatus eſt: vultur, aut aquila jecori ejus aſſidue pertundendo adhibita. *Caucaſus*, Aſiæ mons notiſſimus, inter mare Euxinum & Caſpium, *mont de Circaſſie.*

43. *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, deliciæ Herculis, ejuſque comes in Argonautica expeditione. Is cum è navi deſcendiſſet ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demerſus eſt: à Nymphis, ut fabulantur, raptus; ab Hercule & Argonautis diu fruſtra inclamatus. Unde in ejus memoriam ſolennes eo in loco inſtitutæ ſunt inclamationes, & curſitationes populi, ex Solino, c. 42.

43. *Quo fonte.*] Quis enim fuerit, ambigitur. Solinus *Hylam* fontem & lacum aſſignat; qui Pruſiaden Bithyniæ urbem alluit. Alii *Aſcanium* ejuſdem regionis fluvium, &c.

44. *Hyla, Hyla omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem rarò elidunt, & ſæpe corripiunt: ita hoc

Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas:

Et ob amorem tauri condolet Paſiphae; felici, ſi nunquam tauri fuiſſent. Ah, mulier miſera, qua inſania te occupavit? Filiæ Prœti repleverunt campos falſis mugitibus: nulla tamen earum *quæſivit tam infames amplexus pecudum; licet metueret ſuo collo* jugum *aratri, & ſæpe exploraret cornua in fronte polita. Ah, mulier miſera,* tu *jam vagaris per montes: taurus* vero *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis, ſub umbroſa ilice reguſtat herbas pallidas:* loco Virgilius.

46. *Paſiphaen.*] Filia Solis fuit: nomen à patre deductum, qui πᾶσι φάϊ, *omnibus luces*: uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, & Dædali artificis ope vaccæ ligneæ incluſa, Minotaurum è tauro peperit, ſemihominem & ſemibovem: Reliqua Æn. 6: 26. *Virginem* vocat, etſi jam Phædræ, Ariadnes, & Androgei matrem: Plauti, Terentii, & Euripidis exemplo; qui ſic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modo junior ſit.

48. *Prœtides.*] Filiæ Prœti regis Argivorum, & Antiæ, vel Sthenobœæ. Hæ cum ſe Junoni forma æquipararent, ab illa in eam rabiem actæ ſunt, ut vaccas ſe putarent: poſtea ſanatæ ſunt à Melampo. *Falſos* mugitus vocat, quia re ipſâ non erant vaccæ, ſed vano errore deceptæ ſæpe frontem tentabant, explorabantque num cornutæ eſſent.

54. *Ruminat.*] *Rumen* eſt pars eminens gutturis, cujus in cavitatem demiſſi cibi, à quibuſdam animalibus revocantur, & reguſtantur; quod *ruminare* dictum eſt.

54. *Pallentes herbas.*] quia calore ſtomachi viriditatem amiſerunt, cum remandantur. De *hyacinthis*, Ecl. 3. 63. De *ilice*, Ecl. 1. 18.

Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite Nymphæ,
Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite ſaltus;
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. Forſitan illum,
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:

vel conſectatur aliquam vaccam in numeroſo armento. O Nymphæ, Cretenſes Nymphæ, claudite jam, claudite ſaltus ſylvarum: ut videamus, *an fortaſſe alicubi vaga veſtigia tauri ſe noſtris oculis offerant obviam. Forſitan aliquæ vaccæ allicient illum ad ſtabula Gortynia, aut ſectantem greges, aut viridis herbæ cupidum. Deinde cantat virginem admiratam poma Heſperidum*

55. *Claudite Nymphæ, &c.*] Verba ſunt, vel Paſiphaës, quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipſius Sileni Paſiphaën ſolantis, & Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant.

55. *Claudite.*] Retibus, ſive indagine; quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant. *Saltus.*] A ſaliendo: pars eſt ſylvarum, vel in qua ſpiſſæ arbores exiliunt & aſſurgunt altius, ut Iſidoro placet; vel potius, ut Varroni, pars vacua & expedita ab arboribus, ubi pecudes libere paſcāt & exiſiliant. Ita Georg. 3. 143. *Saltibus in vacuis paſcant.*

56. *Dictææ.*] à Dicte, qui mons eſt in Creta celebris, cujus in antro apes Jovem infantē aluere, Georg. 4. 152.

58. *Forſitan illum, &c.*] Fortaſſe, niſi clauditis ſylvas, effugiet *ſtabula ad Gortynia. Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis inſigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61. *Heſperidum miratam mala puellam.*] Atalanta eſt, filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægæi inſulâ: quæ cum procis curſu contendebat ea lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem eſt ab Hippomene, Martis vel Neptuni nepote: dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni dederat Venus, ex horto Heſperidum. *Heſperides* fuere tres, Ægle, Arethuſa, & Heſperethuſa:

Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis , atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit , errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una ſororum ;
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis :
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor ,
Floribus atque apio crines ornatus amaro ,

Deinde cingit ſorores Phaëthontis muſco corticis amara , & attollit è terra excelſas alnos. Deinde cantat quemadmodum una è Muſis deduxerit in colles Bœotiæ Cornelium*Gallum, deambulantem circa fluenta Permeſſi : & quemadmodum totus chorus Apollinis aſſurrexerit* huic *viro. Quemadmodum Linus paſtor, coronatus floribus & acri apio , divinis verſibus hac illi*

filiæ Heſperi , qui frater Atlantis fuit. Hæ ad Lixum Mauritaniæ oppidum , hortos incolebant arboribus pretioſos , & à pervigili dracone cuſtoditos ; quem Hercules occidit, fructuſque deprædatus eſt.

62. *Phaëthontiadas.*] Sorores Phaëthontis, filiæ Solis,à quo dictæ quoque ſunt *Heliades*, Phaëthuſa , Lampetie , & Lampethuſa : quæ nimio luctu ob fratrem dejectum è curru Solis in Eridanum , mutatæ ſunt , vel in alnos , ut hic narrat Virgilius ; vel in populos , ut Æn. 10. 190. Ovidius verò Met. 2. 365. ait ex earum ramis electrum , ſive ſuccinum , in Eridanum, lacrymarum inſtar ſtillare. *Muſcus* , eſt quidquid extimo arborum cortici quaſi lanuginoſum & villoſum adhæret. *Cortex* maſculini & fœminini generis.

64. *Permeſſi ad flumina Gallum.*] *Permeſſus* fluvius Bœotiæ , ex Helicone profluens. *Gallum.*] De eo , Ecl. 10. in arg.

65. *Aonas in montes.*] Heliconem & Cithæronem , montes Bœotiæ ; quæ primo Aonia dicta eſt , ab Aone Neptuni filio , qui montanis ejus regionis gentibus imperavit : deinde Bœotia, à bove, cujus ductu Cadmus pervenit ad eum locum , ubi Thebas condidit. Ovid. Metam. 3. 14. Hinc Muſæ *Aonides* appellatæ , quia ſacer eſt ipſis Helicon.

66. *Phœbi chorus.*] Muſæ novem , vel poëtæ. *Aſſurrexerit.*] Surrexerit è ſedibus, honoris cauſa. *Linus.*] Apollinis & Terpſichores filius. Ecl. 4. 56.

68. *Apio.*] *Apium* , perſili herba coronaria , quâ & ſe-

Dixerit : Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ;
Aſcræo quos ante ſeni : quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo :
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar? aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt,

dixerit: En ſume, Muſæ dant tibi hanc fiſtulam; quam prius dederant *Aſcræo ſeni, quâ ille canendo ſolebat evocare duras ornos è montibus : hâc fiſtulâ celebretur à te origo Grynææ ſylvæ; ut nulla ſit ſylva, quâ magis Apollo glorietur. Quid dicam* ut memoraverit, *aut Scyllam Niſi* filiam *quam rumor tulit*,

pulcra ſpargi ſolebant, ex Suida; & victores Iſthmicis Nemeiſque ludis, itemque epulantes coronari, ex Horatio Od. l. 2. 7. 13. *Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Ergo ad luctus & delicias idonea.

70. *Aſcræo quos ante ſeni.*] Heſiodo, cujus patria *Aſcra* vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere ſitus : qui, ut ipſe de ſe fabulatur initio Theogoniæ, cum agnos in Helicone paſceret, accepit à Muſis non calamos quidem, ſed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æoliцam illi patriam aſſignat, unde cum Dio patre commigravit Aſcram. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem putant. Lis adhuc pendet.

71. *Ornos.*] *Ornus*, Fraxinus ſylveſtris & montana *freſne ſauvage.*

72. *Grynæi nemoris*] *Grynium* juxta Strabonem, oppidum fuit Æolidis : ubi templum Apollinis candido è lapide, & lucus eidem ſacer fuit, locus oraculis inſignis. *Gallus* autem, de quo fuſe dicemus Ecl. 10 fertur reddidiſſe Latinis verſibus quædam ex Euphorione poëta Chalcidenſi: Suidas verò inter illius Euphorionis opera memorat *Mopſopia*, ſive *Confuſa*: in quibus varias hiſtorias, in primiſque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile eſt originem Grynæi oraculi fuiſſe deſcriptam, eamque partem à Gallo Latine redditam eſſe

74. *Quid loquar? aut Scyllam, &c.*] Duplex vulgo *Scylla* diſtinguitur : altera *Niſi* Megarentium regis filia, quæ patrem, execto fatali ejus capillo, prodidit hoſti Minoi, cujus amore flagrabat; & in avem ciris mutata eſt.

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?

cinctam latrantibus monſtris circa *alba crura*, *diſturbaſſe naves Ulyſſeas*, *& in profundo mari laniaſſe, heu! nautas pavidos canibus marinis? aut ut memoraverit corpus Terei converſum* in upupam; *quos cibos, quæ munera Philomela illi preparaverit;*

converſa. *Ceiris* quibuſdam, eſt, *l'aigrette*: quibuſdam, *l'alloüette*. Altera *Phorci* filia, quæ cum amaretur à Glauco, per Circes invidiam mutata eſt inferiori parte corporis in caninos rictus, fonte quo lavari ſolebat, veneficiis infecto: cujus deformitatis horrore Siculum in fretum ſe præcipitem dedit, ibique in ſcopulum eſt converſa; non longe à celebri voragine, cui *Charybdis* nomen eſt: de qua Æn. 3. 410. Hoc loco validâ tempeſtate jactatæ ſunt naves Ulyſſis, regis Ithacæ & Dulichii, inſularum in Ionio mari. Igitur plerique Virgilium accuſant, quod utramque fabulam confuderit; tribueritque *Scyllæ Niſi*, quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent. Iidemque non male verſum emendant ex fide Mſſ. leguntque. *Quid loquar, an Scyllam Niſi, aut quam fama, &c.* Vel: *Quid loquar, aut Scyllam Niſi, aut &c.* Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur exemplo Ovidii, Amorum l. 3. 12. 21. qui *Scyllæ Niſi* canes quoque tribuit: *Per nos, Scylla, patri cano furata capillos, pube premit rabidos inguinibuſque canes.* Item Propert. l. 4. 4. v. 39. *Quid mirum in patrios Scyllam ſæviſſe capillos, candidaque in ſævos inguina verſa canes?*

78. *Terei, &c.*] Philomela & Progne filiæ fuerunt Pandionis, Athenienſium regis. Tereus rex Thraciæ Prognen uxorem duxit, ex eaque ſuſcepit Itym filium. Poſtea Philomelæ ſtuprum intulit, eique linguam abſcidit, ne ſcelus evulgaret: quo tamen in tela deſcripto, utraque ſoror Itym jugulavit, & Tereo dedit epulandum: prolato deinde ſub finem epularum capite pueri, cum Tereus ſtricto enſe in ultionem raperetur, ipſe in upupam avem mutatus eſt, *hupe*; Philomela in luſciniam, *roſſignol*; Progne in hirundinem. *hirondelle*; Itys in phaſianum, *faiſan*.

Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſidera valles.
Cogere donec oves ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, & invito proceſſit Veſper olympo.

quâ celeritate abierit in deſerta; & quibus pennis miſer volaverit ſuper domum prius *ſuam. Silenus cantat omnes fabulas quas felix Eurotas olim audiit, Phœbo canente; & juſſit ut lauri diſcerent: valles repercuſſæ referunt cantus ad cœlum: quouſque Heſperus apparuit, cœlo invito, & coëgit* paſtores *colligere oves in ſtabulis, & recenſere numerum* earum.

82. *Omnia quæ, &c.*] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvius ab Apolline; cum Apollo ejus in ripis verſaretur, ob amorem Hyacinthi, Laconis pueri.

83. *Eurotas.*] Laconiæ fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Baſilipotamo.*

86. *Invito proceſſit Veſper olympo.*] *Veſper*, ſive *Venus*, è ſeptem planetis unus, ſolem fere comitatur. Et mane quidem dicitur *Lucifer*; Grecè φωσφόρος, qua etiam voce Latinè uſus eſt Martialis Epig. l. 8. 21. 1. *Phoſphore redde diem.* Dicitur & *Eous*, id eſt, matutinus, Georg. 1. 288. *Aut cum ſole novo terras irrorat Eous.* Sero cum apparet, vocatur *Veſper, Heſperus*, apud Plautum *Veſperugo*. Hunc unico equo vehi putabant, ut Solem quadrigis, & Lunam bigis: ſed equo mane albo, ſero fuſco: unde, quia ex equo in equum deſiliebat, equos ei dicabant *deſultorios*, ex Iſidoro & Caſſiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipſam dixere, alii Auroræ filium, alii fratrem aut filium Atlantis, Heſperum nomine: qui cum altiſſimũ conſcendiſſet montem, ut inde ſidera melius contemplaretur, in cœlum raptus creditur, & in ſtellam mutatus.

86. *Invito olympo.*] Quia cantus ſuavitate quaſi captus ægre ferebat noctem cum Veſpero procedere, quæ cantum abrumperet. De *olympo*, Ecl. 5. 56.

ECLOGA VII.

MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

Narrat Melibœus paſtor contentionem amœbæam, ſive alternam Thyrſidis & Corydonis; ſe coram & Daphnide judicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone poſſumus agnoſcere Cornelium Gallum, aut Aſinium Pollionem, utrumque poëſeos laude florentem: in Thyrſide poëtam aliquem ex eorum æmulis: in Daphnide, communem eorum amicum, apud quem illi contenderent: in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos conſulit, de recuperandis agris & pecoribus ſollicitus, aſſumitur ab iis in judicem, jubeturque de re ſua ſecurus eſſe. Certe ſub his paſtoribus non infima ſortis homines latere, vel ex eo conjici poteſt, quod aureas, marmoreaſque Diis voveant ſtatuas. Virgilium vero nihil prohibet hic Melibœum *vocari, qui non unam in Eclogis perſonam, ſed multiplicem induit.* Tityrum *enim ſe, in prima Ecloga;* Corydonem, *in ſecunda,* Menalcam, *in nona nuncupat. Deſcriptionis tempore, nihil certum. Affinis eſt Idyllio Theocriti octavo.*

Melibœus.] A cura boum dictus: μέλει *curæ eſt*, βοῦς *bos. Corydon* à κορυδὸς, *alauda, aloüete. Daphnis*, à δάφνη, *laurea. Thyrſis*, à θύρσος, haſta pampinis veſtita in Bacchi ſacris.

MELIBŒUS, CORYDON, THYRSIS.

MEL. Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrſis in unum:
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas,
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atq; ego Daphnim
Aſpicio: ille ubi me contra videt: Ocyus, inquit,
Huc ades, ô Melibœe: caper tibi ſalvus & hœdi;
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.

MEL. Forte Daphnis recubuerat ſub ilice ſuſurrante, & Corydon atque Thyrſis conjunxerant ſimul greges: Thyrſis oves, Corydon capellas tumentes lacte. Uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadia: & pares cantu, & parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat à me hircus ipſe dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego vero ſtatim Daphnim video. Daphnis ubi me videt è regione, dixit: Veni huc cito, ô Melibœe: hircus & hœdi tui ſunt in tuto: & ſi potes aliquantulum morari, quieſce ſub hac umbra.

1. *Ilice*] Arbore glandifera, *de l'yenſe.* Ecl. 1. 18. *Arguta*, ſeu ſtridula; vel ob avium in ea ſedentium concentus; vel ob ventorum inter folia ſuſurrum.

4. *Arcades.*] Vel ex Arcadia oriundi, vel Arcadibus arte canendi ſimiles. Scena enim hujus Eclogæ, non in Arcadia; ſed in Gallia Ciſalpina ſtatuitur, ad Mincii ripas, non procul à Mantua. De *Arcadibus* Ecl. 4. 58. *Myrtis*, Ecl. 2. 54.

7. *Vir gregis ipſe caper.*] Caper pro hirco dictus: & *vir* per translationem: nam *vir* proprie hominum eſt. Sic Georg. 3. 125. de tauro: *Quem legere ducem, & pecori dixere maritum.* Horat. Od. l. 1. 17. 7. de capellis & hirco: *Olentis uxores mariti.* Auctor hujus licentiæ Theocritus. Idyl. 8. 49. Ὦ τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ: *O hirce albarum caprarum vir.*

Huc ipſi potum venient per prata juvenci :
Hic viridis tenerâ prætexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem ? neque ego Alcippen nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos :
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum.

Juvenci tui *venient ipſi huc per prata ad potandum : hic Mincius virens tegit ripas tenerâ arundine , & apes ſuſurrant è quercu ſacra. Quid egiſſem ? Namque non habebam Alcippen , nec Phyllida , quæ domi ſepararet* à matribus *agnos abductos ab ubere.* Præterea *magna erat contentio, Corydonis cũ Thyrſide.*

13. *Mincius.*] Fluvius Galliæ Ciſalpinæ leniſſime fluens , *Menzo* : è Benaco lacu emiſſus , Mantuam alluens , indeque influens in Padum.

13. *Eque ſacra, &c. quercu.*] Sacra apud Græcos , qui eam dicabant Jovi , & ſingulis addicebant Dryadas & Hamadryadas ; quæ cum illis , & viverent , & occiderent : ab *ἅμα ſimul* , & *δρῦς quercus.* Apud Romanos item : qui Nymphas ſive *viras querquetulanas* colebant , præſides illius querceti, quod Romæ intra portam fuit , apellatam ideo , *Querquetulanam* : ex Feſto. Apud Gallos etiam: quorum ſacerdotes Druidæ , inde quoque appellati, ſacra nulla faciebant ſine querneo viſco , *guy de cheſne* : ex Plinio l. 16. 44.

13. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas emiſſæ; dictæ ſic, vel ab *exeundo* , quia ab alvearibus exeunt; vel melius, ut probat Voſſius in Etym. quaſi *ἐξημμένα ſimul ligata. Apes* enim dictæ ſunt ab antiquo verbo , *apo* : hoc autem deductum ab *ἅπτω ligo* : quia ſæpe apes colligatæ in cumulum videntur. Georg. 4. 257. *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent.* Et adhuc latine aptum dicitur, quicquid ligatum & conjunctum eſt. Georg. 3. 168. *Ipſis è torquibus aptos junge pares, &c.*

14. *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Famularum Melibœi nomina. *Alcippe* , ab *ἀλκὴ ſubſidium* , & *ἵππος equus* ; quaſi, curans equos. *Phyllis* , à *φύλλον folium.*

16. *Et certamen erat Corydon, &c.*] Antiptoſin hic Ramus agnoſcit , caſum pro caſu, *Corydon*, pro *Corydoni*: Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrſide. Alii *certamen* accipiunt , quaſi *certator* , qua figura dicitur

Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere, alternos Muſæ meminiſſe volebant:
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
COR. Nymphæ, noſter amor, Libethrides: aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacrâ pendebit fiſtula pinu.
Paſtores hederâ creſcentem ornate poëtam

Attamen poſtpoſui mea negotia cantui illorum. Itaque cœpit uterque certare verſibus alternis: Muſæ enim volebant per vices ut cantarent. Hos Corydon, illos Thyrſis dicebat, ſua quiſque *vice.* COR. *Nymphæ Bœotiæ noſtræ deliciæ: vel inſpirate mihi carmina, qualia* inſpiratis *meo Codro (ille componit proxima carminibus Apollinis) vel ſi non omnes poſſumus* id aſſequi, *hoc loco canora* mea *tibia ſuſpendetur* è *ſacra pinu.* THYR. *Coronate hederâ* me *poëtam creſcentem, Paſtores*

Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores*: id eſt, *tertius victor.* De *Muſis*, Ecl. 3. 60.

21. *Nymphæ, &c. Libethrides.*] Primum hoc amœbæum continet vota pro poëſi: petitque Corydon à Muſis, ut ſibi dent vim condendi carminis, qualem Codro conceſſerant: alioquin ſe artem depoſiturum. *Nymphæ.*] Muſæ. *Libethrides.*]Præſides Libethrii fontis: quem Solinus, c. 8. in Magneſia locat, vocatq; *præſidium poëtarum*; cæteri in Bœotia, ad Heliconem, auctore Pauſania in Bœot. qui addit, ſigna ibidem eſſe Nympharum & Muſarum.

22. *Codro.*] Codrus poëta fuit Virgilii, temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii, quæ perierunt.

24. *Hic arguta ſacra. &c.*] Mos fuit emeritorum aliqua in arte, ut artis inſtrumenta Diis ejus præſidibus ſuſpenderent. Sic Vejanius gladiator apud Horat. Ep. 1. 1. 4. *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro.*] *Sacra pinu.* Sacra magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25. *Paſtores hedera.*] Hederâ non tantum lauro, coronantur poëtæ. Vel quia,

Arcades;

Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
COR. Setoſi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.

Arcadia, ut Codro rumpantur viſcera præ invidia: aut ſi laudaverit me ultra quam volo, coronate mihi frontem baccare; ne lingua maligna faſcinet poëtam creſcentem C o r. *O Diana, puer Mycon* offert *tibi hoc caput piloſi apri, & arborea cornua cervi longævi.*

ſicut lauri, ſic hederæ ſemper virent: ideoque carminibus protendunt æternitatem. Vel quia poëtæ Baccho etiam ſacri ſunt, propter furorem, quo interdum Bacchantium inſtar corripiuntur. Unde è duobus Parnaſſi jugis, alterum dictum *Cirrha*, ſacrum eſt Apollini; alterum dictum *Niſa*, ſacrum Baccho.

27. *Laudarit, baccare frontem, &c.*] Erat in laude immodica ſpecies quædam faſcinationis: quia *Nemeſis*, Dea ſcelerum ultrix, & bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur; & ab eo qui ſic laudatus fuerat, pænas repetere. Ait & Plinius l. 7. 2. *eſſe in Africa familias quaſdam effaſcinantium: quarum laudatione intereant probata, creſcant arbores, emoriantur infantes.* Ad avertendum igitur faſcinum, vel baccaris corona quaſi amuleto utebantur: vel laudi præmittebant voculam, *præfiſcini*, ſive, *præfiſcine*, hoc eſt, *ſine faſcino*; ut innuerint ſe laudare ſincere, non animo faſcinandi. Ita Plaut. Aſin. 2. 4. 84. *Præfiſcine hoc nunc dixerim: nemo etiam me accuſavit merito meo: neque me Athenis eſt alter hodie quiſquam, cui credi recte æque putent.* Senſus igitur Eclogæ eſt: Coronate me, aut lauro, ut invidia rumpatur Codrus; aut Baccare, ne me faſcinet malignâ, id eſt, immodicâ laudatione. De *baccare*, *Ecl.* 4. 19. De *faſcino*, Ecl. 3. 103.

29 *Setoſi caput hoc apri, &c.*] Secundum amœbæum habet vota pro venatione, reque ruſtica. Ac primo Corydon offert Dianæ per Myconem amicum, caput apri, & cervi cornua; vel arbori, vel fani valvis aut parietibus affigenda: tū ſtatuam integram promittit è marmore. Thyrſis primo jocoſe agit cum Priapo ludicro numine: mox ei, vincendi ſtudio & inani jactantia, marmoream, auream que ſtatuam vovet. De *Delia*, Ecl. 3. 67. De *Mycone*, Ecl. 3. 10.

Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
TH. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.

Si hoc ſit mihi *ſtabile*, *ſtatuêris integra è polita marmore, ligata calceamento purpureo* circa *tibias*. TH. O *Priape, ſatis eſt te ſingulis annis expectare* à me *vas lactis*, *& has plaſentas*: tu *es cuſtos horti pauperis*.

31. *Si proprium hoc fuerit.*] Si hoc mihi proprium, & quaſi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æn. 1.77. *Connubio jungam ſtabili, propriamq; dicabo.* Et Æn. 3: 85. *Da propriam Thymbræe domum.* Item Æn. 6. 871. *propria hæc ſi dona fuiſſent.* Quid autem eſt illud, *hoc*? Ut talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit Servius. Male: quid enim Diana, aper, & cornua ad poëſim? Melius: ut quod in apri hujus & cervi venatione mihi contigit, hoc mihi ſit proprium, nempe feliciter venari.

32. *Puniceo.*] Hujus quoque ſive rubri coloris, marmor eſt, *porphyrites*: *in Ægypto* frequens ex Plinio l. 36. 7. *Suras.*] Sura pars eſt tibiæ maxime carnoſa & mollis, quæ ſolis ineſt hominibus. *Cothurno*] Cothurnus eſt calceamenti genus utrique aptum pedi, & utrique ſexui. Non multum differre videtur ab ocreis, ſiquidem alte ſuras includit. Æn. 1. 341. *Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.* Fuit in uſu, tam in venatione, ut hinc patet; quam in theatro, quo primum à Sophocle inductus eſt. Sed tragicus à venatorio in eo differt, quod tragicus ſpiſſiori ſubere ſuppactus eſſet, ad augendam dicentis ſtaturam; ut innuit Juvenalis, Sat. 6. 504. *Breviorque videtur virgine Pygmæa, nullis adjuta cothurnis.*

33. *Sinum lactis.*] *Sinum, ſini*, vas eſt à *ſinu*, dictum, *quod majorem cavationem quam pocula habeat*, inquit Varro. Sed cum prima ſyllaba, in *ſino*, ſit longa, in *ſinu* brevis: videtur Voſſio deducendum à *δινέω verſo, circumago*: quia in eo butyrũ verſando conficiebatur. *Liba.*] *Libum*, placentæ genus, ex farina, melle, & oleo: ſic dictum, quia pars ejus in ignem ſacrificiorum injecta Diis libabatur: *Libare* autem pro ſacrificare ſæpe ſumitur, etſi proprie de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur; λείβω enim eſt *ſtillo*. *Priape.*] Priapus Veneris & Bacchi, filius; Lampſaci, quæ urbs eſt ad Helleſpontum, natus & imprimis cultus: cuſtos hortorum, quorum in limine ſtatuam ei

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus : at tu,
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
COR. Nerine Galatea thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hederâ formoſior albâ :
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,

Nunc te poſuimus è marmore, juxta præſentem facultatem. Sed ſi fœtus reparaverint gregem, tu eris ex auro. COR. *Galatea Nerei filia, gratior mihi quàm thymus Hyblæ, candidior quàm cycni, pulcrior quàm alba hedera : ſtatim atque ſaturati tauri redibunt in ſtabula, accede, ſi habes aliquam curam tui Corydonis.* THYRS. *Ego verò appaream tibi aſperior quàm herba Sardonica,*

rudem & quaſi informem ponebant.

36. *Si fœtura gregem ſuppleverit.*] Si damnum, quo grex meus affectus eſt; fœtus novi reparaverint. *Fœtura* enim, ſunt agni novi. *Supplere*, eſt, quod deeſt ſufficere : talia ſunt in exercitu *ſupplementa*, novi milites.

37. *Nerine Galatea*] Tertium amœbæum continet amicæ deſideria. Corydon invitat eam tribus molliſſimis blanditiis, ut ſub noctem ad ſe veniat. Thyrſis tria imprecatur ſibi, quo teſtetur diem ſibi anno eſſe longiorem : & juvencos incuſat ſuos; quaſi diutius paſcẽdo producerent diem; & noctem removerent. *Nerine*, id eſt, Nerei filia & Doridis. Nympha fuit à Polyphemo amata, qui cum Acim, Siculum paſtorem, Fauni filium, ſibi ab ea præferri intelligeret, eum rupe impacta interfecit. Galatea mortuum paſtorem miſerata, mutavit in fluvium cognominem, qui in Ætna monte ortus in mare Siculum defertur. Corydon Galateam ſuam ruſticulam, *Nerinen Galateam* hic vocat, quaſi Nymphæ illi formâ ſupparem.

37. *Thymo mihi dulcior, &c.*] Dulcior odore, non guſtu. *Hybla* mons in Sicilia, thymo abundans, atque apibus.

41. *Sardois herbis.*] Sic dictis; quia naſcuntur in Sardinia inſula : & mandentium ora ſic contrahunt, ut ii quaſi ridentes earum veneno emoriantur: unde proverbium : *Sardonicus riſus.* Virgultum acutis foliis & pungentibus, *du houx. Alga*, herba vilis, foliis lactucæ ſimilis, in mari naſcens,

Horridior ruſco, projectâ vilior algâ,
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
COR. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herbâ;
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.

ſpinoſior quàm ruſcus, abjectior quàm alga ad litus *ejecta*: *ſi hæc dies non mihi jam videtur prolixior quam annus integer. Abite in ſtabulum à boves*, jam *ſaturati*: *abite*, *ſi* vobis *eſt aliquis pudor*. COR. *Fontes muſcoſi*, *& gramen dulce ad ſomnum*, *& virens arbutus quæ vos inumbrat raris foliis*, *protegite pecus contra calorem ſolſtitialem*: *æſtas nunc imminet calidiſſima*, *nunc gemmæ tument in fœcundo palmite*.

unde ad litus ejectatur.

45. *Muſcoſi fontes.*] Quartum amœbæum continet commendationem agrorum & tectorum: agrorum quidem à fontibus, gramine & umbra; tectorum autem, à foco & igne. De *muſco*, Ecl. 6. 62.

45. *Somno mollior.*] Mollis & commoda ad ſomnum. Sic dixit Propert. l. 3. 13. v. 55. *Et durum Zetum, & lacrymis Amphiona mollem*, id eſt, mollem ad lacrymas.

47. *Solſtitium pecori defendite.*] *Solſtitium* duplex eſt, unum æſtivum, in 1. gradu Cancri, de quo hic agitur; tunc æſtas eſt ſumma, dieſque nobis longiſſimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni; & tunc hyems ſumma, dieſq; breviſſimus. Solſtitia dicta non quod ibi Sol ſtet immotus, ſed quod ulterius non progrediatur, & iter ſuum incipiat relegere: unde quia eundo & redeundo bis eidem viæ videtur inſiſtere, ideo nobis quaſi immotus apparet. *Solſtitium* tamen & *ſolſtitia*, præter Columellam veteres omnes de æſtivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius; hyemale vero *brumam* vocant. Ita Cerdanus in Georg. 1. 100. Dicitur porro: defendere aliquem ab aliqua re, ſupra v. 6. *teneras defendo à frigore myrtos*; & defendere aliquam rem alicui, ut hic, & apud Horat. Od. l. 1. 17. 3. *Igneam defendit æſtatem capellis*.

48. *In palmite gemmæ.*] Palmes proprie de vitibus dicitur, id quod in arboribus *ſurculus*: nempe lignum illud quod ex ipſa

TH. Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis
Semper, & aſſiduâ poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora; quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
COR. Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma:

TH. *Hic ſemper eſt focus, & tadæ pingues, & multus ignis, & limina perpetuo fumo nigrantia: hic non magis timemus frigus Boreæ, quam lupus* timet *multitudinem* ovium, *aut fluvii rapidi* timent *ripas*. COR. *Hic ſunt juniperi, & caſtaneæ hirſutæ: jacent hinc inde ſub arbore ſui quique fructus*

ſtirpe quot annis emergit, gemmaſque producit; quæ deinde abeunt in virgulas: virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ.*] Nodi ſunt palmitum, qui corticem rumpunt, & in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque *oculi*, ob figuram.

49. *Hic focus & tæda.*] *Focus* locus eſt continens & *fovens* ignem. *Tæda* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tæda* arbor eſt, à *pitea* non admodum diverſa, ignem facile concipiens propter pinguedinem: in ſacrificiis pro face adhiberi ſolita: unde ſæpe apud poëtas, *tædæ* pro facibus.

51. *Boreæ.*] Ventus eſt flans à ſeptentrione, frigidus & ſiccus: à *βοάω clamo*, & *ῥέω decurro*, quia flat cum ſonitu. Vocatur & *Aquilo*, à vehementiori flatu & volatu: quaſi *aquila*, inquit Feſtus. Strymonis Macedoniæ fluvii filius, Orithyiam Erichthei Athenarum regis filiam rapuit, ex qua ſuſcepit Calaim & Zethem, quibus deinde ex patria origine alæ ſuccreverunt.

53. *Stant & juniperi*] Quintò amœbæo deſcribuntur effectus varii præſentiæ & abſentiæ amici & amicæ. *Stant hirſutæ*, nempe nucibus, quæ cum hirſutis echinis incluſæ ſint, arborem ipſam, ſi multæ ſint, amœna quadam hirſutie ſpectabilem reddunt. Ita Æn. 6. 300. *ſtant lumina flamma.* *Juniperus.*] Arbor foliis, ſpinarum in modum, anguſtis & acutis: baccis parvis rotundis & odoratis, *genièvre*. De *caſtaneis*, Ecl. 1. 82. Verſus gravitate inſignis, propter ſpondæum quinti pedis, & hiatum geminum ſyllabæ longæ, abſque ſynalœpha, more Græco.

54. *Sua quæque ſub arbore poma.*] Multiplex eſt interpretatio. I. *Quæque poma*

Omnia nunc rident : at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
THYR. Aret ager, vitio moriens ſitit aëris herba :
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit :
Jupiter & læto deſcendet plurimus imbri.
COR. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho :

nunc omnia pulcra ſunt : ſed ſi pulcher Alexis diſcedat ex *his collibus, videbis fluvios ipſos arentes.* TH. *Campi areſcunt, gramina pereunt exuſta cœli æſtu nimio, Bacchus abſtulit montibus pampinos umbriferos : ſed omnis ſylva revireſcet ad adventum noſtræ Phyllidis, & multus aër ſolvetur in pluviam fertilem.* COR. *Populus acceptiſſima eſt Herculi, vinea Baccho,*

jacent, ſua ſub arbore. At tum *ſua* vel contrahitur unam in ſyllabam, ut in *ſuavis*, *aureus*; vel *ſa*, non *ſua* dictum eſt, more veterum, qui *ſus*, *ſa*, *ſum* dixere : imprimis Ennius, cujus in fragmentis extat; *Poſtquam lumina ſis oculis bonus Ancus reliquit.* II. *Quaque ſub arbore ſua jacent poma.* At tum legitur *quaque* non *quæque*, ut ad arborem referatur : ſed ſine veterum librorum auctoritate. III. Abſque his tricis, quidni dicas : *Sub arboribus jacent ſua quæque poma.*

58. *Liber.*] Bacchus de quo Ecl. 5. 30. ſic dictus; vel quia Bœotiam, in qua natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch. Vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60. *Jupiter & læto, &c.*] Jovem veteres aërem dixere; eumdemque Veſtæ, ſive Terræ conjugem, quam imbre fœcundat. Georg. 2. 325.

61. *Populus Alcidæ.*] Sextum & ultimum amœbæum laudes proſequitur amici & amicæ, eaſque laudes à variis arboribus petit. *Populus*, *le peuplier*, ſacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos : unde pars ea foliorum, quæ capiti appreſſa erat, ex capitis ſudore palluit : quæ pars ad auras obverſa erat, loci fuligine nigram quamdam viriditatem contraxit. De *populo*, Georg. 2. 13. De *Alcide*, Æn. 5. 414. *Vitis.*] Baccho ſacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas;
Fraxinus in ſylvis cedat tibi, pinus in hortis.
MEL. Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

myrtus pulchra Veneri, Apollini ſua laurus: Phyllis amat corylos: quamdiu Phyllis amabit illas; nec myrtus, nec laurus Apollinis ſuperabit corylos. TH. *Fraxinus formoſiſſima eſt in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelſis: ſed ſi me ſæpe inviſas, ô pulcher Lycida: fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi.* MEL. *Recordor illorum* carminum, *& quod Thyrſis ſuperatus fruſtra pugnaverit. Ab illo tempore Corydon, habetur à nobis* vere *Corydon.*

62. *Myrtus.*] Veneri ſacra, vel propter odoris delicias; vel quia frequens in litore maris, cujus è ſpuma Venus orta fingitur. Ecl. 2 54. *Laurea.*] Sacra Phœbo, propter Daphnen in laurum mutatam. Sumitur ſæpius pro corona è lauro: hic tamen pro ipſa arbore: ut & apud Horat. Od. I. 2. 15. 9. *Tum ſpiſſa ramis laurea.* De *lauro*, Ecl. 2. 54 De *corylis*, Ecl. 1. 14.

65. *Fraxinus, &c. freſne. Abies, ſapin, &c.*

69. *Et victum fruſtra, &c.*] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo exorditur à pietate in Deos; Thyrſis à rabie; qua inimicum inceſſit. In ſecundo Corydon invocat Dianam, caſtum numen; Thyrſis Priapum, obſcœnum Deum. In tertio Corydon blandiſſima vota facit: Thyrſis dira imprecatur ſibi. In reliquis Corydon læta; Thyrſis triſtia ut plurimum canit.

70. *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hic ſenſum abruptum eſſe, ex decoro paſtoralis ruſticitatis: & ſic ſupplet: Ex illo tempore Corydon eſt nobis, habetur à nobis, victor nobilis ſupra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium le-

git non quidem *nobis*, ſed *nobilis*, ſeu *nobilis* per contractionem : ſed hoc durius & abſque autoritate. I I I. Simplicius : ex illo tempore Corydon habetur à nobis vere Corydon, id eſt, vere dignus eâ famâ qua floret apud omnes.

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUæ ſunt hujus Eclogæ partes. Prima è tertio; ſecunda è ſecundo Theocriti Idyllio fere deprompta. In prima, juvenis, Niſæ puellæ procus, Mopſum rivalem ſibi prælatum dolet. In ſecunda, venefica Daphnim à ſe averſum, incantationibus magicis ad ſe ſuumque amorem pellicit. Primam canit Damon, ſecundam Alpheſibœus : neuter in ſua; ſed hic in veneficæ, ille in proci perſona. Utrumque paſtorem inducit Virgilius. Tum opus dicat Aſinio Pollioni *; non, ut multi putant, Octaviano Cæſari : quemadmodum nota docebunt.*

Scripta eſt anno U. C. 715. *Virgilii* 31. *L. Marcio Cenſorino, & C. Calviſio Sabino, Coſſ. Cum Pollio, ſubactis Parthinis, & perluſtratis ora Illyricæ populis, per Venetiam & Timavi fluvii oſtia : Romam ad triumphum rediret.*

Pharmaceutria.] Id eſt, *veneficia* : φάρμακον enim ambigua vox eſt : & modo remedium, modo venenum ſignificat : unde φαρμακεὺς *veneficus* & φαρμακεύτρια *venefica*. Titulus autem ad ſecundam tantum Eclogæ partem attinet, quæ canitur ab Alpheſibœo.

DAMON.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

PAſtorum Muſam, Damonis & Alpheſibœi;
Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis Muſam dicemus & Alpheſibœi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi:

NArrabimus carmen paſtorum Damonis & Alpheſibœi, carmen Damonis & Alpheſibœi, quos canentes admiratæ ſunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantandum obſtupuere lynces, & fluvii turbati cohibuerunt ſuos curſus. Tu mihi fave ô Pollio! *ſive jam tranſcendis rupes Timavi,*

Damon.] Ecl. 3. 17. *Alpheſibœus.*] Ecl. 5. 73.

3. *Lynces.*] *Lynx*, animal acutiſſimi viſus, è luporum cervariorum genere, maculoſâ & variâ pelle.

4. *Requierunt*, &c.] Vel neutrum eſt, hoc ſenſu: Flumina mutata ſecundum ſuos curſus, id eſt, mutato curſu deflectentia ab alveo, ut ad paſtores currerent, quieverunt: & ſteterunt, poſtquam ad eos pervenere. Vel activum eſt, hoc ſenſu: flumina ſtiterunt & repreſſerunt curſum; *mutata*, id eſt, *turbata*: undis quæ affluebăt, in eas quæ jam ſteterant, incurrentibus. Sic Propert. l. 2. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.* Et Seneca in Hercule Oetæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quieſcant.*

6. *Tu mihi ſeu*, &c.] Pollionem hic appellat, non Octavianum: bellum enim Illyricum & Dalmaticum ab Octaviano Cæſare non geſtum eſt, niſi poſt devictum occiſumque Sextum Pompeium. Pollionis autem expeditio in Parthinos, Illyrici populos omnino in hoc ipſum tempus cadit: ut conſtat ex faſtis Capitol. & animadverſionibus Joſ. Scaligeri ad Euſeb. Errat tamen in eo Scaliger, quod per *ſaxa Timavi*, res intelligat ab eodem Pollione geſtas circa Altinum, urbem in Venetia: quibus de rebus ita Velleius l. 2. poſtquam Lucii Antonii Peruſinam deditionem deſcripſit. *Pollio Aſinius cum ſeptem legionibus, diu retenta in poteſtate Antonii Venetia, magnis, ſpecioſiſque rebus circa Altinum aliaſque ejus regionis urbes editis, Antonium petens, vagum adhuc Domi-*

Sive oram Illyrici legis æquoris : an erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta ?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno ?

ſive veheris circum litus maris Illyrici. Nunquamne aderit illud tempus, quo permittetur mihi narrare tua geſta ? Nonne *aderit* illud tempus, *cum potero laudare per totum orbem tuas tragœdias* : quæ *ſolæ dignæ* ſunt *cothurno Sophoclis ?*

tium & propriæ claſſis factum ducem, conſiliis ſuis illectum ac fide data, junxit Antonio. Unde manifeſtum eſt res illas à Pollione, contra Octavianum, & pro M. Antonio Lucii fratre, geſtas eſſe : neque Virgilius adeo expers fuit bonæ mentis, ut in ipſis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipſa, quæ adverſus ipſum præclare geſſerat. Igitur melius hæc intelligo de reditu Pollionis è Dalmatia Romam : non recto quidem itinere ; ſed oram Illyricam, & ipſa Venetiæ litora luſtrando.

6. *Timavi, &c.*] *Timavus,* Fluvius Carnorum, qui populi ſunt in Forojulienſi ditione, *dans le Frioul.* Latiſſimus, ſed breviſſimus ejus decurſus : quippe novem fontibus è monte erumpens, ad fanum Diomedis, nunc *S. Giovanni* : non longo poſt ſpatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus oſtia inſulæ parvæ quædam ſunt, inſignes calidis fontibus, qui maris æſtu increſcunt. Has forte inſulas vocat hic Poëta, *ſaxa Timavi.*

7. *Illyrici.*] *Illyricum*, regio ampliſſima, in longitudinem obverſa Italiæ, à qua per mare Hadriaticum dividitur : univerſim hodie dicta, *Eſclavonie.* Vulgo duas in partes apud veteres diviſa, *Liburniam*, quæ ad Occaſum ; & *Dalmatiam*, quæ ad Ortum eſt. *En erit.*] Ecl. 1: 68.

10. *Sophocleo, &c.*] Scripſit quidem Auguſtus tragœdiam *Ajacem*; ſed poſterioribus, ut veriſimile eſt, pacatiſq; temporibus. Adde quod in lucem non edidit ; ac ne perfecit quidem, ſed delevit: unde dicere ſolitus erat Ajacem ſuum in ſpongiam incubuiſſe, ut eſt apud Suetonium. At ex Horatio l. 2. 1. conſtat Pollionem, triumphi ſui tempore, tragœdiarum ſcriptorem fuiſſe nobilem. *Paullum ſeveræ Muſa tragœdiæ deſit theatris, &c.* Per *cothurnum*, altiorem calceum, tragœdia ipſa intelligitur : ut per *ſoccum*, calceum humilem, comœdia, verſuſque humiles. Horat. de A. P. 89. *Indig-*

A te principium, tibi deſinet: accipe juſſis
Carmina cœpta tuis, atque hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

A te incœpi, in te finiam: excipe verſus inchoatos ex mandato tuo; & permitte ut *hac hedera repat circum caput tuum*, *inter lauros triumphales.*

natur enim privatis ac prope ſocco dignis carminibus narrari cœna Thyeſtæ. Sophocles Athenienſis, tragicæ poëſeos princeps; exhibuit fabulas 123. in quibus ter & vicies victoriam retulit; quarum poſtrema cum ei præter ſpem contigiſſet, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in theatrum. De *cothurno*, Ecl. 7. 32.

11. *A te principium, tibi deſinet, &c.*] Videri poteſt hoc ad Auguſtum ſpectare: cujus in honorem primam Eclogam, & ultimum opus *Æneida* conſcripſit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratia recuperavit agros, indeque ſcribendi occaſionem arripuit. Quod ſi *non deſinit* in ejus laudibus, ut promiſerat: memineris multa poëtas promittere, quæ non exolvunt.

13. *Hederam, &c.*] Permitte ut cingam tibi caput hac hedera poëtica; dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici: id eſt, ut te laudem poëtam poëta; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores ſunt. Olim corona poëtarum ex hedera, triumphantium è lauro: quanquam deinde poëtis etiam è lauro data eſt. Vide Ecl. 7. 25.

13. *Victrices lauros.*] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis: anno U. C. 715. 8. Kal. Nov. de quo, in argumento Ecl. 4. dictum eſt. *Parthini* autem, ſive *Parthinei*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo collocat: in Illyrico cæteri, eaque Illyrici parte, quæ Dalmatia proprie dicitur. Rurſus qua in partæ Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua ſtatuitur à Cæſare in ea Dalmatiæ ora, quæ Dyrrhachio & Macedoniæ confinis eſt. Alii Dionem ſecuti *Epidaurum* eſſe volunt, *Raguſe*: in media fere Dalmatia. Alii *Salonas* eſſe putant, in eo Dalmatiæ litore, quod à Macedonia remotiſſimum eſt: idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphaſſe Pollionem ante conſulatum refert. Hinc factum eſt, ut Joſephus ipſe Scaliger in Euſebium, P. 162. duplicem ejus triumphum perperam diſtinxerit, primum

Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.
DAM. Naſcere, præque diem veniens age Lucifer almum:
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & Divos (quanquam nil teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor horâ.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.

Vix frigidæ tenebræ noctis abierant ex aëre, cum ros in molli gramine jucundiſſimus eſt pecudibus, Tunc *Damon, innitens oleæ tereti, ſic orſus eſt.* DAM. *Orere Lucifer, & prævius advehe lucem: dum conqueror, deluſus inſano amore Niſæ ſponſæ, & moriens appello Deos* in *ultima hora vitæ: quamvis nihil mihi profuit atteſtari eos. Incipe mecum, ô mea fiſtula,* paſtorales *cantus Mænali!*

de Salonis Dalmatiæ, ante conſulatum; alterum de Parthinis Macedoniæ, poſt conſulatum: ſed contra faſtorum fidem, contra fidem hiſtoriæ: quæ res ab eo geſtas uſque ad conſulatum, immo itinera ejus omnia fere deſcribit, abſque ulla prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unica expeditione Pollionem Illyricum perluſtraſſe: eamque victoriam & *Dalmaticam* fuiſſe dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici; & *Parthinicam*, quia Parthini tum in Dalmatia forte plurimum poterant; & *Salonicam*, quia Parthinorum ditio ad hanc uſque urbem pertinere etiam potuit.

16. *Incumbens tereti oliva.*] Dicitur *teres*, quicquid rotundum & oblongum eſt, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens*, vel innitens baculo ex oliva, vel trunco arboris ipſius defenſus.

18. *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, ſed quæ fore ſperabatur conjux. Sic Æn. 4. 536. *Quos ego jam toties ſum dedignata maritos*, id eſt, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19. *Nil teſtibus illis, &c.*] Nihil, mihi profuit, quod Niſa ſuam mihi fidem dederit, ejuſque teſtes appellaverit Deos.

21. *Incipe Mænalios, &c.*] Verſus *intercalaris*, qui ſæpius aliis interponitur. *Mænalios.*] Quales à paſtoribus cani ſolent in Mænalo,

Mænalus argutumque nemus pinoſque loquentes
Semper habet: ſemper paſtorum ille audit amores;
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.

Mænalus habet ſemper ſylvam canoram, & pinus reſonantes: ſemper ille mons *audit amores paſtorum, &* Pana, *qui primus non reliquit arundines inutiles. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus! Niſa datur Mopſo.* Nos *amatores quid non poſſumus expectare? Jam gryphes copulabuntur equis, & futuris temporibus pavidi damæ venient potum cum canibus. Mopſe præcide novas tædas, ſponſa deducitur ad te. Abjice nuces, ô ſponſe! Heſperus pro te relinquit Oetam.*

monte Arcadiæ, qui Pani ſacer: in plurali numero *Mænala. Argutum*, Ecl. 7. 1. *Pana.*] Ecl. 2. 31.

27. *Gryphes.*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis & roſtro aquilæ, equis vehementer infeſti, Apollini ſacri, inquit Servius. Plinius tamen fabuloſa monſtra putat, ut & *Pegaſos*, l. 10. 49.

28. *Damæ.*] E genere caprarum ſylvarum ſylveſtrium, *daims.* Virgilio, maſculini; cæteris, fœminini generis.

26. *Mopſe novas, &c.*] Rivali ſuo, Niſæ marito, invide gratulatur: eumque hortatur, cum amara indignatione, ut ritus omnes exequatur nuptiarum, cum nox immineat. I. enim, præviis facibus quinque, ducebatur uxor ſub noctem in mariti domum: faces è ſpina, vel corylo, vel pinu, incidebantur in ſumma parte minutas in virgulas, ſpicarum inſtar, & ariſtarum, quo faciliùs ignem conciperent: unde Georg. 1. 292: *Ferroque faces inſpicat acuto.* II. Maritus nuces ſpargebat pueris, vel ut oſtenderet ſe pueritiam relinquere: *nuces enim relinquere*, adagium eſt, hoc ipſum ſignificans. Vel ob alia myſteria, quæ apud Roſinum videre eſt.

30. *Heſperus Oetam.*] *Oeta*, Theſſaliæ mons, in ſinum Malliacum deſinens; altiſſimus: ita ut Attici &

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
O digno conjuncta viro! dum deſpicis omnes,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare Deum credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:

Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. O ſociata digno marito! dum contemnis reliquos: dumque odio habes meam fiſtulam & capellas, & ſupercilia mea *piloſa, & barbam longam: & putas nullum Deum providere mortalibus* rebus. *Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. In ſeptis* horti *noſtri, vidi te* adhuc *parvam, colligentem cum matre poma perfuſa rore: ego vos ducebam* illuc. *Tunc ordiebar annum duodecimum:*

Bœoti, qui hunc habebant ad Occidentem, ex eo ſtellas cadere dicerent: quemadmodum ex *Ida*; Phrygiæ monte item altiſſimo, quem habebant ad Orientem, oriri eaſdem fabulabantur. Qui loquendi mos, ad aliarum etiam regionum poëtas tranſiit, etſi alio ſitu poſitos. Noctem igitur jam procedere ſignificat. De *Heſpero*, Ecl. 6 86.

34. *Hirſutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut robur commendet ſuum, cujus indicium eſt pilorum denſitas: ita Polyphemus apud Theocrit. Idyl. 3. & apud Ovid. Met. 13. Vel potius ut ſuum exaggeret de amiſſa Niſa dolorem, quo factum eſt ut capillitium incultum ſummiſerit.

38. *Cum matre.*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius *tua*. Tamen apud Theocr. eſt *mea*. Idyl. 11. 26. Ἦνθες ἐμᾷ σὺν ματρί. *Veniſti mea cum matre*. Diſcrimen eſt quod apud Theocritum puer matrem ducat in montes: apud Virgilium vero in hortum, & domeſticas ſepes; quem in locum duce puero non egebat ſua mater.

39. *Alter ab undecimo.*] An duodecimus eſt, an decimus-tertius? certe *alter* de duobus tantum dicitur. Unde concludit Servius hic annum decimum-tertium ſignari; *ut*, inquit, *unus ab undecimo, ſit duodecimus alter decimus-tertius*. Ego annum intelligi duodeci-

Jam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor. Duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis noſtri puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.

Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Statim ac te vidi, quomodo perii! quomodo noxius error me rapuit mihi! *Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Jam cognoſco quid ſit amor. Iſmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum,* qui *non* eſt *noſtræ naturæ & originis. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Durus amor ſuaſit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis* fuiſti, *ô mater. Magiſne immitis mater* fuit, an *puer ille improbus? Improbus* fuit *ille puer:* ſed *tu etiam immitis fuiſti, ô mater.*

mum puro; ita ut undecimus unum aliquid cum aliis ſuperioribus componat; *alter* vero huic adjectus, ſit poſt illum primus, adeoque de numeris veluti duobus dicatur. Sic Ecl. 5. 49. *Alter ab illo*, eſt omnium judicio *primus poſt illum*, adeoque ſecundus, non tertius.

41. *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino è Theocrito. Idyl. 3. 42. Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλατ' ἔρωτα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum ſaltavit amorem!*

44. *Iſmarus, aut Rodope.*] Ecl. 6. 30. *Garamantes.*] Interioris Libyæ populi, ſine legibus & matrimoniis. Regio nunc dicitur *Guangara.*

47. *Matrem.*] Medeam, Æetæ Colchorum regis filiam: quæ cum Jaſoni Argonautarum duci artem dediſſet expugnandi aurei velleris: & cum eo è paternis regnis aufugiſſet, repudiata deinde ab eodem ob amorem Creuſæ Corinthiorum regis filiæ; Creuſam cum Creonte patre magicis ignibus abſumpſit; filios ipſa

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus, aurea duræ
Mala ferant quercus, narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ: ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſylvis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.

Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Nunc & lupus ſponte fugiat oves, rigidæ quercus producant poma aurea, alnus floreat narciſſo, myricæ ſtillent cortice pingue ſuccinum. Ululæ quoque contendant cum cycnis: Tityrus fiat Orpheus: Orpheus inter arbores; Arion inter delphines. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus.

ſuos, ex Jaſone ſuſceptos, in oculis patris jugulavit: tumque alatis ſerpentibus alium in locum devecta eſt.

54. *Electra myricæ.*] *Electrum, de l'ambre*: ſic Græcis dictum, quia refert fulgorem ſolis, qui vocatur ἠλέκτωρ. Latinis *ſuccinum*: quia ſuccus eſt arborum quarumdam è pineo genere, ex quibus quaſi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum defertur ad litus, aut à piſcatoribus extrahitur, maxime in inſulis Septentrionalibus. Vide Ecl. 6. 62. De *myricis*, Ecl. 4. 2. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48.

55. *Cycnis ululæ, &c.*] *Cycni* nonniſi apud poëtas canori: re autem ipſa & vivi & morientes fere muti, aut ſtriduli. Quo magis mirum videtur, unde tanta apud Græcos Latinosque de cycnei cantus deliciis contenſio. Nazianzenus Orat. 34. cantum illum refert ad plauſum alarum, zephyris inter pennarum calamos ſibilantibus. *Ulula*, nocturna avis, ab ululatu ſic dicta, *un hibou*. *Tityrus*: hic pro inſulſo paſtore ſumitur. *Orpheus*, Ecl. 3. 46.

56. *Arion.*] Ex inſula Leſbo, urbe Methymnâ, citharœdus & lyricus poëta nobilis: qui cum ex Italia, ubi multas opes arte ſua collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percarus erat; ab avaris nautis modulans in mare projectus eſt: ſed à Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus; Tænarum, quod oppidum eſt Laconiæ, vectus ab eodem eſt. *Delphini* autem dicuntur & muſicâ & amore hominum capi.

Omnia vel medium fiant mare : vivite ſylvæ.
Præceps aërii ſpeculâ de montis in undas
Deferar : extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, jam deſine, tibia, verſus.
Hæc Damon : vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite Pierides : non omnia poſſumus omnes.
ALPH. Effer aquam & molli cinge hæc altaria vittâ:
Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura,
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus : nihil hic niſi carmina deſunt.

Cuncta fiant altum ipſum mare : valete nemora; præcipitabo me in mare è culmine rupis excelſa : accipe donum hoc ultimum morientis. Ceſſa mecum, ô mea fiſtula, à paſtoralibus cantibus. Hæc dixit Damon : vos, ô Muſæ narrate ea quæ retulit Alpheſibœus : non poſſumus omnes omnia facere. ALPH. *Exporta aquam, & circumda has aras tænia laneâ, & adure verbenas pingues, & maſcula thura : ut coner magicis ritibus abalienare ſponſum à recta mente. Nihil hic deeſt præterquam carmina.*

58. *Vivite ſylvæ.*] Græcis χαίρετε, *gaudete*. Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, & abire jubemus. Catul. 11. 17. *Cum ſuis vivat, valeatque mœchis* : id eſt, *abeat*.

64. *Effer aquam.*] Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65. *Verbenaſque.*] Proprie *verbena* certa quædam herbæ ſpecies eſt, *de la verveine*. Vulgo tamen ſumebatur apud Romanos pro omni herba, cum ſua terra, è puro ſacroque loco evulſa : quaſi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras feſtis diebus coronabant : tales legati ferebant ex arce Capitolina erutas, & oſtentabant hoſtibus, cum ad eos ibant res captas repetitum ; & legatorum unus ideo *verbenarius* vocabatur. Hac peruncti magi putabant id impetrari quod volebant ; abigi febres, amicitias conciliari. Plin. l. 22. 2. &c. *Maſcula thura.*] Maſcula, non ſexu, nullum enim eſt fœmineum ; ſed bonitate.

67 *Nihil hic niſi carmina, &c.*] Omnis materia incantationis jam parata eſt ; nihil ultra requiritur præter carmina, id eſt, ſolemnem

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſei:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum

Trahite, trahite, Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. Carmina poſſunt lunam ipſam evocare è cœlo. Circe transformavit per carmina ſocios Ulyſſis. Serpens gelidus in pratis obrigeſcit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Primo circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; & circa has aras ter*

ac ritualem verborum formulam. Deinde ſeipſam hortatur exemplo Circes, de qua, deque ſociis Ulyſſis in ſues transformatis, Æn. 3. 386. & Æn. 7. 17.

69. *Deducere lunam.*] Antiqui putavere lunam eſſe magorum incantationibus ſubditam: ita ut, quoties iis luberet, rubeſceret illa in modum ſanguinis: & è cœlo deduceretur vel invita, ut in herbas deſpumaret. Atque inde putabant eam deliquium pati, tumque ipſi tinnitu cymbalorum ſuccurrebant.

70. *Ulyſſei.* Pro *Ulyſſis.* Sic Horat. Od. l. 1. 6. 7. *Nec curſus duplicis per mare Uliſſei.* Et Æn. 1. 34. *Relliquias Danaum atque immitis Achillei.* Latini enim Græca in εύς, ut Ὀδυσσεὺς; Ἀχιλλεὺς, Ὀρφεὺς; aliquando ad ſecundam declinationem reduxere: *Uliſſeus, ei; Achilleus, ei; Orpheus, ei;* aliquando ad tertiam, ut *Ulyſſes, is, Achilles, is.*

71. *Cantando rumpitur anguis.*] Id eſt, dum incantatur. Sic Georg. 2. 250. *Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo*: id eſt, dum habetur, tractaturque digitis. unde patet gerundia ejuſmodi paſſivam ſæpe habere ſignificationem.

74. *Licia.*] Sunt limbi qui telam hinc inde cingunt, & in quibus capita ſtaminum conduntur. *Terna triplici colore.*] *Novem*: tria alba, tria roſea, tria nigra: ex hoc verſu, in Ceiri, 371 *Terque novena ligat triplici di-*

Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: &, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit,

fero tuum ſimulacrum. Numerus impar placet Deo. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, ô Amarylli, & dic: implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Quemadmodum* hoc ſimulacrum *è limo* factum *induratur, & hoc* alterum *è cera* factum *emollitur,*

verſa colore fila, &c Quæ novem licia tribus deinde ligantur nodis: *Necte tribus nodis ternos Amarylli colores. Et Veneris dic vincula necto*: quibus verbis incantationis fotmu'a continetur.

75. *Numero Deus impare gaudet.*] Numeris rerum omnium naturam conſtare affirmabant Pytagorici: in imparibus in ptimis vim eſſe vulgus putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, l. 18. ut numerus gtegis ſemper impar ſit: in re bellica apud Vegetium, l. 3. 8. ut foſſæ quibus caſtra muniuntur latæ ſint pedes novem ad minimum, ſeptem ac decem ad ſummum; ſemper numero impari. Hoc autem loco, per numetum imparem, tenarius ſignificatur. princeps omnium: tum quia, ex Ariſtotele & Plutarcho, continet in ſe principium, medium, & finem; tum quia poteſtati Deotum, tam ſuperorum, quam inferorum, ſignificandæ adhibetur. Jovis enim trifidum eſt fulmen, Neptuni ſceptrum ttidens, Plutonis canis triceps, Patcæ ıtes, Furiæ tres; Apollo idem, Sol & Liber dicitur; *tria virginis ora Dianæ*, quæ Diana eſt in terris, Luna in cœlo, Hecate in infetis, eademque colitur in ttiviis. *Deus.*] Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præeſt. *Deum* enim genere fœminino dici poſſe quidam volunt: & ſic Lunacum de Futiis dixiſſe lib 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerum.*

Uno eodemque igni : ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cum feſſa juvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti :
Talis amor teneat : nec ſit mihi cura mederi.

unâ & eâdem flammâ : ſic Daphnis noſtro amore induretur & emolliatur. *Diſperge fruges ſalſas, & combure bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum* comburo *contra Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Talis amor* occupet *Daphnim : qualis* eſt, *cum juvenca fatigata ſequendo juvencum per ſylvas & altos ſaltus, recumbit miſera juxta rivum aquæ, in ulva viridi, & omittit abire ſub ſeram noctem. Talis amor occupet Daphnim : & ego non curem illum ſanare.*

81. *Sic noſtro, &c.*] Sic uno eodemq; amore noſtro, liqueſcat, & mollior fiat mihi, cæteris dureſcat.

82. *Sparge molam.*] *Mola* placentæ quædam ſpecies, quæ fiebat ex farre horno, & ſale horno, id eſt, *illius anni*. Ex farre, inquam, ſalſo, toſto, & molito: unde *mola* appellabatur ; & victimæ dicebantur *immolari*, quia & frons victimarum, & foci, & cultri hac molâ inſpergebantur. Itaque molâ conſpergitur effigies Daphnidis, ut victima hujus magici ſacrificii.

82. *Incende Bitumine.*] *Bitumen*, limus aut terra, cujus natura vicina eſt ſulphuri.

83. *In Daphnide.*] Ex Theocriti Pharmaceutria Idyl 2. 23. Δέλφις ἔμ' ἀνίασεν, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν αἴθω. *Delphis me torquet, ego hanc laurũ contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti Interpretes Græci ἐπὶ Δέλφιδι, vertunt κατὰ Δέλφιδος, *contra Delphida*, in Delphida. Quod tamen Virgilius per ablativum caſum extulit : *In Daphnide.*

87. *Ulva.*] Herba paluſtris ; caret Gallico nomine.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo,
Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri & ſe condere ſylvis
Mœrin, ſæpe animas imis exire ſepulcris,
Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. Perjurus ille reliquit mihi quondam has veſtes, dilecta monimenta ſui: quæ nunc ego ſub ipſo limine committo tibi, ô terra: hæ exuviæ debent* reducere *Daphnim* ad me. *Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Mœris ipſe mihi tradidit hæc gramina, & hæc venena, collecta in Ponto; multa* enim *oriuntur in Ponto. Ego vidi Mœrim ſæpe transformari per illa in lupum, & abdere ſe in ſylvis; ſæpe evocare animas è profundis tumulis, & transferre meſſes ſatas in alium locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina.*

92. *Pignora cara ſui, debent, &c.*] Experiuntur in ſacris magicis ea præcipue, quæ ſunt ejus, adverſus quem ſacra fiunt; ut capilli, veſtes. *Pignora ſui, quæ debent Daphnim*: id eſt, quæ tenentur ipſum Daphnim adducere ad limen, & in ipſo limine ſiſtere: quare ipſo in limine defodiuntur.

96. *Ponto.*] Pontus Aſiæ minoris regio: Euxino mari ſive Ponto, à Septentrione terminata; ab Oriente, Colchide: ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mitridates, qui venenis paſcebatur: in Colchide nata eſt Medea, celebris venefica.

Fer cineres, Amarylli, foras: rivoque fluenti,
Tranſque caput jace: ne reſpexeris. His ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: bonum ſit?
Neſcio quid certe eſt: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

Amarylli, exporta cineres extra domum, & jacta eos *poſt caput in rivum fluentem, neque retro aſpicias. Ego per hos* cineres *oppugnabo Daphnim:* ſiquidem *non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Vide: dum exportare differo, cinis ipſe ultro involvit aram flammâ tremulâ: ſit hoc fauſtum! Certe neſcio quid apparet, & Hylax latrat in limine. Credamne illud? an amantes fingunt ſibi ſomnia? ceſſate, jam ô mea ceſſate carmina: Daphnis ab urbe venit.*

101. *Rivoque fluenti.*] In rivum fluentem. Sic Æn. 5. 451. *It clamor cœlo*, pro ad cœlum.

106. *Bonum ſit.*] Cineres ignem concipiunt. Lætum omen: quod Terentiæ Ciceronis uxori ſacrificanti cum accidiſſet, quaſi ſignum auſpicatiſſimum opprimendi Catilinæ habitum eſt à Veſtalibus: ut refert Plutarch. in Cicer.

107. *Hylax.*] Canis nomen, *Hylactor* apud Ovid. Met. 3. 224. ab ὑλάω & ὑλακτέω, *latro.* Latratus autem canis in limine notat adeſſe Daphnim.

108. *An qui amant.*] Vocalis *i*, nec patitur hic ſynalœpham, nec ſervat propriam quantitatem longam: ſed hiat, & brevis fit.

ECLOGA IX.

MOERIS.

ARGUMENTUM.

Cum in agrorum diviſione Virgilium indemnem amici ſui præſtitiſſent, ut in Ecl. 1. dictum eſt: is ab Ario Centurione, vel à Milieno Torone primipilari, vel à Claudio veterano (variant enim in eo nomine interpretes) ab eo certe militum, cui prædium illud obvenerat, male habitus & ferme occiſus: ut vitæ conſuleret, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret: interim reliquit domi villicum ſuum Mœrim; monuitque; ut novum agri dominum officiis, quibus poſſet, leniret omnibus. Hic itaque Mœris: huic domino munuſcula Mantuam deferens, ex itinere in Lycidam familiarem incidit: quocum de Menalcæ, id eſt, Virgilii fortuna colloquitur: ſimulque variis cantilenis tædium itineris levant.

Exiſtimo fuiſſe oblatum Varo hoc opuſculum, quaſi libelli ſupplicis loco; ut beneficium, ejus & Pollionis Mæcenatiſque gratiâ jam acceptum, tueri porro ſibi apud Octavianum vellet. Eſt enim hic I. Beneficii mentio. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, & amplioris ejus in laudem operis promiſſio. IV. Julii Cæſaris conſecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cætera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac ſubitarium: ex variis concinnatum verſibus, quos primo impetu effuderat poëta; aut ex occaſione prius inchoatos, nondum ſuo quoſque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga: ſane haud multo deinde ſcripta eſt.

Mœris.] A μοῖρα, *fatum, ſors, pars*: quia agrorum partem ſorte amiſerat.

LYCIDAS, MOERIS.

LYC. QUo te, Mœri, pedes, an, quo via ducit, in urbem?
MOE. O Lycida, vivi pervenimus; advena noſtri
(Quod nunquam veriti ſumus) ut poſſeſſor agelli
Diceret: Hæc mea ſunt, veteres migrate coloni,
Nunc victi, triſtes, quoniam fors omnia verſat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
LYC. Certe equidem audieram, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcan.
MOE. Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantum

LYC. *O Mœri, quo te* ducunt *pedes, an Mantuam, ad quam via ducit?* MOE. *O Lycida, viventes eo* miſeriæ *devenimus, ut peregrinus occupator agri noſtri diceret*, id *quod nunquam timueramus: Hic ager ad me pertinet, recedite, ô antiqui cultores. Nunc ſuperati, mœſti, ſiquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hœdos, quod* utinam *non proſit* illi. LYC. *Ego ſane audiveram Menalcam veſtrum* dominum *verſibus ſuis* ſibi *conſervaſſe cuncta:* ab eo loco, *ubi colles incipiunt recedere, & incurvare cacumen facili clivo; uſque ad aquam, &* ad *cacumen ruptum antiquæ fagi.* MOE. *Id audiveras, & rumor* ſic *tulit: ſed verſus*

Lycidas.] A λύκος, *lupus*: οἱ λυκιδεῖς, *luporum catuli.*
2. *Vivi pervenimus.*] Exaggerat vox iſta calamitatis indignitatem. Ut apud Ciceronem pro Quinctio. 50. *Huic acerbiſſimum vivo viventique funus inciditur.*

7. *Qua ſe ſubducere, &c.*] Deſcriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus; inde fagus & aqua, vel paludis, vel Mincii fluminis. *Clivus* eſt inclinatum montis latus.

Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia; quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cavâ monuiſſet ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas:

noſtri non plus poſſunt inter arma belli, ô Lycida: quam dicunt poſſe *columbas Epiroticas, aquilâ imminente. Quod niſi funeſta cornix è carioſa ilice me admonuiſſet, ut quocumque modo abrumperem novas rixas, nec ego ipſe tuus* amicus *Mœris, nec ipſe Menalcas vivus eſſet.*

12. *Martia.*] Bellica, quia *Mars* belli præſes, dictus etiã *Mavors*, quia *magna vertit.* Quidni μαυρόω, *intinguo, obſcuro*: quod poëticè dicitur pro ἀμαυρόω. Junonis & Jovis, aut ſolius Junonis abſque patre filius; ut Minerva ſolius Jovis abſque matre filia. Hunc dicitur Juno concepiſſe tactu cujuſdam floris, quem ipſi eum in uſum Flora monſtraverat.

13. *Chaonias columbas.*] Speciem ponit pro genere: quia in Dodonæa Epiri ſylva oracula reddidiſſe dicuntur quercus, & iis inſidentes columbæ duæ: quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famoſa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem *Chaonia* ſæpe dicitur: quod *Chaones*, gens Epirotica, olim toti regioni imperaverint, ut ait Strabo, l. 7.

15. *Ante ſiniſtra, &c.*] Præter illa quæ de hac voce dicta ſunt, Ecl. 1. 16. 18. Quærendum ſupereſt, unde veteres Græci Romanique *dextram* ac *ſiniſtram* in auſpiciis peterent. Utrique ſane diverſo modo locuti, idem ſenſere: hoc eſt orientalia auſpicia, quia lucis & motus principium ab ea parte eſt, viſa ſunt utriſque meliora: quæ tamen eadem, Græci *dextra*, Romani *ſiniſtra*, vocaverunt. De Græcis patet ex Homero Iliad. *12.* 239. Ubi Hector ait, ſe aves augurales minime curare: *ſive ad dextram vadant verſus auroram & ſolem, ſive ad ſiniſtram verſus Occaſum obſcurum.* Εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴωσι πρὸς ἠῶτ' ἠέλιόντε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοίγε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα. De Romanis conſtat ex Var. Epiſt. Quæſt. l. 5. *A Deorum ſede cum in meridiem ſpectes, ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes: factum arbitror; ut ſiniſtra meliora auſpicia, quàm dextra, eſſe exiſtimentur.* Refert hunc locum Feſtus Pompeius, alioque citat veteres ejuſdem

LYC. Heu , cadit in quemquam tantum ſcelus ? heu tua nobis
Pæne ſimul tecum ſolatia rapta , Menalca.
Quis caneret Nymphas ? quis humum florentibus herbis
Spargeret ? aut viridi fontes induceret umbrâ
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper ,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras.
Tityre , dum redeo , brevis eſt via , paſce capellas :
Et potum paſtas age , Tityre, & inter agendum
Occurſare capro , cornu ferit ille , caveto.
MOE. Immo hæc, quæ Varo necdū perfecta canebat.
Vare , tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis ,

LYC. *Heu , tantumne crimen venit cuiquam in mentem ? heu , tuorum* verſuum *ſolamen fere nobis oblatum eſt tecum : ô Menalca ! Quis celebraret Nymphas ? quis tegeret terram herbis floridis ? aut inumbraret fontes virentibus ramis ? aut* quis caneret *verſus quos tibi nuper ſubripui : quando ibas ad Amaryllida , noſtram amicam ? Tityre , donec redeam , breve eſt iter , paſce capellas , & poſtquam eas paveris , duc potum , ô Tityre : & dum duces , cave ne occurras capro , ille* enim *cornu petit.* MOE. Aut *potius* quis caneret *hos* verſus , *quos* Menalcas *cantabat Varo , nondum perpolitos ? O Vare , olores canori alte efferent ad aſtra nomen tuum : dummodo Mantua ſalva ſit nobis :*

ſententiæ. Confirmat Plinius l. 2. cap. 54. *Læva, proſpera exiſtimantur : quoniam læva parte mundi ortus eſt.* Ratio variæ appellationis fuit : quod in auſpiciis , Græci ad Septentrionem, Romani ad Meridiem, ſe converterent: ut patet ex ante dictis: quod cur ita fecerint , non eſt hujus loci diſquirere.

21. *Sublegi.*] *Sublegere* , eſt *ſuffurari*: unde inquit Servius , *ſacrilegus* dicitur qui *ſacra legit* , id eſt , *furatur*.

24 *Tityre* , &c.] Renarrat primum fragmentum carminum , quæ ſublegerat. *Tityrus* hic eſt caprarius aliquis è Virgilii famulis. De *Varo* , Ecl. 6. 7.

27. *Vare , tuum* , &c.] Secundum fragmentum , de laudibus Vari.

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ !)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
LYC. Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos,
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ :
Incipe, ſi quid habes : & me fecere poëtam
Pierides : ſunt & mihi carmina : me quoque dicunt
Vatem paſtores, ſed non ego credulus illis.

Mantua, væ miſeræ, nimis propinqua Cremonæ ! Lyc. *Sic tuæ apes evitent taxos Corſicæ* inſulæ *: ſic* tuæ *vaccæ ſaturatæ cytiſo diſtendant ubera. Incipe ſi habes aliquid : Muſæ me quoque reddiderunt poëtam, habeo etiam verſus, paſtores appellant me etiam vatem, ſed ego non adhibeo fidem illis :*

28. *Mantua Cremonæ, &c*] Galliæ Ciſalpinæ urbes vicinæ *Mantua* ad Mincium fluvium, *Menzo* : nunc ducatus caput : *Cremona*, ad Padum, *le Po* : nunc ducatu Mediolanenſi comprehenſa. Hæc Antonii partes cum adverſus Octavianum tenuiſſet, ejus ager veteranis Octaviani militibus addictus eſt ; & cum non ſufficeret, addita pars agri Mantuani.

29. *Sublime ferent.*] Vel ad *nomen* referri poteſt, vel adverbii loco ſumi. Ita Georg. 1. 319. *Segetem ab radicibus imis ſublime expulſam eruerent.* Et Cicero de Nat. 2. 101. *Aër ſublime fertur* : id eſt, ſublimiter, in ſublime.

29. *Cycni.*] Poetæ. Sic Horat. Od. l. 4. 2. 25. *Multa Dircæum levat aura cycnum* : id eſt, Pindarum poëtam Thebanum. Nam ex Cic. Tuſc. 1. 73. *Cycni Apollini dicati ſunt, quod ab eo habere divinationem videantur : quia, providentes quid in morte ſit boni, cum cantu & voluptate moriuntur.* Tamen fictus eorum cantus eſt, de quo, Ecl. 8. 55.

30. *Sic tua &c.* Obteſtandi formula & bene precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id eſt : Sic apes tuæ evitent taxos, quomodo mihi recitabis carmina.

30. *Cyrnæas taxos.*] *Taxus* arbor funeſtis annumerata, *l'if.* Quâ paſtæ apes mel amariſſimum cudunt : unde Corſicæ mel infame, quod hæc inſula taxis & cicutâ abundet. Ovid. Amorum l. 1. 12. 10. *Melle ſub infami Corſica miſit apis. Corſica*, inſula in mari mediterraneo, quæ cũ Sardinia & Sicilia Italiæ adjacet : *Cyrnus* Græcis dicta, à rege hujus nominis. De *examinibus*, Ecl. 7. 13. De *cytiſo*, Ecl. 1. 79. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

Nam neque adhuc Varo videor nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
MOE. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, ô Galatea: quis eſt nam ludus in undis?

nondum enim videor ea proferre, quæ ſint *Varo aut Cinna digna: ſed* videor *ſtridere inter cycnos canoros, velut anſer.* MOE. *Equidem id facio, & tacite revolvo ipſe mecum, ô Lycida, an poſſim recordari: neque eſt carmen objectum. Huc veni, ô Galatea, quæ enim eſt voluptas in aquis?*

35. *Varo, &c. Cinnâ.*] Alii poëtas eſſe volunt; alii viros Octaviani gratiâ inſignes. Sed prima opinio ſtare non poteſt. I. Quia Cinna hic poëta, non poſſet eſſe alius quam *Helvius Cinna*, qui Smyrnam ſcripſit annis novem, de inceſto Myrrhæ in patremCinyram Cypriorum regem amore: laudatus à Catullo, 94. & ab Ovidio Triſt 2. 1. 435. At is jam inde à tempore Cæſareæ cædis, errore nominis, pro Cornelio Cinna prætore & Cæſaris hoſte, à plebe occiſus fuerat: ut eſt apud Suet. II Quia ex *Varis*, qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. 6. 7 nullus in poëſi nomen habuiſſe dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poëta *Varius*, de quo ſæpe Horatius, imprimiſque Od. l. 5. 6. 1. *Scriberis Vario fortis, & hoſtium victor, Mæonii carminis alite*: tamen male Servius hic legit *Vario* pro *Varo*: *Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Male, inquam: ſiquidem dixit paulo ante Virgilius, *Vare, tuum nomen, &c.* Itaque ſecundam opinionem ſecutus. *P. Quintilium Varum* Intelligo, de quo Ecl. 6 7. Et *Cornelium Cinnam magnum*, Pompeii Magni ex filia nepotem, qui primo hoſtis Octaviani, deinde ab eodem ſuſceptus in caſtris Bruti & Caſſii, ut notat Lipſius in caput 9. l. 1. Senecæ de Clementia: magna deinceps apud eum floruit gratiâ; auſus tamen in benefactorem ſuum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, & conſulatum, an. U. C. 758.

36. *Anſer.*] Volunt hic alluſum ad Anſerem, hujus ætatis poëtam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius è bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmiū dederat: unde Cicero Phil. 13. 11. *Anſeres de Falerno depellētur.*

37. *Huc ades, ô, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expreſſum è Theocriti

Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine litora fluctus.
LYC. Quid, quæ te purâ ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.

hic eſt ver rubicundum: hic terra producit diverſos flores circa fluvios: hic alba populus incumbit caverna, & vites flexuoſa efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quod procelloſi fluctus percutiant litora. LYC. *Quid* verò? *quanam audiveram te canentem ſolum per noctem ſerenam? recordor cantum, ſi ſcirem verba.* MOE. *Daphni, quid miraris veteres ortus ſiderum? En prodiit ſidus Caſaris* oriündi *à Venere: ſidus, per quod ſata abundabunt frumento, & per quod racemus in montibus apertis induet colorem.*

Cyclope, Idyl. 11. De *Galatea*, Ecl. 1. 31.

46. *Daphni. quid, &c.*] Quartũ verſuum fragmentum: quod recitat Mœris. In eo Menalcas ſive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum paſtorem, de morte J. Cæſaris: cujus in funebribus ludis crinita ſtella per ſeptem continuos dies fulſiſſe dicitur, ex Suet. 88. Creditumque eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti: & ideo ſimulacris ejus & nummis ſtella in vertice addita. Georg. 1. 488.

47. *Dionæi.*] Cæſar ex gente Julia fuit: Julia gens orta ab Julo Æneæ filio: Æneas Veneris & Anchiſæ filius: Venus, juxta multos, Jovis & Diones Nymphæ marinæ filia; licet juxta alios, orta ſit è ſpuma maris.

48. *Aſtrum quo ſegetes.*] *Aſtrum* proprie ſignum eſt, è multis ſtellis compoſitum, vulgo *conſtellatio*: hic tamẽ pro ſtella unica ſumitur.

49. *Apricis.*] Soli expoſitis & apertis, quaſi *apericis*, inquit Voſſius. Niſi cùm aliis deducere malis ab α privato, & φρίκη horror: quod ſint ſine frigore: unde & Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus*, & *opacus*.

Inſere Daphni pyros, carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque. Sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrim
Jam fugit ipſa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas.
L Y C. Cauſando noſtros in longum ducis amores:

Daphni planta pyros, poſteri colligent tua pyra. Anni auferunt cuncta, memoriam quoque. Ego recordor me ſæpe traduxiſſe canendo totos dies, cum eſſem puer. Nunc tot verſus exciderunt mihi: ipſa etiam vox me deſtituit: lupi me priores aſpexerunt. Attamen Menalcas ſat ſæpe recitabit iſta tibi. L Y C. *Differs diu meam voluptatem, quærendo* varias *cauſas.*

50. *Inſere Daphni pyros.*] Hortatur paſtorem, ut ſerat arbores: futurum quippe, ut ſidere illo favente creſcāt feliciter, & poſteriorum commodis ſerviant: *Inſerere* hic, non inſitionem ſignificat, quâ ſurculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur; ſed ſimpliciter plantationem arborum: quomodo Columella dixit, *hortos inſerere*. Tum quaſi deficiente memoria, ſilet Mœris.

52. *Memini me condere.*] Pro *condidiſſe*. Sic Cicero ad Att. 8. 11. *Memini tibi librum afferri à Demetrio*: id eſt, allatum fuiſſe. *Condere*, eſt finire, ad occaſum ducere, & quaſi ſepelire. Quemadmodum dicitur Æn. 1. 378. *Ante diem clauſo componet Veſper olympo*: quaſi ad ſepulturam componet.

53 *Nunc oblita mihi.*] Duo notanda. I. *Oblita* paſſiva ſignificatione. II. *Mihi*, pro, *à me*. Sic Æn. 1. 329 *Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum.*

54 *Lupi mœrim videre priores.*] Dicuntur lupi, ſed falſo, vocem ei adimere, quem priores conſpexerint. perdere vero ipſi conſpecti prius; ex plinio. Hinc, *Lupus in fabula*, proverbium eſt: quoties colloquentibus ſupervenit aliquis, de quo ſermo erat: is enim tum ſuâ præſentiâ ſermonem amputat loquentibus.

56. *Cauſando.*] Cauſas & excuſationes prætexendo: népe caducam memoriam, raucedinem, & alia; quæ attulerat Mœris, ne verſus cantare cogeretur. Hunc igitur Lycidas variis invitamentis ad cantandum pellicit: ſilent venti, medium iter confecimus, &c.

Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor, & omnes,
Aſpice, ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via, namque ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hic, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes: hic, Mœri, canamus,
Hic hœdos depone, tamen veniemus in urbem:
Aut ſi, nox pluviam ne colligat ante, veremur:
Cantantes licet uſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
MOE. Deſine plura puer: & quod nunc inſtat, agamus:
Carmina tum melius, cum venerit ipſe canemus.

Aſpice, jam tota aqua quieta tibi tacet, & omnes ſibili ventorum ſtrepentium ceſſaverunt. Præterea ex hoc loco ſupereſt nobis tantum media pars via: nam tumulus Bianoris incipit apparere: hoc loco, in quo agricolæ colligunt ſpiſſa folia. Hoc loco canamus, ô Mœri: hoc loco demitte hœdos, nihilominus perveniemus in urbem. Aut ſi timemus ne nox adducat imbrem, ante quam ad eam pervenerimus: *progrediamur, quamvis* interim *ſemper canentes: iter* minus nos *fatigabit. Ut progrediamur canendo, ego te levabo hoc onere.* MOE. *Puer, omitte cætera, & faciamus quod jam urget: tum cantabimus commodius verſus, cum Menalcas advenerit.*

57. *Silet æquor.*] Non mare, ſed aqua *Mincii* fluvii, qui Mantuam & vicinas regiones alluit: *Menzo æquor* enim dicitur de qualibet planitie, ſive aquarum, ſive camporum. Et vero mare longe inde remotum eſt. Æn. 2. 780.

60. *Bianoris.*] Ocnus idem qui et Tuſcorum rex, Tiberis fluvii & Mantûs fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus ſepulcrum in via, veterum more: qui ideo ſepulcrorum elogia ad viatores dirigunt: *Sta viator*, *Abi viator*.

61. *Stringunt frondes.*] *Stringi* dicuntur ea, vel quæ ſtrictâ manu decerpuntur: ut Georg. 1. 305. *Quernas glandes tunc ſtringere tempus, & lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.* Vel quæ colliguntur in faſciculum; ut hic, & Georg. 1. 317. *Fragili jam ſtringeret hordea culmo.*

ECLOGA X.

GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMabat Gallus Lycoridem : ſprevit hæc illum, ut alium ſibi cariorem ſequeretur in Rhætiam, aliaſque regiones Italiæ, ſive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit & Alpes inſident. Gallus abire fingitur, quaſi in exilium, repulſæ impatientiâ : locus exilii ſtatuitur Arcadia, paſtoribus nota ſedes, poëtiſque Bucolicis, qualis ipſe Gallus fuit. Huc amici, huc Dii ſylveſtres, ad ſolandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque ſua ſorte diu fruſtra meditatus, ut amantum ingenium eſt, iterum ad amorem redit. Multa hic ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hanc Lycoridem *eamdem eſſe cum* Cytheride *mima, quæ Volumnii Eutrapeli, Senatoris nobiliſſimi, liberta primum; ac deinde M. Antonio ſic cara fuit, ut is illam in Italiæ perluſtratione per civitates & municipia ſecum apertâ lecticâ circumferret, trahentibus leonibus, ut Plinius notat l. 8. 16. Id ſane ita eſt, multis eam neceſſe eſt nominibus inſignitam; quam &* Volumniam *ab Antonio vocatam eſſe Cicero indignatur. Philip. 2. 48. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Alpinum & Rhenanum, eam ipſam eſſe Antonianam perluſtrationem Italiæ; parum certe congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perluſtratio facta eſt,* eâdem comite mimâ, *inquit Cicero, ibid 51. altera ante pugnam Pharſalicam, ab eo tum tribuno plebis; altera poſt pugnam, ab eodem tum equitum magiſtro : hoc eſt annis, ut minimum, decem ante editionem hujus Eclogæ, quæ poſtrema omnium ſcripta fuit; ea tempeſtate, quâ jam Antonius in Oriente cum imperio verſabatur.* Extremum hunc Arethuſa, &c.

Ita

Ita igitur ſtatuo : aut Lycoridem illam, à Cytheride, ſive Volumnia mima diverſam eſſe ; aut Galli rivalem, diverſum ab Antonio ; aut hac Eclogâ exhiberi Gallo præteritorum amorum hiſtoriam, veterumque caſuum memoriam voluptatis cauſâ revocari : cum Lycoridis fuga multò priùs contigiſſet.

Gallus.] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus, nam vario prænomine reperitur : patria Forojulienſis, *du Frioul* : ex infima fortuna ad ſummam Octaviani gratiam, immo & amicitiam evectus eſt. *Suet. in Aug. 66.* Egregiam ei navavit operam Alexandrino bello : in quo captam à ſe Paratonium urbem, adverſus vim doloſque M. Antonii, vi doliſque fortiter propugnavit. Ideo mortuâ Cleopatrâ & Antonio, redactâque in provinciæ formam Ægypto : non auſus Cæſar, metu novarum turbarum, copioſam regionem, gentemque leviſſimam viro nobili committere : tamen eam amico Gallo credere non dubitavit. *Dio l. 51.*

At non ita multo poſt, abuſus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa ſeditionem moventes, aut expilavit ex *Ammiano*, *l. 17.* aut funditus evertit, *ex Hieronymo in Euſeb.* Tum cœpit in ipſum imperatorem multa intemperâter jactare, præſertim inter pocula. *Dio l. 53. Ovid. Triſt. 2. 445.* Statuas ubiq; ſibi per Ægyptum erexit, acta ſua pyramidibus inſcripſit. Quibus nominibus cum eſſet à Valerio Largo, ſocio & convictore olim ſuo, accuſatus; Auguſtus huic Gallo ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis ſuis interdixit. Senatus graviore ſententia, mulctarum bonis, & exilii ignominiâ notatum eo adegit, ut ſua ſibi manu mortem accerſeret. Mortuum tamen Gallum luxit Auguſtus, & ob ſeveritatem ſenatus vicem ſuam conqueſtus eſt : *quod ſibi ſoli non liceret, amicis quatenus vellet iraſci. Suet. 66.* Periit ætatis anno 40. aut 43. ut in Hieron. Euſebio varie ſcriptum eſt : U. c. 728. ante obitum Virgilii, 7. Multis carus, Pollioni imprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epiſtolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipſum Ciceronem. *Famil.* l. 10. 31. *&* 32. Virgilio certe cariſſimus : qui ejus etiam laudes celebraſſe dicitur quarto Georg. libro : unde poſt ejus necem Auguſti juſſu ſublatæ ſint, & earum in locum Ariſtæi fabula ſubſtituta. Quod mihi tamen veroſimile non videtur : ita belle Ariſtæi fabula cum reliquis libri partibus & argumento cohæret

Poëta fuit. Scripſit de Lyſ

coride ſua elegiaco carmine libros quatuor: quo in genere Tibullo & Propertio durior fuiſſe dicitur à *Quintil. l.* 10. 1. Tranſtulit præterea bucolicis verſibus aliquid ex Euphorione, poëta Chalcidenſi, ut probamus *Ecl. hac,* 10. verſu 50. *& Ecl.* 6. 72. Perierunt omnia. Illas enim ſex elegias, quæ ejus nomine circumferuntur, opus inficetum & barbarum, plane conſtat Maximiani cujuſdam eſſe, recentioris nebulonis: ubi præter errores in ſyllabarū quantitate bene multos, & ineptam minimeq; Latinam verborum ſtructuram, accedit illud præterea; quod in iis Gallus ſenem ſe profiteatur, qui tamen firma adhuc ætate deceſſit, *Gyraldus, Voſſius, &c.* alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis & edita ſunt, etſi minus inſulſa, tamen omnino ſuppoſititia eſſe evincit Joſ. Scaliger in opuſculis. In quo peccavit & hoc alterum Manutius, quod Gallum hunc Cornelium, cum Aſinio Gallo Pollionis filio confundit, deluſus à veteribus grammaticulis Virgilianæ vitæ ſcriptoribus.

EXtremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?

O Arethuſa, permitte mihi hoc ultimum opus. Canendi ſunt pauci verſus amico *meo Gallo, ſed quos ipſa Lycoris legat. Quis poſſet negare verſus Gallo?*

1. *Arethuſa.*] Fons in inſula Ortygia, quæ Siciliæ adjacet, & quartam Syracuſanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponneſi fluvius, poſtquam in mare defluxit, impermixtas dicitur ſervare aquas, & continuo lapſu in Ortygiam erumpere, per hunc ipſum fontem Arethuſam: idque ex eo probatur, quod projecta in Alpheum in Græcia, per os Arethuſæ fontis, in Ortygia reddantur. Narrant vero fabulæ, Alpheum fluvium Arethuſæ Nymphæ fuiſſe amatorem; hanc fugientem à Diana converſam eſſe in fontem, eâdemque fugâ ſubter mare in Ortygiam emerſiſſe: Alpheum, eodem impetu conſecutum, undas ei ſuas deinde miſcuiſſe. Æn. 3. 692. 2. Hunc fontem invocat Siculum, ut ante *Sicelides Muſas*, ob Theocritum Siculum poëtam, Bucolicorum principem

2. *Quæ legat, &c.*] Quæ legat Lycoris, ad pudorem, quod ſe Gallo tam duram præbuerit.

Sic tibi, cum fluctus ſubter labêre Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippe.

Sic ſalſa Doris non confundat ſuas aquas cum tuis, cum flues ſubter mare Siculum. Incipe, celebremus anxium amorem Galli, dum capellæ preſſis naribus carpunt teneros frutices. Non cantamus ſurdis, ſylvæ referunt omnia. Quæ ſylvæ, aut qui ſaltus detinuere vos, ô Nymphæ Naiades: cum Gallus deficeret præ *amore indigno. Neque enim ulla culmina Parnaſſi aut Pindi, neque Aganippe Bœotica, vos retardaverunt.*

4. *Sicanos.*] Siculi ſic dicti ſunt, vel à Sicano Cyclopis filio; vel à Sicanis Hiſpaniæ populis, illam in inſulam tranſlatis. *Sic tibi.*] Ecl. 9. 30.

5. *Doris.*] Oceani & Tethyos filia, Nereo fratri nupta, ex quo Nereides peperit. Hîc ſumitur pro amara maris aqua, quæ dulcibus Arethuſæ & Alphei aquis non admiſcetur.

9. *Quæ nemora, aut, &c.*] Naiades alloquitur poëta, ſive Nymphas præſides fontium, qui è Parnaſſo, Pindo & Helicone profluunt: eaſque increpat, quod ad ſolandum Galli amorem non venerint, tam multis, eo advolantibus. Eſtque tacita quædam ipſius Galli reprehenſio, quod ſtudia carminum omiſerit, ut amori vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46.

11. *Nam neque Pindi, &c.*] Mons in Macedoniæ, Epiri, & Theſſaliæ confinio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicũt quidam eum in Phocidem & Bæotiam uſque pertinere: & in Phocide quidem *Parnaſſum*; in Bœotia *Heliconem*, ac denique *Cithæronem* vocari. Certe montes illi quatuor, licet in longa ſpatia diffuſi, tamen fere contigui ſunt, & perinde Muſis dicati.

12. *Aonia Aganippe.*] Bœotiæ fons, Muſis ſacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permeſſum fluvium defluens *Aonia*, id

Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant, & oves circum, noſtri nec pœnitet illas;
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta.
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit & upilio, tardi venere bubulci:
Uvidus hybernâ venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? venit Apollo.
Galle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris,

Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt: Mænalus etiam abundans pinis, & rupes gelidæ Lycæi ploraverunt illum, ſtratum ſub deſerta rupe. Oves quoque circumſiſtunt, neque contemnunt nos. Nec tu contemnas gregem, ô divine poëta: ipſe pulcher Adonis pavit gregem circa fluvios. Venit quoque cuſtos ovium: venerunt lenti cuſtodes boum, venit Menalcas madefactus è collectione *glandium hybernarum. Omnes petunt, unde* ſit *tibi amor ille. Venit Apollo: Galle, ait, cur deſipis? Lycoris amica tua,*

Eſt Bœotica, ab Aone Neptuni filio. Nota hic hiatum vocalium: *Aonia Aganippe.* De *myricis.* Ecl. 4. 2.

15. *Mænalus, &, &c.*] *Mænalus*, & *Lycæus*, Arcadiæ montes, Pani ſacri. Unde & *Lycæa* feſta, ejus in honorem ibi à paſtoribus inſtituta: quæ *Lupercalia* Latinis dicta; inter quos inducta ſunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cum in Italiam profugiſſet.

18. *Adonis.*] Filius Cinyræ cypriorum regis, & Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali*, montis Cyprii, nemore venatur, apri dente percuſſus interiit: à Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli ſolatium: ut is meminerit, ne ipſam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cypariſſum amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem, Cypariſſo in arborem cognominem, transformatis.

19. *Upilio.*] Pro *opilio*: *o* brevi, in *u* longum, metri cauſa mutato. En antiqui *opes* dixere, quas poſteri *oves.*

Perque nives alium perque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit & agreſti capitis Sylvanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quaſſans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit: amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris: ſoli cantare periti

ſecuta eſt alium per nives, & per caſtra horribilia. Venit quoque Sylvanus cum ruſtica corona capitis, quatiens ferulas florentes & magna lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipſi conſpeximus rubicundum minio & ſanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan? *Amor negligit iſta: nec durus amor ſatiatur fletu, nec herba rivis, nec apes cytiſo, nec capellæ foliis. At Gallus mœſtus ait: Tamen, ô Arcades, canetis hæc veſtris montibus, ſoli docti canere*

24. *Sylvanus.*] Deus τῆς ὕλης: ὕλην autem alii *ſylvam* interpretantur, unde ſylvarum Deum hunc fecere; alii *facem* omnium elementorum, ſeu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex qua omnia conſtant. Quare eundem eſſe volunt cum Pane, qui totius naturæ Deus eſt, ut diximus, Ecl. 2. 31. πᾶν enim, eſt *omne*; & ὕλη, *omnium materia.* Diſtinguuntur tamen Sylvanus & Pan. G. 1. 17. & 20. *Agreſti honore.*] Coronâ è foliis agreſtibus.

25. *Ferulas.*] Ferula, planta eſt affinis fœniculo: cujus caulem, leviſſimum & dura cute munitum, ſenes aſſumebant in baculos: narthex à quibuſdam dicitur, *ferule.*

27. *Ebuli baccis.*] Ebulum, *de l'hieble*, herba aut virgultum affine ſambuco *du ſureau.*

27. *Minioque.*] Minium, *du vermillon*, materies eſt foſſilis, vel è propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis erui ſolita: præſertim in Hiſpania; circa fluvium, qui *Minius* appellatur, *Minho*, Gallæciam à Luſitania dividens. Hoc colore ſimulacra Deorum, Jovis præcipue, liniebantur: Camillus vultu quoque miniato triumphavit.

30 *Nec cytiſo.*] Ecl. 1. 79. De *Arcadibus*, Ecl. 4. 58.

Arcades. O mihi tum quàm molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certe ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicumque furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra.)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas:
Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori:
Hic nemus, hic ipſo tecum conſumerer ævo.

Arcades. O quam placide tunc quieſcent mea oſſa, ſi quondam veſtra tibia referat meos amores! Et utinam fuiſſem unus è vobis, aut cuſtos veſtri pecoris, aut putator maturorum racemorum. Certe ſive amaſſem Phyllida, ſive Amyntam, ſeu quemcumque alium (*quid refert utrum Amyntas ſit niger? & violæ ſunt nigræ, & vaccinia nigra.*) *recumberet* ille *mecum ſub vite flexuoſa inter ſalices. Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas caneret.* O *Lycori*, ſunt *hic fontes frigidi, & amœna prata, & ſylva: hic traducerem tecum omnem ætatem.*

33. *Quam molliter oſſa, &c.*] Superſtitioſe timebant veteres ne mortuorum corpora ſuperjectæ terræ pondere gravius premerentur: quare levem & contritum pulverem fere tumulo injiciebant, hac verborum formula: *ſit tibi terra levis.*

38. *Seu quicumque furor.*] *Amor*, in quo ſæpe multum dementiæ & furoris eſt. Et vero ea quæ ſequuntur, ſpeciem habent dementiſſimi amoris. Namque inops conſilii, modo vota facit pro ea, cujus faſtidia expertus eſt, *Ah! ne te frigora lædant. &c.* modo ad poëſim & muſicam, modo ad ſylvarum ſilentium, modo ad venationem; quaſi ad totidem amoris diverticula & remedia confugit: mox in furorem relapſus, immedicabilem ſuum eſſe amorem profitetur. De *Phyllide*, Ecl. 3. 76. De *Amynta*, Ecl. 2. 35. De *vacciniis*, Ecl. 2. 18.

Nunc inſanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media atque adverſos detinet hoſtes.
Tu procul à patria (nec ſit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, nives, & frigora Rheni
Me ſine ſola vides. Ah te ne frigora lædant!

Nunc ſtultus amor me retinet inter media tela & infeſtos hoſtes, in armis feri Martis. Tu, ô crudelis, longe à patria (utinam liceret mihi id non credere) ſola ſine me vides tantummodo nives Alpium & glaciem Rheni. Ah ne te vulneret gelu!

44. *Nunc inſanus amor, &c.*] Senſus eſt: Hic, ſi tibi liberet, ambo quieti & ſecuri viveremus: nunc propter duritiem tuam ambo miſeri ſumus. Amor enim meus cogit me præ deſperatione bellicis periculis caput meum exponere, quod ita vile tibi ac deſpicatum eſt. Te interim alienus, amor rapit in regiones aſperas, alieno tempore, difficili itinere.

46. *Nec ſit mihi credere.*] Nec liceat mihi, nec poſſim. Sic Æn. 8. 676. *Actia bella cernere erat.* Horat. Epod. 17. 25. *Neque eſt levare tenta ſpiritu præcordia.* Hauſta è Græcis fontibus locutio, apud quos ἔϛι, ſignificat *licet.* Sic Homerus Odyſſ. 11. 157. τὸν οὔπως ἐϛὶ περῆσαι, *quem non licet tranſmittere.*

46. *Tantum.*] Tribus præcipue modis explicatur. I. Ita ut ſit nomen & referatur ad *credere*: Utinam liceat non credere *tantum*, id eſt, rem tãtam tamq; indignam. II. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad *ſit*: Utinam *ſit tantum*; utinam liceat *tantum*, hoc non credere. Quaſi dicat: non peto ut Lycoris non ſit perfida, ſit ita ſane; ſed peto ut liceat mihi *tantummodo* id non credere. III. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad ſententiam ſequentis verſus: Vides *tantummodo* nives & frigora, &c. Prima explicatio infirmior, ſecunda ſubtilior, tertia facilior.

47. *Alpinas, &c.*] Alpes, excelſi montes, qui Italiam à Gallia Germaniaque diſterminant: multis dictæ nominibus; pro varia regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* maritimæ, Cottiæ, Grajæ, Pœninæ, Rhætiæ, Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur fluvii celeberrimi, Padus, Ticinus, & Atheſis, *le Po, le Teſin, l'Adige*; qui in Italiam; Rhodanus, *le Rhoſne*, qui in Galliam, Rhenus, qui in Germaniam devolvitur.

47. *Rheni.*] Fluvii Europe poſt Danubium celeberrimi, qui antiquus Galliæ &

Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina paſtoris Siculi modulabor avenâ.
Certum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum,
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ, creſcetis amores.
Interea mixtis luſtrabo Mænala Nymphis,

Ah ne glacies acuta tibi vulneret delicatos pedes! Ibo, & canam fiſtulâ Siculi paſtoris ea, quæ verſibus traduxi è Chalcidenſi poëta. Ratum eſt, me *malle pati inter nemora & ſpeluncas belluarum, & meos amores inſcribere teneris arboribus: creſcent illæ: creſcitis, ô amores. Interea circuibo Mænalum* montem, cum *ſociis Nymphis*:

Germaniæ terminus fuit, à fontibus ad oſtia. Fontes ejus duo in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les Griſons*. Oſtia plurima, quibus in Oceanum influit. Mirum tamen eſt tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput eſt inſulæ Bataviæ, duas diviſus eſt in partes, Vahalim, & Rhenum, unde *bicornis* appellatur; mox varios deinde ſcinditur minores in alveos, quorum minimo Rheni permanet nomen; ſed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

50. *Ibo.*] Vagabor hinc atque hinc. Vel: abibo hinc, deſeram caſtra, & ſylvis abditus carmina modulabor. *Chalcis* urbs eſt Eubœæ inſulæ, quæ Chalcis quoque vocata eſt. Eubœa porro Bœotiæ continenti dicitur olim adhæſiſſe; ab ea nunc Euripo diſtincta, tam anguſto, ut aliquando ponte tranſmiſſus fuerit. Ex illâ inſula oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syriæ regi percharus, ejuſque bibliothecæ præfectus; poëta nobilis, ſed, juxta Ciceronem, obſcurus; cujus opera in deliciis fuiſſe Tiberio Cæſari memorantur: ex quibus aliqua Latinis verſibus expreſſiſſe diximus hunc Gallum, Ecl. 6. 72.

51. *Paſtoris Siculi.*] Theocriti, poëtæ Siculi, ſtylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti ſtylo componi; ſed aliquid bucolicis idylliis affine.

53. *Malle pati.*] Supple quàm Lycorida in poſterum ſequi, atque ita deperire.

55. *Mænala.*] Montem Arcadiæ, Ecl. 8. 21.

Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula, tanquam hæc ſint noſtri medicina furoris;
Aut Deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Jam neque Hamadryades rurſum, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſum concedite ſylvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:
Nec ſi frigoribus mediis Hebrumque bibamus;

aut perſequar fortes apros: nulla frigora prohibebunt me cingere canibus ſylvas Parthenii montis. *Jam fingo mihi, me vagari per montes & nemora reſonantia: juvat vibrare arcu Parthico ſagittas Cretenſes: veluti hæc* omnia *eſſent remedium inſaniæ meæ, aut* quaſi *ille Deus diſceret placari miſeriis hominum. Nunc iterum neque Hamadryades, neque verſus ipſi nobis arrident. Valete iterum*, vos *ipſa nemora. Noſtra cura nequeunt flectere amorem; ne* ſic quidem, *ſi media hyeme potaremus* aquam *Hebri*;

57. *Parthenios*] *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari ſolebant: unde nomen à παρθένος *virgo*.

59. *Libet Partho, &c.*] Species pro genere: arcus Parthicus & ſagittæ Cydoniæ, pro quolibet arcu & quibuſlibet ſagittis. Parthi enim & Cydones arte ſagittandi celebres: Æn. 12. 858. *Parthus ſive Cydon telum immedicabile torſit*. De *Parthis*, Ecl. 1. 63. *Cydon* urbs fuit in Creta inſula. *Cornu* dixit, pro arcu è cornea materia fabricato.

62. *Jam neque Hamadryades*.] De iis Ecl. 2. 46. Hic incipit Gallus remediorum & conſiliorum ſuorum inanitatem agnoſcere ſeque amori victum tradere.

63. *Concedite ſylvæ*.] Idem quod antea dixerat: *Vivite ſylvæ*, Ecl. 8. 58.

65. *Hebrumque*. Fluvium Thraciæ maximum, hodie *Mariſa*: arenas olim aureas volventem. In Ægeum mare influit: ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibuſdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hæbrus ex Hæmo profluere,

Sithoniaſque nives hyemis ſubeamus aquoſæ :
Nec ſi, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum verſemus oves ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit amor ; & nos cedamus amori.
Hæc ſat erit, Divæ, veſtrum ceciniſſe poëtam ;
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides : vos hæc facietis maxima Gallo :
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.
Surgamus : ſolet eſſe gravis cantantibus umbra :

& toleraremus Thracias nives hyemis humidæ ; *ne* ſic quidem, *ſi paſceremus oves Æthiopum ſub ſidere Cancri*, *cum* intimus *cortex exſiccatus areſcit in ulmo excelſa. Amor ſuperat ómnia, nos quoque cedamus amori.* O *diva Muſa*, *ſufficiet veſtrum poëtam cantaviſſe iſta* carmina, *ſedendo*, *& conficiendo calathum ex hibiſco tenui : vos efficietis*, ut *iſta* videantur *Gallo maxima. Gallo*, *erga quem amor meus tantum creſcit ſingulis horis*, *quantum alnus virens attollit ſe ineunte vere. Surgamus : umbra ſolet eſſe noxia canentibus* : præſertim

66. *Sithoniaſque nives.*] Sithonia pars eſt Thraciæ: vergens, vel in Pontum Euxinum, juxta Solinum ; vel in oram Macedonicam Ægæi maris, juxta alios. Thracia frigida & nivoſa eſt, propter altiſſimum montem Hemum, quo dividitur.

68. *Æthiopum.*] Æthiopia regio Africæ vaſtiſſima, Ægypto finitima : quam Nilus quoque fere mediam, ut & Ægyptum, interfluit, *le pays des Abiſſins.* Tota zonæ torridæ ſubjecta eſt, à tropico Cancri ultra æquatorem porrecta. Virgilius ergo *ſidus Cancri* dixit, pro tropico Cancri ; & tropicum pro zona ipſa torrida, cujus terminus eſt ad ſeptentrionem. *Cancer* ſignum eſt in ea parte cœli, quam ubi ſol attigit, exeunte Junio, tum æſtatem nobis calidiſſimam, dieſque longiſſimos efficit. De *Zonis* & *tropicis*, Georg. 1. 233. De *hibiſco*, Ecl. 2. 30.

74. *Se ſubjicit alnus.*] Se ſuperjicit, ſe attollit. Vide Ecl. 1. 46. *Alnus, aulne*, arbor aquoſis locis gaudens.

75. *Gravis cãtantibus ũbra.*] Imo gratiſſima : præcipue

Juniperi gravis umbra : nocent & frugibus umbræ:
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

noxia eſt *umbra juniperi: umbra quoque nocent frugibus. Ite, ite domum, ô capellæ ſaturatæ: Veſper imminet.*

Juniperi, *du genévre*, quæ arbor & odora eſt, & nihil venenatum patitur, & adverſus aëris vitia comburi ſolet. Sed ſignificat diuturniorem in umbra moram nocere canentibus poſſe propter frigus. Unde quidam legunt *cunctantibus*, non *cantantibus*. De *Heſpero*, Ecl. 6. 86.

FINIS BUCOLICORUM.

P. VIRGILII
MARONIS
GEORGICA
AD
C. CILNIUM MÆCENATEM.

ARGUMENTUM.

IN GEORGICA.

GEorgicorum nomen, ἀ γεωργὸς, *agricola : hoc autem à* γῆα *vel* γέα terra, & ἔργον opus. *Traduntur hoc opere præcepta de agricultura, quatuor libris.* I. *De aratione.* II. *De plantatione.* III. *De paſtione cultuque pecorum.* IV. *De apibus & mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici ſoli, præſertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere ſecutus eſt Virgilius Heſiodum Aſcræum ex Bœotia, de quo diximus Ecl* 6. 70. *Cujus librum, inſcriptum* ἔργα ϗ ἡμέραι, opera & dies, *longe & copia & elegantia ſuperavit. Cœptum eſt opus anno circiter* U. C. 717. *Virgilii* 32. *aut* 33. *& ſeptennio perpolitum.*

Mæcenas, cui Georgica inſcripta ſunt, primos in Octaviani gratia tenuit cum Agrippa gradus. Genere Tuſcus, ex Antiquîs Etruriæ regibus : quorum poſteri, poſt multas gentis clades, Romanam in civitatem admiſſi, equeſtri dignitate vixerunt. Eruditos complexus eſt, imprimis Virgilium & Ho-

ratium ; adeo parum cupidus, ut qui cæteris magiſtratibus imperabat, ipſe equeſtri ordine, & urbis atque Italiæ præfecturâ contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in conſilium de imperio deponendo, retinendum perſuaſit. Sectâ Epicureus fuit, in veſtitu, inceſſu, ſuppellectili, conviviis, ipſaque dictione mollior ac remiſſior. Scripſit Prometheum & Octaviam tragœdias, carminum libros decem ; ſoluta oratione commentarios de rebus ab Auguſto geſtis, item de animalibus & gemmis dialogos : omnia periere. Deceſſit anno U C. 746. *C. Martio Cenſorino, & C. Aſinio Gallo Coſſ. Triplex eſt apud eruditos de ejus nomine controverſia.* I. *Quodnam ipſius nomen fuerit ? Lambinus in* Vipſaniam *gentem inducit, ſed eum confundit cum Agrippa, cujus certe gentile nomen hoc fuit : Paulus Manutius in* Ciciam *: Glandorpius in* Heliam *: Muretus in* Aquiliam *: omnes aut levibus aut falſis conjecturis : maxima & optima pars, Turnebus, Lipſius, &c. in* Cilniam, *quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria.* II. *Unde cognomen* Mæcenatis *? Inſulſe deducit Becmannus ab ejus moribus, quod eſſet μὴ κοινὸς, non communis ; aut μὴ καινὸς,* non novus *: nam & Græci nunquam negativis nominibus, μὴ, ſed privativum α præfigunt : & Varro l. 7. de L. L. à loco dictum teſtatur. Eſt igitur à mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæſenæ vicino, quæ in ora Plinius vina Cæſenatia ſimul & Mæcenatia commendat, lib.* 14. 6. III. *Quomodo prima & media cognominis ſyllaba pingenda ſit ? Certe media, per e longum ; quia Græce vulgo per η, legitur. Prima vel per æ, vel œ : quia in veteribus cod. utroque modo reperitur ; per æ frequentius. Igitur nomen integrum fuit,* Caius Cilnius Mæcenas.

P. VIRGILII
MARONIS
GEORGICON.
AD
C. CILNIUM MÆCENATEM.

Liber primus.

ARGUMENTUM.

CONTINET *hic liber propoſitionem totius operis, ejuſque diviſionem quadruplicem. Tum ſequitur Deorum invocatio, quotquot ruſticæ præſident rei, quos inter Octaviano Cæſari locus tribuitur: novo ſane illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus en Pharſalia, & Statius in Thebaide, ad lau m Neronis & Domitiani immodeſtius abuſi ſunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber vero ipſe ſex habet partes.* I. *Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam.* II. *Agriculturæ originem.* III. *Agricolarum inſtrumenta.* IV. *Ruſticorum operum tempora.* V. *Tempeſtatum prognoſtica.* VI. *Digreſſionem ad varia prodigia, quæ cædem Julii Cæſaris, aut præceſſerunt, aut ſubſecuta ſunt. Denique, Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octaviani, & pro ſalute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obſolevere, contrario uſu poſteriorum temporum; noſtrorum imprimis; quæ multa, ut artibus cæteris, ita huic quoque addidere.*

QUid faciat lætas ſegetes: quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmiſque adjungere vites
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis:
Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber & alma Ceres; veſtro ſi munere tellus

O *Mæcenas, ordiar ſcribere deinceps, quænam* res *efficiat meſſes copioſas: quo tempore oporteat arare tellurem, & vites alligare ulmis: quæ* ſit *cura boum: quæ diligentia ſit* neceſſaria, *ut habeatur pecus: & quanta induſtria, ut* alantur *apes frugales. O vos ſidera mundi ſplendidiſſima, quæ præſidetis anno currenti per cœlum: Bacche, & Ceres nutrix* hominum: *ſi homines veſtro beneficio*

1. *Quid faciat.*] Quatuor his verſibus diſtinguitur cultura quadruplex, *terræ*, *arborum*, *pecorum*, *apum*: quæ ſingula ſingulis libris explicantur: eſtque partitio totius operis.

3. *Qui cultus habendo, &c.*] Ibi ſupprimitur, *aptus, par*, *neceſſarius*, aut aliquid ſimile, quod dativum regat: ut apud Cicer. ad Att. l. 13. Ep. 10. *Solvendo non erat.* Apud Plin. *Radix eſt veſcendo.*

4. *Apibus quanta, &c.*] Præter interpretationem jam traditam afferri poteſt hæc altera: dicam quæ ſit apum experientia, prudentia, ingenium, ars quædam: non uſu quidem comparata, ſed ingenita.

5. *Clariſſima mundi lumina, Liber, &c.*] Liberum & Cererem appellat mundi lumina, annique ductores. Vel quia præſides & repertores habentur meſſis & vindemiæ, quæ præcipuæ ſunt anni partes, & præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum & potus exiſtit. Vel quia per eos lunam & ſolem ſignificat. Et vero Prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. fuſe probat *ſolem*, non Liberum & Dionyſium duntaxat; ſed & Jovem, & Martem, & Mercurium & Herculem ipſum eſſe; *Liberum* vero dici, quod *libere vagetur.* Lunam item addit, ipſam eſſe *Cererem*: Cujus nomen aliqui deducunt à *creando*, quod ad rerum productionem plurimum valeat. De *Libero*, Ecl. 7. 58. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

Chaoniam

Chaoniam pingui glandem mutavit ariſtâ,
Poculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadeſque puellæ:
Munera veſtra cano. Tuque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:

reliquerunt glandes Dodonæas pro *frumento pingui*, *& miſcuerunt aquam Acheloi* cum *vino reperto. Et vos*, *ô Fauni*, *Dii propitii ruſticis: adeſte ô Fauni*, *unà cum Dryadibus Nymphis. Canto eſtra dona. Et tu*, *cui terra* adhuc *recens produxit equum ferocem*, *icta magno tridente*, *ô Neptune: & tu qui coluiſti* loca *ſylveſtria: cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles* inſulæ *Cea.*

8. 9. *Chaoniam*, *glandem &c. Acheloïa pocula*, *&c.*] Species pro generibus. primi enim hominum glande ad paſtum, aqua ad potum uſi ſunt. Celebris autem fuit inter ſylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro ſive Chaonia: de qua Ecl. 9. 53. Sicut inter fluvios Achelous, in Ætolia: ſive quia primus è terra erupit; ſive quia ejus in ripa primæ vineæ ſunt conſitæ, ob Oeneo Ætoliæ rege: qui ex uva à Staphylo paſtore ſuo reperta liquorem expreſſum. Libero patri, apud ſe tum diverſanti, cum obtuliſſet, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10. *Fauni.*] In Argumento Ecl. 6.

11. *Dryades.*] Ecl. 2. 46.

12. *Prima tellus.*] Vel recens formata. Vel litoralis, quomodo Georg. 2. 44. *Primi lege litoris oram.* Vel Attica, quia Athenienſes hominum ſe primos & antiquiſſimos eſſe jactabant.

14. *Neptune.*] Fuit Opis & Saturni filius, Jovis & Plutonis frater, cui in mundi diviſione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuiſſe primus dicitur: unde fabulantur poëtæ, cum lis inter eum & Minervam orta eſſet, de tribuendo Athenis nomine; placuiſſetque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus hominibus utilius dediſſet: Neptunum percuſſo litore equum, bellicum animal, produxiſſe; Minervam haſtâ impactâ olivam, pacis inſigne, procreaſſe; victoriamque Mi-

Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis ô Tegeææ favens: oleæque Minerva
Inventrix, uncique puer monſtrator aratri!
Et teneram ab radice ferens Sylvane cupreſſum:

Tu ipſe, ô Pan Tegeæe, protector ovium: ſi curas Mænalum tuum,, adeſto propitius, relinquens nemus patria & ſylvas Lycæi. Et tu, ô *Pallas repertrix olivæ. Et* tu, ô *puer auctor unci aratri. Et* tu, ô *Sylvane, portans à radice teneram cupreſſum;*

nervæ fuiſſe adjudicatam. Neptuni inſigne *tridens*: ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; ſed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda ſunt.

14. *Cæa.*] Cæa, inſula maris Ægæi, Cycladum una; quam, relictis Thebis, occupavit Ariſtæus, poſt laniatum à canibus Actæonem filium, ob viſam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filiâ Penei Theſſaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum & mellis uſum invenit, lactiſque coagulum: unde hic invocatur. *Plura vide*, Georg 4. 317.

17. *Tua ſi tibi, &c.*] Senſus eſt: ſi curas Mænalum, Lyceum, & reliquos Arcadiæ tuæ montes, & ſylvas: loca illa nunc relinque, ut mihi de re paſtoritia & arborea dicenti præſens adſis: his enim locis & honorificus & utilis erit ſermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

18. *Tegeææ.*] Non *Tegææ*; ut quidam legunt. Conſtat enim *Tegea* urbs Arcadiæ, Pani ſacra, brevibus ſyllabis, Τεγέα: unde adjectivum *Tegeæus*.

17. *Uncique puer, &c.*] Vel Oſiris, apud Ægyptios aratri inventor: vel potius Triptolemus, Celei *Eleuſinæ* urbis in Attica regis, filius: quem adhuc puerum nutrivit Ceres, apud patrem excepta hoſpitio, dum Proſerpinam inquireret: eum deinde grandiorem factum agriculturam edocuit; impoſitumque ſuo currui, quem alati ſerpentes trahebant, miſit per totum orbem, ut uſum frumentorum hominibus indicaret. Eleuſini incolæ, beneficii memores, Cereri ſacra inſtituerunt.

20. *Sylvane cupreſſum.*] Ob memoriam Cypariſſi pueri: qui Sylvano, aut juxta alios Apollini dilectus, cum ex dolore occiſæ à ſe per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, extabuiſſet; ab amatore Deo in cupreſſum arborem eſt converſus. De *Sylvano*, Ecl 10. 24.

Diique Deæque omnes, ſtudium quibus arva tueri:
Quique novas alitis nonnullo ſemine fruges,
Quique ſatis largum cælo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quæ ſint habitura Deorum
Concilia, incertum eſt: urbeſne inviſere, Cæſar,
Terrarumque velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:
An Deus immenſi venias maris, ac tua nautæ

Et vos, ô Dii & Deæ omnes, qui habetis curam protegendi agros: ſeu qui ſuſtentatis novas fruges aliquo ſemine, ſeu qui effunditis è cælo pluviam copioſam in ſegetes. Et tu præcipue, ô Cæſar, quem dubium eſt quinam cœtus Deorum deinde accepturi ſint: an velis perluſtrare urbes, & ſuſcipere *curam terrarum:* an *totus orbis agnoſcat te parentem frugum & rectorem temporum coronans tuum caput myrto matris tuæ: an evadas Deus vaſti æquoris, & nautæ*

22. *Quique novas alitis, &c.*] Senſus eſt: Vel qui jacta ab hominibus frugum ſemina, occulto quodam ſemine, pluviâ, rore, alitis: juxta Servium. Vel qui novas fruges, novo aliquo invento ſemine, producitis: juxta Cerdanum. Vel qui ſingulas frugum ſpecies conſervatis; relicto ſemper aliquo ſemine, in conſequentem annum ſuperſtite, quo renoventur. Legit N. Heinſius, *non ullo ſemine*: & ſenſus hic eſſe poteſt: Qui novas fruges produxiſtis primùm ſine ullo ſemine.

25. *Urbiſne inviſere, &c.*] Multi *urbis*, agnoſcunt in genitivo caſu. Sed vix puto Latine dici, *inviſere curam urbis*: & præterea Probus Valerius apud Gellium, l. 13. 20. *urbis* eſſe vult in accuſativo caſu, pro *urbes*: & utrumque fuiſſe olim in uſu, ut *turrim* & *turrem*. Unde & plerumque legitur *urbeis*, ancipiti pronunciatione. Igitur *urbes*, vel *urbis* in accuſativo accipio, hoc ſenſu: *an velis curam terrarum, & inviſere urbes*. Quod ne barbare dictum cuipiam videatur, firmabitur hac Horatii locutione non abſimili. Od. l. 1. 2. 49. *Hic magnos potius triumphos, hic ames dici pater atque princeps.*

28. *Maternâ myrto.*] Dicatâ Veneri, matri Æneæ: unde genus ducis, Ecl. 9. 46. De *myrto*, Ecl. 2. 54.

Numina ſola colant, tibi ſerviat ultima Thule;
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis;
Anne novum tardis ſidus te menſibus addas,

adorent tuam ſolam potentiam, tibique Thule ultima inſularum *pareat : & Tethys te comparet ſibi generum omnibus aquis. An vero te adjungas* quaſi *novum aſtrum pigris menſibus*:

30. *Thule.*]Terrarum ultima, quas antiqui noverint, & maxime ſeptentrionalis verſus occidentem. Ortelius putat eſſe tractum illum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* appellant. Cambdenus *Schetlandias* inſulas Oceani Caledonii, ſub ditione regis Daniæ : quas nautæ dicunt *Tylenſel.* Cæteri *Iſlandiam*, ejuſdem ditionis maxime Borealem inſulam: ubi mons eſt nive perpetua opertus, flammis æſtuans.

31. *Tethys emat.*] Tethys, Ecl. 4. 32. Alluſum putat Servius Danielis ad ritus Romanos, juxta quos conjugia tribus fiebant modis; uſu, farre, & coemptione: uſu, cum aliquo tempore ſimul conjuges fuerant; farre, cum per Flaminem Dialem aut Pontificem, ſparſo farre ſive molâ salsâ, conjungebantur: coemptione, cum ſe ſub certa verborum formula interrogabant; vir mulierem, *an ſibi materfamilias eſſe vellet*; uxor virum, *utrum ſibi paterfamilias eſſe vellet*, &c.

32. *Tardis te menſibus addas.*] Æſtivis menſibus ſuccedas: in locum *Libræ*, inter *Virginem* & *Scorpium*, id eſt, in menſem Septembrem. *Tardos* vocat menſes æſtivos, quia dies menſium illorum longiores ſunt, & mora ſolis in horiſonte diuturnior. Unde menſes ipſi, quanquam reipsâ non pigriores cæteris; tamen hominibus, qui die præſertim inter ſe agunt, longiores dici poſſunt. Adde quod civili dimenſione, dies quilibet duodecim in horas dividitur ab ortu ſolis ad occaſum; nox item duodecim in horas, ab occaſu ſolis ad ortum. Unde fit, ut æſtivæ horæ per diem hybernis multo ſint longiores, per noctem breviores: Contra hyeme, diurnæ breves, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. 12. 1. *Hora nec æſtiva eſt*, id eſt, longa. Et Plaut. in Pſeud. Scena ult. *Credo equidem poteſſe te, ſcelus, Maſſici montis uberrimos quatuor fructus ebibere in una hora. P. hyberna addito*, id eſt, brevi.

Qua locus Erigonen inter, Chelaſque ſequentes
Panditur; ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli juſtâ plus parte reliquit.
Quicquid eris; (nam te nec ſperent Tartara regem;
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis;

quâ patet ſpatium inter Virginem & brachia Scorpii illam *ſequentia. Ipſe Scorpius ardens jam conſtringit pro te brachia, & ceſſit* tibi *de cœlo plus* quam *juſtam partem. Quicumque Deus eris* (*nam neque inferi ſperent te* ſibi *regem, neque tam inſana cupiditas regnandi veniat tibi: etſi Græcia admiretur campos Elyſios, etſi Proſerpina non curet ſequi matrem*, à qua *repoſcitur.*) *Præbe iter facile, fave conſiliis audacibus;*

33. *Erigonen.*] Icarii filiam, quæ caſum patris, à temulenta paſtorum Atticorum turba occiſi, tam graviter tulit, ut laqueo ſibi vitam ademerit. Ob pietatem à Diis in cœlum tranſlata, & *Virgo* dicta. Ita Hyginus. Quanquam alii ſignum illud Aſtræam putant, de qua Ecl. 4. 6.

33. *Chelaſque ſequentes.*] Veteres diu *Libram* ſignum ignoraverunt, medium inter *Virginem* & *Scorpium*: unde *Chelas*, id eſt, forfices & brachia Scorpii, dicit poëta poſt Virginem ſequi. Itaque *Libræ* loco, Scorpium in ſexaginta dividebant gradus. Ovid. Met. 2. 198. *Porrigit in ſpatium ſignorum membra duorum.*

35. *Juſta cœli, &c.*] Cedit tibi ex ea parte quam hactenus pluſquam juſtam ac ſibi debitam obtinuit. Vel, Cedit tibi pluſquam juſtam cœli partem; id eſt, pluſquam opus ſit, ut commode ſedeas: nempe locum Libræ. Iſque locus Octaviano aſſignatur, ex Joſ. Scaligeri mente, quia natus eſt principio Libræ, ſcilicet 9. kal. Octob. De *Tartaro* Geo. 4. 482. De *Elyſiis campis*, Æn. 6. 638.

39. *Proſerpina.*] Jovis & Cereris filia, à Plutone rapta, à matre diu quæſita, & reperta; impetravit à Jove, ut quotannis ſex menſibus apud ſuperos, ſex apud inferos degeret. Ait tamen poëta ſic eam Elyſii deliciis capi, ut parum ſuperos curet.

Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes,
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur & zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum,
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:

& ingredere mecum viam, *miſeratus ruſticos inſcios viæ, & jam nunc aſſueſce invocari per vota. Principio veris, cum humor nivoſus liqueſcit è montibus candidis, & gleba emollita diſſolvitur zephyro: tunc ſtatim aratro* alte *impreſſo incipiat mihi taurus gemere, & vomer ſulcando tritus fulgere. Illa tandem ſeges complet deſideria cupidi agricolæ, quæ bis æſtatem:* & *bis hyemem paſſa eſt: ampliſſimæ meſſes illius* agricolæ *rumpunt horrea. Sed antequam aremus ferro campum incognitum; cura ſit prænoſſe ventos, & diverſam cœli rationem, & propriam culturam naturamque terrarum: & quid unaquæque regio producat, & quid unaquæque neget. Hic ſegetes naſcuntur fertilius, illic vites:*

43. *Vere, &c.* I. PARS. *De agri colendi varia ratione.* Cujus I. Præceptum eſt, *De prima aratione.* De *Zephyro*, Ecl. 5. 5.

48. *Bis quæ ſolem, &c.*] *Novale*, ſive *vervactum* intelligit; agrum ſcilicet qui primo *vere actus*, id eſt, aratus, tota quieſcit æſtate: tum ſub finem autumni, ſive veris conſequentis initio, ſementi paratur: ac deinde ſecunda æſtate fructum fert: unde bis æſtatem, & bis hyemem patitur.

50. *At prius, &c.*] II. Præceptum. *De cognoſcenda ſoli natura. Æquor.*] Terram: proprie eſt quælibet planities æqua. Æn. 2. 780.

Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At calybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epirus equarum?

alibi fructus arborum, & herbæ ſponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit ad nos *crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi ſuum thus? At nudi Chalybes* mittunt *ferrum, & Pontus graveolentes caſtorũ teſticulos, Epirus optimas equarum olympicarum.*

56. *Tmolus odores*] Mons Phrygiæ magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, juxta Virgil. Georg. 2. 98. item croci, juxta Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipſum, *le ſaffran*.

57. *India mittit ebur.*] Aſiæ regio ampliſſima; ad occidentem Indo fluvio; ad orientem Sero item fluvio: ad meridiem Oceano Indico terminata; ad ſeptentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars eſt, à Scythia ſeparata; Gange fluvio in duas diviſa partes; regnis hodie plurimis diſtincta. Elephantos alit Libycis multo majores, unde ebur, qui dens eſt elephantinus, in India celebre.

57. *Thura Sabæi.*] Arabiæ felicis populi; molles dicti, vel propter aëris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balſamo, caſiâ, myrrhâ, cinnamomo, thure præſertim conſtant, quod ex arbuſculis inſtar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. 12. 17. *Non alia ligni genera in uſu ſunt, quam odorata: ciboſque coquunt thuris ligno, alii myrrhæ.*

58. *Chalybes nudi ferrum.*] Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium ex Strabone: vel Hiſpanica, ad Chalybem fluvium ex Juſtino: ferri fodinis celebrata; unde *chalybs* dictum eſt, puriſſimum optimeque temperatum ferrum.

59. *Caſtorea.*] Caſtor ſive fiber, canis eſt Ponticus: ita dictus, quod in Ponto frequentiſſimus: hujus teſticuli medicos in uſus expetuntur: ideoq; ubi ſe requiri ſentit, ut vitæ conſulat, eos avellit morſu, & venatoribus permittit. Quod tamen merito plerique falſum exiſtimant. *Caſtorea* ſunt caſtoris teſticuli. *Viroſa* dicuntur: vel à *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur: vel à *virus*, quod mediæ ſignificationis vobabulum eſt, ut φάρμακον; & modo bonam,

Continuo has leges æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes invertant tauri: glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:

Natura impoſuit certis locis has leges, & hæc pacta perpetua, ſtatim ab illo tempore, quo Deucalion projecit ſaxa in mundum deſertum: unde orti ſunt *homines* quod *eſt durum genus. Eia igitur, ſtatim à primis menſibus anni, robuſti tauri arent pinguem terræ planitiem: & æſtas ſicca torreat glebas inertes vehementi ſole. Sed ſi terra non ſit pinguis, ſufficiet eam perſtringere levi ſulco, circa ortum Arcturi.*

modo malam in partem ſumitur: in bonam apud Statium ſylv l. 1. 4. 104. *Omne benigne virus, odoriferis Arabū quod doctus in arvis, &c.* in malam paſſim apud reliquos Hic itaque gravem odorem ſignificat, qualis tribuitur à Plinio caſtoreis.

59. *Eliadum palmas Epirus equarum.*] *Epirus*, olim regnum, ſita inter Ionium mare, Theſſaliam, Macedoniam, & Achaiam: dicta quibuſdam, Albonia inferior; equorum ferax *Elis*, ſive *Elea*, regio Peloponneſi maritima, inter Achaiam, Meſſeniam & Arcadiam. Cujus urbes præcipuæ *Elis*, ad Peneum; & *Olympia in agro* Piſæo, ad Alpheum fluvium. Jovis Olympii templo, ludiſque memorata, de quibus Georg. 3. 49. *Equarum* dixit, quia eas aliqui putant equis eſſe velociores. *Palmas equarum*; id eſt, equas victrices in Olympico curſu: quomodo Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores*, id eſt, Diores tertius victor.

62. *Deucalion.*] Ecl. 6. 41.

64. *Primis à menſibus anni.*] Januario & Februario. Nec obſtat, quod præcepit prius, *Vere novo*. Sic enim Columella l. 9. 2. *Neque novi veris principiū ſic obſervare ruſticus debet, quemadmodum aſtrologus: ſed aliquid etiam ſumat de parte hyemis, quoniā conſumptâ brumâ jam intepeſcit annus, permittitque clementior dies opera moliri.*

66 *Maturis ſolibus.*] *Diebus*, vel *ſolis ardoribus*. Et *maturis* paſſive, pro activo *maturantibus*.

68. *Arcturum.*] *Arcturus*

Illic

Illic officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſidere farra;
Unde prius lætum ſiliquâ quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.

In illa terra hoc facies, *ne herbæ noceant frugibus fertilibus*; *in hac*, *ne modicus humor deſtituat infœcundam terram.* Tu *idem permittes*, *ut novalia demeſſa requieſcant alternis* annis, & ut *ager inutilis indureſcat otio. Vel* ſaltem *converſo anno ſeminabis frumenta flaventia*, *illic*, *unde collegeris antea copioſa legumina folliculis ſtrepentibus*, *aut parva grana viciæ*, *aut tenues ſtipulas & manipulos crepitantes lupini amari*;

ſtella eſt primæ magnitudinis in ſigno Bootæ, prope caudam urſæ majoris: unde nomen habet ab ἄρκτος *urſa* & οὐρὰ *cauda*: pluvias tempeſtateſque portendit ortu & occaſu ſuo. Monet Virgilius, ut ſterilis terra leviter aretur ſub ejus exortum *coſmicum*: qui contingit juxta Columellam, circa 5. Septembris: juxta Plinium, circa 12. ejuſdem menſis. Nunc tamen multo tardius, nempe non niſi initio Octobris. Exoriri autem ſtella dicitur *coſmice*: cum aſcendit ſupra horiſontem noſtrum orientalem, eodem momento, quo ſol ipſe.

71. *Alternis idem*, &c.] III. Præceptum inculcat, *De novatione agrorum*, ſive *alterna ceſſatione*. Quæ lex, ſi propter ſoli anguſtias ſervari non poſſit: monet ne continuis annis frumenta ſerant; ſed alternis frumenta & legumina leviora: qualis vicia, aut lupinus. Conſulit tamen, ut à lino, & avenâ & papaveribus ibi ſerendis abſtineant, niſi agri copioſa ſtercoratione reparentur.

73. *Farra.*] *Far*, putiſſimum & optimum frumenti genus.

74. *Siliquâ quaſſante legumen.*] *Siliqua*, folliculus, involucrum ſeminis. *Quaſſante.*] Active, pro *quaſſata*, nimirum à vento, cujus impulſu ſiliquæ crepitant. Sic Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, pro, *volutis. Legumen.*] Fruges, quæ non ſecantur, ſed manu leguntur.

Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola; neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:

Nam ſeges lini exſiccat agrum, exſiccat quoque ſeges *avena, exſiccant papavera conciliantia ſomnum obliviosum. Attamen alternis annis facile erit* ea ſerere: *modo ne pigeat fœcundare terram pingui ſtercore, & ne* pigeat *ſpargere fœdos cineres per arva exhauſta. Ita etiam agri quieſcunt variatis ſegetibus:* & *interim terra,* quæ *non arata* fuerit, *non caret utilitate. Sæpe etiam utile fuit accendere agros infœcundos, & cremare leves calamos igne crepitante: ſive* quia *terra ſumit inde ſecretam virtutem & pingue alimentum: ſive* quia *omne ejus vitium igne conſumitur, & humor nimius exſiccatur:*

75. *Viciæ, triſtiſque lupini.*] *Vicia*, legumen minutis & nigrantibus in ſiliqua granis, *Veſce. Lupinus*, aliud legumen, *lupin*, cujus ſemina ſapore amariſſima, unde *triſtis* dicitur.

78. *Lethæo.*] Oblivioſo: à fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt: à λήθη, *oblivio*. Æn 6 323.

80. *Ne ſaturare, &c.*] IV. Præceptum eſt, *De ſterilitatis remediis*, quæ tria præcipue ſunt, *ſtercoratio, cinerum jactatio, glebarum cum ſtipulis incenſio.*

86. *Sive inde, &c.* Quatuor cauſas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philoſophia, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humor exſiccetur. Ut denſitas terræ relaxetur. Ut ejuſdem raritas aſtringatur.

Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva; neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro:
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia atque hyemes orate ſerenas.

ſive quia *calor ille aperit plures meatus & clauſa ſpiracula, per qua ſuccus influat in plantas novas: ſive* quia ille calor *magis indurat* terram, *& comprimit rimas apertas; ne tenues imbres, vel frigus penetrans Borea exſiccet eam. Caterum* ille *qui rumpit raſtris glebas inutiles, aut qui trahit vimineas crates* ſuper illas, *valde prodeſt agris: nec flava Ceres fruſtra illum aſpicit ex alto cœlo.* Valde etiam prodeſt ille, *qui ducto oblique aratro, proſcindit iterum tumores* ſulcorum *quos excitaverat* primâ *agri aratione: & qui aſſidue colit terram & domat agros. Petite* à Diis *aſtatem humidam, & hyemem ſiccam,*

93. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*] De *Borea*, Ecl. 7. 51. *Penetrabile* paſſiva vox, active ſumpta, pro *penetrans*. Sic Æn. 10. 481. *Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum.*

93. *Adurat.*] Vox tam frigori, quam calori attributa. Lucan. l. 4. 52. *Urebant montana nives.* Tacit. l. 13. Ann. *Ambuſti artus vi frigoris.*

94. *Multum adeo raſtris, &c.*] V. Præceptum, *De agri complanatione* Cujus duplicem exhibet modum. Alterum per occas vel raſtros *herſe, raſteau.* Alterum, per ſecundam aratri impreſſionem, quâ recti ſulci ſulcis aliis oblique ductis ſubiguntur. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

100 *Humida ſolſtitia, &c.*] VI. Præceptum, *De exoranda à Diis commoda tempeſtate.* Commoda autem erit, ſi & æſtus opportunis pluviis mitigetur; & hyems ſiccitate frigida ac ſerena temperetur. *Solſtitia* dixit, pro æſtate. Vide Ecl. 7. 47.

Agricolæ: hyberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager: nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arva
Inſequitur, cumuloſque ruit male pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentes?
Et cùm exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam

ô agricolæ; *frumenta copioſa* ſunt, *&* *ager fertilis* eſt, *ex ſiccitate hyemali. Nullam* aliam *ob culturam ſic Myſia gloriatur & ipſa Gargara admirantur ſuas ſegetes. Quid dicam* de eo, *qui projecto ſemine ſtatim agros exercet*, *& frangit globos terræ malè compactæ? Poſtea inducit in* agros *conſitos aquam*, *& rivos fluentes*: *& cum terra exſiccata languet herbis areſcentibus*; *ex ſummitate canaliculi inclinati aquam ex improviſo*

101. *Nullo tantum ſe, &c.*] Senſus eſt: Nullus cultus tantum prodeſt Myſiæ & Gargaris, fertiliſſimis regionibus, quantum illa cœli temperies.

102. *Myſia.*] Vel *Mœſia*, duplex: Europæa, quæ proprie Mœſia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam & Daciam; nunc *Serviam*, *Bulgariam*, & *Beſſarabiam* complexa. Aſiatica, quæ proprie Myſia, de qua hic ſermo eſt: Aſiæ minoris pars maxime occidentalis, ad Propontidem, Helleſpontum, & Ægæum mare: Troadem undecumque ambiens, niſi qua parte Troas mari alluitur. *Gargara.*] Pars Idæ montis, & oppidum in Troade: regiones ubertate memorabiles.

104. *Quid dicam jacto, &c.*] VII. Præceptum, *De coopertione ſeminis. Cominus.*] Vulgo locum notat, quaſi *prope, è vicino loco*: hic tamen ſignat tempus, quaſi, *ſtatim*, *ſine mora*. Et hanc quoque habere ſignificationem notat Cujacius. l. 11, Obſerv. c. 39.

105. *Male pinguis arenæ.*] *Arena* ſæpe pro terra qualibet. Et vero Georg. 4. 291. pro limo Nili ſumitur, qui pinguis eſt: *Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ.* Et Georg. 2. 139. dicitur: *Thuriferis Panchaïa pinguis arenis.* Atque ita *male pinguis* non hic eſt, *ſterilis terra*; ſed *male, intempeſtive, & fruſtra compacta & conglobata.*

106. *Deinde ſatis, &c.*] VIII. Præceptum, *De irrigatione agri ſiccioris.*

Elicit : illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,
Cum primum ſulcos æquant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibulâ deducit arenâ?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum ſint hominumque, boumque labores;

educit; illa cadens raucum ſtrepitum movet inter lapides attritos, & ebullitionibus humectat agros aridos. Quid dicam de eo, *qui, ne calami concidant* ſub pondere *plenarum ſpicarum, amputat ſuperfluitatem ſegetum*, quandò *herba tenera ſunt, ſtatim atque herbæ æquales ſunt ſulcis: Et* de eo, *qui derivat ex terrâ bibulâ aquam* illic *collectam* inſtar *paludis? Præcipue ſi menſibus dubiis fluvius tumefactus exundat, & undique tegit omnia limo ſuperjecto: unde cavæ foſſæ fiunt madidæ tepidâ uligine. Tamen licet hominum & boum labores hæc* omnia

110. *Scatebris.*] Effuſionibus, ebullitionibus. *Scatebra* eſt à *ſcateo*, ut *latebra* à *lateo*: & *ſcateo* eſt *redundo, ex plenitudine effluo*: proprieque de fontibus dicitur, tranſlative de aliis, ut *ſcatentem belluis pontum Horat.* Od. 4. 27. 26. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. l. 22. 13.

111. *Quid, qui ne gravidis, &c.*] IX. Præceptum, *De noxia pinguedine coërcenda.*

112. *Depaſcit.*] Ut calami breviores & craſſiores ſurgant, atque adeo ferendo ſpicæ oneri aptiores.

115 *Incertis menſibus.*] Veris & autumni: quando temperies nunc ſuda, nunc pluvia; ſemper dubia eſt.

117. *Tepido ſudant, &c.*] Plerique explicant de foſſis agros dividentibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, aut aquæ inſidentis pondere fiunt in agris, & uliginoſo ſudore diu poſtea madent.

117. *Tepido.*] Quia terra autumnali vernâque pluviâ intepeſcit, quo tempore generantur vermiculi, &c.

118. *Nec tamen, &c.*] Enumeratio diverſarum rerum, quæ ſegetibus nocent.

Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, & amaris intyba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſq; per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris:

experti ſint, terram exercendo: præterea *malignus anſer, & grues Thraciæ, & cichorea*, cujus *radices amaræ* ſunt, *nonnihil obſtant, & umbra nocet. Ipſe Jupiter colendæ* terræ *noluit rationem eſſe facilem: & primus ex arte verſavit terram, excitans curis hominum animos: nec paſſus eſt ſua regna languere triſti otio. Ante Jovis* tempora, *nulli agricolæ exercebant agros. Ne licebat quidem notare, aut definire terminis agros. Quærebant* cibos *in commune, & ipſa terra ſponte producebat omnia nemine exigente. Jupiter adjunxit noxium venenum nigris ſerpentibus.*

Anſer nocet, *l'oye:* tum quia ex Colum. l. 8. 131. *Quicquid tenerum contingere poteſt, carpit:* tum quia ex Pallad. l. 1. 23. *Anſerum ſtercus ſatis omnibus inimicum eſt. Grues* nocent, quia, quemadmodum aves cæteræ, ſemina deprædantur. *Strymoniæ* dictæ, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes verſantur. Nocet & *Intybum*, vel *intybus*, olus è cichoreæ genere: vel quia radicibus ſerpit latius, vel quia ab anſeribus expetitur, eoſque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. 17. 12. *Aliquando nutrix, aliquando noverca eſt.*

121. *Pater ipſe, &c.*] II. PARS, *De origine agriculturæ.*

124. *Veterno.*] *Veternum* & *Veternus*, morbus eſt ſtuporem inducens, tam animi, quam membrorum: alii ad *lethargum*, alii ad *hydropiſim*, alii ad *phthiſim* referunt. Hic pro otio & deſidia ſumitur.

Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri:
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit:
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros & nomina fecit,
Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.

& voluit lupos voraces eſſe, & mare agitari, & excuſſit mel è foliis arborum & occultavit ignem, & ſtitit vinum ubique fluens in rivos. Ut experientia obſervando excogitaret paulatim diverſas artes, & colligeret ſpicas frumenti è ſulcis, & exprimeret ignem occultum è venis lapidum. Tunc primo flumina tulerunt arbores cavatas: tunc nauta attribuit ordinem & nomina ſideribus; appellans *Pleïadas, Hyadas, & lucidam urſam Lycaonis* filiam.

131. *Ignemque removit.*] Non extinxit, aut abſtulit; ſed tantum occuluit, vel in lapidibus, vel in terræ viſceribus. Illum vero, quia neceſſarium ad humanos uſus, dicitur Prometheus do lo furatus eſſe: ut jam narravimus Ecl. 6. 42.

138 *Pleiadas.*] Stellæ ſunt ſeptem in collo Tauri. Sic dictæ, à πλέω *navigo*, quia navigandi tempus indicant, cum oriantur circa æquinoctium vernum, unde dicuntur Latinis à *vere, Vergiliæ*. Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritaniæ rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione [Nympha. Harum nomina *Electra, Alcinoe, Celæno, Sterope, Taygeta, Maia* Mercurii mater ex Jove, quæ ſex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt; Septima *Merope*, quia mortali Siſypho nupſit, præ pudore latere. *Pleiadas*, hic quadriſyllabum eſt: apud Ovid. Faſt. 4.169. triſyllabum eſt, *Pleiades incipiunt humeros relevare paternos:* apud Statium Sylv. 1. 3. 95. etiam prima brevi. *Hac per & Ægeas hyemes, Pliadumque nivoſum ſilus.*

138. *Hyadas.*] Stellæ ſunt ſeptem in fronte Tauri. Sic dictæ ab ὕω *pluo*, quia pluvias creant. Latinæ *Suculæ*, ab eadem illa Græca voce; non à *ſuibus*, quam imperitorum eſſe opinionem, ait Cicero. De nat. Deor. 2. 111. Finguntur quoque A-

Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum: & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum fundâ jam verberat amnem
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ;
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variæ venere artes. Labor omnia vincit

Tunc repertum eſt, capere feras laqueis, & decipere viſco: & cingere canibus magnas ſylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, ſe committens alto fluvio, *& alius trahit è mari retia humida. Tunc* venit *durities ferri, & lamina ſerræ ſtridentis; (nam majores dividebant cuneis lignum fiſſile.) Tunc variæ artes prodierunt: ſuperat omnia labor*

tlantis fuiſſe filiæ, ex Æthra matre: quæ cum Hyantem, fratrem ſuum, à leone interfectum, inſolabiliter lugerent; miſeratione Jovis totidem in ſtellas converſæ ſunt: & ad pietatis memoriam nomine fratris, & imbriferâ virtute inſignitæ. Nomina: *Ambroſia*, *Eudoxa*, *Paſithoe*, *Corone*, *Plexauris*, *Pytho*, *& Tyche*.

138. *Lycaonis arcton.*] *Urſa*, Græce ἄρκτος, ſignum cœleſte. Duplex eſt, major & minor: utraque circa polum ſeptentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab ἕλιξ *circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quam minor. Minor vocatur *Cynoſura*, à κύων *canis*, & οὐρὰ *cauda*; majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnices intuebantur. Major fuit Lycaonis Arcadiæ regis filia, Calliſto dicta; quæ à Jove amata, à Junone in urſam converſa eſt; eâque ſub formâ cū ab Arcade filio, quem ex Jove ſuſceperat, prope eſſet occidenda, in cœlum à Jove cum eodem filio rapta eſt: & ipſa quidem in ſidus ejuſdem nominis, filius in Bootem ſive Arctophylacem mutatus eſt. Minor urſa Nympha fuit è nutricibus Jovis in grati animi teſtimonium eo tranſlata. De majore hic ſermo eſt.

141. *Fundâ.*] Reticulum eſt quod in amnem projicitur, à *fundendo* dictum, inquit Servius: melius à *fundo*, ut Taubmannus ſuggerit. *Humida lina.*] Retia è lino contexta.

143. *Ferri rigor.*] Ars indurandi ferri, & ſub hac ſpecie artes metallicæ omnes exprimuntur.

Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cum jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus: intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylva,
Lappæque, tribulique: interque nitentia culta

magnus, & neceſſitas urgens in rerum inopia. Ceres prima docuit homines movere terram ferro: cum jam glandes & arbuta ſacra ſylvæ deficerent, & Dodona recuſaret cibos. Deinde addita eſt frugibus materies *laboris: nempe, ut noxia rubigo abſumeret calamos, & carduus inutilis horreſceret in agris: ſegetes emoriuntur: ſuccedit copia* herbarum *aſperarum & lappæ, & tribuli; & per arva pinguia*

146. *Improbus.*] Id eſt, juxta Servium, *magnus:* juxta Pomponium, *continuus*, juxta Aſcenſium, *modum neſciens*, & quaſi *inſatiabilis*: juxta Ramirem, *improbatus*: juxta alios, *incommodus, importunus, difficilis*. Eódem omnes fere recidunt. Sic Æn. 12. 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus actu.*

147. *Prima Ceres.* Supra v. 19. *Arbuta.*] Fructus arbuti, Ecl. 3. 82. *Dodona.*] Sylva in Epiro: ſupra v. 8. & Ecl. 9. 13.

151. *Rubigo.*] Vitii genus, quo culmi nigreſcunt, *nielle*, Ex nebula naſcitur: vel ex pluvia aut rore, cum è ſpica non decutitur, ſed ſolis ſuperventu putreſcit. Hinc apud Romanos *Robigus* Deus, & *Robigalia* feſta, x. Kal. Maias, ad avertendam hanc peſtem.

152. *Aſpera ſylva*] Uſurpatur & pro *arundinibus*, Æn. 10. 710. *ſylva paſtus arundinea*. Pro *capillis*, apud Juvenal. Sat. 9. 13. *Horrida ſiccæ ſylva comæ.* Pro *leguminibus*, ſupra v. 76. *Triſtiſque lupini ſuſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.* Pro *verbis*, apud Cicer. De Orat. 3.103. *Sylva rerum & ſententiarum comparanda eſt.* Igitur ſignificat tranſlative, *copiam* multarum rerum. Et uſu venit, ut poëtæ congeriem breviorum poëmatum, diverſi carminis & argumenti, *ſylvas* vocarent: immò & ſingulatim eorum unumquodque *ſylvam*. Tales habemus Statii Papinii *ſylvarum* libros quinque.

153. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa, glouteron*

Infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ :
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem :
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum,
Concuſſâque famem in ſylvis ſolabere quercu.
Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma :
Queis ſine, nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,

ſterileſque avenæ regnant, infelix lolium. Quod niſi, & aſſiduè terram proſcindas raſtris, & terreas volucres ſonitu, & amputes falce ramos arborum ruris umbroſi, & precibus obtinueris pluviam : heu, fruſtra videbis magnum acervum alterius, & cogêris ſubvenire fami ſuccutiendo quercum in ſylvis. Dicendum eſt *quoque, quæ ſint inſtrumenta durorum agricolarum : ſine quibus ſegetes nec ſeminari, nec creſcere poſſunt. Primo vomer, & gravis moles curvi aratri,*

ron, bardane : herba, capitula ferens hamis aſpera : quæ veſtibus prætereuntium adhærent. *Tribulus :* herba item floribus aculeatis. Gallico nomine caret. *Lolium*, ζιζάνιον, *de l'yvraie*. *Nitentia culta.*] Loca culta & pinguia : *nitere* enim dicuntur vulgo quæ pinguia ſunt. Pari formâ dicet infra, v. 393. *Aperta ſerena*, id eſt, ſpatia aëris ſerena & aperta.

157. *Umbras.*] Ramos : ſic infra v. 191. *At ſi luxuriâ foliorum exhuberat umbra.*

160. *Dicendum &c*, &c.] III. PARS. *De ruſticis inſtrumentis*. Aratrum, *la charrue*. Vomis vel vomer, ferrum aratri, terram ſecans, *le ſoc de la charrue* Plauſtrum, *charette*. Tribulum, tabula ferro aſperata, qua terebantur fruges : nunc ſine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi ſine rotis, *traiſneau*. Raſtrum, in plurali, *raſtri* vel *raſtra*, ferreis, aut ligneis dentibus armatum, *raſteau*. Virgea ſuppellex, *panniers d'oſier*. Crates, *clayes*, ex arbuto arbore contexta. Ecl. 3. 82. Vannus, cribrum vel ventilabrum frumentarium, *crible*, *van*.

162. *Grave robur aratri.*] *Robur*, vel eſt aratri moles & pondus ipſum, quod durum ac robuſtum eſt : ſic Æn. 7. 609. *Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri robora.* Vel eſt lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur : ſic enim aliquando *robur* ſumitur, pro

Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheæ que, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò ante memor proviſa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in ſylvis magna vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.

& plauſtra Cereris matris difficile volubilia, & tribula, & trahæ, & raſtri magni ponderis. Præterea vilis & viminea ſupellex Celei, crates ex arbuto, & ſacra vannus Bacchi. Quæ omnia memineris multò ante parare & ſervare: ſi te ſpectat vera laus beati ruris. Principio in ſylva, magna vi inflexa, ſubigitur ulmus in burim; & capit formam curvi aratri.

ligno quovis duriore: infra, v. 175. *Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.* Sumitur etiam aliquando pro ſpecie arboris è querceo genere.

163. *Tardaque Eleuſinæ, &c.*] Plauſtra, quorum rotæ non erant radiatæ, ſed inſtar tympanorum è ſolidis tabulis; atque ita axi impactæ, ut unà cum eo volverentur. Tali vehiculo ſimulacrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus uſus, tam in ſacris Cereris, quam in re frumentaria, ab Eleuſi, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, ſupra v. 19. *Volventia.*] Paſſive ſignificat: ut Æn. 1. 238. *Volventibus annis.* id eſt, revolutis, volubilibus.

166. *Myſtica vannus Iacchi.*] Myſtica, id eſt, in myſteriis Bacchi adhibita. Vel quia Iſis dicitur cribro impoſuiſſe membra Oſiridis, ſive Bacchi, à Typhone dilaniata. Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno ruſtici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

169. *Continuo in ſylvis, &c.*] Aratri deſcriptio. *Ulmus, orme*, apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, & præcipua pars aratri, cui cætera aptantur. *Temo*, qui uſque ad jugum, inter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur & imponitur: dicuntur *dorſo duplici*, id eſt, ut vulgo explicatur, *lato*, & *craſſo*: ut Georg. 3. 87. *At duplex agitur per lumbos ſpina:* vel quia reipſa duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem aſſerculi, quibus ſulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur alligati equi aut boves: idque, vel ex tilia, arbore leviſſi-

Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos:
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre:
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cumprimis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & cretâ ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat:
Tum variæ illudunt peſtes. Sæpe exiguus mus

Huic buri jungitur *per imam partem temo extenſus in octo pedes, accommodantur bina aures, &* dentalia quæ habent *duplex dorſum. Amputatur quoque prius tilia levis ad jugum, & fagus alta: & ſtiva, qua regat poſteriorem aratri partem: & fumus probat ligna illa ſuſpenſa ad focum. Poſſum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, niſi reſpuas, & te tædeat diſcere minima quæque. Præcipuè* oportet *complanare aream magno cylindro, & manu tractare* terram, *& firmare creta tenaci: ne herbæ naſcantur, & ne* area *ſiccitate reſoluta rimas agat. Præterea varii hoſtes nocent, ſæpe parvus mus*

ma, *tilleul*; vel ex fago, *heſtre*, de qua, Ecl. 1. 1. *Stiva*, pars quam agricola manu tenet, ad regendum aratrum, *le manche.*

174. *Currus torqueat imos.*] Aratrum, quod quibuſdam in regionibus inſtruitur rotis. *Imos.*] Poſteriorem aratri partem, quæ idcirco *ima* eſt, quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendet.

175. *Explorat robora fumus.*] Probatæ enim ſoliditatis ea ſunt ligna, quæ fumo expoſita rimas non agunt. Supra v. 162.

178. *Area cumprimis, &c.*] Inſtrumentis ruſticis annectit præceptum, *De paranda ad fruges terendas area, l'aire. Cylindro*] Lapide rotatili & tereti, id eſt, longo ac rotundo, in modum columnæ, à *κυλίνδω volvo.*

179. *Cretâ.*] Terrâ agillosâ ac tenaci.

180. *Pulvere.*] Siccitate, quæ pulverem creat: ita ſupra v. 101. *Hyberno lætiſſima pulvere farra.*

181 *Exiguus mus.*] Mus ruſticus ac ſubterraneus,

Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inventuſque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt;populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuriâ foliorum exuberat umbra,
Ne quicquam pingues paleâ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,

facit domum ſub terris, & ſtruit horrea: aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia: & bufo in cavernis reperitur, & multa alia *animalia quæ terra producit: & curculio, & formica providens egenæ ſenectuti, corrodunt magnum cumulum frumenti. Præterea contemplare: cum in ſylvis multa nux veſtiet ſe floribus, & demittet ramos odoriferos: ſi flores plures ſint* quam folia, *ſimiliter frumenta ſuccedent; & veniet magna ubertas, cum magno calore. At ſi rami abundent nimiâ copiâ frondium; fruſtra conteres in area manipulos, paleâ craſſos. Ego vidi quidem multos ſatores condire ſemina,*

mulct. 184. *Bufo, crapault,* 186. *Curculio*, vermis frumenta corrodens: dictus quaſi *gurgulio*, quia nihil in eo fere præter guttur, *calendre, charenſon.*

187. *Nux.*] Nucis variæ ſunt ſpecies:amygdalam hic intelligunt rei ruſticæ ſcriptores, cujus flores fertilitatis indicium eſſe ſtatuunt.

190. *Tritura*] Terendi actio, & hic pro fertilitate uſurpatur: ubi enim multæ fruges, ibi multa opus eſt triturâ.

192. *Pingues paleâ.*] Alii legunt *palea:* & referunt ad *culmos, paleæ culmos:* melius alii cum Servio *paleâ* in ablat. & referunt ad *pingues:* ſenſuſque eſt; culmos, non granis & fructu, ſed inutili palea pingues fore.

193. *Semina vidi, &c.*] Aliud addit præceptum, *De ſeminum cura.* Qua de re duo conſulit, medicationem, & majorum electionem ſeminum, ſed iſtud magis.

Et nitro prius & nigrâ perfundere amurcâ :
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen ; ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret : ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retrò ſublapſa referri.
Non aliter quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit : ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis.

& ſpargere prius nitro ac nigrâ amurcâ : ut grana majora eſſent in folliculis vulgo *inanibus. Ac licet modico igne madefacta properarentur : tamen vidi ea, diu electa, & magnâ curâ explorata, degenerare : niſi hominum induſtria ſingulis annis eligeret maxima quæque* grana. *Sic* ſolent *omnia vi fatorum abire in pejus, & retro acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægre impellit remis cymbam : ſi forte remittat brachia, ſtatim alveus rapit illum in profluentem, qua propendet fluvius. Præterea, nos* agricolæ, *tam debemus ſtellam Arcturi*

194. *Et nitro prius &c, &c.*] Nitrum, ſuccus calidæ naturæ, ſali affinis; frequens in ea Ægypti regione, quæ inde *Nitria* vocata eſt. Fitque, vel Nili aquâ, vel pluviâ ſolis ardore concoctâ lapidis in modum. Vulgo ſal petræ dicitur, *ſalpêtre*; ſed male. *Amurca*, fæces olivarum, ſive ſedimentum & ſordes olei.

195. *Fallacibus.*] Vulgo enim leguminum folliculi, laxiores & ampliores, minima grana continent.

196, *Properata maderent.*] Madeſcunt propter humorem vi caloris eductum: atque ita fieri dicitur, ut citius creſcant ſemina.

203. *Atque.*] Hic ſignificat *ſtatim*, ut explicat Gellius, l. 10. 29.

204. *Præterea, &c.*] IV. PARS *De temporibus operum ruſticorum.* Monet tam eſſe agricolis obſervanda ſidera, quam nautis : ea præſertim quæ tempeſtates cient, ut *Arcturus*, de quo v. 68. *Hædi*; ſtellæ duæ in humero aurigæ, ſive Erichthonii. *Anguis*, nempe ſeptentrionalis: nam triplex eſt, unus ad ſeptentrionem, alter in

Hædorumque dies ſervandi, & lucidus anguis;
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividet orbem:
Exercete, viri, tauros, ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Necnon & lini ſegetem & cereale papaver

obſervare, & dies hædorum, & ſplendidum draconem; quam ii qui, vecti in patriam per ventoſum mare, exponunt ſe Helleſponto, & freto Abydi oſtriferi. Quando Libra fecerit horas diei & noctis æquales, & jam diſtribuet medium mundum luci ac tenebris: exercete tauros, ô agricolæ, ſeminate hordea in agris, uſque ad ultimas circiter pluvias duræ brumæ. Segetem quoque lini & papaver Cereris

Ophiucho ſub æquatore circulo, tertius ad Aſtrum: de ultimo hic ſermonem eſſe putat Servius; de primo cæteri omnes, quia nobis magis eſt conſpicuus.

207. *Pontus & oſtriferi, &c.*] Plerique *Pontum* intelligunt *Euxinum*, latiſſimum illum maris ſinum, inter Propontidem & Mæotidem paludem. Ego de *Helleſponto* accipio, *détroit de Gallipoli*, cujus in anguſtiſſima parte duæ ſunt arces, mille paſſuum trajectu diſſitæ, *Seſtos* in Europa, *Abydos* in Aſia, *les Dardanelles*. Totum illud litus oſtreis ferax, unde Ennius: *Mures ſunt Æni, aſt aſpra oſtrea plurima Abydi*

208. *Libra die, &c.*] I. Præceptum, *De ſatione hordei, lini, papaveris.* Ab æquinoctio autumnali, ſive principio *libræ*; ad extremos uſque *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro tota hyeme, ſed pro hyberno ſolſtitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem: atque ita Virgilium explicat Plinius, l. 18. 24. *Die.*] *Diei*; antiquorum more, qui ſic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib 9.14. ab iis dictum eſſe, *hujus dies, hujus dii, hujus die*; quod nunc eſt, *hujus diei.*

212. *Cereale papaver.*] Sic dictum: vel quia inventum à Cerere, juxta Euſebium de præpar. Evang. l. 3. Vel quod eo Ceres uſa fuerit ad oblivionem doloris de amiſſa Proſerpina, juxta Servium. Vel quod ſimulacra Cereris illud in manu geſtarent; juxta Brodæum & Turneb.

Tempus humo tegere, & jamdudum incūbere aratris:
Dum ſiccâ tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum

tempus eſt abſcondere terrâ: & quamprimum incumbere aratris; dum terra ſicca id permittit, & nubes pluviæ *ſuſpenſæ ſunt. Vere* fit *ſementis fabarum: tunc etiam ſulci molles excipiunt te, ô Medica: & redit annuus cultus milii, quando fulgens auteis cornibus inchoat annum*

Vel quod frequens naſcatur in ſegetibus, quæ in Cereris tutela ſunt: juxta Probum. Vel potius, quia *papaveris candidi ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur, & panis ruſtici cruſta eo inſpergebatur,* juxta Plin. l. 19.8. idque ad delicias & famem excitandam: unde *veſcum papaver,* id eſt, *edule* dicitur Georg. 4. 131.

214. *Dum ſicca tellure licet, &c.*] Plerique poſt Servium interpretantur: Antequam pluat, dum imber imminet, necdum venit pluvioſa tempeſtas. Ego ſic; Quoties, in illa ipſa pluvioſa tempeſtate, terra erit paullo ſiccior, & imber ſuſpenſus. Et vero poëta ſationem illam aſſignat autumno, cujus ultima pars pluvioſa eſt: eamdemque ſationem profert *uſque ſub extremum brumæ imbrem:* non igitur jubet præveniri tempeſtatem imbriferam; ſed illius tempeſtatis eos eligi dies, qui ſicci magis ac ſereni erunt.

215 *Vere fabis, &c.*] II. Præceptum, *De tempore ſerendæ fabæ, medicæ, milii. Medica*, herba eſt, in Græciam à Medis advecta, per bella Perſarum, quæ Græcis Darius intulit: ſimilis trifolio, optimum animalium pabulum, *grand trefle, ou foin de Bourgogne*; ſemel ſata, dicitur durare tricenis annis à Plin. l. 18.16. Unde hic opponitur milio, *au millet*, cujus eſt *annua cura*, quia ſingulis annis ſerendum eſt.

217. *Candidus auratis, &c.*] Tempus illius ſationis aſſignat, non initium veris, ſed ver jam adultum: quando *Canicula* ſive Sirius, quæ ſtella eſt in ore canis majoris: occidit *acronice* cum ſole, apud taurum tunc exiſtente: id eſt, quando Sirius deſcendit infra horiſontem noſtrum occidentalem, eodem momento, quo ſol in tauro exiſtens infra eumdem horiſontem deſcendit. Hic eſt enim occaſus *acronicus*, ab ἄκρος *extremus*, &

Taurus, & averſo cedens canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,

taurus; & canis occidit, dans locum ſideri retrogrado. Quid ſi preparas terram ad ſegetem tritici & far robuſtum, & ſoli frumento intentus es: Pleiades tibi occidant matutinæ,

& νὺξ *nox*: quia fit in primo noctis termino, ſeu initio. Porro occaſus ille canis, exeunte Aprili tum contingebat, nunc multò tardius.

217. *Aperit jam cornibus annum Taurus.*] Annum fuiſſe apertum ab *ariete* ſive menſe Martio, vulgare eſt; Virgilius tamen aperiri ait à *tauro*, ſive menſe Aprili: vel quod reſpexerit ad etymon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus eſt, quia tunc aperiuntur omnia molliori tempeſtate: vel quod, ut ait Joſ. Scaliger, locutus ſit ex mente Heſiodi & Bœetorum: qui annum ſuum, non ab ortu arietis, ſed ab ortu Vergiliarum ſive Pleiadum in tauro, inchoabant.

217. *Auratis cornibus.*] Stigelius alludi putat ad morem Romanorum, qui triumphalium taurorũ cornua inaurabant. Ego ſic dici puto, quia lucidiſſimam in utroque cornuum acumine ſtellam *taurus* gerit; alteram ſecundæ, alteram tertiæ magnitudinis.

218. *Averſo cedens canis occidit aſtro.*] Ita corrigit è MSS. N. Heinſius, cum antea legeretur, *adverſo*, difficili & ambiguo ſenſu, nunc plano. *Averſum* enim aſtrum, eſt *navis Argo*, pone canem ſequens, & poſt eum occidens: illa autem contra navium morem, averſâ & poſteriore ſui parte incedens in cœlo deſcribitur, puppe ſcilicet, non prora.

219. *At ſi triticeam, &c.*] III. Præceptum, *De tempore ſerendi tritici & farris*: quæ dicuntur *robuſta*: tum quia frumenta omnia multo plus habent, quam legumina, virium; adeoque terram exigunt multo pinguiorem: tum quia inter ipſa frumenta primum locum tenent *far* & *triticum*.

221. *Ante tibi Eoæ, &c.*] Tempus illud aſſignat ex duplici indicio: nempe poſt occaſum *coſmicum* matutinum *Pleiadum*, & ortum *heliacum* matutinum *coronæ* ſeptentrionalis: id eſt, quando Pleiades deſcendunt infra horiſontem noſtrum occidentalem; eo momento, quo ſol aſcendit ſupra horiſontem noſtrum orientalem: & quando corona ſeptentrionalis ſatis diſtat à ſole; ut poſſit expedire ſe è fulgore ſolis & paulo ante

Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronæ ;
Debita quam ſulcis committas ſemina , quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpere : ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si vero viciamque ſeres , vilemque faſelum ,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis ;

& ardens ſtella coronæ Ariadnes recedat prius ; quam deponas in ſulcis ſemina debita & quam properes committere ſpem anni terræ repugnanti. Plurimi incœperunt ante occaſum Pleiadum , ſed meſſis ſperata fefellit eos inanibus ſpicis. Si autem ſeminas viciam , & vilem faſelum ; neque dedignaris cultum lentis Ægyptiæ ;

ejus ortum , in horiſonte orientali apparere : quod utrumque contingebat Virgilii ætate ſub extremum Octobrem, nunc autem longe tardius. Occaſus *coſmicus* dicitur , à *κόσμος mundus* ; ortus *heliacus*, ab ἥλιος *ſol. Atlantides.*] Pleiades , Vergiliæ , v. 138. *Eoæ.*] Non *orientales* hoc loco , quia agitur de earum occaſu verſus horiſontem occidentalem ; ſed *matutinæ* , quia occaſus ille mane contingit : ab ἠώς, *aurora* , *diluculum.*

221. *Gnoſia.*] Cretica. *Gnoſus* oppidum eſt Cretæ inſulæ, in qua regnavit Minos pater Ariadnes : quæ à Theſeo rapta, ab eodem relicta in inſula Naxo, nupſit deinde Baccho : quibus in nuptiis, cum à Diis omnibus dona accepiſſet , imprimiſque coronam à Venere ; coronam Bacchus , ſive juxta alios ipſam Ariadnen , in cœlum tranſtulit.

221. *Decedat.*] Non à nobis, quibus tunc incipit fieri conſpicua ante ortum ſolis ; ſed à ſole , cui antea cum eſſet vicinior , nobis mane non apparebat , quia tunc ejus nimia luce delebatur.

225. *Ante occaſum Maiæ.*] Monet ad ſationem non eſſe præveniendum occaſum Vergiliarum : quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

227. *Si vero viciamque , &c.*] IV. Præceptum , *De tempore ſerendæ viciæ, faſeli , & lentis.* Viciæ, *veſce.* Faſelus , *faiſolle.* Lens , *lentille* : frequens in Ægypto , præſertim apud *Peluſium* , oppidum à quo extremum è ſeptem Nili oſtiis, Peluſiacum dictum eſt.

Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes :
Incipe , & ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi ſol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlum zonæ : quarum una coruſco
Semper ſole rubens , & torrida ſemper ab igni :

Bootes occidens dabit tibi ſigna non dubia : incipe tunc , *& profer ſationem uſque ad mediam hyemem. Ideo ſol aureus gubernat , per duodecim mundi ſigna , orbem diſtributum in certas partes. Quinque zonæ occupant cœlum , quarum una ſemper rubet fulgente ſole , & ſemper incaleſcit ab* ejus *ardore.*

229. *Cadens mittet tibi ſigna Bootes.*] Tempus hujus ſationis conſignat caſu Bootæ. Sed dubitatur quo Bootæ caſu. Duplex enim huic ſationi convenire poteſt *coſmicus*, & *acronicus : coſmicus* , cum deſcendit Bootes infra horiſontem occidentalem, eo momento quo ſol aſcendit ſupra orientalem; quod contingebat tunc initio Martii : *acronicus*, cum deſcendit infra horiſontem occidentalem , eodem momento quo ſol ipſe ; quod contingebat initio Novembris. Et vero Plinius l. 18. 25. triplicem agnoſcit viciæ ſationem:primam circa occaſum Arcturi, quem indicat menſe Decembri priorem eſſe ; ſecundam circa menſem Januarium ; tertiam circa Martium. Igitur primæ ſationi conveniet occaſus Arcturi , ſive Bootæ , *acronicus* ; tertiæ *coſmicus*. Hujus itaque, & proxime conſequentis verſus , hic ſenſus eſt : Incipe primam ſationem à caſu *acronico* Bootæ, menſe Novembri ; & extende, ſive remitte ſecundam ſationem uſque ad mediam hyemem , menſemque Januariũ. Tertiam ſationem menſis Martii , quæ convenit cum occaſu Bootæ *coſmico*, videtur poëta non admittere. De *Arcturo* , v. 68. De *Boota* , in quo Arcturus eſt , v. 138.

233. *Quinque , &c. zonæ.*] *Zona* ζώνη, Latine *cingulum* , *faſcia* , quintuplex eſt : ſic dicta , quia mundum zonæ inſtar circumcingit. Media torrida , inter utrumque tropicũ comprehenſa , ſemper itineri ſubjecta ſolis , qui nunquam ex ea excurrit : extremæ duæ frigidæ : circulis polaribus, poliſque definitæ : duæ temperatæ , inter torridam & frigidam hinc inde interjectæ.

Quam circum extremæ dextrâ lævâque trahuntur,
Cœruleâ glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Divûm, & via ſecta per ambas,
Obliquus quà ſe ſignorum verteret ordo.

Circa illam, ad dextram & ad ſiniſtram duæ *ultimæ ducuntur, rigentes glacie cærulea & nigris pluviis. Inter illas & mediam, duæ beneficio Deorum datæ ſunt miſeris hominibus: & orbita ſciſſa eſt inter* has *duas, quà ordo ſignorum obliquè ſe volveret:*

238. *Via ſecta, &c.*] Zodiacus, circulus obliquus, in quo duodecim ſigna cœleſtia ſpatiis æqualibus deſcripta ſunt. De eo iſta quinque notanda. I. Dividitur in partes, ſive gradus 360. ſigna ſingula in gradus 30. è quibus unum circiter gradum ſingulis diebus motu proprio ſol conficit, ab occidente in orientem procedendo; atque ita uno circiter anno duodecim ſigna decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor & viginti horarum ſpatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo & nomina his verſibus continentur. *Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, libraque, ſcorpius, arcitenens, caper, amphora, piſces.* Quæ quia maxima ex parte animalia ſunt, hinc circulus *zodiacus* appellatur, à *ζώδιον*, *animal*. III. Menſi *Martio* reſpondet *aries*: in quem ingredi ſol dicitur circa vigeſimum Martii, ſignumque totum decurrere, uſque ſub vigeſimum Aprilis: quo tempore in *taurum* ſubit: atque ita fere de cæteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non diſtat æqualiter à polis: ſed per zonam torridam tranſverſus, utrumque tropicum attingit, & æquatorem circulum bis ſecat. Attingit in primo gradu cancri tropicum ſeptentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur: attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni*. Secat æquatorem in primo gradu arietis, & in primo gradu libræ. V. Cum ſol pervenit ad tropicum cancri, circa 21. Junii; tunc nobis eſt æſtas ſumma, ſive *ſolſtitium*: Cum ad tropicum capricorni, circa 21. Decembris; tunc hyems ſumma, ſive *bruma*: iique tropici dicuntur à *τρέπω verto*; quia ſol quando eorum alterum attigit, ad alterum vertit curſum. Cum vero ſol pervenit ad ſectionem arietis, ſub 20. Martii,

Mundus ut ad Scythiam Riphæaſque arduus arces
Conſurgit; premitur Libyæ devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi.

Sicut mundus ſublimis attollitur verſus Scythiam & montes Riphæos; ita deprimitur inclinans in Auſtrum Africa. Hic polus ſemper nobis altus eſt: ſed illum Styx nigra, & umbra inferna vident ſub pedibus.

tunc eſt *æquinoctium vernum*: cum ad ſectionem libræ 23. Septembris, tunc eſt *æquinoctium autumnale*.

240. *Mundus ut*, *&c.*] Nunc de polis diſſerit: qui ſunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, à πολέω verto, unde à Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos eſſe, nempe Borealem, & Auſtralem. II. Borealem ſemper à nobis videri, Italis, Gallis, &c. Auſtralem nunquam à nobis videri: ſed ab iis quos appellamus *antipodas*; Virgilius *manes profundos*, ex ignatæ vetuſtatis mente, quæ ſedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum deſcribit: Borealem quidem à cœleſtibus ſignis, quæ inde apparent, *dracone* præſertim, & *urſâ* geminâ: de Auſtrali, ut pote ignoto, conjicit; aut ſolem à nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem eſſe perpetuam.

240. *Scythiam, Riphæaſque arduus arces.*] De *Scythia*, per quam intelligit partes mundi ſeptentrionales, Ecl. 1. 66. *Arces.*] Montes, ab ἄκρος, *ſummus*. Sic Georg. 4. 471. *Flerunt Rhodopeiæ arces. Riphæi.*] Montes Sarmatiæ Europeæ, nunc *Moſcoviæ*: porrecti verſus Oceanum Scythicum, ad uſque oſtia *Obii* fluvii; à quibuſdam nunc appellantur. *Stolp.*

241. *Libyæ devexus in Auſtros.*] Partes mundi meridionales deſignat per ventum, qui inde flat, *Auſtrum*: de quo Ecl. 2. 58. Deinde per ipſam *Libyam*: terrarum antiqui orbis, verſus polum illum, remotiſſimam. Certe *Libya* vulgo apud veteres pro tota Africa ſumitur, à Libya Epaphi filia, quæ huic nomen ſuum dedit: proprie tamen Africæ pars eſt ea, quæ mari mediterraneo, Ægypto, Tripolitana regione, & Æthiopia circumcluditur: nunc regnum & deſertum *Barca*.

243. *Styx atra, &c.*] De *Styge* inferorum fluvio, aut palude, Æn. 6. 313. De *Manibus* ſive umbris, Ib. 743.

Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtentâ denſantur nocte tenebræ;
Aut redit à nobis aurora, diemque reducit:

Ad polum ſuperiorem *maximus draco volvitur flexu ſinuoſo, in modum fluvii, circa* polum, *& inter duas urſas: urſas, quæ timent lavari aquis Oceani. Ad polum* inferiorem, *aut profunda nox ſemper ſilet, ut aiunt, & tenebræ denſantur offuſâ nocte: aut Aurora, à nobis* recedens, *illuc revertitur, & refert lucem;*

244. *Anguis, &c.*] Sive *draco*, cuſtos horti Heſperidum à Junone conſtitutus, & ab eadem in cœlum tranſlatus, cum ab Hercule occiſus eſſet. Ecl. 6. 61. Is circa polum vertitur: & majorem urſam caudâ attingit; minorem corpore complectitur.

246. *Arctos Oceani, &c.*] Urſas geminas, quæ nunquam deſcendunt infra horiſontem noſtrum; quia viciniores polo ſeptentrionali, qui ſemper nobis attollitur: ideo dicuntur nuſquam *æquore tingi*, id eſt, nuſquam occidere; more poëtarum, qui ſolem & aſtra, cum occidunt, in Oceanum decumbere fabulantur. Ovidius vero Faſt. 2. 191. de majore urſa cauſam affert, odium Junonis; quæ, cum eam in cœlum admiſſam doleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam ſuis lavari permitteret. De *Arcto* utraque, v. 138.

246. *Metuentes æquore tingi*] Id eſt, nunquam tingendas. Et eſt familiaris poëtis locutio. Sic Horat. Od. 2. 2. *Illum aget pennâ metuente ſolvi fama ſuperſtes*: id eſt, nunquam ſolvenda.

247. *Intempeſta ſilet nox.*] Quaſi *intempeſtiva* & ad agendum incommoda; definit enim eam Varro l. 5. L. L. *cum tempus agendi eſt nullum.*

249. *Aurora.*] Titanis & terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, Laomedontis Trojani regis filio, quem ſic amavit, ut eum ſenem herbarum virtute ad juventutem revocaverit. Amavit & Cephalum, Roſeos ei digitos tribuit Homerus; roſeos equos alii; ſive bigas, ſive quadrigas; quibus aperire diem & ſolem præcurrere dicitur; idque ob colorem ſubrubentem & aureum, in quem deſinit ſæpe matutinum crepuſculum. Unde & *Aurora* vocata eſt, ab *auro*, juxta Varronem,

Noſque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
Poſſumus: hinc meſſiſque diem, tempuſque ſerendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus,
Temporibuſque parem diverſis quattuor annum.

& cum primus oriens nos afflat equis anhelantibus, illic rubens Heſperus accendit ſidera ſerotina. Ex his poſſumus prænoſcere tempeſtates, cælo incerto: ex his, & tempus meſſis, & tempus ſationis: & quando opportunum ſit agitare remis infidum mare: & quando oportunum ſit *deducere claſſes armatas, aut cædere in ſylvis pinum tempeſtivam. Nec fruſtra conſideramus ortus & occaſus ſyderum, & annum dimenſum* æqualiter *in quatuor tempeſtates.*

250. *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit halitu & afflatu equorum, qui quatuor ipſi à poetis aſſignantur; *Pirois*, à πῦρ *ignis*; *Eous*, ab ἠὼς *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω *ardeo*; *Phlegon*, ab φλέγω *comburo*.

251. *Accendit lumina Veſper.*] Veſper, prima ſtellarum apparet ſero, unde cæteras dicitur accendere. De eo, Ecl. 6. 86.

256. *Tempeſtivam, &c.*] Hoc eſt, tempore idoneo cædendis arboribus; nempe decreſcente Luna, poſt meridiem, ſine vento Auſtro, quia tunc minus obnoxiæ ſunt putrefactioni, ac vermibus.

258. *Temporibuſque parem diverſis, &c.*] Veri, æſtati, autumno, hyemi. Quaſi *ſufficientem* quatuor illis temporibus, id eſt, qui poteſt eas quaſi ex ſeſe emittere ac ſuppeditare; ſic apud Cicer. *par diſſerendo*; apud Quintil. *par laboribus corpus*. Vel quaſi *idem valentem*, atque quatuor ipſas tempeſtates; totum enim eſt æquale partibus; ſic apud Cicer. 2. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, & idem valens.* Vel quaſi *æqualiter dimenſum* in quatuor partes: quia ſingulæ, tres menſes occupant. Sic apud Cicer. in Orat. 38. *Verba verbis quaſi dimenſa, & paria reſpondeant.*

Frigidus agricolam ſi quando continet imber:
Multa, forent quæ mox cœlo properanda ſereno;
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem, cavat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubeâ texatur fiſcina virgâ:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.

Si aliquando pluvia frigida retinet domi agricolam; tunc licet multa præparare, quæ poſtea feſtinanter facienda eſſent ſudo tempore. Arator exacuit duram aciem vomeris hebetati, cavat naviculas è ligno: vel imponit notas pecudibus, vel numeros cumulis frugum. *Alii acuminant palos, & furcas bicornes; & præparant Amerina ligamina vineæ flexili. Modo conficite leves caniſtros è vimineo rubeo; modo coquite igne frumenta, modo ea terite ſaxo.*

259. *Frigidus, &c.*] V. Præceptum, *De iis quæ hybernâ & pluviâ tempeſtate agricolis facienda ſunt.*

261. *Maturare.*] Sæpe ſignificat, celeriter aliquid facere: ut Æn. 1. 141. *Maturate fugam*: apud Cicer. pro Cluentio 171. *Maturare* mortem alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare*; & ſignificat aliquid cum maturitate & otio, ſeu tempeſtive, facere; neque ſerius, neque citius.

262. *Lintres.*] *Linter*, vel navicula eſt fluviatilis, ex unica arbore excavata; vel vas aquando pecori comparatum, ex uno item ligno exſculptum.

263. *Numeros impreſſit acervis.*] Modiorum numerum, vel teſſeris inſculpendo, vel ſaccis ipſis quibus continentur, appingendo.

264. *Vallos.*] Sudes, *des pieux.*

265. *Amerina.*] Ex *Ameria*, civitate Umbriæ: ubi frequentes ſalices.

266. *Rubeâ virgâ.*] Vel quæ abundat circa *Rubos* oppidum Campaniæ; vel quæ fit ex *rubo*, virgulti ſpecie.

267. *Nunc torrete, &c.*] Panificium intelligit; quo frumentum molitur, ac deinde piſtum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus ſine piſtura toſtis veſcebantur.

Quippe

Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. Quintam fuge: pallidus Orcus

Quin etiam fas & leges permittunt facere res aliquas feſtis diebus: nulla religio prohibet derivare aquas ex agris, *cingere ſegetem ſepto, ſtruere dolos avibus, comburere ſpinas, & lavare in aquis gregem ovium ſanitatis* cauſa. *Sæpe ductor pigri aſini dorſum* illius *onerat oleo, vel fructibus vilibus: & rediens* domum *ex urbe refert molam inciſam, vel maſſam nigræ picis. Ipſa Luna præbet dies varios variâ ſerie proſperos ad opera. Evita quintum* diem; illo die *Pluto pallidus,*

168. *Quippe etiam, &c.*] VI. Præceptum, *De iis quæ feſtis diebus exercere licet agricolæ.*

271. *Salubri.*] Explicat Columella l. 2. 22. *Pontifices vetant feſtis diebus lanarum cauſa lavari oves, niſi propter medicinam. Virgilius idcirco adjecit, fluvio merſare ſalubri.* Nempe, non ut purgetur lana, ſed ut curetur ſcabies.

274. *Lapidemque, &c. incuſum.*] Lapidem molarem, ſive molam, arte inciſam, ut ſit uſui terendis & molendis frugibus.

276. *Ipſa dies alios, &c.*] VII. Præceptum, De *obſervatione dierum felicium & infelicium.*

277. *Pallidus Orcus,*] Pro Plutone ſumitur à Cicerone, de Nat. Deor. 3. 43. A Silio Italico, pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Male autem à pleriſque pro Theſſalæ fluvio, quem dicunt pinguem eſſe in modum olei, ideoque innatantem Peneo, in quem è Stygia palude influit. Fons erroris eſt Homeri verſus Iliad. 2. 755. Ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ: *Juramenti enim terribilis, aquæ Stygiæ, rivus eſt.* Patet vero legentibus, id ab Homero de Titareſio amne,

Eumenideſque ſatæ : tùm partu Terra nefando
Cœumque, Japetumque creat, ſævumque Typhoëa,
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet, atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum:
Ter pater exſtructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix, & ponere vitem,
Et prenſos domitare boves, & licia telæ
Addere. Nona fugæ melior, contraria furtis.

& Furiæ genitæ ſunt : præterea Terra ſcelerato partu produxit, & Cœum, & Japetum, & crudelem Typhoëa, & fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati ſunt imponere Oſſam Pelio, & injicere Oſſæ frondoſum Olympum; ter Jupiter disturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus dies *felix eſt, minus quam decimus, & ad plantandam vineam, & ad ſubigendos boves ligatos, & ad jungenda licia telæ. Nonus felix eſt ad peregrinationem, & adverſus furtis.*

quem ante deſcripſit, omnino dici : neque illic, ὅρκος, aliud ſignificare quàm *juramentum*; non fluvium. Dicit quippe Stygiam paludem, cujus Titareſius rivus eſt, juramentum eſſe Deorum. Confirmatur vera hæc ſententia à Strabone, lib. 9.

278. *Eumenides.*] Furiæ, ſic dictæ per antiphraſim, quod minime ſint εὐμενεῖς *benevolæ:* Acherontis fluvii & Noctis filiæ, vipereis crinibus & facibus inſtructæ, ultrices criminum, numero tres : *Alecto* ab α privante, & λήγω *ceſſo. Tiſiphone*, à τίω *ulciſcor*, & φόνος, *cædes. Megæra*, à μεγαίρω, *invideo.*

279. *Cœumque, &c.*] Gigantum præcipuos, qui adverſus Deos, ad Phlegram Macedoniæ urbem, auſi pugnare : aggeſtis ejus regionis, vicinæque Theſſaliæ montibus, *Pelio, Oſſa, Olympo.* De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

279. *Tiphoëa.*] Non *Typhœa*, ut paſſim ſcribitur; neque enim in eo nomine, & *e* in unum coaleſcunt; ſed *e* & *a* : quippe eſt à Græco Τυφωεὺς, ubi ω cum non facit diphthongum, ſed ε cum ω. Notetur verſus Græco more bis hians : *Ter ſunt conati, &c.*

280. *Fratres.*] Gigantes, Terræ & Titanis filios.

285. *Licia telæ.*] Ecl. 8. 74.

286. *Fugæ melior, contra-*

Multa adeo gelidâ melius ſe nocte dedere:
Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves ſtipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem;
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.

Multa etiam melius ſuccedunt noctu, aut cum Lucifer ſpargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles ariſtæ, noctu fœnum ſiccum melius ſecatur: humor tenax non deeſt noctibus. Et aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, & acuto ferro incidunt faces. Interim uxor leniens cantilenis longum laborem addenſat telam ſtridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, & frondibus aufert ſpumam ex unda cacabi bullientis.

ria furtis.] Opportuna ſervis captivis fugientibus, inquiunt aliqui. Melius, opportuna itineribus, & peregrinationi: velox enim curſus *fuga* poëtis dicitur, Georg. 3. 201. *Ille volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.*

287. *Multa adeo, &c.*] VIII. Præceptum, *De iis quæ noctu ac diu, æſtate atque hyeme melius præſtantur.* *Eous.*] Lucifer, Ecl. 6. 86.

292. *Faces inſpicat.*] Faces è ligno minutas in virgulas incidit, ſpicarum & ariſtarum in modum, Ecl. 8. 29.

294. *Pectine.*] Pecten eſt inſtrumentum quo denſatur tela. Æn. 3. 483.

295. *Muſti.*] Vini novi. Deſcribit autem hic vini coctionem; quod ſi ad tertiam partem menſuræ decoquatur, *ſapa* dicitur: ſi ad dimidium, vocatur *defrutum, du refiné*, ex Plin. l. 14. 9. Nota redundantem ultimam verſus ſyllabam, quæ cum prima ſequentis verſus elidenda eſt.

295. *Vulcano.*] Pro igne ſumitur, qui in ejus eſt tutela: Jovis & Junonis filius fuit: ab iis è cœlo propter deformitatem dejectus in inſulam Lemnum, claudus è caſu factus eſt, & ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi conſtituit, Æn. 8. 416.

At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant:
Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit.
Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas & retia ponere cervis,

At ſegetes flavæ ſecantur mediâ die, & mediâ die frumenta exſiccata teruntur in area. Ara nudus, ſemina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgo agricolæ utuntur rebus per æſtatem *comparatis: & hilares agitant inter ſe mutuas epulas. Suadet* hoc *hyems voluptaria, & curas relaxat. Veluti cum naves oneratæ jam attigere portum, & nautæ hilares impoſuere coronas puppibus. Attamen tunc tempus eſt colligere & glandes quercinas, & baccas lauri, & olivas, & myrta ſanguinea. Tunc* tempus *eſt objicere pedicas avibus, & retia cervis,*

297. *Ceres.*] Pro ſegete hic accipitur, alibi pro pane. De ea, Ecl. 5. 79.

301. *Genialis hyems.*] Ea, quibus ineſt voluptas, *genialia* dicuntur: à *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere; & *genium defraudare*, voluptate abſtinere.

303. *Preſſæ.*] Jactatæ mari & afflictæ ſcopulis, juxta Ramum: oneratæ mercibus, juxta Taubmannum; c Tibul. l. 1. 196. *Preſſerat externâ navita merce ratem.*

304. *Coronas.*] Reduces è navigatione coronabant naves: puppes præcipue, quia in poſtrema illa navis parte ſacrarium erat.

305. *Stringere.*] Ecl. 9. 61. *Myrta*] Fructus myrti arboris, qui maturi denſo rubore nigreſcunt.

307. *Gruibus pedicas.*] Laqueos quibus implicantur pedes; & *gruibus* poſuit pro quibuſcumque avibus, ſpeciem pro genere.

Auritóſque ſequi lepores ; tum figere damas,
Stupea torquentem Balearis verbera fundæ :
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam ?
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris ? vel cum ruit imbriferum ver:
Spicea jam campis cum meſſis inhorruit ; & cum
Frumenta in viridi ſtipulâ lactentia turgent ?
Sæpe ego, cum flavis meſſorem induceret arvis
Agricola & fragili jam ſtringeret hordea culmo ;
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,

& perſequi lepores auritos : tunc tempus eſt *occidere damas, intorquendo lora ſtupea Balearis fundæ : cum nix alta jacet, cum fluvii propellunt glaciem. Quid enumerem procellas & aſtra autumni ? & quænam ſint providenda ruſticis, cum dies jam decreſcunt, & æſtas eſt mitior : vel cum ver pluvium deſinit, cum ſpicæ ſegetum jam intremiſcunt per agros, & cum frumenta plena lacte tumeſcunt in culmo* adhuc *herbeſcente. Sæpe cum colonus introduceret meſſorem in ſegetes maturas, & jam ligaret hordea paleis fragilibus : ego vidi miſceri pugnas omnium ventorum :*

309. *Figere damas ſtupea, &c.*] Ordo eſt : tempus eſt, torquentem, id eſt. eum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philargyrius figi poſſe damas fundâ ; ſed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo è fundis excuſſo perinde figantur, ut nunc figuntur exploſo ex æreis tubulis plumbo ? Sic enim Ovid. Metam. 2. 729. *Non ſecus exarſit, quam cum Balearica plumbum funda jacit ; volat illud & incandeſcit eundo. Baleárides* autem inſulæ circa Hiſpaniam ſunt, *Majorque & Minorque* : quarum incolæ fundæ uſu præ cæteris inſignes, inde nomen habere memorantur, à βάλλειν *jacere. Stupea verbera.*] Funes è ſtupa contexti, ſive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

311. *Quid tempeſtates, &c.*] V. PARS, *De tempeſtatum prognoſticis :* quibus præmittit tempeſtatum ipſarum deſcriptionem.

Quæ gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent ; ita turbine nigro
Ferret hyems culmumque levem, ſtipulaſque volantes.
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluviâ ingenti ſata læta, boumque labores
Diluit: implentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe pater, media nimborum in nocte, coruſcâ
Fulmina molitur dextrâ: quo maxima motu

quæ diſſiparent in auras plenam ſegetem extirpatam radicitùs: tam denſo nimbo jactabat procella calamos leves, & ſtipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadit è cœlo, & nubes à mari advectæ colligunt tempeſtatem nigra pluvia: cœlum altum minatur ruinam. evertitque largo imbre opera boum & campos fertiles: foſſæ implentur aquis, *& fluvii profundi augentur cum ſtrepitu, & mare æſtuat fluctibus* quaſi *ebullientibus. Jupiter ipſe mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua: quo tumultu late*

322. *Agmen aquarum.*] Vel, juxta Servium, motum & impetum ſignificat: ut Æn. 2. 782. *Leni fluit agmine Tybris.* Vel, juxta Pomponium, copiam & multitudinem: cui aſſentior, propter epithetum *immenſum*, quod potius copiæ, quam motui convenit.

324 *Collectæ ex alto nubes.*] I Collectæ *ex ſeptentrione* & Aquilone, juxta Servium: quia ſeptentrio ſublimis nobis; Auſter, ſive meridies, depreſſus eſt: at procellæ tamen è meridionali parte, Auſtro flante, præſertim ingruunt; & mox dicetur, *Ingeminant Auſtri.* II. Collectæ *è mari*, juxta Pomponium; quia nubes è mari & lacubus aquas colligunt. III. Collectæ *ex aëre ſublimi:* juxta alios communiter.

327. *Fervetque fretis.*] Etymon *freti* appoſuit. *Fretum* enim eſt mare inter gemini litoris anguſtias compreſſum, ibique quaſi *ferveſcens*, & *ſpirans*, & ebulliens.

Terra tremit: fugêre feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit: ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes & ſidera ſerva:
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.

terra concutitur, feræ fugiunt, & humilis timor dejicit undique mentes hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Atho, vel Rhodopen, vel ardua Ceraunia: invaleſcunt Auſtri & pluvia copioſiſſima: jam ſylvæ, jam litora ſonant magno vento. Hoc timens, obſerva menſes & ſigna cœli: quam in partem abeat tardum aſtrum Saturni: quos per circulos planeta Mercurii vagetur.

332. *Aut Atho, aut &c.*] *Athos*, mons eſt in Macedonia, imminens mari Ægæo, *Rhodope* in Thracia; *Ceraunia* in Epiro, ſic dicta, quia frequenti fulmine propter altitudinem feriuntur, à *κεραυνὸς fulmen.* Legitur in aliquot codic. *Athon*: Et vero accuſativus Græca lege eſt ἄθων. Uſu tamen Theocriti, Iſocratis, Strabonis, &c. receptus eſt accuſativus ἄθω: cujus ultima hic brevis fit, nec eliditur, Græco more; ut. v. 281. *Imponere Pelio Oſſam.*

336. *Frigida Saturni, &c.*] Vis aſtrorum, Planetarum imprimis, ad procellas & anni temperiem ſane maxima augetur, aut minuitur, vel prout variis zodiaci ſignis quiſque reſpondet, & hoc ſignificat *quo ſe receptet*; vel prout planetis aliis conjungitur, & hoc ſignificat *quos erret in orbes.* Aſſignatur enim planetis *orbis* ſive circulus cuique ſuus. Itaque *Saturnus* noxius eſt, & reſpondens capricorno, ciet pluvias; reſpondens ſcorpio, grandines. *Mercurius* præſertim nulla virtute peculiari inſignis, talis eſt, qualis planeta cui ſeſe admovet: ſi *Jovi*, felix eſt; ſi *Saturno*, funeſtus: unde *miniſter Deorum* dicitur. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

137. *Cyllenius.*] Mercurius, à Cyllenæ Arcadiæ monte, in quo natus eſt, patre Jove, matre Maiâ, unâ ex pleiadibus. Bene *erret*: planetæ enim ſeptem, ex quibus unus eſt, nomen habet à *πλάνη error*: quia non fixa, ſed errantia ſidera ſunt.

Imprimis venerare Deos : atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis :
Extremæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina :
Tunc ſomni dulces, denſæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret :
Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho :
Terque novas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus & ſocii comitentur ovantes :

Præcipue cole Deos, & annua ſacrificia perſolve magnæ Cereri, ſacrificans in herbis fertilibus : ſub exitum ultimæ hyemis, jam ſudo vere. Tunc agni ſunt *pingues, tunc vina ſuaviſſima, tunc ſomni dulces & umbra opaca in montibus. Omnis ruſtica juventus adoret tibi Cererem : cui tu miſce mel cum lacte & vino leni. Et victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, & ſocii læti comitentur,*

339. *Sacra refer Cereri.*] Cereri duo indicit ſacrificia, vernum unum, *jam vere ſereno*; alterum æſtivum, *neque ante falcem maturis quiſquam, &c.* v. 347. *Operatus.*] *Operari* & *facere*, ſine addito, eſt facere ſacrificium, Ecl. 3. 77.

343. *Cuncta tibi, &c.*] Ritum deſcribit ſacrificii *ambarvalis*, quo ſolebant *arva ambire*, & circuire cum hoſtia. Quæ vide fuſius apud Tibul. l. 2. 1. *Tibi.*] Tuo juſſu, tui cauſa, &c.] eſtque Latinis, ut & Gallis, familiaris locutio. Sic ſupra v. 45. *Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro ingemere.*

344. *Cui tu lacte favos, &c.*] Sacrificii materiem explicat : lac, mel, vinum, hoſtiam: quæ, juxta Virgil. Ecl. 3. 77. *vitulæ* erat: juxta Tibull. l. 2. 1. *agnus*; juxta eundem, l. 10. *porcus*: juxta Servium, *ſus gravida.*

344. *Miti dilue Baccho.*] Conſtat ex Plauto Aulul. act. 2. 6. 5. vinum à ſacrificiis Cereris abfuiſſe : cur igitur hic adeſt ? Douza in illum Plauti locum, diſtinguit duo Cereris ſacrificii : *ambarvalia*, quæ cum vino fiebant, quod patet ex Tibulli loco citato. *Eleuſina*, quæ nuptiarum ejus memoriam celebrabant, & hæc fiebant ſine vino : de iis Plautus explicandus eſt : *Cererine hi ſunt facturi nuptias? quia temeti*, id eſt, *vini nihil allatum intellige.*

Et Cererem clamore vocent in tecta : neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis ;
Quam Cereri, tortâ redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviaſque, & agentes frigora ventos :
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent Auſtri, quid ſæpe videntes
Agricolæ propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti

& clamoribus invocent Cererem in domum ſuam : *nec ullus ſubjiciat falcem maturæ ſegeti ; priuſquam edat motus inconditos, & canat carmina* in honorem *Cereris. Et ut poſſimus hæc cognoſcere certis indiciis, calorem, & imbres, & ventos adducentes frigora ; Jupiter ipſe definivit, quid menſtrua Luna indicaret, quo indicio Auſtri quieſcerent, quid videntes ruſtici ſæpe continerent greges non longe à ſtabulis. Statim ventis orientibus, aut æquor maris*

347. *Cererem clamore vocent in tecta.*] Ut eorum domino propitia ſit ; velitque copioſam ſegetem, quæ & Ceres ipſa dicitur, in ejus horreum inferri.

349. *Quercu.*] Ob memoriam victus prioris, nempe glandium, a quibus ad frumenta revocati ſunt, beneficio Cereris.

353. *Quid menſtrua Luna*] Quæ ſingulis circiter menſibus curſum conficit : ut enim ſol anni ; ſic luna menſium eſt præſes : unde & *menſis* dictus eſt à μήνη *luna*. Monetque poëta, tempeſtatum prognoſtica repeti poſſe duplici è capite : ex aſtrologia & experientia. Aſtrologiam exprimit his verbis: *Quid menſtrua luna moneret : quo ſigno, &c.* Experientiam his verbis: *Quid ſæpe videntes agricolæ, &c.* Incipit à prognoſticis experientiæ, verſu 356. tum exequetur prognoſtica aſtrologiæ, de ſole & luna verſu 424.

354. *Quo ſigno, &c.*] Vel *quo ſub ſidere* ; vel melius, *quo indicio* intelligi poſſet ventos deficere. *Auſtri* pro quibuſlibet procellosis ventis : de iis Ecl. 2. 58.

356. *Continuo ventis ſurgentibus &c.*] Ventorum affert prognoſtica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem è montibus. 3. Sonitum litorum. 4. Murmur ſylvarum. 5. Volatum mergorum è mari. 6. Ludos fulicarum

Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor : aut reſonantia longe
Litora miſceri, & nemorum increbreſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis male temperat unda carinis :
Cùm medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora, cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ : notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis

commotum incipit inflari, & ſiccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripa procul reſonantes perturbari, & murmur ſylvarum augeſcere. Jam tunc fluctus difficile ſe abſtinent à curvis navibus vorandis, cum mergi revolant celeriter è medio mari, & emittunt vocem ad litora : & cum marina fulica ludunt in arena : & cum *ardea relinquit paludes* ſibi *notas, & volat ſupra altam nubem. Sæpe etiam, vento immihente, videbis ſtellas*

in arena. 7. Fugam ardearum. 8. Lapſum ſtellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aquâ colluſionem.

357. *Aridus fragor.*] Epitherum è Lucretio l. 6. 118. *Aridus unde aures terget ſonus.* Siccus & acutus; qualis eſt arboris, cum frangitur.

361. *Mergi.*] *Plongeons:* aliis corvi aquatici dicuntur.

363. *Fulicæ*] *Foulques, poules d'eau :* anatibus non admodum abſimiles.

364. *Ardea.*] *Heron :* è præpetum genere, quæ altius volant ; unde dicta quaſi ardua.

365. *Sæpe etiam ſtellas, &c.*] Conſentiunt omnes nullam cœlo ſtellam labi, ſed hoc è vulgi mente dictum eſſe, cui labi videtur. Lapſus autem illi juxta Plinium. l. 1. 8. ſunt redundationes quædam humoris illius, quo aluntur ſtellæ ; ut in luminibus accenſis liquore olei videmus accidere. Juxta Servium, ſunt particulæ quædam ignis ætherei, quæ decutiuntur à vento vehementiore, cum altiora conſcenderit. Nugæ. Juxta Ariſtotelem, ſunt terræ exhalationes aptæ ad concipiendum ignem : quæ ad mediam uſque aëris regionem eductæ, illic, circumfuſi aëris frigore compreſſæ, igneſcunt.

Præcipites cœlo labi : noctiſque per umbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus :
Sæpe levem paleam & frondes volitare caducas :
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Eurique zephyrique tonat domus ; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
Obfuit. Aut illum ſurgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues : aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras :
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo :

præcipites cadere è cœlo : & longos tractus lucis albeſcere à tergo, per tenebras noctis : ſæpe paleas leves, & folia caduca volitare, aut plumas natantes in ſuperficie aquæ agitari. Sed quando fulmen cadit à regione Boreali, & quando regio Euri & Zephyri tonat ; omnes campi inundantur foſſis plenis : & omnis nauta per mare colligit vela humida. Nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aëriæ fugiunt ex imis vallibus : *vel juvenca cœlum aſpiciens hauſit aërem naribus patentibus : aut hirundo canora volat circa lacus :*

370. *At Boreæ de parte, &c.*] Prognoſtica pluviarum colligit. XII. 1. Fulmen à Borea, id eſt, ſeptentrione. 2. Concurſum Euri venti orientalis ; & Zephyri, venti occidentalis. 3. Fugam gruum è vallibus. 4. Buculam captantem naribus auras. 5. Hirundinem lacus circumvolitantem. 6. Ranas coaxantes. 7. Formicas ova è latebris educentes. 8. Arcum cœleſtem. 9. Corvos rauce crocitantes. 10. Marinarum avium & cycnorum frequentes ſub aquis demerſiones. 11. Solitariam cornicum in arena diſcurſationem. 12. Fungos in lucerna concreſcentes.

371. *Eurique, &c.*] Spirat ab oriente brumali. Latinis *Vulturnus* appellatur ex Plin. l. 2. 47. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Borea*, Ecl. 7. 51.

373. *Numquam imprudentibus imber obfuit, &c.*] Nunquam incautis nocuit : quia tam clara dat ſui ſigna, ut quibuſcumque nocuit, ii cavere potuerint.

Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.

& ranæ in limo canunt antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: & haurit aquam magnus arcus cœleſtis: *& turba corvorum rediens è paſtu magno numero, ſtrepit denſis alis. Præterea videre* potes *diverſas aves maris, & quæ circumveſtigant Aſiana prata in mollibus paludibus Cayſtri, certatim aſpergere humeros multâ aquâ: nunc objicere caput fluviis, nunc currere per undas, & fruſtra agitari deſiderio lavandi* ſe.

378. *Et veterem, &c.*] Alluditur ad metamorphoſim, quâ Lyciæ ruſtici in ranas commutati ſunt: cum Latonæ, Dianam & Apollinem liberos ſinu gerenti, & ad lacum præ ſiti accedenti, convicium feciſſent. Ovid. Metam. 6. *Nunc quoque turpes litibus exercent linguas; pulſoque pudore, quamvis ſint ſub aqua, ſub aqua maledicere tentant, &c.*

380. *Et bibit ingens arcus.*] Vulgus veterum putabat arcum cœleſtem, ſive *Irim*, haurire ſuis cornibus aquam è fontibus, eaque nutriri. Unde & eam *Junonis* nunciam finxere, id eſt, *aëris.*

383. *Et quæ Aſia circum, &c.*] *Cycnos* intelligit: frequentes in Cayſtri ripis: *Cayſter*, vel *Cayſtrus*, fluvius Aſiæ minoris, naſcens in Phrygia majore, trajectâque Lydia, per Ioniæ litus in Ægeum mare defluens. *Aſia* palus & oppidum inter *Cayſtrum* fluvium, & montem *Tmolum*, qui eſt in confinio Lydiæ & Phrygiæ majoris: primam ſyllabam habet longam; *Aſia* vero, mundi pars, brevem. *Rimari* eſt cibum per terræ rimas veſtigare, vermiculos, &c. *Stagna* hic, prata ſunt, in quæ Cayſter exundat, & in quibus ſtant reſides aquæ.

387. *Incaſſum.*] Fruſtra. Quia cycnorum candori nihil addi per lotionom po-

Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hyemem: teſtâ cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles, & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,

Tunc cornix importuna advocat imbrem altâ voce, & ſola privatim vagatur in arena arida. Ac ne puellæ quidem noctu nentes lanam ignorant pluviam futuram: *cum vident oleum emittere ſcintillas in lucerna ardente, & putridos fungos cumulari. Pariter poſt imbrem, poteris prævidere, & certis indiciis diſcere dies* ſudos *& cœlum apertum ac ſerenum. Tunc enim, nec lux ſtellarum apparet languida,*

teſt. *Geſtire.*] Eſt lætitiam & contèrionem ſuam motu, geſtuque corporis exprimere.

380. *Tum cornix plena, &c.*] Ita vulgo legitur: Servius tamen *rauca*. Corvi itaque in utriſque prognoſticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit denſis*, &c. *Cornix plena pluviam, &c.* Ad ſerenitatem vero v. 410. *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces, &c.* Nempe ſi *plena* voce ac rauca diu crocitent, pluviã indicant; ſi *ter* aut *quater*, & *preſſo gutture*, & *liquida voce*, ſerenitatem nunciant.

390. *Penſa.*] Lanas, quæ puellis dantur ad penſum, id eſt intra conſtitutam diem expediendæ. *Teſta.*] Lucerna teſtacea. *Fungos:* Scintillas: quæ circumfuſi aëris humore & craſſitie erumpere cum fumo prohibitæ, in lucernis reſident, & cumulantur in quamdam fungorum ſimilitudinem.

393. *Nec minus ex imbri, &c*] Enumerat prognoſtica ſerenitatis IX. 1. Nitorem ſtellarum. 2. Nitorem lunæ exorientis. 3. Cœlum ſine velleribus & nubeculis. 4. Halcyones alas ad ſolem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depreſſas. 7. Noctuam cadente ſole ſilentem. 8. Falconis in alaudam incurſus. 9. Corvorum lætos ſtrepitus. *Ex imbri.*] Vel *poſt imbrem*. Vel ex ipſo imbre, ſive obſervatione indiciorum pluviæ tempeſtatis, cognoſces oppoſitam temperiem: ſi nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta ſerena.*] Supra, v. 153.

Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna :
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones : non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt:
Solis & occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.

nec Luna videtur oriri, debens lucem ſuam luci Solis; nec levia vellera lanæ volare per aërem. Halcyones caræ Thetidi non explicant Soli alas in litore. Fœdi porci non meminerunt diſſipare roſtro faſciculos palearum laceratos. Sed potius nubila deprimuntur in valles, & reſidunt campis. Et noctua, obſervans occaſum Solis ex alto cacumine, non emittit ſerotinos cantus.

396. *Obnoxia.*] Quia tam clare lucet ; ut lucem tunc, non à Sole, ſed à ſe ipſa habere videatur. Sol & Luna, Latonæ liberi, Ecl. 3. 67.

399. *Dilectæ Thetidi Halcyones.*] Ceyx, Luciferi filius; Trachiniæ rex, ob multa domeſtica portenta profectus ad Clarii Apollinis oraculum, in Ægæo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Æoli filia, cum in mariti cadaver appulſum litori involaret amoris impetu: ambo in aves converſi ſunt, uxoris nomine *Halcyones* dictas: & in fidei præmium quotannis ipſarum fœturæ mare placidiſſimum ſubſternitur per 7. vel 11. vel 14 dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, & contingunt circa brumam Hinc *dilectæ Thetidi* ſunt. De *Thetide*, Ecl. 4. 32. *Meminere ſues.*] Non memoriâ proprie dictâ, quæ fit per ſpecies, ſeu imagines rerum, uſu & ſenſu comparatis : ſed memoriâ improprie dictâ, quam vocant *inſtinctum*, quæ fit per ſpecies in ortu ingenitas, quibus animantes ad rem aliquam fugiendam, aut appetendam moventur ; quoties ſpecies illæ, rei ſimilis objectu & præſentia, excitantur. Ita ſpecies ingenita agitandi luti, ſolvendique manipuli movet ſuem : quoties luti, aut manipuli objectu excitatur.

403. *Nequicquam exercet.*] Id eſt hoc loco, *non exercet:* juxta Servium, qui ſic explicat Perſium S. 2. 51. *Nequicquam fundo ſuſpiret nummus in imo*, id eſt, *non ſuſpiret. Noctua*, avis funeſta, & nocturna, *chouëtte.*

Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacumque illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant: & ſæpe cubilibus altis,
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque reviſere nidos:
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis

Falco videtur ſublimis puro in aëre, & alauda ſolvit pœnas pro crine purpureo à ſe ſecto: *quacumque alauda fugiens findit alis tenuem aërem; ecce falco hoſtis crudelis magno murmure perſequitur* eam *per aërem: quacumque falco fertur per aërem, alauda fugiens celeriter findit alis tenuem aërem. Praterea corvi ter aut quater iterant claras voces compreſſo gutture: & ſæpe in nidis excelſis, neſcio quâ lætitiâ pleni præter morem, inter ſe frondes commovent: placet redire ad parvam prolem & gratos nidos, pluviâ exactâ. Sane non puto quod ſit illis* datum *à Diis*

404. *Niſus, &c.*] *Haliætus*, ſive falco, *faulcon*, olim Niſus Megarenſium rex: *Scylla*, *Ceiris*, ſive *alauda*, *allouëtte*, ejus filia: aves inimiciſſimæ. De earum metamorph. Ec. 6. 74.

415. *Haud equidem, &c.*] Cauſam affert, cur aves, cæteræque animantes mutationem aëris præſentiant; non item homo. Ac negat eas habere rationem, & ingenium divinitus datum; indeque diſcrimen repetit, quia homo ratione pollet, atque adeo judicio & ratione, præter naturam & qualitatem aëris, poteſt eſſe triſtis & lætus: at vero animantes reliquæ, cum ratione careant, obſequuntur naturæ aëris; atque adeo quoties, vel triſtes, vel lætæ apparent, id ex aliqua cœli, aëriſque affectione fieri probabilius eſt qua neceſſario commoventur.

Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
Verum ubi tempeſtas & cœli mobilis humor
Mutavere vias: & Juppiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modo; & quæ denſa, relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
Si vero Solem ad rapidum Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies; nunquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.

ingenium, *& rerum prudentia*, quæ *potentior* eſt *fato. Sed quando temperies & humor mutabilis cœli mutavit qualitates aëris: &* quando *aër humectatus Auſtris condenſat* ea, *quæ* prius erant *rara*; & *rarefacit ea quæ prius erant denſa*: *tunc ſpecies animorum mutantur*; *& corda nunc ſuſcipiunt affectus alios*, *& alios dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis*, *& læta* ſunt *pecudes*, *& corvi exultant gutture. Si autem conſideres Solem rapidum*, *& ordinem Lunarum ſequentium*; *nunquam dies craſtinus te decipiet*, *nec decipieris fraude noctis ſerenæ.*

418. *Mutavere vias*] Mutavere rationem & qualitatem aëris. *Via* enim eſt ſæpe *ratio* & *modus*. Sic G. 2. 22. *Sunt alii quos ipſe via ſibi repperit uſus.*

419. *Denſat, &c.*] *Denſare* eſt aliquid in minorem dimenſionem contrahere: *relaxare*, ſeu *rarefacere*, eſt in majorem dimenſionem dilatare. Quæ duo imprimis cadunt in aërem, qui naturæ eſt facile mobilis: aëris autem vis eſt in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutantur, varieque agitantur ſpecies & imagines rerum, in animantium memoria ſuperſtites: mutatis ſpeciebus, mutatur cognitio: mutata cognitione, appetitus quoque varie movetur; ſive ad triſtitiam, ſive ad lætitiam, ſive ad proſecutionem, ſive ad fugam. Per *ſpecies animorum*, cognitio exprimitur; per *motus*, affectio diverſa appetitus, cujus ſedes eſt in corde, ſeu *pectore*.

423. *Ovantes.*] Lætantes, Æn. 3. 189.

Luna

Luna revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu;
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per cœlum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluviâ ventiſque carebunt:
Votaque ſervati ſolvent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Cum primum Luna colligit lucem renaſcentem, ſi amplectatur aërem obſcurum nigris cornibus, maxima pluvia imminet colonis & mari. Sed ſi sparſerit in vultu ſuo *ruborem virginalem, ventus erit: Luna aurea ſemper rubeſcit* ex *vento. Si vero quarto die (nam hic eſt index certiſſimus) incedit per aërem clara, & cornibus non hebetatis; & ille dies totus, & qui ſequentur poſt illum uſque ad menſem tranſactum, erunt abſque imbre & vento: & nautæ ſervati à* tempeſtate *reddent in litore vota Glauco, & Panopeæ, & Melicertæ filio Inûs.*

427. *Luna revertentes.*] Proponit ea prognoſtica quæ ab aſtrologia petuntur. I. A *luna* tria. 1. Si nova ſit obſcura, pluviam notat. 2. Si rubeſcat, ventum minatur. 3. Si quartâ die ſerena ſit, menſem ſerenum promittit. Unde vulgare eſt; *Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba ſerenat.* II. A *Sole* octo 1. & 2. Si in ortu, aut ſit maculoſus, aut media tantum ſui parte appareat; imbrem nuntiat. 3. & 4. Si in ortu diviſi ſint radii, aut aurora palleat; ventos prædicit. 5. & 6. In occaſu ſi ſit cæruleus, pluviam; ſi igneus, ventos. 7. Si maculoſus, pluviam & ventos. 8. Si in ortu & occaſu lucidus, ſerenum ac ſudum aquilonem.

427. *Colligit ignes.*] Quos decreſcens amiſiſſe videbatur, & quaſi diſſipaſſe.

437. *Glauco & Panopeæ, &c.*] Marinis numinibus. Verſus bis hiat Græcum in morem: *Glaucus* piſcator fuit: qui cum piſces à ſe captos fortuito cujuſdam herbæ attactu reſilire in aquam vidiſſet; eâdem ipſe deguſtatâ, piſces in mare

Sol quoque & exoriens, & cum ſe condet in undas,
Signa dabit: Solem certiſſima ſigna ſequuntur:
Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres: namque urget ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus, pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi erumpent radii, aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;

Sed quoque & oriens, & quando ſe abſcondet in mare, præbebit indicia: certiſſima indicia ſequuntur Solem, & quæ dat mane, & quæ ſtellis apparentibus. Cum Sol abditus in cavo *nubis, diſtinxerit primum ortum macu'is, & media* ſui *parte latuerit:* tunc *pluvia ſit tibi ſuſpecta. Nam Notus funeſtus & arboribus, & ſegetibus, & pecudibus imminet è mari. Vel cum ſub* initium *diei radii ſeparati emittent ſe ex opacis nubibus: vel cum Auroræ, relinquens aureum lectum Tithoni, orietur pallida;*

ſecutus eſt, & in marinum Deum eſt converſus. *Panope*, vel *Panopea*: Nympha maris, Nerei & Doridis filia. *Melicerta*, vel Melicertes *Inûs* filius fuit. *Ino* autem Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor: quæ maritum fugiens, in mare ſe cum filio præcipitem dedit; ambo maris numinibus additi: & *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta*; *Melicerta* illis *Palæmon*, his *Portunus*, appellatus eſt Alii tamen Auroram his nominibus deſignatam putant: & *Leucotheam* Græco nomine, quaſi *albam Deam*; *Matutam* Latino dictam eſſe, quaſi *matutinam*. *Inoo*] *Inous*, adjectivum nomen, id eſt, *filius Inûs*.

444. *Ab alto*] Supra v. 324. *Notus*.] Idem qui Auſter, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58.

446. *Seſe erumpent*, &c.] Hic active ſumitur, auctore Lucretio l. 4. 1108. *Tandem ubi ſe erupit nervis collecta cupido*.

447 *Tithoni croceum*, &c.] De *Tithono*: deque *Aurora*, ſupra v. 249. *Croceus* color, *du ſaffran*, Ecl. 4. 44. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

Heu male tum mites defendit pampinus uvas,
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cum jam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis: nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Cœruleus pluviam denuntiat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Fervere. Non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat convellere funem.
At ſi, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit; fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſylvas cernes aquilone moveri.
Denique quid Veſper ſerus vehat: unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit: Solem quis dicere falſum

Heu! tunc frondes male tuebuntur maturos racemos: tam multa, & *horrida grando ſaliet crepitans in tectis. Præterea magis proderit hæc alia annotare, cum* Sol *occidet cœlo decurſo: nam ſæpe videmus diverſos colores ſpargi in ejus vultu. Cæruleus ſignificat imbrem, flammeus ventum. Si vero maculæ incipiant miſceri cum micanti lumine, tunc videbis omnia æque turbari vento & pluviâ. Nullus me hortetur ire illâ nocte per mare, & ſolvere funem à terra. Sed ſi globus ſolis nitidus ſit, & quando reducet diem*, & quando *reductum abſcondet: fruſtra timebis pluviam, ſed videbis ſylvas agitari ſudo Aquilone. Denique Sol tibi ſignificabit, quid ferat Veſper ſerotinus: qua ex parte ventus pellat ſiccas nubes: quid humidus Auſter præparet. Solem appellare fallacem quis*

456. *Fervere.*] Penultima brevi ſemper apud Virgilium: ut & *fulgere*, *ſtridere*; *effulgere*, *effervere*.

460. *Aquilone*,] Vento ſeptentrionali, qui & *Boreas* dicitur: ſiccat nubes & cœlum abſtergit. Ecl. 7. 51.

Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet: fraudemque & operta tumeſcere bella;
Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam:
Cum caput obſcurâ nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam tumuerunt ſæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora ponti.

audeat? Ille quoque ſæpe declarat ſecretos tumultus imminere, inſidiaſque & bella occulta parari. Ille quoque miſertus eſt Romæ, occiſo Cæſare: quando velavit lucidum caput obſcurâ ferrugine, & quando *homines ſcelerati timuerunt perpetuam noctem. Quanquam illo tempore terra quoque, & æquor maris,*

464. *Ille etiam, &c.*] VI. PARS. *Digreſſio, de prodigiis quæ cædem I. Cæſaris, aut præceſſerunt, aut ſubſecuta ſunt.* Quæ ſingula ſcriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovidius Met. 13. 782. qui prodigia illa recenſuit, & Virgilium imitatus eſt.

467. *Cum caput obſcurâ ferrugine, &c.*] Servius de vero ſolis defectu interpretatur, ſive eclipſi; quam tamen aut illo, aut ſequente anno fuiſſe ullam negat Scaliger, & explicat de inſolito Solis pallore: de quo ſic Plin. l. 2. 80. *Fiunt prodigioſi & longiores Solis defectus, qualis occiſo Dictatore Cæſare; & Antoniano bello, totius pene anni pallore continuo.* Ita quoque Plutarchus in Cæſare. Καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς αὐγῆς, &c. *Circa ſolem quoque hebetatio ſplendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, & ſine fulgore oriens, debilem & tenuem emiſit calorem: itaque nubilus aër & gravis extitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cæli rigorem, & flaccidi evaſere. Ferrugine.*] Non proprie caligine, ſed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. 2. 18.

468. *Sæcula.*] Genus hominum, homines, Lucretii more: cui nihil eſt illa locutione familiarius, l. 1. 1090. *Quippe etiam veſci è terra mortalia ſæcla*: l. 5. 986. *Mortalia ſæcla dulcia linquebant labentis lumina vitæ.* Sic l. 4. 1220. *Et muliebre oritur patrio de ſemine ſæclum*; id eſt, mulieres: l. 3. 754. *Deſiperent homines, ſaperent fera ſæcla ferarum*; id eſt, feræ; l. 5. 860. *Leonum ſæcla*; id eſt, leones: l. 5. 864. *Bucera ſæcla*; id eſt, boves, &c. Suſpicatur Gifanius id è Græcis hauſtum eſſe, apud quos γενεὰ & genus, & ſæculum.

Obſcænique canes, importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo

& fœdi canes, & funeſtæ aves dabant ſigna. Quoties vidimus Ætnam, exundantem, caminis effractis erumpere in arva Cyclopum, & eructare globos flammarum ac lapides comminutos. Toto aëre ſtrepitum armorum Germaniæ

aut certe ſpatium aliquot annorum ſignificat.

4-0. *Obſcænique canes, &c.*] Mali ominis: ſic paſſim à probatis auctoribus *fœda* dicuntur omina & auguria, quæ funeſta ſunt. De hac voce Æn. 3. 262. Appianus autem l. 4. civil. inter oſtenta, quæ triumviratum, in ultionem Julianæ cædis inſtitutum præceſſere, hoc quoque recenſet. *Κύνες τε γὰρ ὠρύοντο ὁμαλῶς, οἷα λύκοι. Canes vero ululabant ex compoſito, inſtar luporum.*

470. *Importunæque volucres.*] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, *καταίροντας εἰς ἀγορὰν ἐρήμους ὄρνιθας: aves ſolitarias in forum delatas.* Suetonius vero in Julio, c. 81. *Pridie eaſdem idus avem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ ſe inferentem volucres varii generis ex proximo nemore perſecutæ ibidem diſcerpſerunt.*

471. *Cyclopum effervere in agros, &c.*] De hoc prodigio nemo ſingulatim hoc tempore. *Ætna*, mons eſt Siciliæ, *mont Gibel:* de quo Æn. 3. 571. *Cyclopes*, juxta Diodorum, primi Siciliæ habitatores fuere: juxta fabulas, Neptuni & Amphitrites filii; ſic dicti, quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipſis inditum à *κύκλος circulus*, & *ὤψ oculus, vultus*: iidem Vulcano miniſtri & opifices attributi: tres præcipue, Brontes, Steropes & Pyracmon: officinam habent apud Ætnam, ſupra v. 295.

473. *Liquefactaque volvere ſaxa.*] Saxa exeſa & igne comminuta, ſeu pumices arides ac ſpongioſos, vel cineres: quos inde conſtat magna interdum copia erumpere.

474. *Armorum ſonitum, &c.*] Appianus l. 4. *Ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαί*, &c. *Exaudiebantur magni clamores virorum, & armorum ſtrepitus, & curſus equorum, cum nihil tale cerneretur.* De *Germania*, quæ bello tentata, & aliqua ex parte victa à Cæſare fuerat. Vide Ecl. 1. 63.

Audiit, inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudeſque locutæ,
Infandum! ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt:
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes

audiit, *& Alpes tremuerunt inſuetis motibus. Voces etiam magna audita ſunt paſſim per lucos tacitos: & ſpectra pallentia miris modis viſa* ſunt *circa crepuſculum noctis: & pecora locuta* ſunt; *dira* res! *fluvii conſtiterunt*, *& terra hiaverunt.* Præ *triſtitia* ſtatuæ *eburnea lacrymata ſunt in templis*, *& area ſudaverunt. Padus rex fluminum inundavit ſylvas*, eas *provolvens magnis vorticibus*; *& per omnes agros*

475. *Motibus Alpes.*] Ovidius, non Alpes, ſed Romam tremore concuſſam dicit Met. 15. 799. *Motamque tremoribus urbem.* De *Alpibus*, Ecl. 10. 47.

476. *Vox quoque per lucos, &c.*] Ovid. ibidem v. 793. *Cantuſque feruntur auditi ſanctis & verba minantia lucis.*

477. *Simulacra modis, &c.*] Plutarchus in Cæſare. τύπους νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομένους: *imagines noctu paſſim diſcurrentes.*

478. *Pecudeſque locutæ, infandum.*] Appian. l. 4. Βοῦς τι φωνὴν ἀφῆκεν ἀνθρώπου, &c. *Bos etiam humanam vocem emiſit, & infans recens natus locutus eſt.*

479. *Siſtunt amnes*] Unde ſequitur inundatio redundantium fluctuum: Horat. Od. 1. 2. *Vidimus flavum Tiberim, retortis litore Hetruſco violenter undis, ire dejectum monumenta regis, templaque Veſtæ, &c.* Huc adde quæ mox dicentur, v. 482. de inundatione *Eridani*. De ſequenti prodigio, nempe *terræ hiatu*, nuſquam mentio.

480. *Et mœſtum illacrymat, &c.*] Appianus l. 4. Τῶν ξοάνων τὰ μὲν ἵδρου, τὰ δὲ καὶ αἷμα ἵδρου: *E ſimulacris alia quidem ſudabant, alia etiam ſanguinem ſudabant.*

482. *Fluviorum rex Eridanus.*] Ἠριδανός Græcis, Latinis *Padus*, *le Pô*: ex Veſulo monte in Alpibus Cottiis exoriens: Galliam Ciſalpinam, quæ nunc Italiæ pars eſt, in *Tranſpadanam & Ciſpadanam* dividens; in

Cum ſtabulis armenta tulit : nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit; & altè
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno

rapuit armenta cum ſtabulis : nec eodem tempore, aut venæ minaces ceſſaverunt *apparere in triſtibus viſceribus* hoſtiarum, *aut ſanguis ceſſavit fluere è puteis, aut urbes* ceſſaverunt *reſonare alte per noctem ululatibus luporum. Aliis* temporibus *nunquam ciderunt cœlo ſereno plura*

mare Hadriaticum multis oſtiis influit' *Rex.*] Vel quia fluviorum Italiæ maximus eſt : vel quia inſignitum eſt ejus nomine ſignum cœleſte vaſtæ magnitudinis, ab æquatore verſus Oriona, ad circulum uſque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum.*] Vel pes anapæſtus pro dactylo hic appoſitus; vel duæ breves *fluvi*, in unam longam coaleſcunt, ut ſupra v. 397. *tenuia, nec lanæ, &c.*

484. *Triſtibus aut extis fibræ, &c.*] Cicero de divinat. l. 1. 11. de J. Cæſare. *Cum immolaret illo die, quo primum in ſella aurea ſedit, & cum purpurea veſte proceſſit, in extis bovis opimi cor non fuit. Qua ille rei novitate perculſus : cum Spurina diceret, timendum eſſe, ne conſilium & vita deficeret; earum enim rerum utramque à corde proficiſci: poſtero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur à Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret.* Eadem fere habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. *Exta*, dicta juxta Feſtum, quia è viſceribus ea Diis præ ſecantur, quæ maxime *extant* eminentque. *Fibra* quoque dicta eſt antiquis juxta Varronem, cujuſque rei *extrema particula* : unde pro venulis & nervulis & radiculis vulgo uſurpatur : & veſtium extrema appellantur *fimbriæ.*

485. *Aut puteis, &c. & alte per noctem, &c.*] De primo portento tacent hiſtoriæ : de ſecundo ſic Appian. l. 4. Λύκοι τὴν ἀγορὰν διέθεον : *lupi per forum diſcurrebant.*

487. *Cœlo ceciderunt plura ſereno, &c.*] Appian. l. 4. Καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς εἰς ἱερὰ, καὶ ἀγάλματα ἔπιπτον. *Et fulmina crebra in templa & ſtatuas cadebant.* Fulmen & fulgur *ſereno cœlo*, aliquando mali ominis fuit, ut hic; aliquando etiam boni, ut Æn. 9. 630. *Audiit, & cœli genitor de parte ſerena intonuit lævum.*

Fulgura, nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum, videre Philippi:

fulgura, nec toties cometæ funeſti effulſerunt Itaque campi Philippici viderunt Romanos exercitus pugnare iterum inter ſe armis paribus.

488. *Cometæ.*] Plutarchus in Cæſ. Ὁ τε μέγας κομήτης ἐφάνη. *Grandis cometa poſt Cæſaris necem eximie fulgens, ſeptem noctes apparuit.* Hic autem cometa, ſtella eadem illa fuit, de qua Ecl 9 47. *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum*: ſic enim Sueton. in Cæſ. 88. *Ludis, quos primo conſecratos ei heres Auguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit exoriens circa undecimam horam; creditumque eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti.*

489. *Paribus telis.*] Quia Romani contra Romanos bello civili certabant.

490. *Romanas acies iterum, videre Philippi &c.*] Nodus difficilis. Hæc certa præmitto. I. *Philippi* urbs eſt in confinio Thraciæ & Macedoniæ, ad radices Pangæi montis, qui pars eſt *Hæmi.* II *Pharſalus*, urbs eſt in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit. III. Emathiæ nomen, ab Emathione rege, Memnonis fratre, datum eſt Macedoniæ ſociiſque confinibus. IV. Octavianus Cæſar haud dubie Brutum & Caſſium delevit, ad Hæmum & Philippos Thraciæ: Julius vero Cæſar Pompeium, ad Pharſalum Theſſaliæ. Atque ita locus utriuſque pugnæ, totâ Macedoniâ intermediâ, immo leucis admodum octoginta, diſſitus eſt: ut conſtat è Græcis ſcriptoribus. V. Auctores tamen Romani, Virgilio poſteriores, Lucanus, Florus, &c. utramque pugnam eidem omnino addicunt loco. Ovidius ipſe Metam. 15. 825 de Octaviano, futuro Bruti victore, vaticinatur: *Pharſalia ſentiet illum, Emathiique iterum madefient cæde Philippi*: plane quaſi unum idemque ſit, *Pharſalia* & *Philippi.*

Hic nodus. Hæc ſolutio multiplex. I. Repererunt aliqui apud Stephanum, ſcriptorem Græcum nobilem, Thebas Theſſalicas aut Phthioticas, Pharſalo vicinas, etiam vocatas eſſe *Philippos.* Hinc utramque cladem, & Pompeianam, & Brutianam, uni eidemque, ut ait Florus, arenæ addixerunt, Pharſalicæ nimirum: & Philippis, non Thracicis, at Theſſalicis. Errant illi: quippe qui Bruti cladem Philippis illis Thracicis & Hæmo monti abjudicant, quibus Conſtan-

Nec

Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam & latos Hæmi pingueſcere campos.

Nec viſum Diis eſt indecorum, bis Macedoniam, & præſertim vaſtos Hæmi agros fecundari noſtro cruore.

ti totius hiſtoriæ fide tribuitur. II. Cenſent alii, Theſſaliæ, Thraciæque fines, ac proinde Pharſalum & Philippos, Hæmumque adeo montem, Emathiæ ſive Macedoniæ nomine comprehendi: præſertim cum hæc omnia Macedonum regum, Philippi, Alexandri, aliorumque ditione tenerentur. Idque more poëtarum, imprimiſque Virgilii, cui familiare eſſe regionum fines quam latiſſimos deſcribere, jam vidimus Ecl. 1. 63. Recte quidem illi, ſi Virgilius, & cæteri, pugnam utramque univerſim Emathiæ aſſignaſſent; non Philippis nominatim, aut Pharſaliæ. Quis vero id capiat? urbes duas, octoginta leucarum ſpatio diſſitas, unum eumdemque locum eſſe. III. Exiſtimavi aliquando Virgilium, nullam hic de Pompeiano caſu facere mentionem; ſed tantum de gemina Bruti & Caſſii clade: quæ utraque, apud Philippos Thraciæ, ad radices Hæmi contigit: & primâ quidem Caſſius, ſecundâ Brutus, periit: utraque menſis ferè unius intervallo diſcreta: ut liquet ex Plutarcho in Bruto. At viſum eſt accuratius deinde meditanti, clades illas duas ita vicinas atque conjunctas eſſe; ut agri dici non poſſint inde *bis pingueſcere*, quod annorum diverſitatem innuit. IV. Igitur ſimpliciùs & ſaniùs ita explico. Adverbium *iterum*, non ad *Philippos*, ſed ad Romanorum exercituum concurſum refero. Unde fit hic ſenſus, meo judicio planiſſimus: *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere.* Philippi quidem tunc ipſi *primùm* viderunt: pugnam tamen *ſecundam*, de ſummo terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum & Brutum, cum prima jam ante commiſſa eſſet apud Pharſalum inter Pompeium & Cæſarem.

491. *Bis ſanguine noſtro Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.*] Admiſſâ explicatione proximè allatâ, ſenſus eſt facilis: Bis ſanguine noſtro Emathia, ſive Macedonia, redundavit: primum ad Pharſalum, victo Pompeio: iterum ad Philippos, victo Bruto & Caſſio. Pharſalus enim & Philippi, etſi non in Macedonia ſtrictè ſumpta, tamen in ejus confinio ſunt. Vox autem illa, *bis*, in Emathiam tantum cadit; non in Hæmi campos Philippicos, ubi ſemel duntaxat pugnatum eſt: ſed Hæmum præcipue ſignat; ut inſignem recentiore pla-

Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabrâ rubigine pilâ:
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.
Dii patrii, Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Tuſcum Tiberim & Romana palatia ſervas:

Nempe futurum eſt ut aliquando colonus, vertens in illis regionibus terram curvo aratro, reperiat tela corroſa rubigine aſperâ: vel pulſet raſtris gravibus caſſides inutiles, & apertis tumulis, admiretur oſſa ingentia. O Dii patrii, Semidei, & Romule, & Veſta mater, quæ cuſtodis Etruſcũ Tiberim & Romanas arces:

gâ, nimirum clade Bruti & Caſſii, quæ nuper contigerat. Quaſi dicat: *Bis ſanguine Romano rigata fuit Emathia, ſed præſertim ſemel Hæmus mons.* Sic Georg. 2. 192. *Pateris libamus & auro*, id eſt: pateris variis, ſed præcipue aureis. Sic Georg. 3. 56. *Maculis inſignis, & albo*, id eſt: maculis variis, ſed præcipue albis.

498. *Dii patrii indigetes, &c.*] Alii conjungunt, ut iidem ſint *patrii* & *indigetes* Dii: alii diſtinguunt: hi melius. *Indigetes* dicti, vel quia eos *indigetare*, id eſt appellare & invocare mos erat: vel quia homines fuerant; *in* eodem ſolo cum hominibus *degentes*; vel jam inter Deos *in* cœlo *degentes*; vel quia beati, nullius rei *indigentes*. Talis Romulus, & Æneas; *Quem turba Quirini nuncupat indigetem, temploque ariſque recepit.* Ovid. Met. 14. 608. De *Romulo*, Æn. 1. 280.

498. *Veſtaque.*] Geminam eſſe volunt; alteram Saturni matrem, quam pro terra accipiunt; de qua Ovid. Faſt. 6. 300. *Stat vi terra ſua, vi ſtando Veſta vocatur:* alterâ Saturni filiam, quam virginem & ignis præſidem ſtatuunt; ab ἑστία *focus*, de qua Cicero de Nat. 2. 67. Vulgo tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Ænea inter Deos Penates, ut videbitur Æn. 2. 717. ejuſque ſacra tradita deinde Albanis, & à Numa Pompilio illata Romam; collegio virginum inſtituto, quæ perpetuum ignem ad ſalutem imperii alerent.

499. *Tuſcum Tiberim.*] Italiæ fluvius eſt, Tuſciam, ſive Etruriam, à Latio dividens. De eo, Æn. 8. 330. De *Palatiis* Romanis. Æn. 9. 9.

Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibete: ſatis jampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia, Cæſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos, ſqualent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:

ne impedite, quominus hic adoleſcens ſubveniat mundo ruenti. Jamdudum ſatis expiavimus noſtro cruore perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, ô Cæſar, aula Deorum dolet te eſſe *apud nos, & indignantur* te *delectari mortalibus triumphis. Si quidem hic fas ac nefas confuſum* eſt: *tot bella* ſunt *per orbem, tot criminum formæ*: *non* habetur *agricultura debitus honor*: *horrent agri cultoribus abreptis* ad militiam, *& curvæ falces cuduntur in crudelem gladium*: *hinc Euphrates*: *illinc Germania ſuſcitat bellum*;

500. *Juvenem.*] Octavianum Cæſarem, Ecl. 1. De *ſeclo*, ſupra v. 468.

502. *Laomedonteæ, &c.*] Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cum urbem ſuã hactenus immunitam cingeret mœnibus: Neptunum & Apollinem, qui fabricam illam ſuſceperant, pactâ mercede fraudavit. Ideo peſte & inundatione vexatus, cum ad placandos Deos, Heſionen filiam juſſu oraculi marinæ expoſuiſſet belluæ: eaque per Herculem liberata eſſet: equos eidem liberatori, quos promiſerat, abnuit: ideo capta urbs ab Hercule ac direpta: Diique complures Trojanis infeſti, quorum odio Romanas quoque calamitates attribuit.

509. *Hinc movet Euphrates, illinc, &c.*] Significat bellum ab oriente, ab occidente, ab ipſa Italia imminere, à civibus, viciniſque urbibus; à Parthis, quorum terminus erat Euphrates; & à Germanis: de utraque gente, Ecl. 3. 65. Et vero de Parthis paulo ante triumpharat Ventidius, & adhuc adverſus eos bellum movebat Antonius. *Euphrates.*] Nobilis fluvius, ex Armeniæ montibus ortus: Meſo-

Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt : ſævit toto Mars impius orbe.
Ut cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia : & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

urbes finitimæ violatis fœderibus capiunt arma invicem : Mars ſceleſtus furit toto orbe. Veluti cum quadrigæ eruperunt è ſeptis, per ſpatium circi, *& auriga incaſſum adducens habenas abripitur ab equis, nec equi obtemperant habenis.*

potamiam deinde, Nili inſtar, inundatione fœcundans: denique cum Trigide conjunctus, in Perſicum ſinum influit.

512. *Ut cum carceribus, &c.*] Septis, ſive repagulis, quibus continebantur equi ad curſum parati. *Quadrigæ.*] Quatuor equi ſimul juncti, dicti: vel quod ſub eodem jugo ſint, quaſi *quadrijugæ*, ut eſt apud Gell. l. 11. Vel quod impellantur & agantur ſimul, quaſi *quadriagæ*: ut recentioribus magis placet. De illo equeſtri decurſu, ludiſque Circenſibus, Æn. 5. 288.

GEORGICORUM.

LIBER II.

ARGUMENTUM.

HAbet hic liber de plantatione partes ſeptem. I. *Modos omnes producendarum arborum, tam ex natura, quam ex arte.* II. *Varias earum ſpecies, & quo ſingulæ modo tractandæ ſint, naturali, an artificioſo.* III. *Quibus ſingulæ locis felicius proveniant : ubi excurritur in laudes Italici ſoli.* IV. *Artem diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli.* V. *Culturam vitis.* VI. *Culturam oleæ, & aliarum aliquot arborum.* VII. *Epilogum de vita ruſtica felicitate.*

HActenus arvorum cultus , & ſidera cœli :
Nunc te Bacche canam , nec non ſylveſtria tecum
Virgulta , & prolem tardè creſcentis olivæ.
Huc pater , ô Lenæe : tuis hic omnia plena
Muneribus , tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager , ſpumat plenis vindemia labris.

HUC uſque locutus ſum de cultura agrorum , deque ſignis cœleſtibus : jam loquar de te , ô Bacche : & de ſylveſtribus arbuſculis tecum , deque ſobole oleæ lente creſcentis Huc adſis , ô Bacche pater : hic omnia repleta ſunt tuis donis : ager floret tibi , onuſtus pampinis autumnalibus : vindemia ſpumat plenis vaſis.

2. *Nunc te Bacche , &c.*] Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *prolem olivæ*, vel fructum, vel propaginem oleatum: per *virgulta* , generatim ſylveſtres omnes arbores.

3. *Tarde creſcentis olivæ*] *Oliva* tam tarde creſcit , ut per ducentos annos creſcere quibuſdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ut ex Plin. l. 15. c. 1. *Heſiodus negaverit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quemquam :* ſua tamen ætate baccas ſecundo anno decerpi , ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis ὀψίγονος *ſero genita* , ὀψίκαρπος *ſero fructum ferens.*

4. *Pater ô Lenæe.*] Invocatio Bacchi ſolius : quia præcipuum hoc libro ſtudium impendit in vinearum cultu præſcribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen : non à *lenienda* mente , ut Donatus putat : ſed à ληνὸς *torcular.* At *Pater* , licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præſertim dicitur. Ita Velleius , de M. Antonio , l. 2. *Cum curru velut Liber pater vectus eſſet Alexãdriæ.* Horat. Epiſt. 2. 1. 5. *Romulus , & Liber pater , & cum Caſtore Pollux.* De Baccho , ejuſque inſignibus , Ecl 5. 29. 69.

5. *Pampineo gravidus autumno , &c.*] Diomedes *exilem* vocat hunc verſum , quod in quinta ſede ïambum pro dactylo habeat.

6. *Floret ager.*] Vites autumno non florent : adeoque hic *florere* , non proprium , ſed metaphoricum eſt. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. *floret mare navibus* , id eſt , *abundat* , *gaudet* , *&c.*

6. *Labris*] *Labrum* vaſis genus , in quo lavabant , quaſi *lavabrum.*

Huc pater ô Lenæe veni : nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus : ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque & flumina late
Curva tenent : ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus, & glaucâ canentia fronde ſalicta.

Huc adſis ; ô Pater Bacche ; & mecum tinge novo vino ſuras nudas detractis calceamentis. Primo natura diverſa eſt in producendis arboribus. Aliæ enim, nullis hominibus per artem *compellentibus, ipſæ ultro naſcuntur, & latè occupant agros, & omnes flexuoſos : ut ſiler tenerum, & geniſtæ flexibiles, & populus, & ſalices albentes foliis virentibus.*

7. *Muſto tinge novo.*] Redundat hic *novo*, juxta aliquos. *Muſtum* enim ſine addito *vinum novum eſt*, imo *novum* ſimpliciter, ut ſcribit Nonius, citaturque in illa ſignificatione ex Nævio *virgo muſta* : ex Catone Cenſorio, *agna muſta*; pro quo magis placuit Plinio; *muſteum piper*, *muſteus caſeus*; Plinius junior: *muſteus liber*, id eſt, *novus, recens*. De *Cothurnis*, Ecl. 7. 32.

9. *Principio arboribus.*] I. PARS. *De modis quibus arbores proveniunt, tam à natura, quam ab arte.* A natura tribus modis oriuntur, ſponte ſuâ, ſemine fortuito, & radice; ſemine, inquam, fortuito; eſt enim quædam ſeminatio, quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide V. 22.

11. *Siler, lentæque geniſtæ.*] Siler, frutex humilis & lentus, *du ſiler*; ut & geniſta, *du geneſt*.

13. *Populus.*] *Peuplier.* Tria hujus genera; ex Plinio l. 16. c. 21. *alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor ſuperne candicans, inferiore parte viridi.* Imo contra, inferne candicans, ſuperne viridis, ut notat Matthiol. Cauſam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

13. *Glauca canentia fronde ſalicta.*] Loca arboribus conſita dixit, pro ipſis arboribus; *ſalicta* vel *ſaliceta*, pro *ſalicibus*, *ſaules*. Multiplex earum ſpecies; præcipua *alba* quæ validioribus aſſurgit ramis; & quemadmodum populus, foliis hinc virentibus, inde albentibus notabilis eſt. Reliquæ gracilioribus virgis fere conſtant, & inter vimina recenſentur, *oſiers*.

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva;
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Sylvarum fruticumque viret, nemorumq; ſacrorum.

Aliæ verò oriuntur ex jacto ſemine: ut caſtaneæ ſublimes: & æſculus, quæ maxima in ſylvis frondeſcit ad honorem *Jovis: & quercus* quæ *exiſtimatæ* ſunt *à Græcis oracula. Aliæ emittunt à radice ſpiciſſimam multitudinem* ramorum: *ut ceraſi, & ulmi: laurus etiam Apollinea parva, attollit ſe ſub grandi umbraculo matris* ſuæ. *Natura primo ſuppeditavit* tres *illos modos, quibus vireſcit omne genus ſylvarum, & virgultorum, & lucorum ſacrorum.*

15. *Caſtanea*] *Chaſtaigniers. Æſculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum eſt; quidam cum fago confundunt. Ecl. 1. 1. De quercubus ejus nemoris, è quibus oracula repeti ſolebant. Ecl. 9. 13

18. *Ceraſis, ulmiſque.*] *Ceraſus, ceriſier*, arbor ex Ceraſunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata primo Romam à L. Lucullo, & in ejuſdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scite autem notat Caſaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe; ſed urbi potius ab arborum ejuſmodi multitudine inditum eſſe; ut & aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untis*, vicus in Attica, à *rhamnis*; *Achradus, untis*, Atticæ tribus, ab ἀχρὸς ἀδες, quæ *pyrus ſylveſtris* eſt; *Selinus, untis*, in Sicilia, itemque in Cilicia, à σέλινον *apium*. *Ulmus* arbor nota, *orme. Laurus*, Ecl. 2. 54. *Parnaſſia*, quia frequens in Parnaſſo, vel quia in tutela eſt Apollinis, cui ſacer Parnaſſus.

21. *Fruticum.*] Frutices, quæ & *virgulata*; ſunt ea quæ ſtatim à radice ſe in ramos, ac veluti virgulas effundunt, & nunquam arboreſcunt. Mediæ naturæ ſunt, inter arbores, & herbas atque olera: quæ verò ad herbas accedunt, vocantur à Plinio *ſuffrutices*.

Sunt alii, quos ipſe viâ ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos:
Sylvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viva ſuâ plantaria terrâ.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

Sunt alii modi, *quos ipſa experientia ſibi invenit* certa *ratione. Hic avellens ramulos è trunco tenero matrum, committit* eos *foſſulis. Iſte ſepelit terrâ radices, & perticas fiſſas* in *quatuor* partes, *& palos trunco acuminato. Aliæ arbores deſiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi, & plantas vivas in propria terra* defodi. *Aliæ non indigent radice, & amputator non timet reddens terra committere ſummum faſtigium* rami;

22. *Sunt alii.*] Modos enumerat ſeptem, quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas, &c.*] I. Modus *Avulſio*: qua ſtolones, *les rejettons*, una cum fibris & radiculis, è ſtirpe aut corpore arboris abſcinduntur, & ſulcis ſive ſcrobibus mandantur.

24. *Hic ſtirpes.*] II. *Defoſſio ſtirpium*, id eſt, imi & craſſioris trunci cum radicibus; *des ſouches.*

25. *Quadrifidaſque ſudes & &c.*] III. Modus. *Infoſſio palorum*, ſive in quatuor partes, ſive in acumen inciſorum, *des pieux. Robore.*] Hic truncum ipſum pali ſignificat, qua parte durior eſt; ſic enim Plin. l. 17. 17. *Ramo ſeruntur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuato.* Alibi aliud eſt *robur*. Georg. 1. 162.

26. *Sylvarumque aliæ, &c.*] IV. Modus. *propagatio*, quæ præſertim in vitibus uſui eſt, *provigner.* Cum palmites è trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas; quæ *ſuâ*, id eſt, propriâ nativâque *terrâ* deinde pullulant; & *vivæ* dicuntur, quia non reciduntur è matris corpore, ſed ei ſemper adhærent. *Propago.*] Eſt palmes ille inflexus, quo vitis propagatur & multiplicatur, *provin.*

28. *Nil radicis, &c.*] V. Modus. *Infoſſio ſummi ſurculi*, ſive taleæ è cacumine rami amputatæ, quæ abſque radice creſcit & vireſcit,

Quin & caudicibus ſectis, mirabile dictu,
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite ô proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ fructuſque feros mollite colendo.
Neu ſegnes jaceant terræ: juvat Iſmara Baccho

præterea ex ſicco ſtipite oleæ, *ramis circumciſis emittitur radix oleacea*, quod *mirum* eſt *dictu*. *Et ſæpe cernimus ramos unius arboris ſine damno mutari in* ramos *alterius*, *& pyrum transformatam producere mala* ſibi *inſita*, *& dura corna rubeſcere in pruno* arbore. *Agite agitur, ô coloni: diſcite culturam* ſingulis *generibus congruam*, *& manſuefacite per cultum fructus ſylveſtres.* Cavete *vero ne terra ſint inutiles: prodeſt Iſmarum vitibus*

30. *Quin & &c.*] VI. Modus. *Infoſſio circumſecti ſtipitis*, qui non acuminatus, non è cacumine deciſus, ut in tertio quartoque modo dictum eſt; ſed præciſus ab utraque parte, & ramulis undecumque ſpoliatus, radicem ex ſeſe progignit. *Caudex* in arboribus, idem eſt, quod *caulis* in herbis: nempe id, quod è terra ſimplex aſſurgit, ex quo rami & folia circum erumpunt, *la tige*.

32. *Et ſæpe alterius, &c.*] VII. Modus. *Inſitio*, cum ſurculus unius arboris alteri immittitur, quæ quaſi in ejus naturam tranſit: *enter*. De ea fuſius infra v. 73.

33. *Vertere.*] Id eſt, vertere ſe, ut Georg. 3. 365. *In glaciem vertere lacunæ*, id eſt, vertuntur ſe. Et Æn. 1. 108. *tum prora avertit*: id eſt, avertit ſe. Et Æn. 2. 229 *novus per pectora cunctis inſinuat pavor*: id eſt, inſinuat ſe.

24. *Prunis. . . . rubeſcere corna.*] *Cornum*, fructus eſt; *cornus*, arbor, *cornoiller*. Senſus ambiguus: vel enim dicit: corna inſita rubeſcere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubeſcere prunis inſitis; quo ſenſu ultimo, non *corna*, ſed *corni*, dicendum fuiſſet. Sed interdum Virgilius fructum ſumit pro arbore: ut inferius v. 426. *poma* uſurpat, non *pomos*.

36. *Fructuſque feros.*] Plinus l. 17. c. 10. de plantis: *manſueſcunt tractatu, ceu feræ.*

37. *Juvat Iſmara, &c.*]

Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
(Tuque ades, incœptumque unâ decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.

implere, & tegere oleis magnum Taburnum. (Tu quoque fave mihi, ô Mæcenas, vere ornamentum & pars maxima famæ meæ: & perſequere mecum ſuſceptum opus: & navigans pande vela mari aperto.

Iſmarum & *Taburnum* pro quibuſlibet montibus accipit. *Iſmarus*, plurali neutro *Iſmara*, in maritima Thraciæ regione mons, non procul ab oſtiis Hebri, Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: Ipſa regio percelebris vino: quo Ulyſſes Polyphemum Cyclopem inebriaſſe narratur Odyſſ. 9. 197.

38. *Taburnum.*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam, & Nolam, ferax oleis, hodie *Taburo.*

39. *Tuque ades.*] Videtur hæc invocatio Mæcenatis hunc in locum perperam rejecta: ac ſi conjicere fas eſt, ab ipſo Virgilio ſtatim attexta fuerat invocationi Deorum, quæ dat initium huic ſecundo libro. Atque adeo verſus iſte, cum ſeptem conſequentibus adnectendus eſt octo primis, quibus libri exordium continetur, ut hic ſit ordo. *Hactenus arvorum cultus, &c. nudataque muſto tinge novo mecum direptis crura cothurnis. Tuque ades, incœptumque unâ decurre laborem, ô decus, &c.* Tum peracta duplici invocatione Deorum ac Mæcenatis, ſequetur plana, facilis, & non intercepta narratio, de diverſis arborum generibus... *Principio arboribus varia eſt natura creandis, &c. Juvat Iſmara Baccho conſerere, atque oleâ magnum veſtire Taburnum. Sponte ſuâ quæ ſe tollunt in luminis auras, &c.*

39. *Decurre laborem.*] Plerique omnes allegoriam hanc à circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur: confirmantque ſuam ſententiam his poſtremis libri hujus verſibus. *Sed jam tempus equum fumantiâ ſolvere colla, &c.* Ego à navigatione repeto, ut & cætera quæ ſequuntur. Et vero verbum *decurro*, etiam aquis inſervit: apud Catul. 65. 6. *Auſi ſunt vada ſalſa citâ decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria & pelago decurrit aperto.*

40. *O famæ merito, &c.*] Mæcenas pars famæ Virgilii: quaſi non tam ut poëta, quàm ut amicus Mæcenatis, in hominum notitiam irrepſerit.

41. *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut ſecum laborem ſuſ-

Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto :
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox : ades, & primi lege litoris oram.
In manibus terræ : non hic te carmine ficto,
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.)

Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus. Non, ſi haberem centum linguas, & centum ora, & vocem ferream : fave mihi, *& rade oram proximi litoris. Terra eſt in propinquo : non hic morabor te poëmate fabuloſo, per circuitus & exordia prolixa.)*

ciperet : non quidem ut ſocius in ſcribendo, ſed ut fautor in commendando opere; nunc idem iterat, invitando ut ſecum naviget. Solemne eſt autem vetuſtis ſcriptoribus, grave quodlibet incœptum per navigationem explicare: quod Galli quoque familiari ſermone uſurpamus, *s'embarquer*, id eſt, negotium aliquod ſuſcipere.

41. *Volans,*] id eſt, *navigans:* mutua eſt enim metaphora inter volatum, & natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Mneſthei : *ſic illam fert impetus ipſe volantem.* Et Æn. 6. 15. de volatu Dædali, *Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.* Et ibid. v. 19. *Tibi Phœbe ſacravit remigiũ alarum.* Et Georg. 4. 59. de apibus. *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen.*

44. *Primi lege litoris oram.*] Ne te, ô Mæcenas, alto mari committas, ſed *lege* tantum, id eſt, ſtringe terrarum litora. Tamen cum antea dixerit *pelago da vela patenti*, videtur quibuſdam hic ſecum pugnare Virgilius. Alii agnoſcunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quaſi dicat : *Expande vela in altum. Quanquam non omnia dicam, ſed ſumma tantum capita; itaque lege duntaxat litus.* Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnoſco : *patens* enim mare, hic non altum & longe ſemotum litoribus mare ſignificat ; ſed hunc habet ſenſum : *Naviga dum mare patet & apertum eſt, non clauſum ventis*, id eſt : *Aſpira mihi, dum vena fluit, dum ſcribere incipio : & lege litus terrarum, &c.*

45. *In manibus terræ.*] Servius explicat: In facili & in promptu eſt terræ, ruris, deſcriptio ; de cujus cultu ſcribimus : πρόχειρον enim Græcis *facile* eſt. Alii melius: Non recedemus à terra interea navigandum : legemus tantum litora : terræ ſemper erunt in propinquo, & velut in poteſtate ac manibus noſtris. Sic. Æn. 9. 132. *Terra autem in manibus noſtris.*

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis;
Exuerint ſylveſtrem animum: cultuque frequenti,
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
Necnon & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem

Quæ arbores *ultro erigunt ſe in aërem, oriuntur quidem ſteriles, ſed amplæ & robuſtæ: quia vis nativa ineſt terræ. Attamen ſi aliquis etiam immitat his* ſurculos aliarum, *aut* has *tranſlatas committat foſſis præparatis, deponent naturalem aſperitatem; & per aſſiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ ſurgit ſterilis è radice, idem faciet; ſi diſponatur per campos patentes: nunc altæ folia & rami matris inumbrant* eam, *& abſumunt fructus ſurgenti, & enecant ferentem* fructus.

47. *Sponte ſua, &c.*] Jam relegit ſingulos modos; docetque quid cujuſque ſit proprium: tum admonet, artificiales modi quibus arboribus conveniant; quemadmodum antea de naturalibus monuerat; v. 12.

49. *Solo natura ſubeſt.*] *Solum.* Turnebus explicat, pedem ſeu radicem arboris: cujus natura vividior eſt in ſylveſtribus, ad eliciendum ſuccum. Alii de *terra* ipſa explicant, cui nativa vis ineſt; eaque veluti fortior ad ſylveſtres arbores, quam ad ſativas ſuſtentandas. De *ſolo*, ſub utraque ſignificatione, *terræ* & *pedis*. Ecl. 6. 35.

50. *Inſerat.*] Id eſt, per inſitionem in alium truncum transferat, inquit Aſcenſius. Male: non enim arbor ſylveſtris alteri trunco, ſed arbori ſylveſtri ſurculus ex altero trunco fœcundiore imponitur. Quippe *inſerere arborem*, non eſt dumtaxat, eam alteri inſerere; ſed etiam, eam inſitione alterius perficere: ſic Plin. l. 17. 17. *Corellius inſevit caſtaneam ſuo metipſam ſurculo.*

Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multâ mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.

Quæ autem arbor extulit ſe è ſemine projecto, lentè creſcit, ſero datura umbram poſteris: & fructus ejus degenerant, amiſſo priore ſapore: & vitis gerit viles racemos, qui ſunt *præda avium. Nempe cura eſt adhibenda erga omnes, & omnes redigendæ* ſunt *in ordinem, & ſubigendæ magno ſumptu. At oleæ melius ex caudicibus, vites per propaginem proveniunt, myrtus Veneris è craſſis palis.*

60. *Uva racemos.*] Aut hic *uva*, pro *vite*; aut *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus: *uva, racemus,* &. *botrus*, idem plane; ſcilicet totus ipſe fructus vitis: partes ejus ſunt *acini*, ſive grana: partes acini; *folliculus*, ſive cutis, *ſuccus*, *caro* & *nucleus*.

62. *Multa mercede.*] Vel multo labore, vel multo ſumptu.

63. *Sed truncis oleæ, &c.*] Docet quo ſingulæ modo melius arbores per artem tractādæ ſint. I. *Truncis oleæ*; id eſt, caudicibus undecumque ſectis, qui ſextus eſt modus, ſupra v. 30. *Quin & caudicibus, &c. truditur è ſicco radix oleagina ligno.* II. *Propagine vites*; qui quartus eſt modus, v. 26. *Aliæ preſſos propaginis arcus, &c.* III. *Solido de robore myrtus*; id eſt, palo acuminato: qui tertius eſt modus, v. 25. *Et acuto robore vallos*. Et vero ſic Plin. l. 17. 17. *Ramo ſeruntur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuato. Robur* eſt ipſa pars trunci ſive rami durior, ut diximus. v. 25. IV. & V. *Plantis eduræ coryli, &c.* id eſt, vel ſtolonibus, vel ſtirpibus; qui primus & ſecundus modus eſt, v. 23. *Hic plantas tenero abſcindens, &c.* VI. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus*: id eſt, nux arbuto inſita melius ſuccedit. Arbutus, *arboiſier*. Ecl. 3. 82. Unus è ſeptem modis ſupereſt, nempe *decacuminatio*, ſive *talea*: cujus uſum non attulit, quia fere convenit, vel cum tertio modo, vel cum ſexto.

64. *Paphiæ.*] Veneris: à *Papho*, urbe in inſula Cypro,

Plantis eduræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida
Et ſteriles platani malos geſſere valentes:
Caſtaneæ fagus, ornuſque incanuit albo

Oriuntur & ſtirpibus duræ coryli, & magna fraxinus; & populus *arbor umbrifera*, ex qua *Herculis corona* fuit; *& quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam* ſic *alta palma, & abies* quæ *expertura* eſt *pericula maris. Arbutus autem horrida inſeritur ſurculo nucis: & platani infœcundæ tulerunt malos robuſtas: fagus fuit alba* flore *caſtaneæ, & ornus candido*

ubi inſigniter colebatur. Cur myrtus ſit dicata Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Eduræ coryli.*] Nuces avellanæ, *coudriers*. *Eduræ*, id eſt, valde duræ; litera enim *e* vocabulis præfixa, aliquando auget, ut hic, & apud Ovid. in arte, *Nec tamen edurè, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci*, id eſt, nodo carentes,

66. *Fraxinus.*] *Freſne. Herculeæque arbos, &c.*] *Populus, peuplier*: de qua, & Herculis corona, Ecl. 7. 61.

67. *Chaoniique patris glandes.*] Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, ſive J[illegible], Ecl. 9. 13.

[illegible].] *Sapin.* Cujus [illegible]s apta navibus: [illegible]aſi ſenſum tri[illegible]denda maris pe[illegible]

[illegible]*rbutus.*] *Arboiſier*, [illegible]vida, quia raris eſt foliis, & verſus ultima ſyllaba cum ſequente verſu eliditur. *Fœtu nucis*, ſurculo, vel gemmâ è nuce decerptâ.

70. *Steriles platani malos, &c.*] *Platanus, un plane*: arbor umbræ tantum opacitate, & foliorum amplitudine utilis. *Malus, un pommier.*

71. *Caſtaneæ fagus.*] Vulgo legitur: *Caſtaneæ fagos*; quod abſurdum videtur, in caſtanea fertili, fagum infœcundam inſeri. Unde mire ſe torquent interpretes. I. Aſcenſius legit; *Et ſteriles platani malos geſſere valentes caſtaneæ: fagus ornuſque incanuit, &c.* hoc ſenſu; Platani geſſere ramos caſtaneæ arboris, ita valentes ac robuſtos, ut etiam navium mali videri poſſent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit; *Caſtaneas fagus*; ita ut fagus ſit in plurali nominativo,

Flore pyri : glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere atque oculos imponere ſimplex.
Nam quâ ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus : huc aliena ex arbore germen

flore pyri : & porci comederunt glandes ſub ulmis. Nec una & eadem res eſt, inſerere, & inoculare. Nam qua parte oculi arborum emittunt ſe è medio cortice, & rumpunt tenuem pelliculam ; arctus ſinus aperitur in ipſo oculo : in quo ex alia arbore deciſum *oculum*

quartæ declinationis. At illa lectio, *caſtaneas*, pro *caſtaneæ*, paulò ſane audacior. III. Melius Abramus legit, non *fagos*, ſed levi literæ unius immutatione ; *Caſtaneæ fagus*; ita ut *caſtaneæ* ſit in genitivo; *fagus* in nominativo, per cæſuræ licentiam hic producto; hoc ſenſu : fagus incanuit flore caſtaneæ, & ornus flore pyri. Et vero flores caſtaneæ cum aliquo albore vireſcunt. *Fagus*, *heſtre*, Ecl. 1. 1. *Ornus freſne ſauvage*, Ecl. 6. 71. *Pyrus*, poirier.

72. *Glandemque ſues, &c.*] Significat quercus glandiferas ulmis fuiſſe inſitas, ad paſtum porcorum.

73. *Nec modus inſerere, &c.*] Deſcribitur inſitionis duplex modus : unus qui proprie vocatur *inſitio*, *enter en greffe*; alter qui dicitur *inoculatio*, *enter en écuſſon*. Additur à Plinio tertius, *emplaſtratio* : quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id eſſe diſcriminis : quod *inſitio* fiebat, fiſſo arboris trunco, & ſurculis uno vel pluribus in ipſam trunci fiſſuram inſertis. *Inoculatio* autem, ſinu inter corticem ac truncũ aperto, cui ſurculus includebatur. *Emplaſtratio* denique, ſublata parte corticis, cujus in locum ſubſtituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ ſublati corticis ſpatium repleret. Id patet ex Plin. l. 17. c. 16. 18. &c. Unde conſtat variam fuiſſe, pro temporum ratione, inſerendi artem: in eoque noſtros homines à Virgilio diſcedere, quod hic *ſinum* in ipſo arboris [illegible] ac gemma facien[illegible] neat ; quem nos ſupra nodum, parte maxime [illegible] da, aperimus. [illegible] *oleſcere*, Æ. 1. [illegible]

74. *Gem*[illegible] di ſunt, [illegible] in flores [illegible] tuberat, [illegible]

Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt : ſævit toto Mars impius orbe.
Ut cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia : & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

urbes finitimæ violatis fœderibus capiunt arma invicem : Mars ſceleſtus furit toto orbe. Veluti cum quadrigæ eruperunt è ſeptis, per ſpatium circi, *& auriga incaſſum adducens habenas abripitur ab equis, nec equi obtemperant habenis.*

potamiam deinde, Nili inſtar, inundatione fœcundans: denique cum Trigide conjunctus, in Perſicum ſinum influit.

512. *Ut cum carceribus, &c.*] Septis, ſive repagulis, quibus continebantur equi ad curſum parati. *Quadrigæ.*] Quatuor equi ſimul juncti, dicti: vel quod ſub eodem jugo ſint, quaſi *quadrijugæ*, ut eſt apud Gell. l. 11. Vel quod impellantur & agantur ſimul, quaſi *quadriïagæ* : ut recentioribus magis placet. De illo equeſtri decurſu, ludiſque Circenſibus, Æn. 5. 288.

GEORGICORUM.

LIBER II.

ARGUMENTUM.

Habet hic liber de plantatione partes ſeptem. I. *Modos omnes producendarum arborum, tam ex natura, quam ex arte.* II. *Varias earum ſpecies, & quo ſingulæ modo tractandæ ſint, naturali, an artificioſo.* III. *Quibus ſingulæ locis felicius proveniant : ubi excurritur in laudes Italici ſoli.* IV. *Artem diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli.* V. *Culturam vitis.* VI. *Culturam oleæ, & aliarum aliquot arborum.* VII. *Epilogum de vita ruſtica felicitate.*

HActenus arvorum cultus , & ſidera cœli :
Nunc te Bacche canam , nec non ſylveſtria tecum
Virgulta , & prolem tardè creſcentis olivæ.
Huc pater , ô Lenæe : tuis hic omnia plena
Muneribus , tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager , ſpumat plenis vindemia labris.

HUC *uſque* locutus ſum *de cultura agrorum , deque ſignis cœleſtibus : jam loquar de te , ô Bacche : & de ſylveſtribus arbuſculis tecum , deque ſobole oleæ lente creſcentis Huc* adſis , *ô Bacche pater : hic omnia repleta. ſunt tuis donis : ager floret tibi , onuſtus pampinis autumnalibus : vindemiæ ſpumat plenis vaſis.*

2. *Nunc te Bacche , &c.*] Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *prolem olivæ*, vel fructum, vel propaginem olearum: per *virgulta* , generatim ſylveſtres omnes arbores.

3. *Tarde creſcentis olivæ*] *Oliva* tam tarde creſcit , ut per ducentos annos creſcere quibuſdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ut ex Plin. l. 15. c. 1. *Heſiodus negaverit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quemquam :* ſua tamen ætate baccas ſecundo anno decerpi , ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis ὀψίγονος *ſero genita* , ὀψίκαρπος *ſero fructum ferens.*

4. *Pater ô Lenæe.*] Invocatio Bacchi ſolius : quia præcipuum hoc libro ſtudium impendit in vinearum cultu præſcribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen : non à *lenienda* mente , ut Donatus putat : ſed à ληνὸς *torcular*. At *Pater* , licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præſertim dicitur. Ita Velleius , de M. Antonio , l. 2. *Cum curru velut Liber pater vectus eſſet Alexãdriæ.* Horat. Epiſt. 2. 1. 5. *Romulus , & Liber pater , & cum Caſtore Pollux.* De Baccho , ejuſque inſignibus , Ecl 5. 29. 69.

5. *Pampineo gravidus autumno , &c.*] Diomedes *exilem* vocat hunc verſum , quod in quinta ſede ïambum pro dactylo habeat.

6. *Floret ager.*] Vites autumno non florent : adeoque hic *florere* , non proprium , ſed metaphoricum eſt. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. *floret mare navibus* , id eſt , *abundat* , *gaudet* , *&c.*

6. *Labris.*] *Labrum* vaſis genus , in quo lavabant , quaſi *lavabrum.*

Huc pater ô Lenæe veni: nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus: ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque & flumina late
Curva tenent: ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus, & glaucâ canentia fronde ſalicta.

Huc adſis; ô Pater Bacche; & mecum tinge novo vino ſuras nudas detractis calceamentis. Primo natura diverſa eſt in producendis arboribus. Aliæ enim, nullis hominibus per artem *compellentibus, ipſæ ultro naſcuntur, & latè occupant agros, & omnes flexuoſos: ut ſiler tenerum, & geniſtæ flexibiles, & populus, & ſalices albentes foliis virentibus.*

7. *Muſto tinge novo.*] Redundat hic *novo*, juxta aliquos. *Muſtum* enim ſine addito *vinum novum eſt*, imo *novum* ſimpliciter, ut ſcribit Nonius, citaturque in illa ſignificatione ex Nævio *virgo muſta*: ex Catone Cenſorio, *agna muſta*; pro quo magis placuit Plinio; *muſteum piper, muſteus caſeus;* Plinius junior: *muſteus liber*, id eſt, *novus, recens.* De *Cothurnis*, Ecl. 7. 32.

9. *Principio arboribus.*] I. PARS. *De modis quibus arbores proveniunt, tam à natura, quam ab arte.* A natura tribus modis oriuntur, ſponte ſuâ, ſemine fortuito, & radice; ſemine, inquam, fortuitò; eſt enim quædam ſeminatio, quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide V. 22.

12. *Siler, lentæque geniſtæ.*] Siler, frutex humilis & lentus, *du ſiler*; ut & geniſta, *du geneſt.*

13. *Populus.*] *Peuplier. Tria hujus genera;* ex Plinio l. 16. c. 23. *alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor ſuperne candicans, inferiore parte viridi.* Imo contra, inferne candicans, ſuperne viridis, ut notat Matthiol. Cauſam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

13. *Glauca canentia fronde ſalicta.*] Loca arboribus conſita dixit, pro ipſis arboribus; *ſalicta* vel *ſaliceta*, pro *ſalicibus*, *ſaules.* Multiplex earum ſpecies; præcipua *alba* quæ validioribus aſſurgit ramis; & quemadmodum populus, foliis hinc virentibus, inde albentibus notabilis eſt. Reliquæ gracilioribus virgis fere conſtant, & inter vimina recenſentur, *oſiers.*

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva:
Ut cerafis, ulmiſque: etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Sylvarum fruticumque viret, nemorumq; ſacrorum.

Aliæ verò oriuntur ex jacto ſemine: ut caſtaneæ ſublimes: & æſculus, quæ maxima in ſylvis frondeſcit ad honorem *Jovis: & quercus* quæ *exiſtimatæ* ſunt *à Græcis oracula. Aliæ emittunt à radice ſpiciſſimam multitudinem* ramorum: *ut ceraſi, & ulmi: laurus etiam Apollinea parva, attollit ſe ſub grandi umbraculo matris* ſuæ. *Natura primo ſuppeditavit* tres *illos modos, quibus vireſcit omne genus ſylvarum, & virgultorum, & lucorum ſacrorum.*

15. *Caſtaneæ*] *Chaſtaigniers. Æſculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum eſt; quidam cum fago confundunt. Ecl. 1. 1. De quercubus ejus nemoris, è quibus oracula repeti ſolebant. Ecl. 9. 13

18. *Ceraſis, ulmiſque.*] *Ceraſus, ceriſier*, arbor ex Ceraſunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata primo Romam à L. Lucullo, & in ejuſdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scite autem notat Caſaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe; ſed urbi potius ab arborum ejuſmodi multitudine inditum eſſe; ut & aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untis*, vicus in Attica, à *rhamnis*; *Achradus, untis*, Atticæ tribus, ab ἀχρὰς ἄδος, quæ *pyrus ſylveſtris* eſt; *Selinus, untis*, in Sicilia, itemque in Cilicia, à σέλινον *apium*. *Ulmus* arbor nota, *orme*. *Laurus*, Ecl. 2. 54. *Parnaſſia*, quia frequens in Parnaſſo, vel quia in tutela eſt Apollinis, cui ſacer Parnaſſus.

21. *Fruticum.*] Frutices, quæ & *virgulata*; ſunt ea quæ ſtatim à radice ſe in ramos, ac veluti virgulas effundunt, & nunquam arboreſcunt. Mediæ naturæ ſunt, inter arbores, & herbas atque olera: quæ verò ad herbas accedunt, vocantur à Plinio *ſuffrutices*.

Sunt alii, quos ipſe viâ ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos:
Sylvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viva ſuâ plantaria terrâ.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

Sunt alii modi, *quos ipſa experientia ſibi invenit* certa *ratione. Hic avellens ramulos è trunco tenero matrum*, *committit* eos *foſſulis. Iſte ſepelit terrâ radices*, *&* *perticas fiſſas* in *quatuor* partes, *&* *palos trunco acuminato. Aliæ arbores deſiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi*, *&* *plantas vivas in propria terra* defodi. *Aliæ non indigent radice*, *&* *amputator non timet reddens terræ committere ſummum faſtigium* rami;.

22. *Sunt alii.*] Modos enumerat ſeptem, quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas, &c.*] I. Modus *Avulſio*: qua ſtolones, *les rejettons*, una cum fibris & radiculis, è ſtirpe aut corpore arboris abſcinduntur, & ſulcis ſive ſcrobibus mandantur.

24. *Hic ſtirpes.*] II. *Defoſſio ſtirpium*, id eſt, imi & craſſioris trunci cum radicibus; *des ſouches.*

25. *Quadrifidaſque ſudes &c.*] III. Modus. *Infoſſio palorum*, ſive in quatuor partes, ſive in acumen inciſorum, *des pieux. Robore.*] Hic truncum ipſum pali ſignificat, qua parte durior eſt; ſic enim Plin. l. 17. 17. *Ramo ſeruntur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuto.* Alibi aliud eſt *robur*. Georg. 1. 162.

26. *Sylvarumque aliæ, &c.*] IV. Modus. *propagatio*, quæ præſertim in vitibus uſui eſt, *provigner.* Cum palmites è trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas; quæ *ſuâ*, id eſt, propriâ nativâque *terrâ* deinde pullulant; & *vivæ* dicuntur, quia non reciduntur è matris corpore, ſed ei ſemper adhærent. *Propago.*] Eſt palmes ille inflexus, quo vitis propagatur & multiplicatur, *provin.*

28. *Nil radicis, &c.*] V. Modus. *Infoſſio ſummi ſurculi*, ſive taleæ è cacumine rami amputatæ, quæ abſque radice creſcit & vireſcit.

Quin & caudicibus ſectis, mirabile dictu,
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite ô proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ fructuſque feros mollite colendo.
Neu ſegnes jaceant terræ: juvat Iſmara Baccho

præterea ex ſicco ſtipite oleæ, *ramis circumciſis emittitur radix oleacea*, quod *mirum* eſt *dictu*. *Et ſæpe cernimus ramos unius arboris ſine damno mutari in* ramos *alterius*, *& pyrum transformatam producere mala* ſibi *inſita*, *& dura corna rubeſcere in pruno* arbore. *Agite agitur*, *ô coloni*: *diſcite culturam* ſingulis *generibus congruam*, *& manſuefacite per cultum fructus ſylveſtres*. Cavete *vero ne terræ ſint inutiles*: *prodeſt Iſmarum vitibus*

30. *Quin & &c.*] VI. Modus. *Infoſſio circumſecti ſtipitis*, qui non acuminatus, non è cacumine deciſus, ut in tertio quartoque modo dictum eſt; ſed præciſus ab utraque parte, & ramulis undecumque ſpoliatus, radicem ex ſeſe progignit. *Caudex* in arboribus, idem eſt, quod *caulis* in herbis: nempe id, quod è terra ſimplex aſſurgit, ex quo rami & folia circum erumpunt, *la tige*.

32. *Et ſæpe alterius, &c.*] VII. Modus. *Inſitio*, cum ſurculus unius arboris alteri immittitur, quæ quaſi in ejus naturam tranſit: *enter*. De ea fuſius infra v. 73.

33. *Vertere.*] Id eſt, vertere ſe, ut Georg. 3. 365. *In glaciem vertere lacunæ*, id eſt, verterunt ſe. Et Æn. 1. 108: *tum prora avertit*: id eſt, avertit ſe. Et Æn. 2. 229 *novus per pectora cunctis inſinuat pavor*: id eſt, inſinuat ſe.

24. *Prunis.... rubeſcere corna.*] *Cornum*, fructus eſt; *cornus*, arbor, *cornoiller*. Senſus ambiguus: vel enim dicit: corna inſita rubeſcere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubeſcere prunis inſitis; quo ſenſu ultimo, non *corna*, ſed *corni*, dicendum fuiſſet. Sed interdum Virgilius fructum ſumit pro arbore: ut inferius v. 426. *poma* uſurpat, non *pomos*.

36. *Fructuſque feros.*] Plinus l. 17. c. 10. de plantis: *manſueſcunt tractatu, ceu feræ*.

37. *Juvat Iſmara, &c.*]

Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
(Tuque ades, incœptumque unâ decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.

implere, & tegere oleis magnum Taburnum. (Tu quoque fave mihi, ô Mæcenas, vere ornamentum & pars maxima famæ meæ: & perſequere mecum ſuſceptum opus: & navigans pande vela mari aperto.

Iſmarum & *Taburnum* pro quibuſlibet montibus accipit. *Iſmarus*, plurali neutro *Iſmara*, in maritima Thraciæ regione mons, non procul ab oſtiis Hebri, Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: Ipſa regio percelebris vino: quo Ulyſſes Polyphemum Cyclopem inebriaſſe narratur Odyſſ. 9. 197.

38. *Taburnum.*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam, & Nolam, ferax oleis, hodie *Taburo*.

39. *Tuque ades.*] Videtur hæc invocatio Mæcenatis hunc in locum perperam rejecta: ac ſi conjicere fas eſt, ab ipſo Virgilio ſtatim attexta fuerat invocationi Deorum, quæ dat initium huic ſecundo libro. Atque adeo verſus iſte, cum ſeptem conſequentibus adnectendus eſt octo primis, quibus libri exordium continetur, ut hic ſit ordo. *Hactenus arvorum cultus, &c. nudataque muſto tinge novo mecum direptis crura cothurnis. Tuque ades, incœptumque unâ decurre laborem, ô decus, &c.* Tum peracta duplici invocatione Deorum ac Mæcenatis, ſequetur plana, facilis, & non intercepta narratio, de diverſis arborum generibus... *Principio arboribus varia eſt natura creandis, &c. Juvat Iſmara Baccho conſerere, atque oleâ magnum veſtire Taburnum. Sponte ſuâ quæ ſe tollunt in luminis auras, &c.*

39. *Decurre laborem.*] Plerique omnes allegoriam hanc à circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur: confirmantque ſuam ſententiam his poſtremis libri hujus verſibus. *Sed jam tempus equum fumantiâ ſolvere colla, &c.* Ego à navigatione repeto, ut & cætera quæ ſequuntur. Et vero verbum *decurro*, etiam aquis inſervit: apud Catul. 65. 6. *Auſi ſunt vada ſalſa citâ decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria & pelago decurrit aperto.*

40. *O famæ merito, &c.*] Mæcenas pars famæ Virgilii: quaſi non tam ut poëta, quàm ut amicus Mæcenatis, in hominum notitiam irrepſerit.

41. *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut ſecum laborem ſuſ-

Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, & primi lege litoris oram.
In manibus terræ: non hic te carmine ficto,
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.)

Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus. Non, ſi haberem centum linguas, & centum ora, & vocem ferream: fave mihi, *& rade oram proximi litoris. Terra eſt in propinquo: non hic morabor te poëmate fabuloſo, per circuitus & exordia prolixa.)*

ciperet: non quidem ut ſocius in ſcribendo, ſed ut fautor in commendando opere; nunc idem iterat, invitando ut ſecum naviget. Solemne eſt autem vetuſtis ſcriptoribus, grave quodlibet incœptum per navigationem explicare: quod Galli quoque familiari ſermone uſurpamus, *s'embarquer*, id eſt, negotium aliquod ſuſcipere.

41. *Volans,*] id eſt, *navigans:* mutua eſt enim metaphora inter volatum, & natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Mneſthei: *ſic illam fert impetus ipſe volantem.* Et Æn. 6. 15. de volatu Dædali, *Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.* Et ibid. v. 19. *Tibi Phœbe ſacravit remigiũ alarum.* Et Georg. 4. 59. de apibus. *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen.*

44. *Primi lege litoris oram.*] Ne te, ô Mæcenas, alto mari committas, ſed *lege* tantum, id eſt, ſtringe terrarum litora. Tamen cum antea dixerit *pelago da vela patenti*, videtur quibuſdam hic ſecum pugnare Virgilius. Alii agnoſcunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quaſi dicat: *Expande vela in altum. Quanquam non omnia dicam, ſed ſumma tantum capita; itaque lege duntaxat litus.* Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnoſco: *patens* enim mare, hic non altum & longe ſemotum litoribus mare ſignificat; ſed hunc habet ſenſum: *Naviga dum mare patet & apertum eſt, non clauſum ventis*, id eſt: *Aſpira mihi, dum vena fluit, dum ſcribere incipio: & lege litus terrarum, &c.*

45. *In manibus terræ.*] Servius explicat: In facili & in promptu eſt terræ, ruris, deſcriptio; de cujus cultu ſcribimus: πρόχειρον enim Græcis *facile* eſt. Alii melius: Non recedemus à terra inter navigandum: legemus tantum litora: terræ ſemper erunt in propinquo, & velut in poteſtate ac manibus noſtris. Sic. Æn. 9. 132. *Terra autem in manibus noſtris.*

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis;
Exuerint ſylveſtrem animum: cultuque frequenti,
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
Necnon & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.

Quæ arbores ultro erigunt ſe in aërem, oriuntur quidem ſteriles, ſed ampla & robuſta: quia vis nativa ineſt terræ. Attamen ſi aliquis etiam immittat his ſurculos aliarum, *aut* has *tranſlatas committat foſſis præparatis, deponent naturalem aſperitatem; & per aſſiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ ſurgit ſterilis è radice, idem faciet; ſi diſponatur per campos patentes: nunc alta folia & rami matris inumbrant* eam, *& abſumunt fructus ſurgenti, & enecant ferentem* fructus.

47. *Sponte ſua, &c.*] Jam relegit ſingulos modos; docetque quid cujuſque ſit proprium: tum admonet, artificiales modi quibus arboribus conveniant; quemadmodum antea de naturalibus monuerat; v. 12.

49. *Solo natura ſubeſt.*] *Solum.* Turnebus explicat, pedem ſeu radicem arboris: cujus natura vividior eſt in ſylveſtribus, ad eliciendum ſuccum. Alii de *terra* ipſa explicant, cui nativa vis ineſt; eaque veluti fortior ad ſylveſtres arbores, quam ad ſativas ſuſtentandas. De *ſolo*, ſub utraque ſignificatione, *terræ* & *pedis*. Ecl. 6. 35.

50. *Inſerat.*] Id eſt, per inſitionem in alium truncum transferat, inquit Aſcenſius. Male: non enim arbor ſylveſtris alteri trunco, ſed arbori ſylveſtri ſurculus ex altero trunco fœcundiore imponitur. Quippe *inſerere arborem*, non eſt dumtaxat, eam alteri inſerere; ſed etiam, eam inſitione alterius perficere: ſic Plin. l. 17. 17. *Corellius inſevit caſtaneam ſuo metipſam ſurculo.*

Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multâ mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.

Quæ autem arbor extulit ſe è ſemine projecto, lente creſcit, ſero datura umbram poſteris: & fructus ejus *degenerant, amiſſo priore ſapore: & vitis gerit viles racemos*, qui ſunt *præda avium. Nempe cura eſt adhibenda erga omnes, & omnes redigendæ* ſunt *in ordinem, & ſubigendæ magno ſumptu. At oleæ melius ex caudicibus, vites per propaginem proveniunt, myrtus Veneris è craſſis palis.*

60. *Uva racemos*] Aut hic *uva*, pro *vite*; aut *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus: *uva, racemus*, & *botrus*, idem plane; ſcilicet totus ipſe fructus vitis: partes ejus ſunt *acini*, ſive grana: partes acini; *folliculus*, ſive cutis, *ſuccus*, *caro* & *nucleus*.

62. *Multa mercede*.] Vel multo labore, vel multo ſumptu.

63. *Sed truncis oleæ, &c.*] Docet quo ſingulæ modo melius arbores per artem tractãdæ ſint. I. *Truncis oleæ*; id eſt, caudicibus undecumque ſectis, qui ſextus eſt modus, ſupra v. 30. *Quin & caudicibus, &c. truditur è ſicco radix oleagina ligno*. II. *Propagine vites*; qui quartus eſt modus, v. 26. *Aliæ preſſos propaginis arcus, &c.* III. *Solido de robore myrtus*; id eſt, palo acuminato: qui tertius eſt modus, v. 25. *Et acuto robore vallos*. Et vero ſic Plin. l. 17. 17. *Ramo ſeruntur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuato. Robur* eſt ipſa pars trunci ſive rami durior, ut diximus. v. 25. IV. & V. *Plantis edurae coryli, &c.* id eſt, vel ſtolonibus, vel ſtirpibus; qui primus & ſecundus modus eſt, v. 23. *Hic plantas tenero abſcindens, &c.* VI. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus*: id eſt, nux arbuto inſita melius ſuccedit. Arbutus, *arboiſier*. Ecl. 3. 82. Unus è ſeptem modis ſupereſt, nempe *decacuminatio*, ſive *talea*: cujus uſum non attulit, quia fere convenit, vel cum tertio modo, vel cum ſexto.

64. *Paphiæ.*] Veneris: à *Papho*, urbe in inſula Cypro,

Plantis eduræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida
Et ſteriles platani malos geſſere valentes:
Caſtaneæ fagus, ornuſque incanuit albo

Oriuntur & ſtirpibus duræ coryli, & magna fraxinus; & populus *arbor umbrifera*, ex qua *Herculis corona* fuit; *& quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam* ſic *alta palma, & abies* quæ *expertura* eſt *pericula maris. Arbutus autem horrida inſeritur ſurculo nucis: & platani infœcundæ tulerunt malos robuſtas: fagus fuit alba* flore *caſtaneæ, & ornus candido*

ubi inſigniter colebatur. Cur myrtus ſit dicata Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Eduræ coryli.*] Nuces avellanæ, *coudriers. Eduræ*, id eſt, valde duræ; litera enim *e* vocabulis præfixa, aliquando auget, ut hic, & apud Ovid. in arte, *Nec tamen edurè, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci*, id eſt, nodo carentes,

66. *Fraxinus.*] *Freſne. Herculeæque arbos, &c.*] *Populus, peuplier:* de qua, & Herculis corona, Ecl. 7. 61.

67. *Chaoniique patris glandes.*] Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, ſive Dodonæo, Ecl. 9. 13.

68. *Abies.*] *Sapin.* Cujus aliqua ſpecies apta navibus: unde ipſi quaſi ſenſum tribuit, ad videnda maris pericula:

69. *Arbutus,*] *Arboiſier*, Ecl. 3. 82. Horrida, quia raris eſt foliis, & verſus ultima ſyllaba cum ſequente verſu eliditur. *Fœtu nucis*, ſurculo, vel gemmâ è nuce decerptâ.

70. *Steriles platani malos, &c.*] *Platanus, un plane:* arbor umbræ tantum opacitate, & foliorum amplitudine utilis. *Malus, un pommier.*

71. *Caſtaneæ fagus.*] Vulgo legitur: *Caſtaneæ fagos*; quod abſurdum videtur, in caſtanea fertili, fagum inſeri. Unde mire ſe torquent interpretes. I. Aſcenſius legit; *Et ſteriles platani malos geſſere valentes caſtaneæ: fagus ornuſque incanuit, &c.* hoc ſenſu; Platani geſſere ramos caſtaneæ arboris, ita valentes ac robuſtos, ut etiam navium mali videri poſſent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit; *Caſtaneas fagus*; ita ut fagus ſit in plurali nominativo,

Flore pyri : glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere atque oculos imponere ſimplex.
Nam quâ ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus : huc aliena ex arbore germen

flore pyri : & porci comederunt glandes ſub ulmis. Nec una & eadem res eſt, inſerere, & inoculare. Nam qua parte oculi arborum *emittunt ſe è medio cortice, & rumpunt tenuem pelliculam ; arctus ſinus aperitur in ipſo oculo : in quo ex alia arbore* deciſum *oculum*

quartæ declinationis. At illa lectio, *caſtaneas*, pro *caſtaneæ*, paulò ſane audacior. III. Melius Abramus legit, non *fagos*, ſed levi literæ unius immutatione ; *Caſtaneæ fagus*; ita ut *caſtaneæ* ſit in genitivo ; *fagus* in nominativo, per cæſuræ licentiam hic producto ; hoc ſenſu : fagus incanuit flore caſtaneæ, & ornus flore pyri. Et vero flores caſtaneæ cum aliquo albore vireſcunt. *Fagus*, *heſtre*, Ecl. 1. 1. *Ornus freſne ſauvage*, Ecl. 6. 71. *Pyrus*, poirier.

72. *Glandemque ſues, &c.*] Significat quercus glandiferas ulmis fuiſſe inſitas, ad paſtum porcorum.

73. *Nec modus inſerere, &c.*] Deſcribitur inſitionis duplex modus : unus qui proprie vocatur *inſitio*, *enter en greffe* ; alter qui dicitur *inoculatio*, *enter en écuſſon*. Additur à Plinio tertius, *emplaſtratio* : quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id eſſe diſcriminis : quod *inſitio* fiebat, fiſſo arboris trunco, & ſurculis uno vel pluribus in ipſam trunci fiſſuram inſertis. *Inoculatio* autem, ſinu inter corticem ac truncũ aperto, cui ſurculus includebatur. *Emplaſtratio* denique, ſublata parte corticis, cujus in locum ſubſtituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ ſublati corticis ſpatium repleret. Id patet ex Plin. l. 17. c. 16. 18. &c. Unde conſtat variam fuiſſe, pro temporum ratione, inſerendi artem : in eoque noſtros homines à Virgilio diſcedere, quod hic *ſinum* in ipſo arboris nodo ac gemma faciendum moneat ; quem nos, infra, vel ſupra nodum, in corticis parte maxime terſa ac nitida, aperimus. De verbo *inoleſcere*, Æn. 6. 738.

74. *Gemmæ.*] Proprie nodi ſunt, & germina, quibus in flores aut folia arbor protuberat, metaphorice vo-

Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur. Nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchades, & râdii, & amarâ pauſia baccâ:

includunt, *eumque docent concorporari cum cortice* interiore *humido. Aut præterea trunci carentes nodo ſcinduntur, & profunde rima aperitur cuneis per medium* lignum *: poſtea fertiles ſurculi inſinuantur: nec longo poſt tempore magna arbor ſurgit in aërem ramis fructiferis; miraturque nova folia, & fructus non ſui* generis. *Præterea non eſt unica ſpecies, nec ulmorum robuſtarum, nec ſalicum & lotorum, & cupreſſorum Idæarum. Non olivæ pingues oriuntur eâdem figurâ, Orchades, & radii, & pauſiæ* quarum *baccæ acerbæ* ſunt:

cantur *oculi*, propter corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur; *gemmæ* ſimili metaphora.

78. *Enodes.*] Suprà v. 65.

83. *Præterea genus*, &c.] II. Pars. De *variis arborum ſpeciebus*. De *ſalicibus* v. 13. *Lotus* arbor Africana, magni uſus pro pane, & vino: unde & populi dicti *Lotophagi*: de qua fuſe Plinus l. 13. 17. De *Cypariſſis*, vel cupreſſis, Georg. 1. 10.

84. *Idæis.*] Mons Ida duplex, alter in Phrigia, alter in Creta inſula: de ultimo hic ſermo eſt, quem Plinius l. 16. 13. appellat *patriam cupreſſi.*

85. *Nec pingues*, &c.] Tres enumerat olivarum ſpecies. *Orchades*, vel ut alii legunt *Orchites*, non ab inſulis Scotiæ adjacentibus, quæ *Orcades* appellantur: ſed ab ὄρχις *teſticulus*, quod rotundæ ſint: *Radios*: quod oblongæ ſint, inſtar radii textorii: *Pauſias*, quod ad oleum exprimendum tundantur, ab antiquâ voce *pavire*, id eſt, tundere: monet enim Columella, orchites & radios, ad eſcam eſſe, quam ad aliquo-

Pomaque

Pomaque, & Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Siriiſque pyris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Leſbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.

nec poma & arbor Alcinoi: nec genus idem eſt pyris Cruſtumiis, Syriis, & volemis ponderoſis. Non eadem uva pendet è noſtris arboribus Italicis, atque illa, *quam Leſbos decerpit è vite Methymnæa. Sunt vites Thaſiæ, ſunt quoque Mareotica albæ: Thaſiæ apta ſolo pingui, Mareotica* ſolo *tenuiorem meliores*: itaque pauſia propter amaritiem ad oleum apta eſt.

87. *Alcinoi ſylvæ.*] Alcinoüs Phæacum rex, hortorum ſtudio laudatus apud Homer. Odyſſ. 7.

88. *Cruſtumiis, &c.*] Pyrorum ſpecies præcipue tres eligit è pluribus; *Cruſtumia* ab oppido Tuſciæ Cruſtumio, ſubrubicunda; *poires perles*, ex Dalecampio in Plin. l. 15. 15. *Syria*, nigricantia, aliter *Tarentina* dicta, quod è Syria Tarentum tranſlata fuiſſent; *bergamottes*, juxta aliquos. *Volema*, quod volam manus impleant, *bon chrétien*; unde quidam cōfundunt cum iis, quæ Plinius appellat *libralia*, à libræ pondere; ſed hæc ad aliam ſpeciem pertinent, cui nomen, *poires de livre*.

89. *Arboribus.*] Vel vitibus ipſis, quæ recenſentur à Theophraſto inter arbores; vel ulmis, quibus in Italia fulciuntur. Harum ſpecies diſtinguit quindecim.

90. *Quam Methymnæo, &c.*] *Lesbos* inſula maris Ægæi; cujus urbs *Methymna*, vino illuſtris.

91. *Thaſiæ, &c.*] *Thaſus*, ejuſdem maris inſula. *Mareotides.*]Fuit *Marcia*, lacus Ægyptius, Alexandriam à meridie alluens, & urbs lacui propinqua. Fuit *Mareotis*, Lybiæ, ſeu Africæ pars, Ægypto contermina, quæ & Marmarica dicta eſt, nunc *Barca*. Fuit denique *Mareotis* alia, pars Epiri, ſeu Græciæ. Tribus his, vinum *Mareoticum* attribuitur à diverſis auctoribus: lacui quidem & urbi, ab Athenæo. l. 1. Libycæ regioni, à Strabone lib. ultimo. Græcæ regioni à Colum. l. 3. 2. Plures tamen Libycum & Ægiptium fuiſſe cenſent, unde *Alexandrinum* quoque appellant.

S

Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque lageos
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureæ, preciæque: & quo te carmine dicam
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.

Eſt *quoque* vitis *Pſythia*, quæ *aptior* eſt *ad vinum coctum*; *&* *lageos ſubtilis*, quæ *aliquando pedes captat & alligat linguam.* Sunt *purpureæ, & preciæ*: *& quo verſu vos laudabo, ô Rhætica? ne tamen idcirco pugnate* cum *cellariis Falernis.*

93. *Paſſo Pſythia utilior.*] De paſſo *Pſythio* & *Melampſythio* frequens apud varios auctores mentio: unde vero *Pſythiæ* nomen, obſcurum eſt: Cerdanus ſuſpicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum eſſe: ſiquidem Columella l. 3. c. 2. Pſythiam vitem *Græculam* facit: vel à ψύθα, quod apud Heſychium, eſt vinum illud, quod ſponte & ſine torculari profluit. *Paſſum* vinum eſt, quod fit ex uvis in vite diutius Sole aduſtis, ex Plin. l. 14. 9. vel ex uvis in lixivia & oleo ad ignem aliquantulum exſiccatis, ex Columel. l. 12. 16. Unde *paſſum* dicitur, vel quia Solem aut ignem *patitur*; vel quia Soli *expanditur*.

93. *Tenuiſque lageos, &c.*] Λάγεος, *leporaria*, quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur: Vel juxta Servium, quaſi penetrabilis; quæ facile ebrietatem inducit. Nam, ut admonet idem Servius, *olim*, adverbium eſt cujuſlibet temporis. Vel ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur, quaſi levis & exiguæ virtutis; quæ *olim*, id eſt, tarde ac lente admodum inebriat.

95. *Purpureæ, preciæque.*] Illæ à colore nomen habent; hæ à maturitate, quaſi *præcoquæ*, inquit Servius: quia cito matureſcunt.

96. *Quo te carmine dicam Rhætica?*] Laudatur hæc vitis à Catone, à Plinio; apud Auguſtum etiam fuiſſe in pretio traditur à Sueton. 77. Teſtatur tamen Servius, eam à Catullo fuiſſe vituperatam: qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in ea laudanda, dubitatione uſum eſſe. Quamquam Turnebus figuram illam, *Quo te carmine, &c.* non dubitationi; ſed admirationi tribuit, ac feriæ laudi, qua locum ipſi inter optima vina aſſignat, ſed poſt vina Falerna: ideò addit: *nec cellis, &c.* Firmatque ſententiam auctoritate Plinii l. 14. 6. *Rhætica, tantum Falernis poſthabita à Virgilio. Falernus* mons & ager Campaniæ: mons vino, ager frumento feraciſſimus. *Rhætia* regio Italiæ contermina,

Sunt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina:
Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus:
Argitiſque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, menſis & Diis accepta ſecundis,

Sunt præterea vites Amminea, vina valde *durabilia*: *quibus cedit & Tmolus, & Phanæus ipſe*, *princeps* montium vitiferorum; *& parva Argitis*, *cum qua nulla* alia *poſſit contendere*, *aut liquere tanto*, *aut duratione per tot annos*. O vitis *Rhodia*, *grata Diis ſecundarum menſarum*, *non ego te*

inter Alpes Rhæticas ac Tridentinas: ubi hodie Griſones, Tridentina ditio, comitatus Tirolenſis, vallis Tellina, &c.

97. *Sunt etiam Amminea*, *&c.*] Scribunt Plinius, & Auſonius *Aminæum vinum*: Galenus & Heſychius Ἀμιναῖον: igitur juxta illos legendum: *Sunt & Aminea vites*: & utroque ſane modo diverſis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quaſi ἄμεινον *melius*: at ſine teſte Macrobius eſſe conjicit vinum ipſum Falernum: nam *Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum eſt*, inquit ille Saturn. l. 2. 16. Virgilius tamen hic Ammineum à Falerno diſtinguit. Ego vinum puto tota ſparſum Italia, ubi ſolas ab antiquis agnitas fuiſſe vites Ammineas teſtatur Columella; & ſuis quoque temporibus, vetuſtiſſimas ita ſolitas nuncupari. Eo quippe tranſlatas vites è Theſſalia, ab *Amineis* Theſſaliæ populis, ait Ariſtoteles in Polit. citante Phylargirio. Plin. vero l. 14. 2. *Principatus datur Ammineis propter firmitatem, ſenioque proficientem vini ejus ubique vitam.*

98. *Tmolus, &c. Phanæus.*] De vino Tmoli Lydiæ montis, Georg. 1. 56. *Phanæus*, mons in promontorio Chii, inſulæ maris Ægæi: cujus vinum aliqui cum *Arviſio* confundunt; de quo Ecl. 5. 71. *Aſſurgit.*] Cedit, aſſurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitiſque minor.*] Minor majore præſtantior: duplex enim eſt ſpecies, ex Columel. l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὴς, albus; vel ab *Argis*, Peloponneſi urbe & regno, quaſi *Argiva*.

101. *Non ego te, &c. Rhodia, &c.*] Menſæ primæ, carnium erant; menſæ ſecundæ, pomorum, & cæterorum ejuſmodi, quæ *bellaria*, generatim appellabant Græci τραγήματα, Galli *deſſert*. In ſecundis illis menſis comprecabantur Deos, iiſque

Tranſierim, Rhodia, & tumidis bumaſte racemis.
Sed neque quam multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus: neque enim numero cõprendere refert.
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere, quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur, ſteriles ſaxoſis montibus orni,

præteribo; nec te, ô bumaſte turgidis uvis. At non eſt numerabile quot ſint earum *ſpecies, & quæ ſint nomina: neque vero intereſt eas redigere in numerum. Quem* numerum *quicumque vellet diſcere, idem vellet diſcere quot arenæ moventur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabantur ad litus, cum Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes poſſunt producere omnia. Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, orni infœcundæ in lapidoſis montibus:*

vina libabant, effundebantque: Mercurio præſertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. 1. 735. *Rhodium* igitur vinum, è *Rhodo* mediterranei maris inſula, aptum dicit; vel ad uſum inter bellaria, vel ad ſolemnem illam libationem.

102. *Bumaſte.*] Βυμαςὸς vaccæ mammam magnitudine referens: *bumammæ* Varroni, *bũmammia* Columellæ & Plinio dicitur.

105. *Libyci.*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars eſt Africæ, de qua Georg. 1. 241. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Euro*, Georg. 1. 371.

108. *Ionii.*] Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, anguſtam Aſiæ minoris regionem, inter Cariam & Æolidem; ſed quod Siciliam inter & Græciam interfuſum eſt: à quo mare Hadriaticum diſtinguitur *Acroceraunio*. Epiri promontorio. Nominis origo incerta.

109. *Nec vero terræ, &c.*] III. PARS. *De variis locis quibus arbores aliis aliæ felicius proveniunt.* Salices, *ſaules*, v. 11. Alni, *aulnes*. Orni, *freſnes ſauvages*. *Myrteta*, loca myrto conſita, Ecl. 2. 54. *Taxus*, *l'if*. Infra, v. 269. *Aquilo*, Ecl. 7. 51

Litora myrtetis lætiſſima : denique apertos
Bacchus amat colles , Aquilonem & frigora taxi.
Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem ,
Eoaſque domos Arabum , pictoſque Gelonos.
Diviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum , ſolis eſt turea virga Sabæis.

litora feraciſſima ſunt *myrtorum* : *denique vitis amat colles expoſitos Soli ; taxi Boream & frigus.* *Aſpice etiam ultimum orbem excultum* ab *agricolis* , *& regionem orientalem Arabum* , *& Gelonos pictos.* Sua ſingulis *arboribus patria aſſignata eſt. Sola India producit nigrum ebenum* : *ſoli Sabæi habent ramos thuriferos.*

115. *Eoaſque domos Arabum.*] *Eoas* , orientales : ab ἠὼς , *Aurora* , quæ inde oritur. *Arabia* , ingens Aſiæ regio, ſinu Perſico ad orientem , mari rubro ad meridiem, ſinu Arabico ad occidentem, Syriâ & Meſopotamiâ ad ſeptentrionem, definita : in tres diviſa partes: in *Deſertam* ; in *Felicem* , ubi *Sabæi*, & *Panchæi* thure inſignes ; & in *Petræam* , ubi *Nabathæi* , ſuis quoque nobiles odoribus.

115. *Gelonos.*] Barbaros populos, de quibus ita Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythiæ omnes eſſe agnoſcunt, & ſcribunt geographi. Vibius Sequeſter populos Thraciæ exponit: ita enim ſcribit :* Geloni Thraciæ, populi , picti corporis parte : *niſi ſi quis nomen Thraciæ , ut mendoſum ſuſpectat.* Et vero videtur Virgilius eos in Thracia collocare Georg. 3. 461. *Acerque Gelonus cum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum , & lac concretum cum ſanguine potat equino.* Rhodope enim Thraciæ mons eſt ; & Getæ , Gens Dacica , Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina.

117. *India nigrum fert ebenum.*] Dicitur *hoc ebenum* , *& hæc ebenus.* De ea ſic Plin. l. 12. 4. *Unam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum , nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligere maluit. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mitridatico oſtendit. Uritur odore jucundo* An Ebenus noſtra vera ſit , dubitatur , quia ſuffitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena exiſtimat eſſe Guayaci ſpeciem. De *India* , *Sabais* , & *thure* , Georg. 1. 57.

Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana,

Cur commemorem tibi balſama ſudantia ex odorifera arbore, & baccas acanthi ſemper virentis? Cur dicam *ſylvas Æthiopum, albentes molli lanâ?*

119. *Balſamaque.*] *Balſamum*, arbuſcula eſt, de qua ſic Plin. l. 12. 25. *Omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terræ Judaæ conceſſum: quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Oſtendêre arbuſculam hanc urbi Imperatores Veſpaſiani*, nempe in triumpho Judaïco. *Servit nunc hæc, & tributa pendit cum ſua gente. Sævière in eam Judæi, ſicut in vitam quoque ſuam; contra defendêre Romani, & dimicatum pro frutice eſt. Viti ſimilior eſt, quam myrto: & implet colles vinearum modo, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis: ferro lædi vitalia odit. Succus è plaga manat, quem opobalſamum vocant, eximiæ ſuavitatis, ſed tenui guttâ: ploratus lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lacrymæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno*: quod etiam odoratiſſimum eſt. Sic tamen Lipſius, in Tacit. l. 5. 6. *Atque ita ſane tunc fuerit: poſtea non dubium ſtirpem eam in Ægyptum tranſiſſe.* Citatque Claudianum in Epithal. Palladii. Si tamen Joſepho fides eſt, Judaic. antiq. l. 8. 6. balſami planta potius in Judæam ex Ægypto tranſiit: dono data Salomoni à *Nicauli*; quam hic reginam facit Ægypti & Æthiopiæ, ſacræ literæ reginam Saba nuncupant.

119. *Acanthi.*] Non eſt hic *branca urſina*, de qua Ecl. 3. 45. quæ paſſim in agris reperitur, herba coronaria; ſed arbor eſt peregrina, ſemper frondens, & baccis ferax. Ea certe eſt *Ægyptia ſpina*, ſive *acacia*, flores habens candidos; ſemina item in ſiliquis, unde ſuccus exprimitur medicos in uſus expetitus, quæ *baccæ* dici poſſunt. Hinc & gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum*, quia plerique ſpinam Ægyptiam cum Arabica ſpina confundunt. *Acanthus*, ἄκανθος, porro dicitur omnis ſpina, ab ἀκάζω *acuo*: unde ἀκακία quoque deducitur: eadem igitur utriuſque vocis origo eſt. Ita Bodæus in Theophraſtum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa, ſed propter ſoli mutationem ab Ægyptia multum degener.

120. *Quid nemora Æthiopum, &c.*] De iis Plin. l. 13. 14. *Æthiopia Ægypto contermina inſignes arbores non fere habet, præter laniferas: quæ*

Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres ?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis ? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ :

& quemadmodum Seres deducant è frondibus fila tenuia ? aut quid deſcribam *ſylvas, quas gerit India vicina Oceano*, & quæ eſt *receſſus ultimi mundi ? ubi nulla ſagitta poſſunt jactu ſuperare ſupremum cacumen arboris :*

rum natura, in deſcriptione Indorum atque Arabiæ, dicta eſt. Has autem Arabicas ita deſcripſerat l. 12. 10. *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt.* Lana illa, ſpecies eſt goſſipii, *coton.* De *Æthiopia*, Ecl. 10. 68.

121. *Velleraque ut, &c.*] Diſtinguunt plerique vellera *byſſina, bombycina*, & *ſerica*; ita ut *byſſina*, ſint è lino aurei coloris; *bombycina*, è verme ſatis noto; *ſerica* ex arborum lana. Et *byſſum* quidem naſci perhibet Plinius *circa Elim in Achaia*, l. 19. 1. *Bombycem* vermiculum, Aſſyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejuſque velleris texendi artem à Pamphila quadam muliere repertam eſſe, in Coo maris Ægæi inſula, teſtatur ibidem, poſt Ariſtotelem, Hiſt. an. l. 5. 19. Unde celebrantur à poëtis *Coæ* veſtes. Arbores vero ſericas in extremo oriente, apud Seres populos, conſtituit Plinius l. 6. 17. *Seres lanicio ſylvarum nobiles, perfuſam aquâ depectentes frondium canitiem. Mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expectant.* Hi fuerunt Scythis Indis & Sinis conterminì, unde cum iis omnibus vulgo confunduntur : videntur mihi eorum mores ad Sinenſes propius accedere.

122. *Aut quos Oceano, &c.*] Plin. l. 7. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperari nequeāt. Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* De India Georg. 1. 57.

123. *Extremi ſinus orbis*] Quia latiſſimum habet ſinum, qui dicitur Gangeticus, verſus oceanum Eoum ſive orientalem : & tota illa regio terrarum terminus habita eſt ; Sinis, qui ad orientem ulteriores ſunt, aut parum cognitis, aut Indorum nomine comprehenſis. *Aëra ſummum.*] Vel cacumen arboris ita appellat, vel aërem cacumini cir-

Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris,
Media fert triſtes ſuccos tardumque ſaporem
Felicis mali : quo non præſentius ullum
(Pocula ſiquando ſævæ infecere novercæ :
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

& tamen illa natio non eſt pigra in uſu pharetræ: Media producit ſuccos acerbos, & lentum ſaporem mali fortunati : quo nullum remedium certius eſt, & certius *expellit è corpore nigra venena : quando noverca corruperunt potum, & miſcuerunt* cum eo *herbas, & verba perniciosa* cumfuſium.

126. *Media fert, &c.*] Regio Aſiæ opibus inſignis : ad ſeptemtrionem mari Caſpio, ad meridiem Perſide, ad orientem Hircaniâ & Parthiâ, ad occidentem Armeniâ & Aſſyriâ, definita. *Malum* fert, *Medicum* aut *Aſſyrium* nomine, vulgo *citrium*, *citron*. Quod quidem his octo notis inſignit poëta. I. Amaritie, eaque *lenta*, quod diu palato inhæreat, ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, ſeu fœcunditate : ut enim ait Plin. l. 11. 3. *Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis vero ſubnaſcentibus.* III. Virtute adverſus venena : futura, inquit Servius, non autem jam accepta. Immo ex Theophraſto, Athenæo, Dioſcoride, etiam adverſus accepta; præſertim ſi cum vino ſuccus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro ſimilitudine. V. Odoris fragrantia. VI. Virore perpetuo. VII. Tenacitate florum : qui abeunt in fructus, non facile vento aut maturitate excutiendos. VIII. Uſu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. l. 11. 53. *Parthorum populis hoc præcipue, & à juventa propter indiſcretos cibos : namque & vino fœtent ora nimio : ſed ſibi proceres medentur grano Aſſyrii mali, cujus eſt ſuavitas præcipua, in eſculenta addito.* Addit & mederi *ſenibus anhelis*, id eſt, vel fœtidè reſpirantibus. & idem erit cum priore ſenſus ; vel aſthmaticis & difficile reſpirantibus, & diverſa erit ſententia, nonaque mali virtus. Denique Plinius l. 12. 3. ſic ait : *Tentavere gentes transferre ad ſeſe, propter remedii præſtantiam, fictilibus in vaſis : ſed niſi apud Medos in Perſide naſci noluit.* Tamen deinde Palladii diligentiâ convaluit arbor in Italia, & inde propagata eſt.

Ipſa

Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
Flos apprima tenax: animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſylvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.

Arbor ipſa magna eſt, *& ſimilis lauro* ſecundum *formam*: *& laurus eſſet, niſi circum emitteret alium odorem*: *frondes nullo vento decidunt*: *flos valde tenax* eſt. *Medi hoc* malo *corrigunt halitum ſuum*, *& graveolentia ora*; *& medentur ſenibus anhelantibus.* *Attamen nec ſylva Medorum*, *regio opulentiſſima*; *nec pulcher Ganges*, *nec Hermus fluens aureo limo, contendat* cum *laudibus Italiæ*: *nec Bactra, nec India, nec tota Panchaia dives ſolo thurifero*

134. *Apprima.*] Pro *apprime*: neutrum plurale pro adverbio, Græco more: id eſt, *imprimis*. Sic Georg. 3. 500. *Et pede terram crebra ferit, &c.* Ita plerique omnes. At Joſ. Scaliger & Giſanius legunt *apprime*, & contra fas corripiunt ultimam Lucretiano more, l. 6. v. 596. *Tecta ſuperne timent, metuunt inferne cavernas.* Et l. 4. 429. *Longe tamen parte ab ſumma, &c.*

136. *Sed neque Medorum, &c.*] Excurſio in laudes Italiæ, quam commendat. 1. A malis quibus caret. 2. A bonis quibus abundat. *Medorum ſylvæ*] quæ mala citria proferunt, de quibus v. 126.

137. *Ganges, &c. Hermus.*] Auriflui fluvii: *Ganges* ex Emodis profluens montibus, Indiam duas in partes mediam dividens, in Oceanum Indicum exit meridiem versus: ſeptem oſtiis, ſi fides Virgilio, Æn. 9. 30. negante tamen Strabone, l. 15. *Hermus* Lydiæ fluvius, qui auctus Pactolo, aurifero etiam amne, in Phocaicum ſinum illabitur.

138. *Bactra.*] *Bactriana* regio Aſiæ, inter Parthiam ab occidente, atque Indiam ab oriente, Oxo fluvio à ſeptentrione definita. *Bactri*, vel *Bactrii* populi ſunt: *Bactra, orum*, urbs eorum præcipua. Plin. lib. 18. 7. de tritico. *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æ-*

Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertere , ſatis immanis dentibus hydri :
Nec galeis denſiſque virûm ſeges horruit haſtis :
Sed gravidæ fruges : & Bacchi Maſſicus humor
Implevere : tenent oleæque , armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert :
Hinc albi , Clitumne , greges , & maxima taurus
Victima ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro ,

Tauri efflantes ignem naribus non aravere hanc regionem , dentibus magni draconis ſeminatis : nec ſegetes riguit caſſidibus , & denſis haſtis militum. Sed fœcundæ fruges , & Maſſicus liquor vitis , replent illam , & oleæ armentaque pinguia occupant. Ex una parte equus bellicoſus immittit ſe campis alta cervice : ex alia parte greges ovium ; & tauri quæ ſunt *maxima victima , ſæpe loti ſacris aquis , ô Clitumne,*

quent. De *India* , deque *Panchaia* , vel *Panchæa* , Arabiæ felicis , ſive Sabæorum regione , Geor. 1. 57

140. *Hæc loca non , &c.*] Colchidem intelligit , in quam profectus Jaſon, vellus aureum in Martis luco ſuſpenſum diripuit ; domitis, & ad aratrum alligatis ignivomis tauris: ſeminatis hydri dentibus: occiſis militibus , qui ſtatim ex illo ſemine eruperant : interfecto denique dracone , velleris cuſtode: quæ omnia perfecit herbarum quarumdam virtute , & arte Medeæ , Æetæ regis filiæ,qui cuſtodiam illam velleri ſuo appoſuerat. Ovid. Met. 7.

143. *Maſſicus.*] *Maſſicus* mons inCampania, vini ferax. De *Baccho* , Ecl. 5. 30. 69.

146. *Clitumne , &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius , in Umbria, inTopinum primo amnem, mox cum eo inTiberim labitur : in eo lavabantur victimæ,eoque dealbari putabantur :victimæ enim JoviCapitolino in triũphis non immolabantur niſi candidæ. Notat. Turneb. l. 29. 26. *Clitumnum* hic pro Deo; non pro ipſo flumine accipi ; ſiquidem dicitur , *suo cum flumine:* Deus autem ille, vel fuit fluminis præſes , cui extructum in ejus ripa templum ait Plin. Epiſt. l. 8. 8. Vel fuit ipſe Jupiter , qui Vibio teſte , Clitumnus dictus etiam eſt.

146. *Maxima taurus victima*] Victimæ dictæ olim ſunt majora animalia , in quibus maximus eſt taurus: hoſtiæ minora, ut oves.

Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas.
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina; nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immenſos orbes per humum, neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem:
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis:
Fluminaque antiquos ſubterlabentia muros.
An mare, quod ſupra, memorem; quodque alluit
infra?

præceſſere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hic eſt *perpetuum ver, & æſtas menſibus non ſolitis: Bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furioſa* hinc *abſunt, & crudelis proles leonum: nec aconita decipiunt miſeros colligentes: nec ſerpens ſquamoſus magnis gyris repit humi, nec tanta longitudine ſe convolvit in ſpiram. Adde tot urbes illuſtres, & difficultatem operum; tot oppida manu extructa in altis rupibus: & flumina ſubeuntia veteres muros* urbium. *An laudabo mare, quod alluit* Italiam, *ſupra & infra?*

148. *Templa Deum.*] Capitolium, Jovi ſacrum.

150. *Bis pomis utilis arbos.*] Hyperbole quibuſdam videtur: eſt tamen aliquid apud Plin. l. 16. 27. & Varronem lib. 1. 7. de malo biferâ, apud Conſentiam, Brutiorum in Italia civitatem.

152. *Aconita, &c.*] Herbæ venenoſæ: dictæ, vel juxta Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami; vel juxta Plin. Ovid. Lucan. à nudis cautibus ubi naſcuntur, quæ dicuntur. ἀκοναι Naſcuntur & in Italia, teſte Servio: ſed poëta arte utitur ut rem excuſet: nam ea innuit non obeſſe, quia ſunt omnibus nota, nec *fallunt legentes.* Sunt item ſerpentes ſed parvi, neque tanti, quanti alibi; *neque tanto ſquameus, &c.*

158. *An mare, &c.*] Gemino mari alluitur Italia: *Hadriatico*, quod *ſuperum* vocant, quia eſt ad ſeptentrionem, ſuperiorem nobis mundi partem; & *Tyrrheno*, quod *inferum*, quia eſt ad meridiem.

Anne lacus tantos ? te , Lari maxime ; teque
Fluctibus & fremitu aſſurgens , Benace , marino
An memorem portus , Lucrinoque addita clauſtra ,

An vero lacus tam vaſtos ? te , ô magne Lari ; & te , ô Benace , intumeſcens fluctu & ſonitu marino ? An laudabo portus , & moles objectas lacui *Lucrino* ,

159. *Te Lari maxime , teque, &c.*] Lacus commemorat duos. Primus eſt *Larius*, *Lago di como* : in ducatu Mediolanenſi : qui patet in longitudinem ad 30. milliaria , bicornis verſus meridiem : & altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus eſt *Benacus* , *lago di Garda* , in agro Veronenſi : Mincium fluvium ex ſe emittens meridiem verſus: oppidum alluens *Gardam* , ad orientem , unde ipſi nomen: Lario non multò longior, ſed latior: unde maris inſtar agitari tempeſtatibus à Virgilio perhibetur. Fabricius tamen ita legit: *Te Lari , Maxime , teque , &c. Benace, &c.* ita ut tres diſtinguantur lacus : & per *Maximum* , is intelligatur , qui nunc eſt *Lago maggiore*: ſed neque lacus ille dictus eſt antiquis *Maximus* , ſed *Verbanus* ; neque verſus ita interpunctus Virgilium ſapit.

161. *Lucrinoque, &c.*] *Lucrinus* , in Puteolano Campaniæ ſinu minor eſt ſinus, inter Baias & Puteolos: intra eum *Avernus* lacus eſt , eidem per anguſtas fauces conjunctus Conſtat ex Strabone l. 5. Lucrinum ſinum fuiſſe jam inde à temporibus Herculis diſcluſum à Tyrrheno mari, aggere longo ſtadia octo ; lato , quantum trahendo currui ſufficeret : cum autem vi tempeſtatis aquam admitteret multis locis, additum fuiſſe ab Agrippa id quod ſtructuræ deerat. Cauſam affert illius inſtaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe commoda eſſet ſtatio continendis & exercendis navibus , quas Sex. Pompeio , Siciliam occupanti , objecturus erat Octavianus. Notandum vero, cum Abramo , quod quidam à veteribus ſcribere videantur, Lucrinum ab Octaviano fuiſſe perfoſſum : ut Dion. l. 48. & Sueton. in Aug. 16. Quidam contra, fuiſſe molibus à mari ſecluſum , ut Virgil. & Plinius l. 36. 15. Hos ita concilio. Portus unus è gemino contiguo lacu factus eſt: & Avernus quidem perfoſſus , ut cum Lucrino conflueret ; Lucrinus fere intercluſus , ne mare liberius in eum influeret. Atque ita explicandus Suetonius : *Portum Julium apud Baias , immiſſo in Lucrinum & Avernum lacum mari effecit*. Male igitur Servius tribuit Julio Cæſari

Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor;
Julia qua ponto longe ſonat unda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marſos, pubemque Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnoſque Camillos:

& mare circa illas *indignans magno mugitu: quâ* parte *aqua Julia reſonat, mari procul repulſo; &* quâ *Tyrrhenum mare influit* in *fauces Averni? Eadem* Italia *exhibet* in *venis rivos argenti & metallum æris. & auro multum abundavit. Hæc produxit bellicoſum genus hominum, Marſos & juventutem Sabellam, & Ligures aſſuetos labori, & Volſcos armatos verubus. Hæc produxit Decios, Marios, & magnos Camillos,*

opus illud, quod Julii nomen ad memoriam dumtaxat Cæſaris tulit: extructum anno U. C. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc Avernus ſupereſt: *lago d'Averno*: at è Lucrino nihil ſupereſt, niſi palus luroſa cum arundineto, ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, exſtitit terræ motu, anno 1538.

164. *Tyrrhenuſque, &c. Avernus.*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab uſque Tuſcia ſive Etruria, ad fretum uſque Siculum, aquarum eſt. De *Averno* lacu, qui à poëtis inferorum oſtium habitus eſt, fuſe Æn. 6. 237.

165. *Æriſque metalla.*] Plinius l. & c. ultimo, de Italia: *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu licuit exercere, nullis ceſſit.*

167 *Marſos, &c.*] De *Marſis*, Æn. 7. 750. De *Sabellis*, Æn. 7. 665. De *Liguribus*, Æn. 10. 185. De *Volſcis*, Æn 7. 803.

168. *Verutos.*] Armatos verubus, id eſt, ex Nonio, brevibus & acutis telis Lipſius legit: *Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque veruto*: & eſt idem, verutum & veru: ſed præfero communem lectionem, *verutos*, à *veru*; quomodo paſſim legimus *ſcutatos*, à *ſcuto*; *cinctutos*, à *cinctu*.

169. *Decios.*] Familiam Romæ celeberrimam: ex qua *P. Decius Mus, conſul bello Latino, collega Manlio*

Scipiadas duros bello : & te, maxime Cæſar :
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.

Scipiones bello aſperos ; & te, ô Cæſar maxime : qui jam nunc victor, in ultimis Aſiæ finibus, repellis molles Indos à Romanis urbibus.

torquato: cum utrique conſuli ſomnio obveniſſet, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidiſſet: tum collato cum collega ſomnio; cum conveniſſet, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis ſe Manibus voveret inclinante ſuâ parte, ſe & hoſtes, per Valerium Pontificem, Diis Manibus devovit: impetu in hoſtes facto, victoriam ſuis reliquit. Ita Aurelius Victor. Cicero verò, Tuſcul. 1. 89. teſtatur idem ab ejus filio factum, bello Etruſco ; idemque ab ejus nepote, bello contra Pyrrhum Epiri regem.

169. *Marios.*] Caius Marius, ex municipio Arpinate humili loco natus, triumphavit de Jugurtha rege Numidiæ; deque Cimbris: ſepties Conſul fuit; in ſeptimo conſulatu, metuens imminentem ex Aſia Syllam, aut morbo, aut voluntariâ morte deceſſit. *Marius* junior, ejus filius, aut ex ſorore nepos, Præneſte obſeſſus deinde a Syllanis, cum per cuniculum vellet effugere, ſeptus ab hoſtili exercitu, mortem ſibi conſcivit in ipſo cuniculo, cum evadere non poſſe animadverteret.

169. *Camillos.*] M. Furium Camillum ; qui de Veientibus, decenni obſidione victis, triumphavit : Gallos Roma capta Capitolium obſidentes vicit ; alter Romulus dictus, peſtilentia obiit octogenarius.

170. *Scipiadas.*] E Scipionum gente, duo præcipuæ inſignes, *Africani* dicti : de quibus, Æn. 6. 842.

171. *Qui nunc extremis, &c.*] Certè verſus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit : nondum enim ullum ejuſmodi bellum geſſerat Octavianus, cum huic libro primum ſcribendo poëta operam daret. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potius Ægyptio intelligamus. Primo enim Ægyptus Aſiæ confinis eſt: deinde, Indos & Arabes, & Sabæos, inter auxilia M. Antonii & Cleopatræ fuiſſe memorat, Æn. 8. 705. *Omnis eo terrore Ægyptus & Indi, omnis Arabs omnes verterunt terga Sabæi.* Neque vero Indi apud veteres, ut apud nos, exactâ ratione ſumuntur ; ſed promiſcue pro calidarū plagarum populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopibus confundit; cum dicit alicubi, Perſeum devexiſſe Andromeden *nigris ab Indis*: Appianus in Annib. ſumit pro Afris; ubi

Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes:
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſque maligni
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis,
Palladiâ gaudent ſylvâ vivacis olivæ.

Salve, ô terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: ſuſcipio in tuam utilitatem res laudatas & excultas ab antiquis, auſus aperire primus *ſacros fontes: & canto per urbes Romanas carmen* Heſiodi *Aſcræi. Jam locus eſt* diſſerendi *de natura terrarum: quæ ſit cuique vis, quis color, & quæ indoles ad* certas quaſdam *res producendas. Primo terra aſpera & colles ingrati, ubi ſterilis argilla & lapilli* ſunt *in agris ſpinoſis, amant ſylvam vivacis oleæ* ſacram *Minervæ.*

ait Annibalem juſſiſſe, ut Indi conſcenſis elephantis in Claudii caſtra irrumperent. Hyginus ait cap. 275. *Liber in India. Ammonem, &c.* id eſt, in Africa, ubi templum Jovis Ammonis.

173. *Saturnia tellus.*] Italia, in qua Saturnus latuit. Ecl. 4. 6. Æn. 8. 318.

176. *Aſcræum*] Ad imitationem Heſiodi Aſcræi, qui Georgica conſcripſit, Ecl. 3. 40. Ecl. 6. 70.

177. *Nunc locus, &c.*] IV. Pars. *De arte diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli.* Et I. quidem præceptum eſt, *De terrâ aptâ oleis.* v. 179. II, *Aptâ vitibus*; v. 184. III. *Aptâ paſcuis*, v. 195. IV. *Aptâ frumento*, v. 217. V. *Aptâ ex æquo bis omnibus*, v. 217. VI. *Quo modo terra cognoſcatur denſa & rara*, v. 227. VII. *Salſa*, v. 238. VIII. *Pinguis*, v. 248. IX. *Humida*, v. 251. X. *Gravis, levis, & frigida*; v. 254.

180. *Tenuis ubi argilla.*] Sicca, nam eſt argilla pinguis, *terre à potier.*

181. *Palladia.*] De *Pallade*, Ecl. 2. 61. De olivæ vivacitate, Georg. 2. 3. Cur oliva Palladi ſit ſacra, Georg. 1. 14. *Oleaſter*, eſt ſylveſtris olea.

Indicio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis & fertilis ubere campus,
Qualem ſæpe cavâ montis convalle ſolemus
Deſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes;
Felicemque trahunt limum: quique editus Auſtro
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,

Oleaſter plurimus naſcens in illis locis, & campi operti olivis ſylveſtribus, hoc indicant. At terra quæ pinguis eſt, & abundans dulci humore: & campus qui ferax eſt *herbarum, & fœcundus ubere: qualem ſæpe ſolemus videre* in *ima valle montis, in quam fluvii defluunt ex altis rupibus, & devolvunt limum fertilem*: & campus *qui aſſurgit ad meridiem, & alit filicem incommodam curvis aratris*: *hic* campus *producet tibi aliquando vites robuſtas, & undantes multo vino : hic ferax eſt racemorum,*

184. *Dulcique uligine.*] Servius: *Uligo proprie eſt naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens. Bene autem* dulci *addidit, ad diſcretionem amaræ*, & ſalſæ: quæ ex Columella, l. 3. 1. vitifero ſolo deeſſe debet; *Ne*, inquit, *ſaporem vini corrumpat, & incrementa vitium veluti quâdam ſcabrâ rubigine coërceat.* Et notat Abramus nimiam illam uliginem; quæ ex fluminum decurſu oritur in vallibus, requiri à Virgilio, ex natura Italici ſoli, quod ut plurimum ſiccius eſt: à nobis enim glareoſa potius, & ſiccior terra ad vites expetitur.

185. *Fertilis ubere campus.*] Uber aliquando adjective ſumitur. Propert. l. 1. 22. *Umbria terris fertilis uberibus*, & ſignificat, *fœcundus, copioſus.* Aliquando ſubſtantive, ut hic, & infra v. 234. *Vitibus almis aptius uber erit*: & ſignificat ipſam ubertatem, ſive *mammam* terræ: Idque exemplo Homeri, qui Il 9. 141. Argos appellat *mammam terræ*, ȣ̃θαρ ἀρȣ́ρης.

189. *Filicem, &c.*] *Filix, fouzere*, herba fruticoſa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

Hic laticis ; qualem pateris libamus & auro ,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras ,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri ,
Aut fœtus ovium , aut urentes culta capellas :
Saltus & ſaturi petito longinqua Tarenti ,

& liquoris , qualem effundimus pateris aureis ; quando pinguis Etruſcus inflavit tibiam *eburneam ante aras , &* quando *offerimus* Diis *viſcera* victimarum *in patinis curvis. Si vero magis amas nutrire armenta , & vitulos , & ſobolem ovium , & capellas quæ exhauriunt* loca *culta : quare ſylvas & remota* arva *Tarenti fertiles* ,

192. *Pateris libamus & auro.*] Diſſolutio eſt vocum, pro *pateris aureis* : quibus vinum exquiſitiſſimum Diis libabatur. De *libatione* , Æn. 1. 740. Notat morem ſacrificiorum , eorum præcipuè , quæ fiebant ad *exta* victimarum conſulenda : quæ ars *aruſpicina* dicta eſt ; in qua principes erant Etruſci ſive Tyrrheni , qui ideo Romæ ad ſacrificia adhibebantur , cum tibia eburnea. *Pinguis* dicitur Etruſcus : vel ex vitio gentis ; nam Catullus , 40. 11. *Aut parcus Umber , aut obeſus Etruſcus.* Vel ex vitio tubicinum , quibus intumeſcunt genæ. Vel ex vitio ſacrificulorum , qui victimarum carnibus opipare veſcebantur.

194. *Lancibus & pandis.*] Vel patentibus ; vel melius , extorum pondere curvatis & *repandis. Reddere* autem verbum eſt ſacrificiorum : *reddi enim dicebantur exta*, ait Servius , *cum probata & elixa aræ imponebâtur.* Tacit. l. 20. *Luſtrata bove , & ſuper ceſpitem redditis extis , &c.*

196. *Urentes culta capellas.*] *Morſus earum arbori exitialis, olivam lambendo quoque ſterilem faciunt.* Plin. l. 8. 50. *Culta* , Georg. 1. 153.

197. *Saturi Tarenti, &c.*] Servius: *Aut fœcundi , aut quod eſt juxta oppidum Saturum. Tarentum enim & Saturum , vicinæ ſunt Calabriæ civitates.* Probus locum & paludem eſſe dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de *Satura palude* , ſive *Pomptina* , nunc *Avſente palude* : ii graviter errant. Eſt enim Tarentū in orientali cornu Italiæ, Æn. 3. 396. Pomptina verò palus, in litore meridionali , ad mare inferum , Æn. 1. ſub finem notæ 794.

Et qualem infelix amiſit Mantua campum ,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes , non gramina deſunt :
Et quantum longis carpent armenta diebus ,
Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere , & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis : non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis :
Aut unde iratus ſylvam devexit arator .
Et nemora evertit multos ignava per annos ,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit : illæ altum nidis petiere relictis ;
At rudis enituit impulſo vomere campus.

& agros quales infelix Mantua perdidit , qui nutriunt olores candidos in *herboſo fluvio.* Illic *puri fontes non deſunt gregibus , nec herba : & quantum* herbarum *armenta depaſcent per longos dies , tantum ros humidus reddet* per *brevem noctem. Terra ferme nigra & pinguis ſub vomere* alte *immiſſo , & cujus ſuperficies mollis eſt (hoc enim perficimus aratione) optima* eſt *frumentis : nullo ex agro videbis plura plauſtra exire , bobus* difficile *trahentibus. Item* illa terra , *ex qua arator iratus abſtulit ſylvam , & diruit nemora infœcunda multis annis. & evulſit vetera latibula volucrum cum radicibus imis : illa fugerunt in aërem , nidis relictis ; at campus* , prius *incultus , refulſit vomere impreſſo.*

198. *Mantua.*] De ejus calamitate , in argum. Ecl. 1. De *cycnis*, Ecl. 8. 55. *Flumen*, Mincius eſt , *Menzo* , Ecl. 7. 13.

204. *Hoc imitamur arando.*] Hoc unum aratione contendimus , ut imitemur arte , terram naturâ ſuâ mollem ; ergo ſignum eſt , eam , quæ ex ſe ipſa mollis & ſubacta eſt , eſſe frumentis aptiſſimam.

207. *Iratus.*] Offenſus ob diuturnam ſylvæ ſterilitatem.

211. *Enituit.*] Aut campus refulſit repercuſſu lucidi vomeris. Aut pinguis factus eſt : *nitere* enim dicuntur

Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta: negant alios æque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumoſque volucres;
Et bibit humorem, & cum vult ex ſe ipſa remittit,
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie & ſalsâ lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ eſt: illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.

Nam certe glarea ſicca agri declivis vix profert apibus parvas caſias & roſmarinum: quemadmodum tophus aſper, & creta corroſa à nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum ſerpentibus, & præbere tam *cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores & leves fumos, & bibit humorem, & ipſa ſponte ejicit* illum *ex ſe; & quæ ſemper tegit ſe propriis herbis, nec inficit vomerem ſcabritie & rubigine amarâ: illa tibi implicabit ulmos fœcundis vitibus: illa fertilis eſt oleis: illam ſenties colendo, & aptam gregibus, & tractabilem vomere acuto.*

ea, quæ pinguia ſunt. Horat. Epiſt. 1. 4. 15. *Me pinguem & nitidum, &c.* Virgil. Georg. 1. 153. *Interque nitentia culta.* Aut per commutationem, id eſt, in eo enituit & refulſit vomer; Georg. 1. 46. *Sulco attritus ſplendeſcere vomer.*

211. *Nam jejuna, &c.*] Ita cohæret oratio. Terra nigra & putris, aut ex qua erutæ ſunt ſylvæ, optima eſt frumento: nam glareæ, quæ huic contraria eſt, non eſt frumentaria, & vix flores producit. *Glarea, du gravier. Tophus: tuf,* lapis aſper & ſiccus, è terra & arena concretus. *Creta;* terra alba. *Chelydri.* Sunt proprie teſtitudines marinæ, à χέλυς *teſtudo*, & ὕδωρ, *aqua.* Apud Nicandrum tamen verſu 411. ſunt ſerpentes, quæ modo in paludibus, modo in arboribus latent; unde *Druinæ* quoque appellantur à δρῦς quercus. *De caſiis & roſmarino,* herbis

Talem dives arat Capua, & vicina Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris;
Nunc, quo quamq; modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:
(Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Denſa, magis Cereri: rariſſima quæque, Lyæo)
Ante locum capies oculis: alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.

Talem arat Capua dives & regio propinqua monti Veſuvio, & Clanius non commodus Acerris deſertis. Jam docebo quomodo poteris unamquamque cognoſcere. Si quæris an rara ſit, an plus æquo denſa (quia altera bona eſt frumento, altera viti; denſa magis frumento, rariſſima quæque viti.) Primo eliges locum oculis, & jubebis puteum defodi profunde in ſolido loco: *deinde repones omnem terram* in eundem locum, *& complanabis pedibus ſummas arenas.*

coronariis, Ecl. 2. 49.

224. *Capua & vicina Veſevo, &c.*] *Capua*, Campaniæ caput: unde & *Capuam*, à *capite* dictam putat Strabo l. 5. Virgilius tamen à Capy, Æneæ Commilitone, nomen ejus deducit, Æn. 10. 145. Hanc conſtat nulli terrarum ſoli bonitate poſthabendam; fuiſſe autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratam*, teſtatur Florus l. 1. 16. *Veſevus*? *Veſuvius*, & *Veſvius*, mons Campaniæ prope Nolam, mire fertilis, præterquam in cacumine, unde ſæpe ignes emittit: nunquam vehementius, quam imperante Tito: quo tempore Plinius hiſtoriæ naturalis ſcriptor, qui cognoſcendi illius ignis cupiditate eo ſe contulerat ſumo flammiſque extinctus eſt.

225. *Ora jugo.*] Dicitur ut narrat Gellius l. 7. 20. ſcripſiſſe primo Virgilius: *Nola jugo*, ad laudem *Nolæ*, urbis Veſuvio vicinæ; ſed poſtea deleviſſe; propterea quod Nolani aquam ipſi negaſſet, ſuū in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

225. *Clanius non æquus Acerris.*] *Acerræ*, *Acerra*, antiquiſſima Cāpaniæ urbs, non longe à Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius*, l'*Agno*; cujus frequens inundatio pene urbem interdum exhauſit: unde ipſe, *non æquus Acerris*; & Acerræ *vacuæ* hic dicuntur.

229. *Cereri, Lyæo, &c.*]

Si deerunt ; rarum , pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit : ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca , & ſcrobibus ſuperabit terra repletis ;
Spiſſus ager : glebas cunctantes craſſaque terga
Expecta , & validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus , & quæ perhibetur amara ,
Frugibus infelix : ea nec manſueſcit arando ,
Nec Baccho genus , aut pomis ſua nomina ſervat :
Tale dabit ſpecimen : tu ſpiſſo vimine qualos ,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.

Si non ſufficiant ad replendum locum ; *ager erit rarus* , *& melior ad paſcua & vites almas : ſi vero abnuant ſe poſſe redire in ſuum locum* , *& foveis repletis terra redundet* ; *ager* erit *denſus* : *exiſtima* fore *glebas duras & craſſos tumores* , *& ara terram bobus robuſtis. Terra autem ſalſa* , *& quæ dicitur amara* , *inepta* eſt *frumentis : illa neque emendatur aratione* , *neque ſervat vino ſuum genus* , ac *ne nomina* quidem *propria pomis : tale prabebit indicium* ſui. *Tu corbes* è *denſo vimine* , *& cola torcularis detrahe* è *tectis fumoſis.*

De *Cerere*, Ecl. :. 69. *Lyæus*, Bacchi nomen à λύω *ſolvo*: quod curis ſolvat & liberet.

234. *Aptius uber.*] Supra v. 18 . *Poſſe negabunt.*] Non poterunt. Et quaſi ſenſum mentemque terræ tribuit : ut alibi multis locis;

240. *Nec Baccho genus, aut, &c.*] Terra ſalſa, ſic ingrata eſt, ut arboribus apud ſe depoſitis non ſervet nomen; ſed eas& virtute & nomine ſpoliet: id eſt, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejuſdem generis ac nominis eſſe videantur. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

241. *Qualos , colaque prælorum , &c.*] *Torcular* tota machina eſt uvis premendis, à *torquendo* ſic dicta. *Prælum* , ſunt trabes . quæ uvas torculari impoſitas premunt : à *premendo* dictæ per contractionem , *premulum* , *prælum* : unde ſyllaba prima brevis eſt in *premo* ; longa in *prælum*. *Cola* ſunt ſacci , vel corbes , quæ torculari ſuppoſitæ vinum expreſſum excipiunt percolantque. *Quali* , corbes è vimine , calathi , Ecl. 2. 46.

Huc ager ille malus,, dulceſque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lætior: ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis!
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit:
Quæque levis. Promptum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quiſquis color. At ſceleratum exquirere frigus

In iis terra illa mala & dulces fontium aquæ comprimantur uſque *ad ſummam* oram: *quippe omnis aqua exprimetur, & longæ guttæ defluent per* foramina *viminum. At ſapor dabit ſignum manifeſtum, & amarities lædet guſtu ora ægra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoſcimus, quænam terra ſit pinguis:* illa *manibus verſata nunquam diſſolvitur, ſed dum tenetur, adhæret digitis inſtar picis. Humida nutrit grandiores herbas, & ipſa fœcunda eſt pluſquam oportet; ah ne illa ſit mihi nimis fertilis, & ne monſtret ſe fortiorem primis in herbis! Quæ eſt gravis, & quæ levis, manifeſtat ſe ipſo pondere; etſi* de illa *taceatur. Facile eſt cognoſcere viſu nigram, & quiſquis* unicuique *color* eſt. *Sed inveſtigare frigus pernicioſum*

244. *Eluctabitur.*] Per vim, & quaſi cum lucta exibit.

250. *Habendo.*] paſſiva ſignificatione, *dum habetur*: ut pleraque gerundia. Ecl. 8. 71.

252. *Ne ſit mihi fertilis.*] Terra enim, cujus vis in herbas aut frondes abſumitur, parum habet virtutis ad fructum ferendum.

254 *Taciam*] Etſi de illa taceatur, nullumque aliud indicium à me aſſignetur,

Difficile eſt : p'ceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.
His animadverſis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos ſcrobibus concidere montes:
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus : optima putri
Arva ſolo : id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.

d'fficile eſt : tantummodo picea, & taxi noxia, vel nigra hedera, dant aliquando ſigna illius. *His cognitis, memineris putrefacere terram, & aperire foveis altos montes multo prius, & exponere Aquiloni glebas inverſas* multo *prius ; quam plantes hilare genus vitis. Optimi* ſunt *agri, quorum ſolum eſt tenerum* : id autem *efficiunt venti, & pruina frigida, & robuſtus foſſor agitans terram proſciſſam.*

25-. *Piceæ .. taxi, &c*] *Picea*, pini ſpecies : de qua Plin. l. 16. 10. *Picea montes amat atque frigora, feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac rogis virens: hæc plurimam reſinam fundit. Taxus, de l'If:* de qua Plin. ibidem. *Taxus, minus virens, graciliſque & triſtis ac dira: letale baccis, in Hiſpania præcipue, venenum ineſt. Sunt qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.*

259. *His animadverſis.*] V. Pars. *De cultura vitis.* Cõtinet præcepta præcipue XV. I. eſt *de ſcrobibus & foveis hyeme parandis*, v. 260 II. *De ſoli ſimilitudine in ſeminario & vineto*, v. 265. III. *De ſignando vitis cortice, ad cognoſcendum nativum ejus ſitum*, v. 269. IV. *De ordine, quo ſerenda eſt*, v. 273. V. *De profunditate fovearum*, v. 288. VI. *De iis quæ cavenda ſunt in ſatione vitis:* v. 298. VII. *De tempore ſationis*, v. 315. VIII. *De ſtercoratione*, v. 346. IX. *De lapidum* & *concharum infoſſione*, v. 348. X. *De paſtinatione* ſive terra vertenda paſtino, *la houë, la beſche*, v. 354. XI. *De ligatione*, quæ *pedatio* dicitur, *mettre les échalas*, v. 358. XII. *De frondatione*, ſeu frondium amputatione, v. 362. XIII. *De ſepto adverſus pecorum injurias*, v. 371. XIV. *De Bacchi ſacris*, v. 380. XV. *De vinitoris diligentia aliis in rebus*, v. 397.

261. *Aquiloni.*] Vento ſeptentrionali : generatim hic hyemem ſignificat. De eo, Ecl. 7. 51.

At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit ;
Ante locum ſimilem exquirunt , ubi prima paretur
Arboribus ſeges , & quo mox digeſta feratur :
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam cæli regionem in cortice ſignant :
Ut quo quæque modo ſteterit , quâ parte calores
Auſtrinos tulerit , quæ terga obverterit axi ,
Reſtituant. Adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus , an plano melius ſit ponere vites ,
Quære prius. Si pinguis agros metabere campi ;
Denſa ſere : in denſo non ſegnior ubere Bacchus.

Sed ſi nulla vigilantia deeſt quibuſdam viris , hi *prius eligunt loca* duo *ſimilia :* unum , *in quo primum ſeminarium arborum præparetur ;* & alterum , *in quem deinde transferatur diſtinguendum* per ordines : *ne ſurculi non aſſueſcant* terræ *matri ſubito mutatæ. Præterea notant cæli ſitum in cortice : ut reponant* arborem , *quomodo unaquæque poſita fuerat , qua parte paſſa erat calorem meridionalem , quæ terga verterat ſeptentrioni. Tantum poteſt conſuetudo* capta *à tenera* ætate. *Perpende prius , an melius ſit plantare vites* in *plano* , *an* in *collibus. Si eligis agros pinguis campi* , *ſere* vites *ſpiſſius : vitis non eſt ſterilior in denſo agro.*

267. *Arboribus.*] Vel vites ipſas arbores vocat , ut ſupra v. 89. Vel præceptum generale eſt pro omnibus arboribus. *Seges.*] Bene de arbuſculis , quæ ſeruntur in ſeminario,

268. *Semina.*] Non hic grana ſunt, ſed ſurculi, ſive avulſi è vitis corpore , qui vocantur *malleoli* , *marcottes* ; ſive cum ſuis radicibus tranſlati , qui vocantur *viradices.*

271. *Auſtrinos* , &c. *Axi* , &c.] pro meridie , *Auſtrum* dicit , ventum inde flantem , de quo Ecl. 2. 58. Pro ſeptentrione, *axem*, id eſt , polum ſimpliciter ; quia polus hic unus à nobis videtur.

275. *Denſa.*] Pro *denſè* , ſupra, v. 134. De *ubere* , ſupra, v. 185. De *Baccho* , Ecl. 5. 69.

Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos ;
Indulge ordinibus : nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſæpe ingenti bello cum longa cohortes

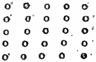
Si vero eligis *ſolum aſſurgens in tumores*, *& colles inclinatos* : *fac ordines* laxiores : *nihilominus omnia intervalla congruant perfecte*, *arboribus diſpoſitis per ſectos tramites. Quemadmodum in magno bello*; *cum* ſuas *cohortes longa*

277. *Secius.*] Vel *ſequius*, ut Germano placet ; *ſecus*, ſignificat *aliter*, & habet primam brevem ; *ſecius* vel *ſequius*, ſignificat *deterius*, *pejus*, *minus*, & primam habet longam. Hac ſignificatione dixit paſſim Apuleius, *ſequiorem ſexum*, pro *muliebri*, qui minor ac deterior eſt : & Seneca, *ſequius de aliquo loqui*, id eſt, ſiniſtre. Et derivat Turneb. l. 19. 17. à *ſequor* : quia præire conſuevit id, cujus melior eſt conditio ; *ſequi*, cujus deterior, ut ſervus.

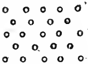
277. *In unguem.*] Exacta perfectaque ratione. Tranſlata dictio à marmorariis opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfecte commiſſæ ſint. Horat. De A. P. 295. *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.* Et Sat l. 1. 5. 32. *Ad unguem factus homo.*

278. *Secto via limite quadret.*] Diſpoſitio arborum hic duplex intelligi poteſt : ita ut ſingulæ viæ ſectæ ſint inter arbores, vel diſpoſitas in quadrangulum, & tunc perfecte quadrata figura eſt ; vel diſpoſitas in triãgulum, & tunc eſt quincuncialis figura *en échiquier.* Quincuncialis porro figura, ſive *quincunx*, ita dicebatur, à figura quinti numeri, V quam ſinguli trianguli exprimũt.

Quadrum.

Quincunx.

Vox *quadret* propriè notat priorem figurá metaphoricè vero ſecũdam. Ita Cic De Orat. 3 173. *Conjunctionem verborum numeroſe cadere, & quadrare, & perfici volumus.* Et in Bruto, 43. *Quoniam tibi quadrat* ; id eſt, *convenit*, *congruit.*

Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altius ac penitus terræ defigitur arbos:
Æſculus imprimis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.

legio extendit, *&* omnis *turba conſtitit in campo vacuo*: *&* *exercitus ordinati* ſunt, *&* *omnis terra undique ſplendet fulgore* armorum *æreorum*: *nondum* tamen *committunt horridam pugnam*, *ſed Mars incertus vagatur in medio armorum*. Sic *omnia intervalla* arborum *ſint dimenſa æqualibus numeris tramitum*: *non ſolum*, *ut aſpectus delectet animum otioſum*; *ſed quia alioqui terra non præbebit omnibus æquale robur*, *nec rami poterunt ſe extendere in aërem*. *Forte petes quænam* debeat *eſſe altitudo foſſarum*: *auderem* ego *deponere vitem in tenui etiam foſſa*; *arbor* vero *profundius ac penitus defoditur in terra*. *Præcipue æſculus*; *quæ tantum progreditur radice ad inferos*, *quantum* progreditur *cacumine ad plagas cæleſtes*.

279. *Cohortes explicuit legio.*] Militum numerus in legione, pro temporum varia ratione, varius fuit. Univerſim legio dividebatur in cohortes X. manipulos XXX. centurias LX. In inceſſu quadratam ſervabat figuram; in pugna porrigebatur in longum, triplici verſu ſive lineâ, quarum ſingulæ manipulos decem continebant.

281. *Fluctuat omnis ære renidenti tellus.*] Id eſt: ſplendor æris tremulus huc illuc in terra circumvolat. Sic ſupra, v. 211. *Enituit impulſo vomere campus.* De *Marte*, Ecl, 9. 12.

291. *Æſculus.*] Arbor glandifera, è quercuum ge-

Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multoſque per annos
Multa virûm volvens durando ſæcula vincit:
Tum fortes late ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella
Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina: neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,

Ergo non hyemes, non venti, neque pluviæ illam eruunt: manet inconcuſſa, & per multos annos ſuperat durando tranſigens multas ætates hominum: cum late porrigens ramos robuſtos, & brachia huc illuc, ipſa inter ramos ſuos *media, alit magnam umbram. Ne autem vineæ tibi inclinent ad Solem occidentem: & ne plantes corylum inter vites: & ne carpas ſuprema cacumina, aut* ne *abſcindas ſupremos ſurculos ex arbore (adeo amant terram) & ne vulneres ferro obtuſo ſurculos: & ne plantes* ſimul *truncos oleæ ſylveſtris. Nam ſæpe paſtoribus imprudentibus excidit ignis,*

nere. Supra v. 26. *Tartara,* Georg. 1. 36.

299. *Corylum*]Supra, v. 65. Nocet radicum denſitate, quæ vitibus alimentum præripiunt. *Flagella*, ſunt ramorum ſummitates, è quibus non ſunt decerpendi ad plantandum ſurculi, ſive malleoli; ſed ex infima arboris parte, quæ terræ vicinior eſt: jam enim terræ aſſueverunt, eamque amant.

301. *Neu ferro læde retuſo.*] Non prohibet ferro præcidi; ſed ferrum obtuſum adhiberi, quo lacerarentur potius, quam amputarentur *ſemina*, id eſt, *ſurculi*: vide ſupra, v. 268.

303. *Nam ſæpe, &c.*] Cur à vitibus removendæ ſint oleæ ſylveſtres, ſive oleaſtri, affert alias cauſas Theophraſtus l. 3. 15. quod nempe tàm olea, quàm ficus, alimenti plurimum exſugant, umbramque inducant maximam.

Qui furtim pingui primùm ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum piceâ craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque imâ ſimiles reviréſcere terrâ:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.

qui primo occultus ſub pingui cortice oleæ clam corripuit truncos, & erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aërem: inde gliſcens regnat victor per ramos & per altum verticem, & implicat flammis totam ſylvam, & denſus piceo fumo emittit in cœlum nigram nubem. Præcipue ſi tempeſtas à ſeptentrione incumbat arboribus, & ſi ventus augens volvat incendia. Cum id accidit: tum vites *neque poſſunt è radice, neque per amputationem repullulare, & renaſci ſimiles ab ima terra*: ſed *ſterilis oleaſter amaris frondibus remaret* ſolus. *Ne autem ullus tam prudens tibi auctor ſit* hujus *conſilii*: ut *ſtante Borea aperias* in ſcrobes *terram rigentem: tunc hyems conſtringit arva frigore: nec permittit ut, ſurculo defoſſo, radix conſtricta infigatur terra.*

305. *Robora.*] Truncos, ſupra, v. 25.

308. *Ruit.*] Emittit, active hic ſumitur, ut Georg. 1. 105. *Cumuloſque ruit male pinguis arenæ.*

310. *A vertice.*] A ſeptentrionali polo, juxta Servium: quia, *hic vertex nobis ſemper ſublimis*, Georg. 1. 242. A vertice arborum, juxta Germanum & Victorium. Vide Georg. 1. 324. *Collecta ex alto nubes.*

316. *Borea.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51.

Optima vinetis ſatio eſt, cum vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis jam præterit æſtas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis:
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris:
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager: Zephirique tepentibus auris
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus humor:

Optima plantatio vinearum eſt, vere purpureo, cum redit avis alba, infenſa longis ſerpentibus: vel circa prima frigora autumni: cum Sol rapidus nondum attigit equis hyemem, ſed jam calores abierunt. Ver præcipue foliis arborum, ver arboribus utile eſt. Terræ intumeſcunt vere, & petunt ſemina fœcundantia. Tum aër, qui eſt *pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in ſinum lætæ uxoris* terræ: *& magnus ipſe, commixtus magno* ejus *corpori nutrit omnes fœtus. Tum frutices* extra vias *poſiti reſonant volucribus, & animalia redeunt ad concubitum ſtatis diebus. Omnis campus parturit, & agri aperiunt ſinum tepidis flatibus Zephiri: abundat* in *omnibus* agris *humor:*

319. *Cum vere rubenti candida, &c.*] Ciconia. de qua Plin. l. 10. 23. *Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quo ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo. Nidos eoſdem repetunt: genitricum ſenectam invicem educant.* Ver hic *rubens* dicitur, propter flores: ut paſſim alibi *purpureum*.

322. *Hyemem contingit equis.*] Tropicum Capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma eſt & hyems ſumma: vide Georg. 1. 238.

325. *Tum pater, &c.*] *Æther*, ſive aër, per Jovem à poëtis: terra, per Junonem adumbrata eſt. Inter utrumque quoddam quaſi conjugium.

330. *Zephyrique.*] Ecl. 5. 5?

Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios primâ creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri;
Cum primum lucem pecudes hauſere, virûmque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſylvis, & ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem:

& herbæ audent tuto exponere ſe novo Soli: nec vitis inter Auſtros ſurgentes, aut pluviam emiſſam è cœlo magnis Aquilonibus; ſed propellit germina, & effundit omnia folia. Non puto alios dies fulſiſſe in primo ortu naſcentis mundi, aut habuiſſe alium ordinem. Tempus *illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, & Euri continebant hybernos flatus. Statim ut pecudes acceperunt lucem, & ferreum genus hominum extulit caput* ex *agris ſaxoſis, & feræ immiſſæ ſunt in ſylvas, & ſidera in cœlum* Et vero *mundus adhuc tener non potuiſſet tolerare hunc laborem:*

333. *Auſtros.*] Ecl. 2. 58.

334. *Aquilonibus.* Ecl. 7. 51.

336. *Non alios, &c.*] Diſceptatur, quo tempore mundus conditus ſit: verno, an autumnali: favet autumno ratio, quæ petitur à maturitate frugum: favet veri, quæ petitur à commodiſſima tempetie. Poëtæ omnes pro vere ſtant. De *Euro*, Georg. 1. 371.

340 *Virumque ferrea progenies, &c.*] Alludit ad ætatem ferream, & inſtaurationem mundi poſt diluvium, factam à Deucalione & Pyrrha, jactis poſt tergum lapidibus, Ecl. 6. 41.

343. *Nec res hunc teneræ, &c.*] Vel ſenſus eſt: Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuiſſent perferre calorem æſtivum aut frigus hybernum: ergo conveniens fuit, naſci eas verno tempore, quæ anni quædam eſt quies. Vel ſenſus eſt generalis: Nec mundi res, quæ per ſe teneræ ſemper ac fragiles ſunt, poſſent ferre vim æſtatis & hyemis; niſi vere, quaſi quiete, recrearentur.

Si non tanta quies iret, frigusque caloremque
Inter; & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcũque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multâ memor occule terrâ:
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata: jamque reperti
Qui ſaxo ſuper atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent: hoc effuſos munimen ad imbres;
Hoc ubi hiulca ſiti findit canis æſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros jactare bibentes.

niſi tanta quies eſſet inter hyemem & æſtatem, & niſi *clementia aëris complecteretur terras. Cæterum, quaſcumque arbuſculas defodies in agris, ſparge ſtercore pingui, & memineris tegere multâ terrâ. Vel* circa *infode lapides bibulos, aut conchas aſperas: nam aquæ inter* eas *fluent, & tenuis vapor permeabit, & ea* quæ *plantata* ſunt *ſument vires. Inventi* ſunt *etiam, qui premerent* ea *deſuper ſaxo, & pondere magnæ teſtæ:* & *hoc munimentum* eſt *adverſus pluvias immodicas; hoc* munimentum eſt *quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes. Surculis plantatis, reſtat ſæpe accumulare terram ad radices* eorum*: & immittere ligones ferreos* in terram.

353. *Canis æſtifer.*] Sirius, vel canicula: ſtella in ore majoris canis: cujus vis in ſubjectas mundi partes inſignis eſſe perhibetur, quo tempore Sol oritur in principio leonis: nempe exeunte Julio: tumque æſtus ferventiſſimus eſt, morbique ex illo æſtu frequentiſſimi: dieſque illi *caniculares* vocantur, donec Sol totum leonis ſignũ perluſtraverit, ad uſque diem 23. Auguſti. *Sirius* dictus, vel à σειραίνω *ſicco* vel à σειρόω, *evacuo.*

355. *Capita*] Vitium arborumque capita, ſtirpes ſunt & radices; quibus, quaſi ore, alimentum è terra trahunt.

355. *Bidentes.*] *Bidens* aliquando eſt *ovis*; hic inſtrumentum fodiendæ terræ comparatum, *paſtinum*, *ligo*, *un boyau.* Etymon à bi-

Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leves calamos & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis;
Ipſa acies nondum falcis tentanda; ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.

Aut movere terram ſub vomere depreſſo, & deducere boves reſiſtentes inter ipſas vineas. Deinde adjungere viti *politas cannas & haſtilia è virgis decorticatis, & palos fraxineos, & furcas bicornes: quarum viribus aſſueſcant aſſurgere, & deſpicere ventos, & adhærere ramis ad* uſque *ſummas ulmos. Et parcendum* quidem eſt *teneris* vitibus, *dum prima ætas creſcit novis frondibus, & dum palmes lætus attollit ſe in altum, emiſſus in aërem* veluti *laxatis habenis. Ipſa acies ferri non eſt adhuc adhibenda; ſed frondes præcidendæ* ſunt *unguibus manuum, & paſſim auferendæ:*

nis dentibus: quod ligo ſit bifurcus. De *ove bidente*, Æn. 4. 57.

356. *Aut preſſo exercere ſolum, &c.*] Ex more Italiæ, ubi vites ulmis aliiſque arboribus fulciebantur: adeoque laxius digeſtæ ſpatium arandi relinquebant, imo & frugum interſerendarum.

359. *Fraxineas.*] E fraxino arbore, *freſne.*

361. *Tabulata.*] Servius: *Sunt rami effuſiores, & in plana tendentes, non in altiora creſcentes.* Et Columella l. 5. 6. *Tabulata inſtituenda ſunt: hoc enim nomine uſurpant agricolæ ramos, truncoſque prominentes: ut vites laxius diffundantur.*

364. *Laxis per purum, &c. habenis, &c.*] *Laxis habenis* metaphora eſt ab equis deſumpta, duce Lucretio l. 5. *Arboribuſque datum eſt variis, exinde per auras creſcendi magnum immiſſis certamen habenis.* Et *per purum*, ſignificat, *per aërem*, ſic & Horatius Od. 1. 34. 7. *per purum tonantes egit equos, volucremque currum.*

Inde

Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint : tum ſtringe comas , tum brachia tonde.
Ante reformidant ferrum : tum denique dura
Exerce imperia , & ramos compeſce fluentes.
Texendæ ſepes etiam , & pecus omne tenendum eſt:
Præcipue dum frons tenera imprudenſque laborum :
Cui , ſuper indignas hyemes , Solemque potentem,
Sylveſtres uri aſſidue capreæque ſequaces
Illudunt : paſcuntur oves , avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum canâ concreta pruinâ ,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas ;
Quantum illi nocuere greges durique venenum
Dentis , & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur , & veteres ineunt proſcenia ludi :

Poſtea , quando vites , *firma radice implicata ulmis , creverint ; tunc amputa pampinos , tunc ſeca palmites : prius timent ferrum : tunc demum exerce dura imperia , & coërce ramos ſuperfluos. Præterea ſepes jungendæ* ſunt , *& greges omnes continendi : præcipue dum frondes teneræ ſunt* & *inaſſuetæ noxiis* rebus *: quibus* frondibus , *præter magnas hyemes & Solem vehementem , ſylveſtres boves , & capræ ſequaces aſſidue nocent : oves & avidæ juvencæ carpunt* eas. *Nec hyems conſtricta albo gelu , aut gravis æſtas penetrans rupes aridas tantum* nocuit ; *quantum nocuerunt illæ pecudes , & venenum duri dentis & cicatrix impreſſa in ſtirpe corroſâ. Non aliud ob delectum caper immolatur Baccho* in *omnibus altaribus , & antiqui ludi prodeunt in theatra :*

374. *Sylveſtres uri.*] *Bubali* , quos vulgus cum *uris* confundit. Plin. l. 8. 15. *Uri* enim juxta Cæſarem , de bello Gall. l. 6. ſunt feræ *magnitudine paullo infra elephantos , ſpecie & colore & figura tauri* ; quæ in ſola Hercynia Germaniæ ſylva reperiuntur. *Bubali*, boves ſunt ſylveſtres, frequentès in Italia, ex Iſidoro & aliis: quanquam aliter à Plino deſcribuntur.

381. *Proſcenia.*]Theatrum, locus fuit, ſemicirculi figu-

Necnon Auſonii, Trojâ gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto:
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis.
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Complentur valleſque cavæ ſaltuſque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque & liba feremus:

Romani quoque coloni, gens orta è Trojanis, jocantur verſibus incompoſitis, & riſu effuſo; & induunt larvas horribiles è cavis corticibus; & te vocant, ô Bacche, inter hilaria carmina; & in honorem tuum alligant fictiles imagunculas ex alta pinu. Hinc vinea omnis pullulat multo fructu, & valles curvæ, & ſaltus opaci implentur uvis; *& quicumque* locus, in quem imago *Bacchi circumvertit vultum formoſum. Itaque rite cantabimus Baccho ſuas laudes verſibus patriis,* & *offeremus ei diſcos atque placentas.*

pelles, ſive utres, ad contemptum; hircorum etiam mortuorum, quod viti infeſtum ſit animal: ungebant, ut magis eſſent lubricæ, nec veſtigium cadentis ſuſtinerent: uno pede inſilebant, reducto altero: & cum frequenter caderent *cernui*, ſive proni, vocabant ludos illos *Cernualia*; Græci ἀσκωλίᾳ ab ἀσκὸς *uter.*

385. *Auſonii coloni.*] *Colonus* hic non *agricolam* ſignificat, ſed *coloniam*, ſive Trojanos, Ænea duce, miſſos ad *incolendam* Auſoniam, id eſt Italiam. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ populis, Æn. 3. 171.

389. *Oſcilla ſuſpendunt.*] Imaguncula ſictiles, Baccho ſacras, & ad ejus ſpeciem effictas; quæ vineis providere putabantur, eiſque fertilitatem conferre, ad quas vento, aut numinis providentiâ impulſæ, ſeſe converterent. Unde addit: *Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum.* Nomen hoc, *oſcillum*, diminutivum eſt ab *os, oris*, quaſi *parvum os*: unde etiam eſt *oſculum*, Æn. 1. 260.

391. *Saltuſque, &c.*] *Saltus* non eſſe ſylvarum ipſas arbores; ſed loca ſylvarum ab arboribus vacua, notavimus Ecl. 6. 65.

394. *Liba.*] Placentæ genus, Ecl. 7. 33.

Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram :
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter ,
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt : namque omne quotannis
Terque quaterque ſolum ſcindendum, glebaq; verſis
Æternum frangenda bidentibus , omne levandum
Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem ;
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim ſeras poſuit cum vinea frondes ,
Frigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem ;

& ſacer hircus deductus cornibus ſtatuetur ante aram : & torrebimus pinguia viſcera in verubus è corylo factis. *Eſt etiam iterandus in colendis vitibus labor ille , in quo nihil unquam ſatis perfectum eſt : nempe* oportet *omnem terram vertere ſingulis annis ter & quater , & aſſidue comminuere glebas ligonibus inverſis* , & *exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis , & annus in ſe replicatur per eaſdem vias.* Et *tum demum , cum vinea amiſit ultimas frondes , &* cum *frigidus Aquilo abſtulit arboribus pulchritudinem* ,

395. *Et ductus.*] Verba ſolemnia : ominoſum enim erat in ſacrificiis ſi victima *traheretur* , non facile duceretur : tum ſi ad aram non ſponte *ſtaret* , ſed reluctaretur.

396. *Colurnis.*] Bene : cum enim *corylum* & *hircum* viti eſſe infeſtum dixerit: utrumque ad ſacrificia adhibet : *hircum* , ut victimam ; *corylum*, ut materiem veru.

397. *Eſt etiam , &c*] Præcipit *alteram* , id eſt ſecundam *paſtinationem* , quæ dicitur *repaſtinatio* , de qua , v. 354. Item & ſecundam *pampinationem* , ſeu frondium amputationem , de qua, v. 365. Quamquam monet, ter aut quater laborem utrumque eſſe repetendum : quia nunquam *huic labori* , id eſt in hoc labore , *ſatis eſt exhauſti* , id eſt juxta Servium, exhauſtionis, finitionis , perfectionis : ſic Æn. 2. 427. *Servantiſſimus æqui* , id eſt æquitatis.

401. *Actus in orbem.*] Id eſt, perpetuus & continuus: nullus enim in orbe , ſeu circulo terminus eſt.

404. *Aquilo.*] Ventus ſeptentrionalis. Ecl. 7. 51.

Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. Bis vitibus ingruit umbra,
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Necnon etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur: incultique exercet cura ſalicti.

jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; & perſequitur curvâ Saturni falce vitem nudatam, eam *tondens*, *& componit amputando. Primus move terram*, *primus combure ſarmenta* domum *deportata*, *& primus refer domum pedamenta*; *ultimus vindemiato. Bis frondes denſiores inumbrant vitem*, *bis herba ſuffocant vinetum ſpiſſis vepribus: magna difficultas in utriſque* amputandis. *Lauda rura magna*, ſed *cole parvum* rus. *Praterea ſecanda ſunt in ſylvis aſpera vimina ruſci*, *& fluviales canna in ripis*; *& habenda cura ſalicti ſylveſtris*.

406. *Curvo Saturni dente*, *&c.*] Præcepta congerit de curis hibernis circa vitem: ac præcipue de *ablaqueatione*: quæ fit cum circa radices terra effoditur, tondenturque ferro ſuperfluæ radices: eæ præſertim, quæ terræ ſuperficiem propius tangunt; ut inferiores convaleſcant. Dicitur *ablaqueatio*, quia vitis radicibus, quaſi totidem laqueis, expeditur & liberatur. *Saturni dente.*] Falce dentatâ ſeu acuta, quæ Saturni geſtamen eſt. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

410. *Bis vitibus*, *&c.*] Cauſam affert geminæ *pampinationis*, quam antea præceperat: item & geminæ *runcationis*, quâ herbæ noxiæ eruuntur, *ſarcler*.

413. *Aſpera ruſci vimina.*] Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula. *Ruſcus*, vel *ruſcum*, *du houx*. De eo, Ecl. 7. 42. *Salictum*, vel *ſalicetum*, locus ſalicibus conſitus, *ſauſaye*.

Jam vinctæ vites, jam falcem arbuſta reponunt ;
Jam canit extremos effœtus vinitor antes :
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus :
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
Contra, non ulla eſt oleis cultura : neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtroſque tenaces ;
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.

Poſtquam vites ligatæ ſunt : poſtquam vineta permittunt falcem reponi, poſtquam vinitor laſſus cantat attigiſſe *ſe extremos* vineæ *ordines* ; *tamen vertenda* eſt *terra*, *& gleba comminuenda*, *& aër timendus racemis jam maturis. Contra nulla eſt difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem & raſtros mordaces : cum ſemel radices egeruntin terram, & aſſueverunt aëri. Ipſa terra ſuppeditat ſuccum plantatis* oleis, quando *aperitur ligone adunco ; &* reddit *plenas olivas*, ſtatim cũ ipſo *vomere*.

417. *Extremos effœtus vinitor antes.*] *Antes*, ſunt ordines vitium, qui ſunt ante cæteros poſiti, & vineam quaſi circundant, & quavis ex parte extremi ſunt. *Effœtus*, laſſus, qualis eſt mulier quæ multos edidit fœtus.

418 *Pulviſque movendus.*] Commovendus & excitandus pulvis, fractione glebarum.

419. *Metuendus Jupiter uvis.*] Aër, grandine & pluviis intempeſtivis infeſtus. *Jupiter* pro aëre ; ſupra, v. 325.

420. *Contra non, &c.*] Laborioſæ vitis culturæ, facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenera ætate ſimilis eſt ; diſparitas igitur à firmiori tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in olea curam exigit ; unde addit poëta : *Cum ſemel hæſerunt arvis.*

423. *Cum vomere, &c.*] Id eſt ſtatim atque aperitur vomere, ſine mora, producit fructus. Exaggeratio, quæ certum & celerem proventum indicat.

424. *Fruges.*] Olivas interpretor. Et vero voces illæ promiſcue adhibētur à poëtis : *Nemus*, non proprie tantum pro ſylveſtrium arborum multitudine, ſed & pro vinea, v. 400. *Omne levandum fronde nemus : Sylva*, pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus

Hoc pinguem & placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas; ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi: tædas ſylva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atq; impendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ:

Ideo nutri olivam pinguem & gratam paci. Poma quoque, quando ſenſere truncos robuſtos, & accepere vires ſibi debitas, cito aſſurgunt in aërem virtute propriâ, nec egent noſtro auxilio. Interea ſylvæ omnes non minus onerant ſe fœtibus, & incultæ avium latebræ rubeſcunt baccis ſanguineis. Cytiſi ſecantur: ſylva alta ſuppeditat tædas, quibus *ignes nocturni aluntur, & præbent lucem. Et homines negligunt* eas *plantare, &* in iis *curam adhibere? Quid commemorem majores* arbores? *ſalices & geniſtæ humiles,*

Georg. 1. 152. *Meſſis* pro collectione non ſolum tritici; ſed etiam uvarum, Georg. 2. 410. *Poſtremus metito.* Item pro mellis proventu, Georg. 4. 231. *Duo tempora meſſis. Vindemia* apud Plin. l. 15. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges*, pro arbuſculis in ſeminario, Georg. 2. 266. *Ubi prima paretur arboribus ſeges, &c.*

425. *Placitam paci nutritor olivam.*] *Nutritor*, pro *nutri*: paſſivum, activa ſignificatione: ut apud Cicer. pro Mil. 33. *Inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es.* Pro *puniſti. Placitam paci*, quia inſigne pacis fuit. Æn. 7. 237. Minervæ fuit dicata. Vide Georg. 1. 14.

426. *Poma.*] Fructus pro arbore: arbor enim *pomus* eſt.

431. *Cytiſi, tædas, &c.*] De *cytiſo* frutice, qui tondetur ſaginando pecori, Ecl. 1. 79. De *tædis*, arboribus è picearum genere, Ecl. 7. 49.

434. *Salices, &c.*] Salices, *ſaules.* Geniſtæ, *geneſt.* Georg. 2, 12.

Aut ille pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt; ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,
Quas animoſi Euri aſſidue franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedroſque cupreſſoſque:
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.

Illæ ipſæ præbent, aut frondes pecudibus aut umbram paſtoribus, & ſepem ſegetibus, & cibum apibus. Et pulchrum eſt videre Cytorum fluctuantem buxo, & ſylvas Naryciarum picearum: pulchrum eſt videre campos non egentes raſtris, aut ullâ curâ hominum. Sylvæ ipſæ ſteriles in Caucaſo monte, quas validi Euri ſemper perflant & rumpunt, exhibent alios aliæ fructus: præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros & cupreſſos, utilia domibus: ex his agricolæ tornaverunt radios rotis, & rotas plauſtris; & fabricaverunt curvas carinas navibus.

436. *Pabula melli.*] Apibus, quæ mel conficiunt.

437. *Cytorum.*] Cytorus urbs, & mons Galatiæ, in ora Paphlagoniæ: buxo fertilis. Ovid. Met. 4. 311. *Sæpe Cytoriaco deducit pectine crines*: id eſt, *buxeo.*

438. *Naryciæque picis lucos, &c.*] Sylvas feraces tædarum, picearum, aliarumque arborum, è quibus ſuccus erumpit, qui, ſi igne exprimitur, dicitur *pix*, *poix*: ſi ſponte fluit, dicitur *reſina*, *poix reſine*, turi affinis. *Narycium* urbs Græciæ & Italiæ, de qua, Æn. 3. 399.

440. *Caucaſeo, &c.*] De *Caucaſo* monte Aſiæ, Ecl. 6. 42. De *Euro*, vento orientali, Georg. 1. 371. Hic Caucaſus, pro quolibet monte, Eurus pro quolibet vento.

444. *Hinc radios trivere rotis, & tympana plauſtris.*] *Hinc*, non ad cedros & cupreſſos, è quibus nemo rotas fabricatur; ſed ad ſylvas, ſeu ſylveſtres arbores, refertur. De *radiis tympanis*, & *plauſtris*, Georg. 1. 163. *Trivere*, perfecere torno, de qua arte, Ecl. 3. 38.

445. *Ratibus poſuere ca-*

Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
Cornus: Ityræos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto:
Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado: nec-non & apes examina condunt
Corticibuſque cavis, vitioſæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam cauſas dedit: ille furentes
Centauros leto domuit, Rhœtumque, Pholumque,

Salices producunt vimina, ulmi frondes: Myrtus vero commoda eſt ad valida haſtilia, & cornus ad arma alia: taxi flectuntur in arcus Ityraos. Necnon tilia polita, & buxus torno raſilis, accipiunt figuram & cavantur acuto ferro. Alnus quoque levis, demiſſa per Padum, innatat aqua currenti: apes quoque abſcondunt examina in *cavis corticibus, &* in *ſinu ilicis carioſa. Quid produxerunt Bacchi munera*, quod ſit *aqualiter laudandum? Bacchus occaſiones etiam prabuit peccandi: ille morte affecit furioſos Centauros, & Rhœtum, & Pholum,*

rinas.] *Ratis* proprie, ſunt ligna inter ſe colligata, quæ per aquam aguntur; metaphorice ſumitur pro navi perfecta. *Carina*, eſt trabs ima, eaque, incurva, quæ totius navis fundamentum eſt.

447. De *myrto*, Ecl. 2. 54. De *corno*, *cornoüilier*, ſupra, v. 34. De *taxo*, *if*, ſupra, v. 257. De *tilia*, *tilleul*, Georg. 1. 173. *Hæc buxus*, vel *hoc buxum*, *buis*.

448. *Ityræos.*] Gens eſt juxta Servium, è Parthia; juxta cæteros è Syria: ſagittandi arte memorabilis.

451. 452. *Alnus miſſa Pado.*] *Alnus*, *aulne*, nota arbor: *Padus*, *le Po*, nobiliſſimus Italiæ fluvius, de quo Georg. 1. 482. Hic ſumitur pro quovis fluvio. *Pado*, pro, per *Padum*: ut, *It clamor cœlo*, pro, *ad cœlum*. De *examinibus* apum, Ecl. 7. 13. De *ilice*, arbore; *yeuſe*, Ecl. 1. 18.

456. *Centauros, &c.*] *Centauri* & *Lapithæ* vicini ſunt populi Theſſaliæ: hi Pindum & Othryn; illi Pelion montem incolentes. Lapitharum rex Pirithous, cum Hippodamiam uxorem du-

Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas! quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra teſtitudine poſtes,

& Hylæum minantem Lapithis magno poculo. O felices agricolas, ſi cognoſcerent ſuam felicitatem: quibus terra ipſa æquiſſima producit ex ſe victum parabilem, longe à bellis diſcordibus. Si apud illos *domus alta portis ſuperbis non emittit* ex *totis ædibus magnam multitudinem* hominum *mane ſalutantium: ſi* illi *non appetunt limina variata pulchrâ teſtudine,*

ceret; Centauri, ſponſam ipſo nuptiarum die rapere agreſſi, à Theſeo & Hercule amicis Pirithoi, cæteriſque Lapithis ingenti clade inter ipſa pocula affecti ſunt. Centaurorum præcipuos commemorat Virgilius: Rhœtum, Pholum, & Hylæum. Pro *Rhœto*, aliqui *Rhæcum* legunt: & vero ſic apud Callimachum aliosque legitur. De *cratere*, Ecl. 5. 68.

458. *O fortunatos, &c.*] VII. Pars. & ultima; *Digreſſio de vitæ ruſticæ felicitate.* I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum & philoſophiæ ſtudiis, v. 475. III. Præfert quibuſlibet aliis hominum ſtudiis, v. 495. IV. Hujus vitæ antiquitatem à primis Italiæ colonis, primiſque hominibus repetit, v. 532.

461. *Mane ſalutantum, &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos ſalutatum venirent prima luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quaſi fluctus fluctum trudit. *Vomit*, metaphora antiqui uſus in eam rem: unde *vomitoria* dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in ſedilia ſe ſe effundebat.

463. *Teſtudine poſtes.*] Portas intelligit, vel in teſtudinem, id eſt fornicem, arcuatas: vel tectas conchis teſtudinis Indicæ, in laminas ſectis. *De teſtudinibus tortuës*: ita Plin. l. 9. 10. *Teſtudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit ut ſingularum ſuperficie habitabiles caſas integant: atque inter inſulas rubri præcipue maris his navigabant cymbis.*

Illuſaſque auro veſtes, Ephyreïaque æra;
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſiâ liquidi corrumpitur uſus olivi:
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,

& veſtes deſtinctas auro, & æra Corinthia; ſi apud illos *lana non tingitur Aſſyrio colore, & uſus olei ſinceri non depravatur caſſiâ. Tamen* apud illos non deeſt *quies tuta, & vita neſciens decipere,*

In mari conchyliis vivunt; tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram egreſſæ, in herbis pariunt ova, avium ovis ſimilia, ad centena numero: eaque defoſſa extra aquas, incubant noctibus. Tum cap. 11. *Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire; Corbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.*

464. *Illuſaſque auro veſtes, &c.*] *In quibus artifex ludens, auro aliqua depinxit,* inquit Servius.

454. *Ephyreïaque æra.*] Quinque ſyllabarum vox: apud Lucanum etiam quatuor *Ephyrea*: l. 6. *Inſedit caſtris Ephyreaque mœnia ſervat*: id eſt Corinthia: Corinthus enim, *Ephyra* dicta eſt, ab Ephyra Nympha. Urbs eſt Achaiæ, ſita in medio Iſthmi Peloponneſiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur. Capta eſt & incenſa, à L. Mummio Conſule. Æs porro Corinthium magno in pretio fuit, & ad vaſa expetitum: cujus pretii cauſa hæc affertur à Floro l. 2. 6. *Quantas opes & abſtulerit & cremaverit hinc ſcias: quod, quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus: nam & æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria: quia incendio permiſtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argentique venæ, in commune fluxere.* Æri tamen huic fuiſſe pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliiſque argumentis Germanus.

465. *Alba nec Aſſyrio. &c.*] Quadruplex eſt Syriæ diviſio, Syria, aſſyria, Cœleſyria, & Leucoſyria: Phœnicia vero & Tyrus, ſunt in Cœleſyria: in Phœnicia autem & circa Tyrum inventa eſt purpura primum è conchis expreſſa. *Venenū* ut & φάρμακον Græcis, ambiguæ ſignificationis eſt: & ſignificat quicquid naturam rerum immutat, in bonam malamque partem; atque adeo & colores, quibus lana fucatur.

466. *Caſia.*] Caſiam triplicem diſtinximus Ecl. 2. 42. De prima ſpecie haud dubie hic intelligēdus poëta: quâ oleum ad majores delicias conditum fuiſſe pu-

Dives opum variarum ; at latis otia fundis ,
Speluncæ , vivique lacus ; at frigida Tempe ,
Mugituſque boum , molleſque ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illic ſaltus , ac luſtra ferarum ,
Et patiens operum parvoque aſſueta juventus ,
Sacra Deûm ſanctique patres : extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Muſæ ,

affluens variis opibus : tamen otia in amplis fundis & antra , & vivi lacus , & umbroſi campi , & mugitus boum , & dulces ſomni ſub arbore , non deſunt. Illic ſunt ſylvæ , & latibula ferarum , & juventus patiens in laboribus parvoque aſſueta , & ceremoniæ Deorum , & venerandi parentes. Juſtitia abiens è terra ultimò poſuit pedem apud illos. Me vero teneant præ cæteris dulces Muſæ ,

tò , *de la canelle.*

469. *At frigida Tembe.*] *Tempe* , pluralis numeri , ac neutrius generis , amœniſſima vallis fuit in Theſſalia : cincta montibus Oſſa, Pelio, & Olympo : Peneo fluvio interfuſa. Ab ea valle, multæ, amœnitate pares, eo quoque nomine inſignitæ ſunt : ſic in Sicilia poſuit Ovid Faſt. 4. 475. *Heloria Tempe.* Statius in Bœtia , Theb. 1. 486. *Theumeſia Tempe.* Hic Virgilius amœnia quælibet loca intelligit. Nomen à τέμενος *lucus* , *fanum* ; quod Æoles deformarunt in τέμπος

471. *Saltus ac luſtra ferarum.* De *ſaltibus* , vide Ecl. 6. 56. De *luſtris* , quæ ſunt ferarum in ſylvis cubilia , puto magis adhærendum Feſto quam Servio. Feſtus derivat à *luto* : unde metaphorice *luſtra* dicuntur popinæ & lupanaria , ubi ventri ac deſidiæ opera datur. Servius deducit ab *umbra* , quia loca illa parum *illuſtrantur*. Stat pro Feſto Voſſius in Etym.

474. *Juſtitia excedens.*] Aſtræa , de qua Ecl. 4. 6.

475. *Muſæ.*] Profitetur ſe literarum ſtudia præferre agriculturæ: ſi tamen his ſtudiis minus ſe idoneum ſentiret , ad hoc alterum vitæ genus abiturum. *Muſæ.*] Non hic ſolius carminis præſides , ſed literarum omnium , earum præcipue quæ ad cœleſtia pertinent , quibus præeſt *Urania*.

Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore,
Accipiant; cœlique vias & ſidera monſtrent,
Defectus ſolis varios, Lunæque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumeſcant
Objicibus ruptis, rurſuſque in ſeipſa reſidant:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis;
Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes,

quarum fero res ſacras, *magno* earum *amore captus*: *& doceant* me *circulos cœli*, *& ſidera*, *& diverſas eclipſes Solis*, *& eclipſes Lunæ*: *unde motus terræ* oriatur: *quâ virtute altum mare turgeſcat*, *ſuperato alveo*; *ac deinde in ſeipſum recurrat*: *quâ de cauſa Sol hyemalis ita properet ſe lavare* aquis *Oceani*: *vel quâ mora differat noctes æſtivas*. *Si vero ſanguis frigidus circumfuſus cordi impediat*, *quominus poſſim penetrare hæc ſecreta naturæ*; *placerent mihi rura*, *& fluvii currentes in vallibus*.

476. *Quarum ſacra fero.*] Poëtæ Muſarum ſe ſacerdotes appellant. Ita Horat. Od. l. 3. 1. *Carmina non prius audita*, *Muſarum ſacerdos*, *virginibus puerisque canto.* Sacerdotum eſt *ſacra ferre*, adminiſtrare, ac ducere.

481. *Quid tantum Oceano*, *&c.*] Hyemem & æſtatem ſignificat; & ſenſus eſt: Quæ cauſa ſit, cur dies hyberni tam ſint in occaſum præcipites; & quæ mora noctes æſtivas differat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali numero: quemadmodum Georg. 1. 66. *Pulverulenta coquat maturis Solibus æſtas.*

484. *Frigidus obſtiterit*, *&c.*] *Secundum phyſicos*, *qui dicunt ſtultos homines eſſe frigidioris ſanguinis*; *prudentes*, *calidi. Unde & ſenes*, *in quibus jam friget*; *& pueri*, *in quibus necdum calet*, *minus ſapiunt.* Ita Servius. *Præcordia* proprie ſunt membranæ cordi prætenſæ: Græci vocant διάφραγμα. Supra præcordia ſunt pulmones, & cor, infra jecur & lienem. Sæpe tamen ſumuntur pro *extis* omnibus, hic & alibi, præcipue pro *corde*, ſæpe pro ipſo *animo*.

Flumina amem ſylvaſque inglorius. O ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! ô qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari!
Fortunatus & ille, Deos qui novit agreſtes,
Panaque, Sylvanumque ſenem, Nimphaſq; ſorores!

amarem fluvios & ſylvas, ſine ulla alia *gloria. O ubi* ſunt *campi, & Sperchius* fluvius *&* mons *Taygetus frequentatus à puellis Laconicis! ô, quis me transferat in valles gelidas Hæmi* montis, *& operiat* me *magnâ umbrâ ramorum. Felix* ille eſt, *qui potuit diſcere cauſas rerum, &* qui *poſuit ſub pedibus omnem timorem & tumultum Acherontis avari. Sed felix quoque* eſt *ille, qui colit Deos ruſticos, & Pana, & ſenem Sylvanum, & Nymphas ſorores.*

486. *O ubi campi.*] Legit Illuſtriſſ. Huetius Epiſc. Abrincenſis: *O ubi Tempe*, longe rectiore ſenſu: Quippe, *Tempe*, *Sperchius*, *Taygetus*, contermina fere loca.

487. *Sperchiuſque*, *&c.*] *Sperchius*, Theſſaliæ fluvius, è Pindo monte, in Malliacum ſinum rapide fluens: hodie *Agriomela. Taygetus*, *plural. Taygeta*, mons laconiæ, Spartæ & Amyclis imminens, venatione & Bacchi orgiis celebris: unde *Virginibus baccata Lacænis*: id eſt, frequentata à Laconiæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus*, mons Thraciæ, de quo Georg. 1. 492.

490. *Felix qui*, *&c.*] Videntur hi verſus geminam philoſophiæ partem diſtinguere: primus *phyſicam*, ſive naturalem, quæ rerum cauſas inveſtigat: alii *ethicam*, ſive moralem, quæ tota eſt in temperandis hominum motibus, & conſectanda beatitate: beatitas autem in voluptate à pleriſque veterum conſtituebatur: nocet porro voluptati metus fati & inferorum.

492. *Acherontis avari.*] *Acheron*, inferorum fluvius, de quo Æn. 6. 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493. *Deos agreſtes*, *Panaque*, *&c.*] De Diis agreſtibus Ecl. 6. in Argumento. De *Pane*, Ecl. 2. 31. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Nymphis ſororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napæis*, *&c.* Ecl. 2. 46.

495 Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille,
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.

Ille non movetur, nec faſcibus populi, nec purpurâ regum, nec diſſentione quâ turbat infidos fratres, nec Daco, qui deſcendit à Danubio conjurato; nec negotiis Romanorum, nec regnis perituris: neque ille aut cum angore miſereſcit pauperis, aut invidet diviti.

495. *Non populi faſces non, &c.*] Neque movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Roma nos honores, per *faſces*; barbaros, per *purpuram* regum ſignificat. *Faſces* erant faſciculi virgarum, quibus erat obligata ſecuris, ita ut ferrum in ſummo extaret: inſignia fuere magiſtratuum apud Romanos. Dicuntur *faſces populi*, quia populi ſuffragiis magiſtratus eligebantur in comitiis. Faſces habebat Dictator XXIV. Conſul XII. Prætores provinciales VI. Prætores urbani II. Præferebantur à *lictoribus*, quorum nomen à *ligando*: quia reos ligabant, feriebantque virgis è faſce detractis.

497. *Dacus ab Iſtro.*] *Daci*, nunc *Tranſylvani*, *Moldavi*, & *Valachi*, olim feræ gentes & Romanis infeſtæ, intra Carpatum montem, à Septentrione; Iſtrum fluvium, à meridie, ad uſque Iſtri oſtia porrectæ. *Iſter* ſive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnoba monte in comitatu *Bar*, prope Villingam oppidum Sueviæ; deinde auctus fluviis 60. navigabilibus, in Pontum Euxinum influit oſtiis ſex, quorum duo tantum jam navigabilia ſunt, cæteris arena clauſis. Danubius olim vocatus ab ortu, ad uſque Axiopolim urbem Myſiæ: quo loco Iſter appellabatur; unde proprie Iſter à Virgilio hic dicitur, & Dacus uſurpatur pro quolibet hoſte barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab ea parte Iſter fuit.

498. *Non res, &c.*] Opponit Romanum imperium, regnis cæteris; quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet.

499. *Aut doluit miſerans, &c.*] Loquitur è Stoïcorum ſententia, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos & vitia, ex homine ſublatos volebant ad bene beateque vivendum: Ac ſpeciatim patet miſericordiam excludi à Seneca ex animo ſapientis, lib. 2. de Clement. c. 5. *Quemadmodum*

Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſuâ, carpſit: nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas & limina regum.
Hic petit excidiis urbem miſeroſque Penates,
Ut gemmâ bibat, & Sarrano dormiat oſtro:
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro:

Colligit fructus, quos rami, quos agri ipſi volentes ultro producunt: nec cognoſcit leges duras, & tumultuoſum forum, aut tabularia populi. Alii agitant remis mare profundum, & currunt ad militiam: pervadunt in aulas & domos regum. Hic intentat ruinam urbi & miſeris domibus, ut bibat in poculo *gemmeo, & dormiat in purpura Tyria: alius occultat divitias, & incumbit auro defoſſo:*

religio Deos colit, ſuperſtitio violat: ita clementiam manſuetudinemque omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis: itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt.

502. *Populi tabularia.*] *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publica omnia inſtrumenta de prædiis, vectigalibus, portoriis, reditibuſque aliis publicis, ſervabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. 43. *Cenſores ex templo in atrium Libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis publicis, negarunt ſe prius quicquam negotii publici geſturos, quam judicium populi de ſe factum eſſet.*

505. *Hic petit, &c.*] Eos carpit, qui opes è domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus*, Æn. 2. 717.

506. *Sarrano dormiat oſtro &c.*] Purpura quæ fit è ſanie *oſtrei* ſive conchylii, qui *murex* appellatur, Phœnicum lingua *Sar*: unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piſcatu celebris, dicta eſt prius *Sarra*; & color purpureus, *Sarranus & Tyrius.* diſtinguunt tamen plerique purpuram piſcis, ſive oſtreum à murice: hæc tamen à poëtis vulgo promiſcue uſurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id eſt bis tincta, à *δὶς bis*, *& βάπτω tingo.*

Hic

Hic ſtupet attonitus roſtris : hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebiſque patrumque
Corripuit : gaudent perfuſi ſanguine fratrum ,
Exilioque domos & dulcia limina mutant ,
Atque alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro :
Hinc anni labor , hinc patriam, parvoſque nepotes
Suſtinet ; hinc armenta boum, meritoſque juvencos.
Nec requies ; quin , aut pomis exuberet annus ,
Aut fœtu pecorum , aut Cerealis mergite culmi :

alius obſtupeſcit mirabundus ad roſtra : alium percellit hiantem plauſus plebis & ſenatorum in theatro , nam iteratur : alii gaudent tincti ſanguine fratrum , & relictis domibus & gratis liminibus abeunt in exilium, & quærunt patriam ſuppoſitam alii Soli. Agricola autem *vertit terram curvo aratro : inde* eſt *labor anni ; inde alit patriam & parvos nepotes ; inde* alit *armenta boum , & juvencos , qui* id labore *meruerunt. Nec ceſſat, donec annus abundet , vel pomis vel fœtu pecudum, vel manipulis ſpicarum Cerealium:*

508. *Hic ſtupet attonitus roſtris, &c.*] Notat ſtudium audiendi oratores, vel orandi è ſuggeſtibus , quæ *roſtra* dicebantur. Nam ex Livio l. 8. cum *Antiates* , gens Latii maritima , cujus caput *Antium* , victi à Romanis & claſſe ſpoliati eſſent , naves eorum partim in navalia ſubductæ, partim incenſæ ſunt : ſervatiſque roſtris , id eſt , eminentibus illis proræ partibus, quæ ferro aut ære armabantur; placuit in foro ſuggeſtum ex iis adornari , unde cum populo ageretur.

509. *Per cuneos, geminatur enim, &c.*] Notat ſtudium ſpectaculorum : in quibus plauſus , non à ſola plebe , ſed etiam à ſenatoribus ipſis dabatur,&ſic geminabatur. *Cunei* ſedilia ſunt theatrorum , de quibus ſupra , v. 381.

517. *Cerealis mergite culmi.*] *Hæc merges*, Virgilio videtur eſſe manipulus ſpicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. 18. 30, videtur eſſe furca colligēdis apta manipulis : qua ſignificatione dicitur etiam *merga , æ* , à Columella , & Feſto.

Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat:
Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſylvæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt: pingueſque in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hædi.
Ipſe dies agitat feſtos: fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio & ſocii cratera coronant,

& oneret ſulcos proventu, & ſuperet horrea. Poſtquam *hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci ſaginati glandibus: ſylvæ præbent poma ſylveſtria: & autumnus ſuppeditat varios fructus: & alte racemi dulces coquuntur in apertis collibus. Interea dulces nati pendent circa ora: caſta domus ſervat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: & pingues hædi in herba fertili certant invicem oppoſitis cornibus. Ipſe* agricola *celebrat dies feſtos: & ſtratus in herba, ubi ignis* eſt *in medio, &* ubi *ſocii implent pocula,*

519 *Sicyonia bacca trapetis.*] *Sicyon*, urbs Achaïæ propriè dictæ, non longe ab Iſthmo Peloponneſiaco, ferax oleis. *Trapes* ſive *trapetum*, mola eſt, ſive torcular olei.

520. *Arbuta.*] Proprie ſunt fructus *arbuti*, arboris, *arboiſier*, de qua Ecl. 3. 82. Hic forte pro baccis omnibus ſylveſtribus uſurpantur.

522. *Mitis in apricis, &c.*] Matureſcit Solis ardore. De loco *aprico*, id eſt, Soli expoſito, vide Ecl. 9. 49.

523. *Circum oſcula.*] Circa os pendent, ab ore pendent. *Oſculum* enim, non ſemper *baſium*; ſed magis proprie ipſum *os* ſignificat. Æn. 1: 260.

528. *Cratera coronant.*] Non coronant floribus, ſed vino: quod ad ſummam uſque poculi oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus l. 15. ex Ariſt. Ὅτι οὐδὲν κολοβὸν προσφέρομεν πρὸς τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ τέλεια, &c. *Nihil mutilum eſſe offerendum Diis, ſed integra & perfecta: plenum vero perfectum eſt; coronare autem plenitudinem quamdam ſignificat.* Citatque Homerum; Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπιστε-

Te libans, Lenæ, vocat: pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
Corporaque agreſti nudat prædura palæſtrâ.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus & frater: Sic fortis Etruria crevit
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque una ſibi muro circumdedit arces.

te invocat, ô Bacche, vinum effundens tibi: *Et proponit cuſtodibus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, & nudat robuſta* eorum *corpora ad luctam ruſticam. Sic inſtituerunt vitam olim antiqui Sabini, ſic Remus, & frater* ejus Romulus: *ſic crevit generoſa* Tuſcia: *atque adeo Roma evaſit pulcherrima mundi, & una circumcinxit ſibi muris ſeptem montes.*

ψαντο ποτοῖο. *Juvenes verò crateras coronaverunt potu.*

531. *Paleſtrâ.*] Luctà: Græca vox παλαίςρα, radix πάλλω *agito*. propter corporis in ea agitationem.

532. *Sabini.*] Romæ vicini, Appennini jugis circumvallati; quorum fœminas in ludis Romani rapuerunt.

533. *Hanc Remus & frater, &c.*] Remus & Romulus, fratres Romæ conditores, Iliæ & Martis filii; de iis Æn. 8. 610.

533. *Sic fortis Etruria.*] Tuſcia à Latio, per Tiberim, diviſa, Æn. 8. 479. & 10. 164.

535. *Septemque. . . . muro circumdedit arces*] *Arces*, vel loca munita ſunt; vel potius, montes, rupes; ut Georg. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces* Et vero *arx* probabilius derivatur ab ἄκρα *cacumen vertex*, quanquam inepte Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelſa parte montis habitarunt: Varro ab *arcendo*, Servius ab *arcano*. Porro ſeptem Romæ colles incluſi muro fuere: Palatinus, nunc *palazzo maggiore*; Quirinalis, *monte Cavallo*; Cœlius, *monte di S. Giovanni Laterano*; Capitolinus, *Campidoglio*; Aventinus, *monte di S. Sabina*; Eſquilinus, *monte di S. Maria Maggiore*; Viminalis denique; quibus ſeptem additi deinceps fuerunt Janiculus collis, *Montorio*; & Vaticanus.

Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quâm cæſis gens eſt epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.

Aureus quoque Saturnus ducebat hanc vitam in terris, ante imperium Jovis Cretenſis, & antequam ſcelerati homines veſcerentur occiſis bobus. Nondum etiam homines *audiverant inflari tubas, nondum gladios ſonare impoſitos duris incudibus. Sed nos decurrimus campum immenſum longitudine: & jam tempus* eſt *liberare* jugo *fumantia colla equorum.*

536. *Dictæi regis & ante impia quam, &c.*] Antequam regnaret Jupiter, qui educatus eſt in Dictæo monte, Cretæ inſulæ, Georg 4. 152. Id eſt, aurea ætate; cum homines nondum animalium carne, ſed ſolis terræ fructibus veſcerentur. *De Saturno*, & *aurea* ætate, Ecl. 4. 6.

541. *Sed nos, &c.*] Hunc librum, ut & priores, allegoria terminat ab equis petita. *Æquor.*] Hic eſt campus, Æn. 2. 780.

GEORGICORUM

LIBER III.

ARGUMENTUM.

Exordium tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo & pecorum paſtioni præſident: deinde laudes Octaviani: denique invocationem Mæcenatis, cujus juſſu ſuſceptum id operis fuiſſe, rurſus teſtatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes diſtincta. I. *Agit de bobus & equis.* II. *De ovibus & capris.* III. *De canibus.* IV. *De rebus pecori infeſtis; nempe ſerpentibus, ſcabie, fe-*

bri, ac peſte: quæ peſtis deſcriptio epilogi locum obtinet. Sparſæ ſunt præterea toto libro fuſiores, oblectationis cauſa, deſcriptiones; quaſi quædam diverticula. Talis eſt deſcriptio curſus equeſtris, v. 130. Aſili ſive œſtri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. Furiarum amoris, v. 242. Scythicæ hyemis, v. 349.

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ, amneſque Lycæi.
Cætera quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

TE etiam cantabo, ô magna Pales; & te, ô paſtor memorabilis ob Amphryſum; & vos, ô ſylvæ, & flumina Lycæi. Cætera omnia argumenta, quæ delectare poſſent animos otioſos, jam pertractata ſunt. *Quis neſcit, aut Euryſtheum ſeverum, aut altaria infamis Buſiridis?*

1. *Te quoque magna Pales*] Dea paſtorum & pabuli, cui, ſacra lacte fiebant; & feſta celebrabantur *Palilia*, 12. Kal. Maii; quo die Romulus urbem fundavit.

2. *Paſtor ab Amphryſo.*] *Amphryſus*, fluvius Theſſaliæ, ubi Apollo greges pavit Admeti regis; vel ipſius regis amore captus, juxta Callimachum in hymno; vel juxta alios; eidem addictus in ſervitutem à Jove, propter interfectos Cyclopas. qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum, vel Phaëtonta, vel Æſculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur *memorandus ab Amphryſo*; id eſt, ob Amphryſum; quia ob operam, ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus eſt *Apollo Nomius*, à νέμω *paſcuum.*

2. *Sylvæ, amneſque Lycæi*] Loca quælibet paſcuis abundantia; quales ſunt in Arcadia ſylvæ, amneſque *Lycæi* montis, Ecl. 10. 15.

4. *Euryſthea.*] Mycenarum regem; qui Junonis odio obſequens, Herculem, oraculi juſſu ſibi ſubditum, difficillimis periculis objecit: è quibus evaſit victor. De *Hercule*, Æn. 8. 287.

5. *Illaudati Buſiridis aras.*] Regis Ægypti, qui cum hoſpites ad aras immolaret, ad eas ipſas cum Amphidamante filio & miniſtris occiſus.

Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameque? humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? Tentanda via eſt, quâ me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.

Cui non dictus eſt *Hylas puer*, *& Delos Latonia*, *& Hippodame*, *& Pelops notabilis humero eburneo*, ac *peritus* artis *equeſtris*? *Tentanda eſt* mihi *via*, *quâ poſſim attollere me etiam è terra*, *& victor volare per ora hominum*.

eſt ab Hercule, cui ſtruebat eaſdem inſidias. *Illaudati.*] Illaudabilis, in quo nihil eſt laude dignum, ac proinde ſumma ſunt omnia vitia. Sic vulgo *invictus*, ſumitur pro *invincibili*, quod non eſt in uſu, ut notat Turneb. l. 4. 17. Videturque Virgilius carpere Iſocratem, Græcum oratorem, qui ſcripſit, quam adhuc habemus, laudationem Buſiridis.

6. *Hylas . . . Latonia Delos.*] *Hylas*, puer dilectus Herculi, Ecl. 6. 43. *Latona*, Cœi Titanis filia, à Jove compreſſâ, Ecl. 3. 67. *Delos*, inſula maris Ægæi, ubi Latona Dianam & Apollinem enixa eſt. Æn. 3. 74.

7. *Hippodameque.*] Vel Hippodamia, filia OEnomai regis Elidis & Piſarum; qui cum ex oraculo ſe à genero occidendum eſſe accepiſſet: equis confiſus velociſſimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiæ procis propoſuit, eâ lege, ut qui vinceret, filiam obtineret, qui vinceretur, mortem ſubiret. Igitur tredecim victis & occiſis, Pelops Myrtilum OEnomai aurigam pretio corrúpit, ut currui fragilem axem ſubjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto OEnomaus è curru concidit, membriſque caſu colliſis mortuus eſt. Pelops Hippodamiâ potitus, Myrtylum perfidiæ mercedem contumelioſius exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtoum* mare dicta eſt. *Pelopis* pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cum Deos excepiſſet hoſpitio, eorumque numen explorare vellet, ſuum hunc filium iis epulandum dedit; à cujus eſu cæteri abſtinuerunt; exceptâ Cerere, quæ humerū ejus abſumpſit. Jupiter eum ſuſcitavit, humerumque ei reſtituit eburneum: Tantalus ob id ſcelus perpetua ſiti ac fame in inferis cruciatus fingitur, præſentibus epulis coactus abſtinere. Pelops deinde non Elide tantum, ſed totâ peninſulâ potitus eam ſuo nomine *Peloponneſum* vocavit.

Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas,
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenerâ prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,

Ego primus rediens è Bœotiis montibus deducam mecum Muſas in patriam, dummodo vita duret mihi. *Primus reportabo tibi palmas Idumæas, ô Mantua: & ædificabo in campo viridi templum è marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, & tegit* marginem *riparum tenerâ arundine. In medio* templo *mihi erit Cæſar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & ſpectabilis purpurâ Tyriâ,*

10. *Primus ego in patriam, &c.*] Certe hanc laudem prius dederat Ennio Lucret. l. 1. 117. *Ennius ut noſter cecinit, qui primus amœno detulit ex Helicone perenni fronde coronam, per gentes Italas, &c.* Igitur non ſignificat Virgilius ſe primum omnium Græcas Muſas deducturum in Italiam, ſed in agrum Mantuanum.

11. *Aonio vertice.*] Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia prius dicta eſt. Ecl. 6. 65. De *Muſis*, Ecl. 3. 60.

12. *Primus Idumæas, &c.*] Id eſt, nobiles palmas: quales naſcuntur in *Idume*, ſive *Idumæa*, Syriæ regione, ab *Edom*, filio Eſaii ſic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui ſua præmia referebant patrias in civitates; in quas triumphali pompâ invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam è republica conſtitutis.

15. *Mincius.*] Fluvius Mantuam alluens, *Menzo*. Ecl. 7. 13.

16. *In Medio, &c.*] Promittit multa, in honorem Octaviani. I. *Templum*, II *Ludos Olympicos, & Nemeæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum ſtatuis*. IV. *Sacrificia*. V. *Ludos theatrales*. VI. *Trophæa, imagines & ſtatuas.*

17. *Victor ego, & Tyrio, &c.*] Victor poëtarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tùm Romano, tum Græco. Romano quidem, juxta quem

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucoſq; Molorchi,
Curſibus & crudo decernet Græcia ceſtu:

impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis. Omnis Græcia relinquens Alpheum, & ſylvas Molorchi, meo juſſu certabit curſu, & duro ceſtu.

victores purpu-râ veſtiti quadrigis invecti triumphabant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, geſtabant: unde ſupra dixit; *referam tibi Mantua palmas*: & infra v. 21. *Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ, &c. De Tyrio oſtro*, ſive purpura, Georg. 2. 506.

18. *Centum quadrijugos, &c.*] Vel more poëtarum, *centum* dixit, pro magna multitudine. Vel alludit ad pompam Circenſium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum miſſus: id eſt emiſſiones curruum è repagulis, & carceribus: ſingulis autem miſſibus quatuor currus exibant, ſinguli, pro ſua factione, ſuis diſtincti coloribus: quatuor enim erant factiones; rubra; alba; praſina, ſive viridis; & veneta, ſive cœrulea. Igitur centum currus Virgilii, miſſus indicant viginti quinque, ſeu Circenſem unius diei pompam. Circenſes autem ludi, curſus equeſtres Olympicos imitabantur, Æn. 5. 288.

18. *Ad flumina.*] Veteri inſtituto.; nam ante Circorum fabricam, *in litore fluminis Circenſes agitabantur*; *in altero latere poſitis gladiis, ut ab utraque parte eſſet ignaviæ præſens periculum*, inquit Servius. Vide Æn. 5. 288.

19. 20. *Cuncta mihi, &c.*] Significat venturam eſſe Græciam ad ſuos ludos, patriis contemptis, quaſi vilioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, ſive certamina inſignia. *Olympica*, *Pythia*, *Iſthmia*, & *Nemeæa*. I. *Olympica*, Inſtituta ſunt ab Hercule, in honorem Jovis, poſtquam Hercules Augeam regem Elidis occidiſſet: fraudatus ab eo mercede pacta, propter ſtabulum à triginta annorum fimo repurgatum. Victores coronâ donabantur ex oleaſtro, vel oleâ. Conſtabant autem ludi illi pentathlo, ſive quintuplici certamine, ceſtu, curſu, ſaltu, diſco & paleſtra, durabantque quinque dies, & quarto quoque anno celebrabantur: unde ſpatia quatuor annorum, duas inter ludorũ illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata ſunt. II. *Pythia*: fiebant in Pythio, Macedoniæ loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis ſerpentis: unde Apollo *Pæan* dictus eſt, à παίειν *ferire*,

Ipſe

Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. Jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus, utque

Ego decoratus frondibus tonſæ oleæ circa *caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa ſolemnes pompas, & videre mactatas victimas: vel* videre, *quomodo ſcena mutetur conversâ facie, & quomodo*

quod ſagittis ſerpentem percuſſiſſet: indeque carmen in ipſius & cæterorum deinde Deorum laudem, vocatur *hic pæan.* Coronabantur victores lauro. III. *Iſthmia*, in honorem Neptuni, à Theſeo Athenienſium rege inſtituta, in faucibus Iſthmi Corinthiaci. Corona dabatur è pinu. IV. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis, ob cædem leonis ab eo interfecti in ſylva Nemeæa, prope Cleonas, urbem Achaïæ, in Peloponneſo Corona erat ex apio. Prætereà ludis omnibus victores palmam manu geſtabant. Virgilius per *Alphæum*, Elidis in Peloponneſo fluvium; prope Olympiam urbem; certamina intelligit *Olympica*: quæ ibi committebantur. Per *lucos Molorchi*, certamina *Nemeæa.* Molorchus enim paſtor fuit in agro Cleonæo, hoſpes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemæum ſive Cleoneum interfecit. Certamina alia ſub his duobus complectitur. *Ceſtus.*] Chirothecæ quædam ſpecies eſt, è corio bubulo, eoque *crudo*: quo pugiles manus & brachia ad pugnam armabant. Æn. 5. 401.

21. *Tonſæ.*] Conciſis foliis apte compoſitæ.

22. *Ducere pompas.*] *Pompæ*, erant imagines Deorum impoſitæ ferculis; & alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad oſtentationem coram populo ducebantur: præcipue in *Circenſibus.* Nomen à πομπὴ hoc autem, à πέμπω *mitto, deduco, tranſveho.* De pompa illa Circenſi fuſe Ovid. Amor. 3. 2. 43. *Sed jam pompa venit: linguis animiſque favete, &c. Prima loco fertur ſparſis Victoria pennis, &c.* Tum Neptunus, Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.

24. *Vel ſcena ut, &c.*] Scena, frons eſt theatri, ſeu pars theatri adverſa ſpectantibus: quæ aulæis, velis, aliiſque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat; σκηνὴ *umbraculum*, à σκιὰ *umbra.* Georg. 2. 381. Scena autem illa fiebat, aut *verſatilis*, aut *ductilis.* Verſatilis; cum ſubito machinis quibuſdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ fa-

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam victoriſque arma Quirini:

Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis templi ſculpam in auro & ſolido ebore pugnam Indorum, & bella victoris Romuli:

ciem oſtendebat. Ductilis; cum evolutis velis & aulæis picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25. *intexti tollant aulæa Britanni.*] Singulæ voces egent explicatione. I. *Aulæa*; vela ingentia, peripetaſmata, dicta ſunt ab *aula* Attali, pergami regis ditiſſimi, qui populum Romanum heredem reliquit: primuſque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. 8. 48. unde *Attalica* & *Babylonica* aulæa veſteſque memorantur. II *Britanni*, nunc Angli & Scoti. Non ab Octaviano victi ſunt, ut vult Servius; ſed à Julio Cæſare: qui ex continentiGalliæ bis in eorum inſulam navigavit; duabuſque victoriis re bene geſtâ, & acceptis obſidibus, magnum ſervorum numerum, ac prædam reportavit: juxta Strabonem l. 4. Ex iis igitur Julii mancipiis puto multos officiis theatralibus addictos eſſe: de quibus, ut illo tempore paſſim notis, hic ſermo eſt. III. *Intexti*. Nempe quia Julii victoriæ in ipſis aulæis depictæ erant: & inter eas, fortaſſe Britannica: unde portabant vela iidem Britanni, qui in velis acu picti videbantur.

26. *Elephanto.*] De ebore, qui dens eſt elephanti, Georg. 1. 57.

27. *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem.

Quirini.] Octaviani: qui quaſi alter Romulus, & alter conditor Romæ habitus eſt. Romulus autem Quirinus dictus eſt à *quiri*, quæ Sabinorum linguâ haſtam ſignificat, qua ſemper inſtructus pingitur Romulus. Certum eſt agitatum fuiſſe in ſenatu, Romuli-ne, an Auguſti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum eſt, neque id contigiſſe niſi ann. U. C. 727. annis, poſt edita Georgica, circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos eſſe. Igitur appellatur à Virgilio *Quirinus*; non publica auctoritate, ſed privata adulatione: *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor, qui ipſe dolo Armenios, Ventidio duce Parthos vicerat; Indos vero, Arabes, alioſque Aſiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque lo-

Google

Atque hinc undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphaten,
Fidentemque fugâ Partum verſiſque ſagittis:
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,

ibidemque ſculpam *Nilum agitatum* claſſibus, *& longe fluentem: & columnas extructas* ex *ære navium* captarum. *Adjiciam urbes Aſiæ expugnatas, & Armenos fugatos; & Parthos confidentes fuga ac ſagittis retro jactis, & ſpolia bis rapta manu ex diverſis hoſtibus, & populos bis victos in utroque mari. Erunt quoque ſtatuæ è marmore Pario, ſimulacra* prope *animata*,

cum Georgicis libris jam perfectis attextum eſſe.

28. *Magnumque fluentem Nilum.*] Nomen pro adverbio. Sic Æn. 7. 399. *Torvumque repente clamat, &c.* De *Nilo* Ægyptio flumine, Georg. 4. 288. & Nilus victoriam ſignificat Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatra ab Octaviano relatam, anno U. C. 724.

29. *Navali ſurgentes, &c.*] Octavianus è roſtris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflaviſſe: auctor Servius.

30. 31. *Niphaten, fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipſos intelligit; per montem, populos montis incolas. Sic Æn. 10. 13. *Alpes immittet apertas*: id eſt, populos Alpinos. De *Parthis*, diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici poſſit viciſſe Armenios & Parthos, vide ſupra ad v. 27.

32. 33. *Et duo rapta.... Biſque triumphatas, &c.*] Omnes explicant *diverſum hoſtem*, de Gangaridis & Britannis; *utrumque litus*; de orientali, in quo ſunt Gangaridæ, & occidentali in quo ſunt Britãni. Sed male ſiquidem Britãnos Octavianus non vicit. Ego explico de Aſiaticis, Africaniſque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de gemina clade, qua M. Antonium affecit: prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore; altera ad Alexandriam, in Africano litore. *Rapta manu.*] Notat utrumq; bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella fere cætera; ſed proprio Marte, propria manu, geſtum eſſe.

34. *Parii lapides.*] Marmora candida è Paro inſula,

Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina : Troſque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix furias amnemque ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum.

Soboles Aſſaraci, & heroes familiæ deducta à Jove : & Tros pater Aſſaraci, *& Apollo munitor Trojæ. Invidia infelix timebit furias & ſeverum fluvium Cocyti, & tortos ſerpentes Ixionis, & rotam immenſam, & rupem* Siſyphi *inſuperabilem.*

quæ una eſt è Cycladibus in mari Ægæo.

35. *Aſſaraci proles, &c.*] Gentis Juliæ ſeriem & originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter* : *Dardanus*, Jovis filius ex Electra Atlantis filia : *Erichthonius* ; *Tros*. Hic ſcindit ſe familia duas in partes, per duos Troïs filios, *Ilum & Aßaracum*. *Ilus* enim genuit *Laomedontem*, hic *Priamum*. *Aſſaracus* vero habuit *Capyn*, hic *Anchiſen* : Ex *Anchiſe & Venere*, *Æneas*, *Aſcanii* ſive *Iuli* Pater, qui auctor fuit gentis Juliæ.

36. *Trojæ Cynthius auctor.*] Apollo, natus in inſula *Delo* ; ubi mons eſt *Cynthus*, Ecl. 6. 3. Trojæ mœnia extruxit, regnante Laomedonte. Vide Georg. 1. 502.

37. *Invidia, &c.*] Eorum ſupplicium notat ; qui Octaviani laudibus obtrectabant : quales multi ad id uſque tempus Romæ fuerant ; è veteribus Sext. Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. *Cocytum, &c.*] Inferorum fluvium, è Styge profluentem, à κωκύζειν gemere, Æn. 6. 323.

38 *Ixionis angues*] Ixion, Phlegiæ Lapitarum in Theſſalia regis, filius ; cum ob cædem ſoceri ſui Deïonei inexpiabilem vagaretur, aſſumptuſque in cœlum, & expiatus à Jove eſſet : Junonis amore percitus, ex nube, quam ei Jupiter pro Junone obtulerat, Cẽtauros genuit. Apud homines deinde cum ſuos & Junonis amores quaſi veros jactaret : fulmine dejectus ad inferos, ibique tortis anguibus alligatus eſt rotæ, cujus perpetuo circumactu torquetur.

39. *Non exuperabile ſaxum.*] Siſyphi ſupplicum ſignificat. Is filius Æoli, cum Atticam latrociniis infeſtaret, occiſus eſt à Theſeo Athenarum rege ; cujus in gratiam finxere Græci, Siſyphum apud inferos huic addictum pœnæ ; ut in montis verticem ſaxum provolvat, & continuo inde gravitate ſua devolutũ, cõtinuo revolvat,

Interea Dryadum ſylvas ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat, en age ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixq; Epidaurus equorum:
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen famâ tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.

Interea ſubeamus ſylvas Dryadum, & ſaltus aliis *inacceſſos*; ſubeamus *tua mandata, ô Mæcenas, non* ſane *facilia. Animus meus nihil altum incipit ſine te. Eia vero amputemus pigras moras: Citharon vocat* nos *magno clamore, & canes Taygeti, & Epidaurus domitrix equorum: & vox reboat, multiplicata repercuſſu ſylvarum. Paulo poſt tamen aggrediar celebrare animoſa bella Octaviani: & fama propagare nomen* ejus *per tot annos, quot* annis *Octavianus diſtat à primo ortu Thitoni.*

40. *Dryadum: &c.*] Ecl. 2. 46. *Saltus.*] Ecl. 6. 56.
41. *Mæcenas.*] In argumento Georg.
43. 44. *Vocat ingenti, &c.*] Dicit ſe vocari eas in regiones, quæ abundant iis animalibus, quorum culturam hoc libro, doctutus eſt. *Citharon.*] Mons Bœotiæ, quæ regio à *bove* nomen habuit; ut dictum eſt Ecl. 6. 65. & à Juvenali, Sat. 10. 50. *Vervecum patria* nominatur. *Taygetus.*] Mons in Laconia prope Spartam; venatu inſignis, atque adeo canibus. *Epidaurus.*] Urbs multiplex hujus nominis: hæc in Peloponneſo eſt, in Argia regione, ad orientale litus; ubi colebatur Æſculapius. Et tota Argia ferax equorum fuit: unde laudantur eo nomine Mycenæ, urbs ejuſdem regionis, v. 121. *Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas.*
46. *Mox tamen, &c.*] Promittere videtur Æneida, quæ ad gentis Juliæ laudem conſcripta eſt, continetque paſſim laudes Cæſaris Octaviani. *Accingar.*] Suſcipiam. Tranſlatio eſt ab iis qui aliquid facturi veſtem altius cingunt: ne lacinis defluentibus impediantur.
48. *Tithoni.*] Vel Tithonus eſt ille, Laomedontis, aut frater, aut filius, ab Aurora dilectus, de quo Georg.

Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos;
Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis & albo:
Aut juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota.

Sive aliquis alit equos, admirans præmia victoriæ Olympiacæ; ſive aliquis alit *robuſtos boves ad arationem: eligat præſertim corpora matrum. Optima eſt figura terribilis vaccæ, cui caput* eſt *deforme, cui collum* eſt *magnum, &* cui *pelles pendent à mento uſque ad crura:* cui *præterea latus longum eſt ſine modo, & omnia magna: pes etiam, & aures hirſutæ ſub cornibus inflexis. Nec diſplicebit mihi* vacca *notata maculis albis, aut quæ fugit jugum, & aliquando cornibus petit, & facie ſimilis eſt tauro; & quæ tota alta* eſt,

I. 249. Vel juxta Servium & Euſtathium, Sol: qui Tithonus eodem modo dicitur, quo dicitur quoque Titan; nempe à τιταίνω, *extendo*, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ, diſtabat ab Octaviano mille dumtaxat annis: Sol tota mundi ætate, atque adeo quadam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.

49. *Seu quis Olympiacæ, &c.*] I. PARS. *De equis & bobus.* Continetque præcepta quatuor. I. *De cognoſcenda optima forma vaccæ*, v. 51. *equi*, v. 75. II. *De delectu admiſſariorum, des étalons*, v. 95. *& equarum ad admiſſuram*, v. 129. quæ etiam tauris & vaccis accommodari poſſunt. III. *De cura equarum gravidarum*, v. 140. IV. *De cura & inſtitutione vitulorum*, v. 157. *& equuleorum*, v. 179.

52. *Turpe caput.*] Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, λᾶας ἀναιδὴς *lapis impudens.* Iliad. 4.521. & alibi.

56. *Maculis inſignis & albo.*] Maculis albis, ut Georg. 2. 192. *Pateris libamus & auro*, pro pateris aureis.

Et gradiens imâ verrit veſtigia caudâ.
Ætas Lucinam juſtoſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cetera nec fœturæ habilis; nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum læta juventus,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus:
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne poſt amiſſa requiras,

& ambulans verrit veſtigia parte *extremâ caudæ. Ætas ſubeundi legitimum conjugium, & labores partus, finit ante decem annos*, & *incipit poſt quatuor: reliqua* ætas, *nec apta eſt generationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta juventus viget in armentis: da licentiam maribus, & cito immitte pecora ad coitum, & propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque dies vitæ, prima elabitur miſeris mortalibus: morbi ſuccedunt, & mæſta ſenectus; & labor, & ſeveritas dura mortis eos rapit. Erunt ſemper aliquæ* pecudes, *quarum voles mutare corpora: igitur ſemper repara armentum: & ne poſtea deſideres ea quæ amiſeris*,

60. *Lucinam... Hymenæos.*] Deam partus, Deoſque conjugii: quæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infra v. 125 mariti nomen equo. *Et pecori dixere maritum.* De *Lucina.* Ecl. 4. 10. *Hymen* vel *Hymenæus*: vel fuit filius Liberi & Veneris, qui primus certas nuptias inſtituit; vel vir Atticus, qui raptas à latronibus virgines parentibus intactas reſtituit. Unde ejus nomen invocari ſolebat apud Græcos in feſtis nuptialibus: & nuptiæ ipſe dicebantur *Hymenæi.*

70. *Semper enim refice.*] Hic *enim*, non cauſam notat, ſed effectum; *igitur*, *itaque.*

70. *Ne poſt amiſſa requiras.*] Ne ſero agnoſcas negligentiam tuam, ne ſero armenti jacturam doleas: præveni jacturam illam, annua ſub-

Anteveni ; & ſobolem armento ſortire quotannis.
Nec non & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit :
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti :
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput : brevis alvus, obeſaque terga :
Luxuriatque toris animoſum pectus. Honeſti
Spadices, glaucique ; color deterrimus albis,

præveni damnum, *& ſubſtitue armento prolem novam ſingulis annis. Similiter* neceſſarius *eſt armento delectus idem equorum. Tu modo adhibe præcipuam curam* circa eos, *quos ſtatuis ſeponere ad propagationem armenti, jam inde à tenera* eorum *ætate. Statim pullus generoſi pecoris alte incedit per campos, & flexibili crure figit* gradum. *Primus audet ingredi viam, & explorare fluvios tumentes, & exponere ſeſe ponti incognito : nec timet ſtrepitus inanes. Collum habet elatum, caput acutum, ventrem ſubſtrictum, terga carnoſa : pectus robuſtum eminet in toros. Boni ſunt badii & glauci ; color eſt peſſimus albis,*

ſtitutione novæ ſobolis.

81. *Luxuriatque toris animoſum, &c.*] Tori ſunt eminentiæ muſculorum, quaſi nodoſæ ac tumentes. Et vero etiamnum Aremorici noſtri equum illius coloris appellant linguâ ſuâ *marc'h glas*, id eſt *equum cæruleum.*

82. *Spadices, glaucique, &c.*] I. Tamen conſtat *ſpadices* ea eſſe, rubro nigricantes, badios, *bay bruns* : σπάδιξ enim & βαΐς ſignificant palmæ termitem cum fructu, qui ad illum colorem accedit : unde color ille phœniceus etiam dictus eſt, à φοῖνιξ *palma.* Vide Gellium l. 2. 26. II. Docet ibid. per *glaucum* equum, viridem hic ſignificari : & perinde Virgilium dicere potuiſſe, cœruleum. Quis autem eſt equus viridis, aut cœruleus, aut glaucus ? Haud dubiè ſcutulatus ille, quem ex macularum denſi-

Et gilvo. Tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina: cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.

& gilvis. Si autem arma aliqua longe ſonuerunt; non poteſt conſiſtere in loco: arrigit aures, & tremit membris, & volvit ſub naribus collectum calorem, eum coërcens. *Crines denſi ſunt, & agitati recidunt in dextrum humerum. At ſpina* dorſi *duplex extenditur inter lumbos: & ungula cavat ſolido cornu terram, ſonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus freno Pollucis Amiclai:* & tales *equi bijuges Martis, &* equi *curules magni Achillis, quos Græci poëtæ commemorant.*

date vocamus *pommelé, ardoiſé.* Ardoſia quippe lapis eſt fiſſilis, & densè cœruleus. III. *Albus* hic, à candido diſtinguitur: nam candidus color maxime probatur in equis Deorum ac triumphantium. Iſidorus *album* explicat *pallidum, blanchaſtre.* IV. *Gilvus*, Varroni *helvus*, qualis eſt melli aut lateri ſemicocto: *Iſabelle lavé*; Germani dicunt *Ge'b.*

87. *Duplex ſpina.*] Non quod re duplex ſit, ſed ſpecie tantum & aſpectu: ut enim in equo macilento extat & eminet quaſi acuta ſpina dorſi; ita in robuſto ac vegeto cavum quiddam videtur per mediam ſpinam intercurrere; idque patet ex Varr. verbis: Sit *ſpina maxime duplex; ſi minus, non extans.*

89. 90. *Talis Amyclæi, &c.*] De *Polluce*, ejuſque fratre, *Caſtore*, Æn. 6. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugil inſignis fuiſſe; Caſtor, equorum domitor. Contra tamen videtur hic ſentire Virgilius. *Cyllarus.*] Equus Pollucis, juxta Virgilium & Propertium: Caſtoris, juxta Senecam, Valerium Flaccum & Claudianum. *Amyclæi.*] *Amyclæ*, urbs in Laconia, non longè à Lacedæmone: unde Caſtor & Pollux, modo Lacedæmone, modo Amyclis nati dicuntur.

91. *Martis equi, &c.*] De

Talis & ipſe jubam cervice effudit equinâ
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit: &, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentum:

Talis ipſe quoque Saturnus velox emiſit crines è collo equino, ſuperveniente uxore, & fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto. Hunc etiam include ſtabulis, cum deficit, aut morbo tardus, aut ſenio piger: & ſis indulgentior ſenectuti non infami. Senex inutilis eſt ad coitum, & in eo fruſtra extendit laborem ſterilem: & ſi interdum deſcenditur ad pugnam, fruſtra furit: ut aliquando magnus ignis in paleis furit *ſine viribus. Ergo ſpectabis præſertim generoſitatem & ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum* ſint *ſoboles;*

Marte, Ecl. 9. 12. *Martis* equos Servius aliique multi appellant *Pavorem* & *Timorem*, Δεῖμον & φόβον, idque ex Heſiodo & Homero conantur probare: ſed ex iis ipſis oſtendit Germanus, aurigas fuiſſe, non equos. *Achillis* equi, *Balius* & *Xantus*, immortales; Zephyro patre, & Podarge Harpyia matre, geniti: Iliad. 15. 149. De *Achille*, Æn. 1. 34.

92. *Talis & ipſe, &c.*] Saturnus, de quo Ecl. 4. 6. cum Philyram, Oceani filiam, amore inſequeretur; Ope, ſive Rheâ uxore superveniente, in equum ſe convertit, aufugitque in montem Theſſaliæ *Pelium*. Philyra Chironem ex eo peperit, ſuperiore parte hominem, inferiore equum.

96. *Nec turpi ignoſce ſenectæ.*] Affert Servius geminam hujus loci ſententiam; Vel, *nec ignoſce turpi ſenectæ*: Vel, *ignoſce ſenectæ non turpi*. Secunda pluribus placet, quia Ennius, Plutarchus, Auſonius, &c. laudant equi ſenectutem, jubentque mitius haberi, & præteritos labores quiete compenſari: unde hic quoque eſt, *Abde domo*.

101. *Artes, prolemque pa-*

Et quis quique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Cum ſpes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis flatuque ſequentum:
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus & quatuor auſus
Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.

quomodo unuſquiſque doleat, cum vincitur; aut appetat victoriam. Nonne vides? in *celeri certamine cum currus corripuerunt campum, & ruunt emiſſi è repagulis: cum ſpes juvenum excitatur, & metus pulſans fatigat corda ſubſultantia: juvenes imminent flagello intorto, & pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex impetu: & jam demiſſi, & jam alte ſublati, videntur ire per aërem vacuum & attolli in ventos. Nec moram* faciunt, *nec quieſcunt. At nubes flavi pulveris aſſurgit:* equi *fiunt humidi, ſpumâ & halitu ſequentium. Adeo amant gloriam, adeo appetunt victoriam. Erichthonius primus* omnium *auſus eſt componere currus & quadrigas: & poſt victoriam inſidere rapidis rotis.*

rentum.] Id eſt, quorum parentum ſint proles: ſive, quale ſit genus; & ſeries parentum è quibus nati ſunt. *Artes.*] Studia quibus apti ſunt, bellone, an agro, &c.

105. *Haurit.*] Ita pulſat, ut è ſedibus trahere & eruere videatur: hoc enim ſignificat *haurire*, quod eſt ab *ἀρύω haurio*; & iſtud ab *ἐρύω traho*: quod enim hauritur, è profundo trahitur: vide Æn. 10. 314.

113. *Primus Erichthonius, &c.*] Æſchylus Prometheũ, Cicero Minervam; Maro Erichthonium curruum inventorem facit: ſive illum Athenienſium regem, ex Vulcano & Tellure natum, & anguipedem, qui, ut pe-

Fræna Pelethronii Lapithæ gyroſque dedere,
Impoſiti dorſo : atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus uterque labor : æque juvenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, & curſibus acrem :
Quamvis ſæpe fugâ verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, forteſque Mycenas ;

Lapithæ Pelethronii, inſidentes dorſo equorum, *invenerunt* artem *frænandi & gyrandi : & docuerunt equitem armatum inſultare terra, & glomerare ſuperbos paſſus. Difficultas utraque par eſt ; pariter magiſtri* artis *eligunt* equum *juvenem, & ferventem animis, & vividum in curſu* ; non ſenem, *etſi ſæpe ille converterit in fugam hoſtes pulſos, & referat patriam Epirum, aut fortes Mycenas,*

dum deformitatem tegeret, dicitur currum fabricaſſe ; ſive illum Phrygem Dardani filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 35. Et vero Plinius l. 7. 56. *Bigas primum junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.*

115. *Fræna Pelethronii Lapithæ.*] Item fræni & equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lyſias orator Amaſonibus, alii aliis. Virgilius *Lapithis*, Theſſaliæ populis, de quibus Georg. 2. 457 *Pelethronii* vero: vel adjectivum eſt, epithetum Lapitharum, à Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem ; vel nomen cujuſdam Lapithæ proprium eſt, genitivo caſu, frænorum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde cæteri uſi ſunt ad domandum & inſtituendum equum. Ait enim Plinius l. 7. 56. inveniſſe *frænos & ſtrata equorum Pelethronium: pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri dicti ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem.* Lapithæ autem vicini Centauris.

117. *Greſſus glomerare.*] quaſi colligere, reductis & replicatis anterioribus cruribus : dum poſteriora tenduntur & explicantur.

118. *Æquus uterque labor.*] Par laus, atque difficultas in utraque arte : ſive aurigandi, quæ fuit ars Erichthonii; ſive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120. *Quamvis ille, &c.*] Agitur hic de delectu equi admiſſarii, *étalon.*

121. *Epirum referat, &c.*] De *Epiro*, equorum feraci, Geor. 1. 59. De *equo Neptuni*, Georg. 1. 14. *Mycenæ*, urbs in Argia Peloponneſi regione, Argis vicina: utra-

Neptunique ipsâ deducat origine gentem.
His animadverſis, inſtant ſub tempus; & omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legere ducem & pecori dixere maritum:
Pubenteſque ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant
Farraque; ne blando nequeat ſupereſſe labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes.
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat; frondeſque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, & Sole fatigant;
Cum graviter tunſis gemit area frugibus, & cum
ſurgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.

& ducat genus ab ipſa ſtirpe equi *Neptunii. His notatis, magis ſolliciti ſunt circa tempus* admiſſuræ, *& adhibent omne ſtudium, ut ſaginent denſa pinguedine* eum, *quem elegerunt ducem, & deſignaverunt admiſſarium armenti*; *& ſecant* huic *herbas vigentes, & prabent aquam* copioſam, *& frumenta: ne non poſſit ſufficere jucundo labori, & ne pulli imbecilli ferant* notas *maciei paterna. At de induſtria faciunt ipſas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita ſuadet novum coitum:* tunc *auferunt* eis *cibum, & avertunt* eas *à potu: ſape etiam agitant* eas *curſu, & fatigant aſtu: cum area ſonat frugibus graviter tritis, & cum palea vacua projiciuntur in ventos ſurgentes,*

que equis nobilis.

124. *Denſo pingui.*] Denſa pinguedine: duplex adjectivum, pro ſubſtantivo & adjectivo, ut Georg. 1. 393. *Aperta ſerena*, & alibi ſæpe.

126. *Pubentes herbas.*] Non teneriores, aut duriores: ſed ſucci plenas; qualis eſt homo adultâ ætate, cum pubeſcit.

130. *Concubitus primos jam nota voluptas*] Pugnant hæc verba, *primos* & *jam nota*. Niſi juxta alios intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu; ſed tantum de primo & novo anni cujuſque redeuntis.

134. *Zephyrum.*] De vento illo occidentali, Ecl. 5. v. 5.

Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertes:
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
Rurſus, cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit: exactis gravidæ cum menſibus errant.
Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fugâ, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina: muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet umbra.
Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo.
Romanum eſt, œſtron Graii vertere vocantes:

Hoc faciunt, ne trajectus partis genitalis ſit ſtrictior ob nimiam pinguedinem, & claudat meatus hebetes. Sed ut pars illa *avide attrahat ſemen, & interius includat.* *Poſtea incipit cura patrum recedere, & cura matrum ſuccedere, quando vagantur gravidæ expletis menſibus. Nullus patiatur eas trahere juga gravium plauſtrorum, aut viam trajicere ſaltando, aut percurrere prata celeri curſu, aut innatare fluviis rapidis. Paſcuntur in ſpatiis apertis ſylvarum, & juxta tumentia flumina: ubi ſit muſcus, & ripa virens herbis; &* ubi *antra tegant* equas, *& umbra rupium incumbat. Circa ſylvas Silari, &* circa *Alburnum virentem ilicibus, eſt plurima volitans* muſca, *quæ Latine nominatur aſilus, Græci appellantes interpretati ſunt œſtrum:*

135. *Uſus.*] Trajectus, via: ut Æn. 2. 453. *Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus tectorum inter ſe Priami.*

146. *Eſt lucos Silari, &c.*] *Silarus*, Nunc *Selo*: Italiæ fluvius in Lucania: quo Lucani à Picentinis dividuntur. *Alburnus.*] Ejus regionis mons, *Alborno*; ex quo monte fluvius oritur, Tanagrus, *Negro*, tenuis, & ideo æſtate fere areſcens. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe*.

147. *Aſilo Romanum, &c.*] Tabanus, *taon*, muſca boves agitans, veteribus Italis dicta eſt *aſilus*: Græcis οἶςρος

Aſper, acerba ſonans : quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuſſus, ſylvæque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori : armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis :
Continuoque notas & nomina gentis inurunt :
Et quos, aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cetera paſcuntur virides armenta per herbas.

aſpera & *acerbe murmurans, quâ armenta tota territa fugiunt è ſylvis, aër ſonat percuſſus mugitibus, & ſylva, & ripa Tanagri aridi. Per hoc monſtrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferens perniciem juvencæ* filiæ *Inachi. Expelles quoque illum* aſilum *à gravidis matribus, nam importunior ingruit mediâ æſtate : & paſces armenta* quando *ſol recens ſurrexit, aut* quando *ſtella inducunt noctem. Poſt partum omnis cura transfertur in vitulos : ſtatimque imprimunt* iis *ſigna & nomina gentis : &* notant eos *quos velint, ſive ſeponere ad propagandum armentum, ſive ſervare dicatos ſacrificiis ; ſive* quos velint *arare terram, & verſare agrum aſperum glebis ſolutis. Reliqui vituli paſcuntur inter virides herbas.*

151. *Inachiæ Juno, &c.*] Io, Inachi fluvii Peloponneſiaci, vel potius Argivorum regis, filia ; ut lateret Junonem, à Jove in juvencam converſa eſt, & Junoni petenti dono data : ab ea tradita eſt Argo paſtori in cuſtodiam : qui cum fuiſſet à Mercurio ſopitus & occiſus, Io à Junone œſtro immiſſo agitata, in Ægyptum uſque fugit : ubi implorato Jovis auxilio priſtinam recepit formam, nupſitque regi Oſiridi ; & poſt mortem ab Ægyptiis habita eſt pro Dea, ſub Iſidis nomine.

Tu quos ad ſtudium atque uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi:
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas,
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuerint; ipſis è torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos.
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamque paluſtrem;

Tu exerce jam tum vitulos, quos erudies ad laborem & uſum ruſticanum: & inſtitue rationem eos *domandi: dum animi juvenum dociles* ſunt, *dum ætas mutabilis* eſt. *Ac primo circunda collo laxos circulos è tenero vimine: deinde poſtquam colla* prius *libera aſſueverint ſervituti; conjunge* duos *juvencos æquales, alligatos ipſis circulis, & coge* eos *ſimul incedere. Et jam tum rotæ ſine onere ſæpe trahantur* ab *illis per humum*, & illi *imprimant orbitas in ſuperficie pulveris. Poſtea axis è fago laborans ſub magno onere ſtrideat, & temo ex ære trahat rotas ſibi conjunctas. Interim manu colliges juvencis nondum domitis, non ſolum herbas, & frondes edules ſalicum, & ulvam paluſtrem;*

166. *Circlos.*] Syncope pro *circulos*: quemadmodum *ſeclum* & *periclum*, pro ſeculum & periculum.

168. *Aptos.*] Ligatos; ab ἅπτω *ligo*, ut fuſe oſtendimus, Ecl. 7. 13.

172. *Faginus.*] E fago, *de heſtre*, Ecl. 1. 1.

175. *Veſcas.*] Edules, quæ famem excitent, Georg. 4. 131. *Ulva.*] Herba quælibet paluſtris, ſine certo nomine.

Sed

Sed frumenta manu carpes ſata : nec tibi fœtæ,
More patrum, nivea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes.

Sed etiam *frumenta* è tenera *ſegete. Neque vacca partu ſoluta replebunt tibi* lacte *candida mulctralia*, *ut* erat *conſuetudo veterum : ſed exhaurient totas mammas ad* alendos *dulces fœtus. Si vero ſtudium magis eſt ad bella, & ad exercitus feroces, aut* ſi magis ſtudium eſt *radere curru amnem Piſa Alpheum, & impellere currus celeres in luco Jovis : primus labor equi eſt, videre contentiones & arma pugnantium, & ferre clangorem tubarum, & tolerare gemitum rota tracta, & audire in ſtabulo crepitum frænorum :*

176. *Sed frumenta, &c.*] Servius aliique explicant de farragine, hoc eſt de furfuribus triticeis, & farina hordeacea Ego de herbis adhuc teneris, & recens ortis. Favent mihi voces, *carpes ſata*, quæ plane herbarum putationem & collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii v. 205. *Tum demum craſſa magnum farragine corpus creſcere jam domitis ſinito* : ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hûc cibum permittit vitulis ſemeſtribus. Virgilius itaque dicendus eſt, aut Varroni eſſe contrarius; aut farraginem domitis copioſe, indomitis ac junioribus parce tantum, permittere. *Fœta.*] Vox ambigua, quæ ſæpe gravidas; hic partu jam ſolutas, ſignificat, Ecl. 1. 50. *Mulctralia*, vaſa mulgendo pecori, Ecl. 3. 30.

180. 181. *Aut Alphea, &c.*] De *Piſa*, urbs an fons tantùm fuerit, dubitare videtur Strabo lib 8. Regio certe fuit, & pars Elidis, ſive Eleæ, in Peloponneſo : in qua *Olympia* urbs, & *Alpheus* fluvius. Georg. 1. 59. loca ludis Olympicis & Jovis templo inſignia. Vide ſupra, v. 20.

183. *Lituoſque pati.*] *Lituus*, ſpecies incurvæ buccinæ : à cujus ſimilitudine *Lituus*

Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas;
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis: ſinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſummâ veſtigia ponat arenâ.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ campique natantes

præterea magis ac magis lætari blandis laudibus magiſtri, & amare ſonitum palpati colli. Audiat autem iſta, ut primum depulſus eſt à lacte matris: & vice frænorum *præbeat collum mollibus loris,* adhuc *debilis, immo & tremens, necdum confidens ætati. At cum quartus annus acceſſerit tribus jam elapſis; ſtatim incipiat deſcribere gyros, &* incedere *paſſibus numeroſis*, ac *ſonantibus: & inflectat alternè commiſſuras crurum*, ita ut *videatur coactus; deinde laceſſat ventos curſu: & currens per campos patentes, quaſi ſolutus fræno, vix attingat pedibus ſuperficiem arenæ. Qualis eſt Aquilo, cum imminet vehemens à ſeptentrionalibus partibus, &* cùm *diſſipat procellas Scythiæ & nimbos* adhuc *ſiccos: tum ſegetes altæ, & agri* ſpicis *fluctuantes*

quoque dicitur augurum baculus, quo varias cœli regiones deſignabant.

196. *Qualis Hyperboreis, &c.*] De *Scythia*, Ecl. 1. 66. De *Aquilone*, ſive *Borea*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Hyperboreis*, ſive *Riphæis* Moſcoviæ montibus, Georg. 1. 240. Dicuntur Hyperborei: quia ſupra eos & ex iis flare incipit Boreas. Differt *Aquilo Scythiæ hyemes*, id eſt, nubes in Scythia collectas, meridiem verſus propellit; eaſq; *aridas*, quia non ſolvit eas in pluviam, ut pote ſiccus & con-

Lenibus, horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longique urgent ad litora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.
Hic, vel ad Elei metas & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito: namque ante domandum
Ingentes tollent animos; prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos avertere amoris,

tremiſcunt modico flatû; & cacumina ſylvarum edunt ſtrepitum: & longi fluctus impellunt ſe *ad litora. Aquilo* autem *ruit, ſimul radens curſu campos, & ſimul mare. Talis* equus, *vel ſudabit, & emittet ore ſpumam ſanguineam, ad metas & magna ſpatia campi Olympici; vel melius trahet collo tenero vehicula Belgica. Tunc denique permitte, ut magnum corpus* eorum, qui jam *domiti* ſunt, *pingueſcat denſâ farragine: nam* ſi ſaginentur *antequam domentur, efferent animum ferocem, & comprehenſi recuſabunt pati flagella flexibilia, & obtemperare duris frenis. Sed nulla cura magis corroborat* eorum *vires, quàm impedire coitum & aculeos inſani amoris* ſtringens.

202. *Elei... campi ſpatia, &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo Georg. 1. 59. & Georg. 3. 20. & modo v. 181.

204. *Belgica eſſeda.*] Eſſedum, vehiculi genus, tam ad iter, quàm ad bella comparatum. Eo quippe uti ſolitos fuiſſe Britannos in bellis memorat Cæſar, de bello Gall. lib. 4. Quod vicinis quoque gentibus ut Belgis, qui Galliæ partem tertiam occupabant, fuiſſe in uſu colligitur ex aliis auctoribus. De *Farragine*, v. 176.

206. *Ante domandum.*] Vide infra, v. 348.

208. *Lupatis.*] Lupatum, frænum aſperrimum, uncis

Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, & trans flumina læta:
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.
Carpit enim vires paulatim, uritque videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ:
Dulcibus illa quidem illecebris: & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magnâ ſylvâ formoſa juvenca:
Illi alternantes multâ vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſylvæque & magnus Olympus.

ſive boum, ſive equorum cultus alicui placet. Et propterea removent tauros longe, & in deſerta paſcua, poſt montem interjectum, & trans latos fluvios. Vel ſervant incluſos interius ad præſepia pabulo *abundantia. Nam fœmina, dum videtur: paulatim minuit vires, & exhaurit* marem: *nec permittit* ut *meminerit ſylvarum, & pabuli: illa quidem* facit hoc *dulcibus blanditiis: & ſæpe cogit ſuperbos amantes certare inter ſe cornibus. Pulchra juvenca paſcitur in magna ſylva:* tauri vero *illi viciſſim multo ardore miſcent pugnam plagis frequentibus: niger ſanguis tingit membra, & cornua impinguntur converſa* viciſſim *in* adverſarium *obnitentem, magno cum gemitu: & ſylva & magnum cœlum remugiunt.*

armatum ferreis *lupinorum* dentium formam habentibus; unde nomen eſt.

215. *Uritque videndo.*] Dum videtur Gerundia enim plerumque vim habent paſſivam, Ecl. 8. 71.

221. *Lavit.*] Dicitur *lavare*, & *lavere*: hic *lavit* non eſt præteritum à *lavare*, ſed præſens à *lavere*.

221. *Olympus.*] Cælum tranſlative, proprie mons in Theſſalia, tantæ altitudinis ut nubes excedere, & ad cælum uſque pertinere dica-

Nec mos bellantes una ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris:
Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores:
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit avitis.
Ergo omni curâ vires exercet, & inter
Dura jacet pernox inſtrato ſaxa cubili:
Frondibus hirſutis & carice paſtus acutâ.
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco: ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Poſt, ubi collectum robur vireſque receptæ,

Nec ſolent adverſarii manere in eodem ſtabulo: ſed alteruter abit victus, & procul exulat in regione incognita: multum dolens de ignominia, & vulneribus illatis *à feroci victore: &* de *amica quam perdidit ſine ultione: & exit è regnis avorum*, frequenter *retorquens oculos ad ſtabulum. Exercet igitur ſuas vires omni curâ, & jacet pernoctans in cubili ſtrato ſub duris ſaxis, comedens frondes hiſpidas, & juncos acutos: & experitur ſe: & diſcit furere in* ſua *cornua, obluctans trunco arboris: & impetit aërem ictibus: & proludit ad pugnam arenis ſparſis. Deinde poſtquam robur reparatum eſt & vires refecta*tur: unde quaſi Deorum ſedes celebratur à poëtis. Vide Ecl. 5. 56.

226. *Regnis avitis:*] Agris in quibus natus erat, ac veluti dominabatur: ſic Ecl. 1. *Mea regna videns mirabor ariſtas.*

230. *Jacet pernox.*] Servius tamen & juxta omnium, ut ait, veterum exemplarium fidem, Pierius; legunt *pernix*; & explicant, *perſeverans*, à pernitendo. At *pernix* nuſquam habet hanc ſignificationem, & ubique celeritatem notat: ut ſupra, v. 93. *Pernix Saturnus*, & Æn. 4. 180. *Pedibus celerem & pernicibus alis.* Celeritas autem, huic tauro, mœrenti ac feſſo, non convenit: legatur itaque *pernox*, cum utroque Scaligero.

231. *Carice.*] Planta ex arundineo genere, Gallice non nominata; de qua Ecl. 3. 20.

Signa movet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem:
Fluctus ut in medio cœpit cum albeſcere ponto,
Longius ex altoque ſinum trahit: utque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat unda
Vorticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes urſi ſtragemque dedere
Per ſylvas: tum ſævus aper, tum peſſima tigris:
Heu! male tum Libyæ ſolis erratur in agris:

mutat locum, & celeriter incurrit in hoſtem immemorem. Veluti fluctus, cum cœpit albeſcere procul in medio mari, & eminus ſinuatur; ac veluti volvens ſe ad litus reſonat horrende inter rupes, & cadit non minor ipſa rupe: at aqua infima ebullit in vortices, & ſuperjicit in altum nigram arenam. Certe omne genus in terris, & hominum, & ferarum, & genus piſcium, pecudes, & volucres verſicolores, rapiuntur in furorem & ignem: omnes habent eumdem amorem. Nullo alio tempore leana negligens catulos crudelior errat in campis: neque urſi turpes edunt plures cades paſſim & ſtrages in ſylvis: tunc aper eſt crudelis, tunc tigris eſt peſſima: heu! tunc periculosè inceditur per deſertos agros Africa.

236. *Signa movet.*] Metaphora à bellis hominum, qui, cum caſtra movent, ſigna terræ defixa avellunt alioque transferunt.

241. *Subjectat*] *Superjicit*: & notavimus Ecl. 1.46. præpoſitionem *ſub* in compoſitis aliquando ſignificare *ſuper*.

249. *Lybiæ.* Africæ pars eſt, quæ vulgo pro Africa tota ſumitur, Georg. 1, 241.

Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras!
Ac neque eos jam fræna virûm, neque verbera ſæva,
Non ſcopuli, rupeſque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptos undâ torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæcâ ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant

Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, ſi dumtaxat aër advexit ad nares *notum odorem* fœminæ. *Tunc ſane nec fræna aurigarum, nec ſæva flagella, nec ſcopuli & rupes cavæ, neque fluvii interjecti & volventes ſaxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipſe aper Sabellicus irruit, & acuit dentes, & conculcat terram pedibus,* & *fricat coſtas arbore, & ex utraque parte indurat humeros ad plagas. Quid* facit *juvenis, cujus in oſſibus durus amor excitat ignem? ſcilicet vigilans per obſcuram noctem trajicit natatu fretum agitatum ſubita tempeſtate: ſuper ejus* caput *magna porta cœli tonat, & rupibus ſonat impactum*

251. *Odor attulit auras.*] Commutatio: id eſt, aura, ſive aër impulſus attulit odorem.

256. *Sabellicus ſus.*] Vel aper, vel ſus domeſticus: è Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicina, Æn. 7. 6. 665.

258. *Quid juvenis, &c.*] Leander juvenis ex Abydo Aſiæ oppido cum Heronem puellam, Veneris ſacerdotem, è Seſto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Helleſponti, inter utrumque oppidum interjectas; ſed aliquando viribus deſtitutus, ac tempeſtate oppreſſus, interiit. Cadaver cum eſſet ad litus Thraciæ delatum: Hero doloris impatientia ex ipſa arce in mare ſe præcipitem abjecit. De *Seſto, Abydo, & Helleſponto*, Georg. 1. 207.

261. *Porta cœli.*] Eſt,

Æquora : nec miſeri poſſunt revocare parentes ;
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid Lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum :
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium : ſuperant montes, & flumina tranant :
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis ;
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ

mare : nec miſeri parentes poſſunt eum *impedire, nec* ipſa *inſuper puella peritura crudeli morte. Quid, lynces maculoſæ Bacchi, & genus acre luporum & canum : quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella? Notabilis eſt tamen præ cæteris furor equarum Et* vero *Venus ipſa immiſit illis* hunc *furorem, quo tempore equæ Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, & trans rapidum Aſcanium: tranſcendunt montes, & trajiciunt fluvios ; ſtatimque, poſtquam ignis exarſit* in *medullis avidis, præſertim vere (quia vere calor redit in oſſa) illæ*

juxta Manutium, aër nubibus plenus: juxta alios, oriens, quia inde Solis incipit motus: juxta alios, ipſa nubes, ex qua portæ inſtar hiſcente fulmen erumpit. Juxta Cerdanum optime, regia, ſive templum Jovis. Nam Jupiter à poëtis quaſi è templo fulminare fingitur. Lucret. l. 1. 1096. *Cœli tonitralia templa.* Silius l. 1. 136. *Tonat alti regia cœli.*

264. *Lynces.*] Species luporum cervariorum, de quibus Ecl. 8. 3. Has, ut & tigres, currui Bacchus alligavit.

267. *Glauci Potniades, &c.*] Glaucus, Siſyphi filius è Potnia Bœotiæ vico ; cum equas ſuas, quo eſſent velociores, à coitu cohiberet ; Venus indignata tantum iis furorem immiſit, ut dominum laniarint.

269. *Gargara . . . Aſcanium.*] *Gargara*, pars Idæ montis, & oppidum in Troade. *Aſcanius*, Bithyniæ fluvius in Aſia. Hic pro quolibet monte & fluvio.

Ore

Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & ſæpe ſine ullis
Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per & ſcopulos & depreſſas convalles
Diffugiunt: non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus,
In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum.

omnes ſtant in altis rupibus obvertentes ora ad Zephyrum, excipiuntque levem aërem: & ſæpe ſine ullo concubitu, gravidæ vento, quod *mirum* eſt *dictu, currunt per ſaxa, & rupes, & valles humiles non ad* ortum *tuum, ô Eure; neque ad ortum Solis,* neque *ad Boream & Caurum; neque ad eam partem, unde oritur Auſter nigerrimus, &* unde *contriſtat aërem pluvia tempeſtate.*

273. *Ore omnes verſæ, &c.*] Equas in Luſitania circa Olyſſiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Juſtinus, remque detorquet ad pernicitatem equorum Galleciæ & Luſitaniæ. Virgilius, duce Ariſtotele, ex illo conceptu non verum fœtum, ſed lentum virus ſtillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore ἵππος enim *equus*, & μανία *furor*. Eſt etiam *hippomanes*, caruncula, quæ fronti pulli adnaſcitur; utrumque venenatum creditur.

277. *Non Eure tuos, &c. in Boream, &c.*] Alii ſic interpretantur: Non ad Eurum, ſed ad Boream, &c. Ego ſic: Non ad Eurum, neque ad Boream, &c. Quia ſcriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut & ipſe Virgilius: *Ore omnes verſæ in Zephyrum*. De *Zephyro*, vento occidentali, Ecl. 5. 5. De *Borea*, ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Auſtro*, meridionali, Ecl. 2 58. De *Euro*, orientali, Georg. 1. 371. *Caurus*, ſive *Corus*, ſpirat inter ſeptentrionem & occaſum.

279. *Pluvio frigore.*] Auſter non eſt frigidus, ſed calidus atque humidus: unde *frigus* hic, pro pluvia tempeſtate uſurpatur; ut *hyems* ſæpe, pro æſtiva etiam tempeſtate, Georg. 1. 321. *Ferret hyems culmumque levem paleaſque volantes.*

Hinc demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas:
Hic labor, hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis

Poſt hunc denique conceptum *diſtillat è partibus genitalibus viſcoſus liquor, quem paſtores apto nomine vocant hippomanes, quod ſæpe malæ novercæ collegerunt, addideruntque* huic *herbas, & verba malefica. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa ſingula, correpti amore. Hoc ſufficit armentis. Supereſt ſecunda pars laboris,* nempe *tractare greges lanigeros, & capellas hirſutas: hoc difficile* eſt; *hinc ſperate gloriam, ô ruſtici laborioſi. Nec dubito animo, quam ſit difficile ſuperare ſermonis* dignitate *iſta argumenta, & addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed per altiſſimas ſolitudines Parnaſſi me ſuavis*

280. *Hippomanes.*] Supra v. 273.

286. *Hoc ſatis armentis: ſuperat, &c.*] II. PARS. *De cultu ovium & caprarum.* Præcepta continet quatuor. I. *De hyberna utrinſque gregis curatione*, v. 295. II. *De æſtiva utrinſque cura, & meridiana ac ſerotina paſtione*, v. 322. III. De *lanificio*, v. 384. IV. De *lactis proventu*, v. 394.

291. *Parnaſſi.*] De eo monte Phocidis, Ecl. 6. 29. Cujus in radicibus *Caſtalia* eſt, ſive fons Caſtalius, Muſis ſacer. De *Pale*, Dea pabuli ſupra v. 1.

Raptat amor : juvat ire jugis, quâ nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum,
Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas :
Et multâ duram ſtipulâ, filicumque maniplis
Sternere ſubter humum : glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpeſque podagras.
Poſt, hinc digreſſus, jubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluvios præbere recentes :
Et ſtabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium converſa diem : cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

amor rapit : placet ire per ea *culmina, per qua nulla orbita veterum deflectit facili inclinatione* ad *Caſtaliam* undam. *Nunc, ô veneranda Pales, nunc canendum eſt magna voce. Principio, jubeo ut oves comedant herbam in mollibus ſtabulis, donec æſtas frondoſa paulatim redit : &* ut colonus *tegat duram terram multâ paleâ, & manipulis filicum, ſub* ipſis ovibus *; ne rigor frigidus* terræ *lædat pecus tenerum, & importet ſcabiem ac turpes podagras. Poſtea diſcedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbutos virides, & det aquam recens* hauſtam ; *& ut ſtabula* tuta *à ventis, objiciantur Soli hyemali; verſa ad meridiem : cum frigidus Aquarius jam demum occidit, & aquam emittit ſub extremum annum.*

297. *Filicumque maniplis.*] Filix, *feugere*, nota herba.

301. *Arbuta.*] Sunt proprie fructus arbuti : hic ſumuntur pro ipſa arbuto, *arboiſier* : quæ arbor inter caprarum pabula numeratur à Colum. l. 7. *Ea ſunt arbutus, cytiſus agreſtis, &c.* Vide Ecl. 3. 82.

303. *Olim.*] Vulgo tempus ſignificat præteritum, aut futurum : aliquando præſens, aut indefinitum ; ut hic, & Æn. 5. 125 *Quod tumidis ſubmerſum tunditur olim fluctibus.* Et alibi. Tunc autem ſignificat, *aliquando, ſæpe, denique, &c.*

304. *Extremoque irrorat Aquarius anno.*] Annum exprimunt eum, qui à Martio menſe numerari incipit ; & ſic, deſinit in Januarium &

Hæ quoque non curâ nobis leviore tuendæ,
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis.
Quam magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra;
Læta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantes;
Uſum in caſtrorum & miſeris velamina nautis.

Hæ quoque capræ *non colendæ ſunt à nobis minore ſtudio, nec minor erit utilitas* ex iis *: etſi Mileſia vellera* ovium, *imbuta Tyriâ purpurâ, magno* pretio *vendantur. E capris ſoboles frequentior* eſt, *& largior abundantia lactis: quanto magis mulctrale ſpumaverit, uberibus exhauſtis; tanto copioſius lac fluet ex uberibus preſſis. Interea* paſtores *etiam ſecant barbas, & pilos canos, & ſetas longas hircorum Lybicorum, ad uſus bellorum, &* ad *veſtes pauperum nautarum.*

Februarium: Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario menſe, *Aquarius*, dicitur Ganymedes, Troïs filius: quem Jupiter, aquilâ tranſvectum in cælum ſuis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis ſitu: de eo, Æn. 5. 252.

306. *Mileſia, &c.*] Mileetus, urbs in finibus Ioniæ & Cariæ: lanarum proventu celebrata. De *Tyro* & *purpura*, Georg. 2. 506.

311. 312. *Incanaque menta Cinyphii, &c*] *Incana* affirmat, augetque: ut Æn. 6. 809. *Incanaque menta regis Romani*. Numæ, qui annos 80. natus deceſſit. *Tondent.*] Priſcianus ſumit paſſivè pro *tondentur*; & *hirci*, accipit in nominativo: commodius tamen activè legetur; & *hirci*, in genitivo; ſuppreſſo nominativo, *paſtores*. *Cinyphii.*] Africani. Cinyps eſt Ptolomæo Africæ fluvius, prope Garamantes; ubi hirci ſunt villoſiſſimi.

313. *Uſum in caſtrorum, &c.*] Ex hircorum pilis cillicia texuntur: vel ad nautarum militumque veſtes, ſaccos, funes; vel etiam ad tegenda turrium tabulata, ne iis facile ignis, bellicis machinis impactus, adhæreſcat. Ita Varro, Philo, &c. De *Lycæo*, monte Arcadiæ, Ecl. 10. 15.

Paſcuntur vero ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque nivales,
Quominus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes: victumque feres & virgea lætus
Pabula: nec totâ claudes fœnilia brumâ.
At vero Zephyris cum læta vocantibus æſtas;
In ſaltus utrumque gregem atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cæli colligerit hora,

Capræ *autem comedunt arbores & cacumina Lycai, & rubos ſpinoſos, & dumos qui amant* loca *edita: & ipſa meminerunt redire in ſtabula, & eo deducunt ſuos* fœtus; *& vix tranſiliunt limen, uberibus onuſtis* lacte. *Itaque omni cura defendes* ipſas *à frigore & ventis nivalibus; quominus ipſa provident mortali indigentia: portabiſque libens cibos & pabula è virgis, nec claudes* ipſis *fœnile per totam hyemem. At vera cum grata æſtas* imminebit, *Zephyro invitante*, tum *induces utrumque pecus* ovium & caprarum *in ſaltus & in paſcua: ſub primum ortum Luciferi* fac ut *paſcantur campos ſubfrigidos*; *dum mane novum* eſt, *dum herba candida ſunt, & ros in teneris herbis iucundiſſimus eſt pecudibus. Deinde cum quarta diei hora induxerit ſitim*,

321. *Fœnilia.*] Loca in quibus fœnum includitur, non ſunt claudenda: id eſt, ex iis ſemper educendum eſt fœnum ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. c. 5. De *Lucifero*, ſtellâ Veneris, Ecl. 6. 86.

327. *Quarta ſitim, &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt, ab ortu Solis ad occaſum; & noctem quamlibet duodecim in partes. Quo ſenſu meridies *ſexta* hora eſt; *quarta* nonæ noſtræ reſpondet. De *cicadis*, *cigalles*.

Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ ,
Ad puteos , aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam :
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem :
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos , aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacrâ nemus accubet umbrâ:
Tum tenues dare rurſus aquas , & paſcere rurſus ,
Solis ad occaſum : cum frigidus aëra Veſper
Temperat , & ſaltus reficit jam roſcida Luna ,
Litoraque halcyonen reſonant , & acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ , quid paſcua verſu

& cicadæ querulæ fatigabunt ſtridore ſuo *arbores ; jube ut greges circa puteos , aut circa profunda ſtagna , bibant aquam currentem canalibus* factis *ex ilice. At ſub medium diem* , jube *ut quærant opacam vallem : ſi alicubi magna quercus Jovis antiquâ firmitate porrigit ingentes ramos ; aut ſi alicubi obſcura multis ilicibus ſylva explicat ſacram umbram. Poſtea* jube ut famuli *iterum dent* illis *dulcem potum , & iterum ducant* illos *paſtum, ſub occaſum Solis : cum Veſper frigidus mitigat* calorem *aëris, & cum Luna humida reparat arbores, & cum litora perſtrepunt* voce *halcyonis , & ſpina* cantu *acanthidis. Cur tibi paſtores Numidiæ, cur paſcua verſu*

Ecl. 2. 13. De *arbuſtis* , Ecl. 1. 40.

330. *Ilignis.*] Ex ilice factis *Ilex* arbor glandifera, *yeuſe*.

332. Jovis quercus , &c.] Quomodo ſacra ſit Jovi , Ecl. 7. 13. Monet Servius non eſſe mentem Virgilii , ut greges in ſacros lucos deducantur, quod nefas erat ; ſed hic *quercum Jovis* & *ſacram umbram* , generalia eſſe , non ſpecialia epitheta : quia generatim omnis quercus Jovi , & omne nemus Dianæ ſacratum eſt.

336. *Veſper.*] Stella Veneris , Ecl. 6. 86. De *halcyone* , avi ejuſque fabula , Georg. 1.399. *Acanthis*, vel *carduelis*, avis, *chardonneret*.

339. *Libyæ.*] Libya generatim Africam ſignificat , Georg. 1.241. Tamen hi paſtorum mores præcipue pertinent ad eam Africæ partem litoralem, quæ *Numidia*

Proſequar : & raris habitata mapalia tectis ?
Sæpe diem noctemque , & totum ex ordine menſem
Paſcitur , itque pecus, longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis : tantum campi jacet. Omnia ſecum
Armentarius afer agit , tectumque , laremque ,
Armaque , amyclæumque canem , Creſſamque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit , & hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.

dicam , & pagos conſtantes paucis caſis ? Sæpe grex paſcitur noctu diuque , & per totum ſpatium menſis : inceditque per longas ſolitudines , ſine ullis ſtabulis : tanta eſt vaſtitas camporum. Paſtor Numida trahit ſecum omnia , & domum , & larem , & arma, & canem Amyclæum , & pharetram Cretenſem. Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu , cum ingreditur viam ſub graviori onere , & obſtat hoſti , caſtris ordine diſpoſitis, antequam expectetur.

vocata eſt: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades* , à νομὴ *paſcuum*, quia paſtioni pecorum addicti.

340. *Mapalia.*] Salluſtius. *Ædificia Numidarum , quæ mapalia illi vocant: oblonga. incurvis lateribus tecta: quaſi navium carinæ ſunt.* Ab his non fere differunt *magalia* , de quibus Æn. 1. 425. *Miratur molem Æneas , magalia quondam* : niſi quod hæc vox primam haber longam , illa brevem.

344. 345. *Laremque . . . . Amycleumque canem , &c.*] De *Laribus* & *Penatibus* , Æn. 2. 717. *Amyclæ* , urbs Laconiæ, celebris canum genere & venatu, de qua ſupra, V. 89. *Creſſa*, è Creta , inſula Mediterranei maris , cujus incolæ ſagittandi induſtria memorabiles.

347. *Injuſto ſub faſce.*] Qui plus æquo gravis eſt. Sexaginta fuiſſe librarum à Vegetio memoratur. Quarum autem eſſet rerum, patet ex Cicer. Tuſcul. l. 2. 37. *Qui labor, quantus agminis ? ferre plus dimidiati menſis cibaria , ferre ſi quid ad uſum velint , ferre vallum. Nam ſcutum , gladium , in onere noſtri milites non plus numerant; quam humeros , lacertos , manus.*

348 *Hoſti ante expectatum , &c.*] Vulgo referunt *hoſti* ad , *ſtat* ; hoc ſenſu ; *ſtat hoſti, obſtat hoſti.* Idemque *ante expectatum*, ver-

At non, qua Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
Turbidus & torquens flaventes Iſter arenas:
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illic clauſa tenent ſtabulas armenta: neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu late, ſeptemque aſſurgit in ulnas.

At non ſic fit, ubi ſunt Scythiæ gentes, & Mæotica palus, & Danubius turbidus volvens flavas arenas: & ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium ſeptentrionem. Illic continent pecora clauſa in *ſtabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: ſed terra jacet late deformata cumulis nivium, & alta glacie, & intus neſcit ad uſque ſeptem cubitos.*

tunt *antequam expectetur*; ut ſupra v. 206. *ante domandum* pro, *antequam dometur*. Quo exemplo dixit Silius, imitator Virgilii, l. 2. v. 31. *Dabitur tibi copia noſtri, ante expectatum.* Habent tamen exemplaria nonnulla *hoſtem*, non *hoſti*: atque ita legit Vegetius l. 1. de re milit. & interpretatur: *ante expectatum*, id eſt *ſperatum, optatum*: ut animoſam Romanorum audaciam notet.

349. *Seithiæ gentes, &c.*] De iis, Ecl. 1. 66. *Mæotica unda.*] Palus Mæotis, *mar bianco*: ultra pontum Euxinum, à quo per Cimmerium Boſphorum diſtinguitur; Tanaïm fluvium excipiens. Primam habet ſyllabam brevem apud Ovid. Triſt. 3. 12. 3. *Longior antiquis viſa Mæotis hyems.*

350. *Iſter.*] Danubius, de quo Georg. 2. 497.

351. *Redit medium Rhodope, &c.*] Mons ille Thraciæ, in orientem extenditur, ibique conjungitur cum Hæmo; tum inde abſcedens, ſeptentrionem verſus quaſi regreditur. De *axe*, ſeu polo ſeptentrionali, Georg. 1. 240.

355. *Septem ... in ulnas.*] *Ulna*, à Græco ὠλένη eſt proprie *cubitus*; ſive ſpatium à flexu cubiti, ad medii digiti partem extremam: atque ita hic ſumitur. Latius etiam interdū ſumitur, pro ſpatio brachii utriuſque extenſi. Notādum autem hunc rigorem hyemis, noctiſque perpetuitatem, non convenire propriè Scythiæ & Mæoticæ regioni; ſed iis tantum partibus, quæ ad polum accedunt propius: ſub quo probant Geographi annum die unicâ, unicâ item nocte conſtare, utraque ſemeſtri. Igitur hyperbolica eſt hæc

Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum ſol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
Nec cum invectus equis altum petit æthera; nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ,
Undaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nec hoſpita plauſtris;
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ, cæduntque ſecuribus humida vina,
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aëre ningit:
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi

Semper eſt *hyems*, *ſemper Cauri proſtantes frigus. Præterea nunquam Sol diſſipat umbras pallidas: nec quando conſcendens currum aſcendit in altum cælum; nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem. Cruſta ſubita conſtringuntur in currenti fluvio: & unda nunc portat dorſo ferratas rotas; illa* quidem *ante excipiens latas naves, nunc ex*cipiens *plauſtra*. Vaſa *area paſſim franguntur, & veſtes induta congelantur; &* homines *rumpunt ſecuribus vina* prius *liquida, & tota lacuna convertunt* ſe *in duram glaciem, & gutta horrida dureſcit in barbis impexis. Interim non ſegnius nix cadit per totum aërem: moriuntur pecora: magna boum corpora ſtant circumdata nivibus: & cervi preſſo agmine*

deſcriptio, & *nulla frondes, nulla herba*, ſunt, *raræ frondes & herbæ. Cauri*, venti inter ſeptentrionem & occaſum ſpirantes.

359. *Rubro æquore.*] Non mari orientali, quod vulgo rubrum dicitur, & Erythræum; ſed occidentali, quod à colore decedentis ſolis rubeſcere videtur.

365. *Vertere lacunæ.*] Foſſæ, in quibus aquæ pluviæ, aliæque colliguntur. *vertere*: verſæ ſunt, verterunt ſe: ut alibi paſſim.

366. *Stiria.*] Gutta, diminutivum eſt *ſtilla*.

367. *Non ſecius.*] Non ſegnius, Georg. 2. 277.

Torpent mole novâ, & ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub altâ
Otia agunt terrâ: congeſtaque robora totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.

torpent ſub *novo onere*, *&* *vix eminent extremis cornibus.* Incolæ *non perſequuntur illos timidos immiſſis canibus*, *aut ullis laqueis*, *aut formidine pennarum rubrarum; ſed cominus feriunt ferro* eos, *dum propellunt pectore oppoſitum cumulum* nivis, *& occidunt* eos *alte rudentes*, *& læti referunt magno clamore*. Scithæ *ipſi ſecure* & *quiete vivunt in excavatis ſpeluncis*, *ſub profunda terra*: *& inferunt focis*, *injiciuntque flammis quercus accumulatas & ulmos integras. Illic traducunt noctem ludendo*, *& imitantur vini potum fermento & baccis acidis*.

372. *Puniceæ formidine pennæ.*] *Formido*, linea, aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo*, ſplendide rubente, Ecl. 5. 17.

374. *Rudentes.*] Hanc vocem tribuit hic *cervis*, Æn. 7. 16. *Leonibus*, Æn. 8. 248. *Caco ſemifero*. Perſius, Sat. 3. 9. *Aſino*: ſed Perſius primam producit, quam corripit Virgilius: *Findor, ut arcadiæ pecuaria rudere credas.*

380. *Fermento, atque acidis... ſorbis.*] Deſignat duplicem ſpeciem liquoris, qui vini defectum ſupplet in frigidioribus plagis Primus fit *fermento*, id eſt fermentatione hordei, tritici, avenæ: cum ſcilicet certo quodam calore medicata grana turgeſcunt & aceſcunt; qui duo ſunt effectus fermenti; quod ideo ſic appellatur, à *ferveo*, quaſi *fervimentum*: & ſic fere cerviſia fit, *la biere*. Alter liquor exprimitur è baccis fructibuſque acidioribus contuſis; qualia ſunt poma, pyra, corna, ſorba, *le cidre*, *&c.*

Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro :
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curæ : primum aſpera ſylva ,
Lappæque tribulique abſint : fuge pabula læta :
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem , quamvis aries ſit candidus ipſe ,
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato ;

Sic genus hominum indocile , ſuppoſitum Boreali ſeptentrioni , perflatur Riphæo vento : & tegitur circa *corpora fulvis villis animalium. Si ſtudes lanæ : primo ſint procul ſylvæ ſpinoſæ , & lappæ , & tribuli : fuge pabula* nimis *pinguia : & ſtatim elige greges teneris pilis candidos. Etſi autem aries ipſe ſit candidus , cui lingua ſolùm nigra eſt ſub humido palato , illum*

381. *Hyperboreo ſeptem , &c.*] De nomine *Hyperboreo* , ſupra v. 196. De nomine *ſeptentrionum*, variæ ſunt ſententiæ : probabilior illa , quæ Varronis eſt : ita dici à *bobus* , qui *teriones* olim vocati ſunt , quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale , quod *urſam majorem* appellamus , ruſtici antiquitus *plauſtrum majus* appellavere : ob ſeptem ſtellas , in eo maxime conſpicuas ; & in plauſtri , aut junctorum boum formam diſpoſitas. Vicinumque ſignum dixerunt *Booten*: quia boves illos , ſive plauſtrum, præ ſe agere videtur.

382. *Riphæo Euro.*] De *Riphæis* montibus Moſcoviæ, valde ſeptentrionalibus, Georg. 1, 240. *Eurus*, ventus eſt orientalis , iiſque montibus ingruit, qua parte vergunt ad orientem , neque enim tota illa montium compages recto ordine ad polum tendit , ſed longe lateque porrigitur.

385. *Lappæque , tribulique, &c.*] *Lappa* , glouteron; *Tribulus* , herba è carduorum genere , ſine Gallico nomine ; de iis jam Georg. 1. 153.

385. *Fuge pabula læta.*] Quia ſuccus omnis ex hoc cibo in adipem abit , non in lanam.

388. *Nigra ſubeſt , &c.*] Plinius l. 8. 47. *Arietum maxime ſpectantur ora : quia cujus coloris ſub lingua habuere venas , ejus & lanicium eſt in fœtu ; variumque , ſi plures fuere,*

Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum: plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ, ſi credere dignum eſt,
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere horiſque diurnis;
Nocte premunt: quod jam tenebris & ſole cadente;

rejice; ne denigret maculis fuſcis vellera fœtuum: & elige alium in campo pleno ovium. *Sic Pan Deus Arcadia, ſi fas eſt credere, decepit te, ô Luna, captam dono niveæ lanæ: invitans te in altam ſylvam: nec tu aſpernata* es *invitantem. At qui ſtudet lacti, ille manu inferat in præſepia cytiſum, & copioſas lotos, & ſalſas herbas: inde magis appetunt potum, & magis implent mammas, & relinquunt in lacte ſecretum ſaporem ſalis. Multi hœdos jam ſeparatos arcent à matribus, cingendo extremum os loris ferratis. Quod expreſſerunt* lactis *ſub ortum diei, & per horas diei; id coagulant per noctem: quod* expreſſerunt *ſub noctem, & Sole occidente;*

392. *Pan Deus, &c.*] De *Pane*, Ecl. 3. 31. Fabulam ita narrat Probus, ut velit Pana, amore Lunæ percitum, ei mediam gregis ſui partem muneris loco obtuliſſe: hanc elegiſſe oves candidiſſimas: atque ita deceptam fuiſſe, quod eſſet pars illa deterior. Aliter alii: nempe Pana ſe in arietem candidiſſimum transformaſſe: Lunamque formæ candore deceptam, ac ſequentem, abduxiſſe in ſylvas ac vitiaſſe.

394. *Cytiſum, lotoſque.*] De *Cytiſo*, Ecl. 1. 79: De *loto*, Georg. 2. 84.

399. *Præfigunt ora capiſtris.*] Ut matrum ubera, cum appetunt, pungant, ab iiſque repellantur.

Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor,
Aut parco ſale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed unâ
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui; nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.

id *paſtor ferens in caniſtris circa lucem vadit in urbem: aut condiunt moderato ſale, & reſervant in hyemem. Nec tibi ultima ſit cura canum: ſed ſimul ale ſero pingui celeres canes Spartæ, & fortes Moloſſos. Illis cuſtodientibus, nunquam timebis ſtabulis nocturnum latronem, aut incurſiones luporum; aut inquietos Hiſpanos à tergo* ingruentes. *Sæpe etiam perſequeris curſu pavidos onagros; urgebiſque canibus leporem, & canibus damas.*

402. *Calathis.*] Caniſtris è vimine. Sunt etiam pocula vinaria, Ecl. 5. 71.

404. *Nec tibi cura canum, &c.*] III. PARS *De cultura canum.* Præceptum unicum de ipſorum cibo: quem, *ſerum*, ſive aquam lactis eſſe jubet: idque vocat *pingue*, quia ejus uſus inducit pinguedinem.

405. *Veloces Spartæ, &c.*] *Sparta* ſive *Lacedæmon*, nobiliſſima totius Peloponneſi urbs, cujus legiſlator Lycurgus fuit. *Moloſſia*, Epiri regio, ſic dicta à Moloſſo, Pyrrhi, Epiri regis, & Andromaches Hectoris viduæ filio. Æn. 3. 292. Spartani canes iis reſpondent, quos dicimus *levriers*, Moloſſi iis, quos dicimus *dogues*.

408. *Iberos.*] Iberi rapinis aſſueti memorantur à Juſtino l. 44 iidem, qui & Hiſpani; ſive id nominis habuerint ab Ibero, *Ebre*, hujus oræ nobili flumine; ſive ab Iberis Aſiæ populis, inter Colchidem & Albaniam ſitis, unde commigraſſe dicuntur.

409. *Onagros.*] Sylveſtres aſinos.

Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens : monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere & umbræ
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humum : cape ſaxa manu, cape robora, paſtor,
Tollentemque minas & ſibila colla tumentem

Sæpe inſequens exturbabis latratu apros ejectos è cubilibus ſylveſtribus, & per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia. Diſce etiam urere in ſtabulis cedrum odoratam, & fugare galbaneo odore pernicioſos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit ſub præſepibus male purgatis, & territa fugit lucem ; vel coluber, peſtis infeſta bobus, ſolitus ſubire tecta atque umbracula, & infigere venenum pecori, incubuit terra : cape manu lapides, cape fuſtes, ô paſtor, & tollentem minas ac tumentem ſibilanti collo

414. *Diſce &, &c*] IV. PARS. *De rebus pecori infeſtis* : Præcepta continet quatuor. I. Eſt *de fugandis ſerpentibus, vel odorum ſuffitu, vel ſaxis, vel fuſtibus*, v. 414. II. *De ſcabiei cauſis, nempe imbre, frigore, illoto ſudore, ſpinarum vulneribus: deque ejus remediis, lotione, unctione, & ſectione ulceris*, v. 44. III. *De febri, ejuſque remedio, nempe venæ apertione*, v. 457. IV. *De peſte, ejuſque effectis latiſſime*, v. 474.

415. *Galbaneoque, &c.*] *Galbanum*, ſuccus eſt, gummi aut thuris modo expreſſus è ferula, ſive narthece ; cujus nidore ſerpentes fugantur, ex Plin. l. 12. 25. *Chelydrus*: ſerpentis ſpecies, de quo Georg. 2. 214.

417. *Vipera.*] Serpentis ſpecies ; ſic dicta, quaſi *vivipara* ; quia ex Ariſtotele Hiſt. anim. l. 1.6. cum cæteræ ſerpentes ova pariant, una vipera vivum animal parit.

Dejice : jamque fugâ timidum caput abdidit alte ;
Cum medii nexus extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvûm :
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Auſtris.
Stagna colit, ripiſque habitans hic piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræque ardore dehiſcunt;

deturba : jamque fugiens occuluit profunde timidum caput, cum compago media corporis, *& motus extremæ caudæ abrumpitur, & extrema curvatura trahit lentas ſpiras. Eſt etiam malus ille ſerpens in ſylvis Calabriæ, contorquens dorſum ſquamoſum erecto pectore, & magnis maculis notatus* ſub *longa alvo. Qui, quandiu aliqui fluvii erumpunt è fontibus; & quandiu terra humida eſt*, propter *ver udum, & Auſtros imbriferos; amat ſtagna, & degens in ripis illic avidus implet fœdam gulam piſcibus & ranis clamoſis: poſtquam aquæ exſiccatæ* ſunt, *& terræ hiant calore;*

423. *Agmina caudæ.*] Agmen de ſerpente dicitur, quia corporis pars, poſt partem ſuccedit, atque *agitur*; inſtar exercitus agminatim procedentis. Sic tribuitur pluviæ, Georg 1. 322. *Cœlo venit agmen aquarum*; quia gutta poſt guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. 2. 782. *Leni fluit agmine Tybris*: quia fluctus poſt fluctum volvitur.

425. *Eſt etiam ille, &c.*] *Cherſydrum*, ſignificat, eumque deſcribit è Nicandro: nomen ejus à *χέρσος terra*, & *ὕδωρ aqua*, quia in terra & aquis vivit. Ex Solino c. 8. frequentiſſima eſt cherſydris *Calabria*, extrema pars Italiæ meridiem verſus.

429. *Auſtris.*] A meridie flantibus, Ecl. 2. 58.

531. *Ingluviem.*] Sinus eſt gutturis; ſive pellis cava, quâ cibus primo ingeſtus, & adhuc indigeſtus, continetur.

Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cum poſitis novus exuviis, nitiduſque juventâ
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſas & ſigna docebo.

emergit in ſiccam terram, & vibrans oculos ignitos, & ſiti exaſperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum veniat in mentem *indulgere dulci ſomno ſub aëre, nec jacere inter herbas in clivo nemoris: quando* ille *renovatus depoſitâ pelle, & juventute reſplendens, aut relinquens in latebris fœtus vel ova, repit erectus ad Solem, & vibrat linguam trifidam. Docebo te etiam cauſas & indicia morborum.*

435. *Sub dio.*] Sub divo, *ſub Jove frigido*, inquit Horat. Od. 1. 1. 25. ſub cælo & aëre: quia Jupiter pro aëre ſumitur: vide Georg. 2. 325.

436. *Dorſo.*] Vel *dorſo nemoris*, id eſt, clivo & colle nemoroſo, qui in dorſum aſſurgit. Vel, ut vult Mancinellus, *dorſo jacuiſſe*, id eſt, reſupinum jacuiſſe.

437. *Cum poſitis novus exuviis, &c.*] Plin. l. 8. 27. *Anguis hyberno ſitu membranâ corporis obductâ, fœniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitiluſque vernat. Exuit autem à capite primum, &c.* Juxta alios pellem exuit, per arcta petrarum foramina tranſeundo.

438. *Catulos aut ova, &c.*] *Catuli*, proprie ſunt canum fœtus; tranſlative, quorumlibet animaliũ. Videturque dubitare Virgilius, ſitne cherſydrus, *oviparus*, an *viviparus*, quemadmodum de vipera mox diximus. Probabilius oviparus eſt: & hic, *catuli*, ſignificant fœtus ex ovis egreſſos.

439. *Linguis . . . triſulcis.*] Ariſtoteles de part. animal. l. 2. 17. ſerpentum linguam agnoſcit longam ac bifidam; poëtæ trifidam: ſive quod in modum cuſpidis conformata triplex habeat acumen; ſive quod ita vibretur celeriter, ut non tantum trifida, ſed triplex etiam appareat: unde Ovid. Met. 3. 39. *Treſque micant linguæ.*

Turpis

Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurcâ,
Et ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulfura,
Idæaſque pices, & pingues unguine ceras,
Scillamque, helleboroſque graves, nigrumque bitumen.

Fœda ſcabies corripit oves, cum frigida pluvia profunde penetravit ad vivum, & hyems horrens albâ glacie; vel quando ſudor hæſit, nec *deterſus eſt* ovibus, *poſt tonſuram; & quando ſpinæ aſperæ læſerunt* earum *corpora. Propterea paſtores lavant aquis dulcibus totum gregem, & aries humido vellere demergitur in fluvium, & merſus rapitur aquâ profluente: aut ungunt acerbâ amurcâ corpus tonſum, miſcent ſpumam argenti, & ſulphur vivum, & picem Idæam, & ceram pinguem unguento, & ſcillam, & graves helleboros, & nigrum bitumen.*

448. 449. 450. &c. *Amurca*, fæx olivarum, vel ſedimentum olei. *Spuma argenti*, aliter *lithagyrium*, quæ materies in argenti fodinis reperitur: Abramus ex Calpurnii Ecl. 5. de vivo argento explicat. *Pix Idæa*, id eſt optima, qualis eſt in Ida, ſive Cretæ inſulæ, ſive Troadis monte, duplex enim eſt. *Scilla* vel *ſquilla*, bulbi genus. *Helleborus* vel *helleborum*, ſive *veratrum*, *grave* dicitur, quia olim noxium habitum eſt ac *terribile*. *Poſtea tam promiſcuum; ut plerique ſtudiorum gratia, ad providenda acrius quæ commentabantur, ſæpius ſumpſitaverint.* Plin. l. 25. v. 5. Purgat, juxta eundem, vomitione & ſternutamento. *Bitumen* limus eſt, cujus natura vicina ſulfuri. *vivaque ſulfura*: verſus dactylicus, cujus extrema ſyllaba cum prima verſus conſequentis eliditur. Sic Georg. 2. 69. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida.*

Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os : alitur v tium , vivitque tegendo :
Dum medicas adhibe e manus ad vulnera paſtor
Abnegat , & meliora Deos ſedet omnia poſcens,
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit , atque artus depaſcitur arida fcbris ;
Profuit incenſos æſtus avertere , & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam :
Biſaltæ quo more ſolent , acerque Gelonus ,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.

Nulla tamen eſt opportunitas magis commoda in his *malis* , *quam ſi quis poſſit ſecare ferro extremam oram ulceris* : nam *malum creſcit & durat* , *dum tegitur* ; *quandiu paſtor recuſat admovere vulneribus manum medicam* , *& otiatur* , *petens à Diis ſucceſſum meliorem*. *Præterea* , *quando dolor penetrans in oſſa intima ovium furit* , *& febris calida abſumit corpus* : *prodeſt expellere calorem inflammatum* , *& inter extremas* ungulas *pedis aperire venam* ex qua *ſanguis exilit* ; *quomodo ſolent* aperire *Biſaltæ* , *& ſævus Gelonus* ; *cum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum* , *&* cum *bibit lac coagulatum cum ſanguine equorum*.

460.*Ima ferire pedis, &c.*] Jubet Columella l. 7. c. *De talo , vel inter duas ungulas, ſanguinem emitti.*

461. *Biſaltæ quo more, &c.*] Mos ille tribuebatur , non *Biſaltis* dumtaxat, Thraciæ, vel Macedoniæ populis, neque dumtaxat *Gelonis* , populis Scythiæ, vel Thraciæ; ſed generatim Scythis, Sarmathis, Getis , & Maſſagetis omnibus : Ita Plinius , Claudianus , &c.

463. *Lac.*] Vel ovium ; vel equorum , cujus item apud eos uſus fuit. De *Rhodope* , *Getis* , & *Gelonis* , Georg. 2. 115.

Quam procul, aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignavius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuo ferro culpam compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo;
Quàm multæ pecudum peſtes: nec ſingula morbi
Corpora corripiunt; ſed tota æſtiva repente,
Spemque, gregemque ſimul, cunctamque ab origine gentem.
Tum ſciat, aërias Alpes & Norica ſi quis

Quam ovem *procul videris, aut quærere ſæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius ſummas herbas, aut ultimam incedere, aut reſidere in medio campo inter paſcendum, & ſolam abire nocte* jam *provecta*; hujus *morbum coërce ſtatim ferro, antequam ſæva contagio gliſcat in turbam*, quæ ſibi *non cavet. Turbo tempeſtatem ferens non ingruit tam denſus, quàm frequentes ſunt pecudum morbi: neque morbi invadunt ſingula corpora, ſed tota æſtiva ſtatim, & fœtus, & gregem, & totam gentem ab ipſa origine. Tum* hoc *perſuaſum habebit, quiſquis nunc etiam videbit, poſt tantum tempus, Alpes excelſas, & Norica*

472. *Tota æſtiva.*] *Æſtiva* & *hyberna*, loca ſunt ubi milites per æſtatem & hyemem degunt: idque à militibus tranſtulit ad greges, qui æſtivis noctibus non continentur in ſtabulis; ſed in paſcuis ſub dio.

474. *Tum ſciat, aërias Alpes, &c.*] V PARS & ultima, ſive Epilogus. *Deſcriptio ſæviſſimæ peſtis*; quæ tractum omnem Alpinum vaſtaverat; regionem olim paſcuis & pecore feraciſſimam: ac licet multo ante Virgilii tempora ſæviiſſet, illius adhuc veſtigia tum reſtabant. *Alpes.* Montes, qui Italiam à Gallia & Germania diſterminant, Ecl. 10.

47 *Norici.*] Natio Germanica, in limite Alpium & ultra Alpes; nunc Bavaria, fortaſſe & Auſtria. *Timavus* fluvius Carnorum in ea Venetorum ditione quæ Forojulienſis dicitur, *le Frioul*.

Caſtella in tumulis, & Japidis arva Timavi
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longe ſaltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex, ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus;
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum niveâ circumdatur infula vittâ,

caſtella in collibus, & agros Timavi fluvii Japidiæ; & regna paſtorum deſerta, & ſylvas longe lateque vacuas. Hic olim dira peſtilentia orta eſt corruptione aëris, & inflammata eſt toto ardore autumni, & interfecit omne genus pecudum, & omne genus *ferarum, & vitiavit aquas, & fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: ſed poſtquam ſitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat miſera membra; tum humor tabidus exudabat, & convertebat in ſe paulatim* medullam *omnium oſſium putrefactam morbo. Sæpe in medio ſacrificio Deorum victima ſtans ante aram, dum infula lanea alligatur niveis tæniis,*

Hic olim *Iapides*, gens Illyrica, Straboni *Japodes*, Ecl. 8. 6

481. *Tabo.*] *Tabum*, diminuta vox à *tabes*: quæ liquefactio eſt, rei alicujus ſoliditatem ſolvens; vulgo ſumitur *tabum*, pro corrupto ſanguine, nec multum differt à *ſanie*: hic tamen pro corruptione ſumitur. Oritur à Dorica voce τάκω pro τήκω *liquefacio.*

482. *Simplex*] Non facilis, ex uſu & ordine naturali; ſed violenta ac difficilis Citatque Servius illud è Salluſtio: *Ne ſimplici quidem morte moriebantur.*

487. *Lanea dum, &c.*] Infula, ut ex Paſchalio, aliiſque conſtat; fuit latior faſcia, lanea & alba: caput non quidem totum operiens,

Iater cunctantes cecidit moribunda miniſtros:
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos ;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris ,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates :
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri ,
Summaque jejunâ ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis ,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit : & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues , ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum , atque immemor herbæ
Victor equus : fonteſque avertitur : & pede terram
Crebra ferit : demiſſæ aures : incertus ibidem

cecidit moribunda inter miniſtros ſtupefactos. Aut ſi ſacerdos prius occiderat aliquam cultro : ex ea neque viſcera impoſita aris concipiunt ignem ; neque aruſpex interrogatus poteſt reddere reſponſa : & cultri ſuffixi vix colorantur ſanguine , & ſuperficies arenæ nigreſcit exiguâ ſanie. Præterea vituli moriuntur in fertilibus paſcuis , & exhalant dulces animas in ſtabulis plenis. Præterea rabies oritur blandis canibus : & tuſſis anhela concutit porcos ægros , eoſque *ſtrangulat , tumente gutture. Equus* aſſuetus *victoria cadit , miſer* poſt tot nobilia *exercitia , cibique negligens : & abhorret à potu , & crebro percutit terram ungulis: aures dejectæ* ſunt : *ibidem* eſt *dubius*

ſed tempora inſtar diadematis cingens: unde vitta ſeu tænia pendebat Hac victimæ, ſacerdotes, vates coronabantur. *Lanea* quidem, quia lanæ magnus in ſacris uſus fuit: vide Ecl. 8. 64. Æn. 4. 459.

497. *Faucibus angit obeſis.*] Bene *angit* ; quia *angina* morbus eſt fauces occupans: *eſquinancie. Obeſis* : vel naturâ, vel morbo.

498. *Infelix ſtudiorum.*] Pari forma dixit Virgilius Georg. 4 491. *Victus animi.* Æn. 5. 73. *Ævi maturus.* Æn. 11. 73. *Læta laborum* , *Dido* , Æn. 11. 416. *Fortunatus laborum* , *&c.*

500. *Incertus ſudor.*] Vel cujus cauſa incerta eſt, cum nulla præceſſerit fatigatio: vel potius varius, inſtabilis, qui modo oritur , modo deſinit.

Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus:
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis: imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua:
Profuit incerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio: furiiſque refecti
Ardebant: ipſique ſuos jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus: it triſtis arator,

ſudor, & ille quidem frigidus in iis qui mox *morituri ſunt: pellis rigeſcit, & dura ad tactum reſiſtit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero progreſſu* temporis *morbus incipit augeri: tum vero oculi inflammantur; & anhelitus educitur ad intimo pectore, interdum impeditus gemitu: & tendunt ima ilia longo ſuſpirio, ſanguis niger fluit è naribus, & lingua ſicca hæret gutturi obſtructo.* Utile fuit primo *immittere* in os *liquorem Bacchicum inſinuato cornu: hoc ſolum viſum remedium morientibus. Deinde hoc ipſum pernicioſum erat: &* vino *corroborati inflammabantur furore: & jam, non longe ab ægra morte, lacerabant dentibus* carne *nudatis ſua membra diſcerpta. Dii* reſervare *meliora piis, & illam rabiem hoſtibus! Ecce autem taurus anhelans cadit ſub ferreo vomere, & ejicit ex ore ſanguinem miſtum ſpumâ, trahitque ultimum ſpiritum. Arator triſtis incedit,*

510. *Lenæos.*] Bacchicos. Sic dictus Bacchus à ληνὸς Torcular, Georg. 2. 4.

Mœrentem abjungens fraternâ morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quod vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ:
Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina: nec ſomnos abrumpit cura ſalubres,
Tempore non alio dicunt regionibus illis.

ſolvens taurum dolentem fratris morte, & relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum ſylvarum, non jucunda poſſunt herbæ recreare animos taurorum, *non amnis clarior electro, qui fluens inter ſaxa percurrit campum: at ima latera flacceſcunt, & ſtupor tenet oculos* eorum *immobiles, & cervix vergit ad terram deprimente pondere. Quid proſunt* illis *labor, aut opera* collata homini? *quid* prodeſt *araſſe vomere terras difficiles? Tamen, non dona Bacchi è Maſſico* monte, *non epulæ coacervatæ nocuerunt* illis. *Aluntur frondibus & pabulo herbæ communis; potus ſunt rivi puri, & amnes agitati curſu: nec curæ excutiunt ſomnum ſalutarem. Aiunt, nullo alio tempore in illis plagis*

522. *Electro.*] Electrum puriſſime fulget: ſive pro *ſuccino* ſumatur, *ambre*: de quo Ecl. 8. 54. ſive pro metallo, de quo Æn. 8. 402

526. *Maſſica Bacchi.*] Vina è Maſſico, monte Campaniæ. De *Baccho*, Ecl. 5. 30. 69

531. *Tempore non alio, &c.*] Volunt plerique omnes poſt Servium, alluſum hic eſſe ad hiſtoriam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem à Cicerone Tuſcul. 1. 111. *Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur. Nota fabula eſt. Cum enim illam ad ſolemne & ſtatum* Junonis.

Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Unguibus infodiunt fruges, monteſque per altos
Contentâ cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum

boves deſideratas fuiſſe *ad ſacra Junonis: & currus tractos* fuiſſe *ad alta templa* ab *uris inæqualibus. Itaque* agricolæ *difficile proſcindunt terram raſtris & ipſis unguibus defodiunt ſemina, & obnixo collo trahunt per altos montes plauſtra ſtridentia. Lupus non meditatur inſidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: illum aſperior*

ſacrificium curru vehi jus eſſet, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii veſte poſitâ ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos. advecta in fanum, cum currus ductus eſſet à filiis, precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo: poſt, epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe; mane inventos eſſe mortuos. Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino eſt. Illud unum inde cognoſcimus, Junonis ſacerdotes, curru invectas, ad templa proceſſiſſe. Ego ſuſpicor adhibitos currus ad ipſa ſacra, ſive ſimulacra Junonis, ſive alia quælibet ſacrificii inſtrumenta convectanda: quemadmodum Cereris ſimulacrum plauſtris quoque vehebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis ſacra lente admodum & graviter ſolita circumferri, notum eſt ex Horatio Sat. 1. 3. 10. *Perſæpe velut qui Junonis ſacra ferret.* Ex Athenæo, apud quem adagii loco eſt, Ηραῖον βαδίζειν *Junonio greſſu incendere. De Junone,* Æn. 1. 19.

532. *Uris imparibus.*] Cum boves manſueti deeſſent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli difforme eſt De *uris*, ſive bobus ſylveſtribus, Georg. 2. 374.

533. *Donaria*] Aliquando *dona* ſignificant: hic *templa*, ſive loca in quibus dona ſervantur. Apuleius l. 9. *Ibi donarium Deæ perquam opulentum.*

534 *Raſtris.*] De iis, Georg. 1. 160.

536. *Plauſtra.*] De iis, Georg. 1. 163.

Cura

Cura domat : timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes & circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem & genus omne natantum
Litore in extremo , ceu naufraga corpora , fluctus
Proluit ; inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera , & attoniti ſquamis aſtantibus hydri;
Ipſis eſt aër avibus non æquus , & illæ
Præcipites altâ vitam ſub nube relinquunt.
Præterea , nec jam mutari pabula refert ,
Quæſitæque nocent artes : ceſſere magiſtri ,

cura ſubigit : timidi damæ & fugaces cervi jam vagantur , & inter canes , & circa domos. Jam in ultimo litore fluctus lavat progeniem vaſti maris , & omne genus piſcium , veluti corpora naufraga : & vituli marini *præter ſolitum fugiunt in fluvios. Moritur quoque vipera , fruſtra tecta cavis latibulis , & hydri conterriti ſquamis arrectis. Aër eſt perniciosus ipſis avibus , & illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes. Præterea nec jam prodeſt mutare pabula : & medicinæ adhibitæ noxiæ ſunt. Receſſere* medicinæ *principes* ,

543. *Fugiunt in flumina phocæ.*] Marinæ peſtilentiæ metu , ad flumina præter conſuetudinem fugiunt. Plin. l. 9. 7. *Vituli marini , quos vocant phocas , ſpirant ac dormiunt in terra : item teſtudines.* Quare vitæ ſunt ancipitis ; & in utroque elemento vivunt.

545. *Vipera.*] Plinius l. 10. 62. *Terreſtrium ſola , intra ſe parit ova unius coloris , & mollia , ut piſces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit , vigenti fere numero. Itaque ceteræ , tar ditatis impatientes , perrumpunt latera, occiſa parente.* Ita fere Ariſtoteles , Nicander, Plutarchus , &c. proptereaque Romæ parricidæ ſubmergebantur inſuti culeo cum vipera , cane , gallo & ſimia. Ælianus tamen, & alii , ſupereſſe partui ſuo viperam tradunt : idque verius eſſe nunc fere conſtat.

545. *Hydri.*] Plin. l.8. 4. *In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua vivit : hydri vocantur , nullis ſerpentium inferiores veneno.* Ab ὕδωρ aqua.

Phillyrides Chiron, Amythaoniuſque Melampus.
Sævit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:

Chiron filius *Philyræ*, *&* *Melampus* filius *Amythaonis. Et pallida Tiſiphone furit, emiſſa in lucem è nocte inferna: præ ſe ducit morbos & metum, & aſſurgens in dies, extollit altius caput inſatiabile. Fluvii, & ſiccæ ripæ, & colles curvi fremunt balatu ovium & frequentibus mugitibus. Jamque* Tiſiphone *edit ſtrages turmatim & accumulat in ipſis ſtabulis cadavera diffluentia fœdâ tabe:*

550. *Phillyrides Chiron, &c.*] Id eſt, præſtantiſſimi medici, quales olim fuere *Chiron* & *Melampus. Chiron* fuit Centaurus, Saturni & Philyræ filius, ut diximus ſupra, v. 92. Qui cum crevilſet, abiit in ſylvas, ibique herbarū viribus cognitis ſapientiſſimus evaſit medicus: à Peleo, Nerei genero; & Thetide, Pelei uxore, ad inſtituendum Achillem electus. Denique cum eſſet graviter vulneratus fortuito caſu Herculeæ ſagittæ, Lernæo ſanguine infectæ; doloris impatientiâ oravit ſuperos; ut ſibi, quanquam immortali, mori liceret: quo conceſſo, ab iis in cœlum tranſlatus eſt, & in Zodiaco locatus, ubi nunc *ſagittarius* vocatur. *Melampus*, Amythaonis & Dorippes filius: dicitur augurio claruiſſe & animalium omnium atque avium percepiſſe voces. Filias Prœti furiis agitatas ad ſanam mentem reſtituit, Ecl. 6. 48. Ob medicinæ ſcientiam, templo, feſtis & ſacrificiis honoratus. Pauſan. l. 1.

551. *Stygiis.*] *Styx*, fons Arcadiæ eſt, fluvius habitus inferorum: & à ſuperis tantâ veneratione cultus, ut per illum jurarent; &, ſi juramentum violarent, divinitate uſuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei conceſſus: quia ejus filiæ Victoria, vis, Robur, Zelus, Diis opem adverſus Titanas tulerant, ut eſt apud Heſiodum in Theog. Nomen à *ϛυγέω odi.*

552. *Tiſiphone.*] Una è Furiis, de quibus Georg. 1. 278.

Donec humo tegere ac foveis abſcondere diſcant.
Nam neque erat coriis uſus : nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flammâ.
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verum etiam inviſos ſi quis tentarat amictus ;
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur : nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

donec in mentem venit populis *ſepelire* ea *terrâ*, *& occultare in foveis. Nam neque* ulla *erat utilitas in coriis : nec quiſquam poteſt abluere undis, aut purgare igne viſcera :* ac *ne tondere quidem villos corroſos lue & ſanie, nec poſſunt tangere telas putridas. Sed etiam ſi quis attrectaverat veſtes* ejuſmodi *odioſas, ardentes puſtulæ, & fœdus ſudor adhærebat membris graveolentibus : & ſacer ignis abſumebat deinde membra attactu* fœdata, *ejus qui vel brevi temporis ſpatio tardabat* eas dimittere.

566. *Sacer ignis.*] Male Servius interpretatur de *ſacro morbo*, qui *epilepſia* eſt. Reliqui de eo qui dicitur vulgo *ignis ſancti Antonii* ; Græcis ἕρπης; Plinio, *Zoſter & circinus* ; & à Lucretio ita deſcribitur l. 6. *Exiſtit ſacer ignis & urit corpore ſerpens, quamcumque arripuit partem, repitque per artus.*

GEORGICORUM.

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Poſt brevem de apibus & mellatione propoſitionem, dedicationemque operis ; opus ipſum octo partibus exequitur. I. *Eſt de commoda apum habitatione.* II. *De earum pabulatione, examinibus, pugnis.* III. *De duabus earum ſpeciebus.* IV. *De*

earum quaſi civili prudentia & republica. V. *De mellationis temporibus.* VI. *De morbis apum, morborumque ſignis ac remediis.* VII. *De apum reparatione, cum perierunt.* VIII. *De reparationis hujus inventione, & auctore, Ariſtæo, cujus fabulam epilogi loco fusè narrat : eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei.*

PRotinus aërii mellis cœleſtia dona
Exequar: hanc etiam Mæcenas aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces : totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria : ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.

COntinuo deſcribam cœleſtia munera aërii mellis. O Mæcenas! fave huic etiam parti Georgicorum. *Dicam ſpectacula parvarum rerum admiranda tibi, & reges* apum *generoſos, & mores, atque artes totius generis per ordinem, & ſpecies, & pugnas. Labor* ille eſt *in parva* re, *ſed gloria non eſt parva; ſi Dii adverſi permittunt aliquem* id exequi, *&* ſi *Apollo invocatus exaudit.*

1. *Aërii mellis cœleſtia dona.*] Ex aëre ros defluit, adhæretque floribus & arborum foliis : inde colligitur ab apibus, & mel conficitur. Quare *aëris* & *cœli* donum eſt. De *Mæcenate* in argum. Georg.

7. *Numina læva.*] *Læva*, modo in bonam, modo in malam partem ſumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc verſum Gellius l. 5. 12. dicitque *vim eſſe quorumdam Deorum in lædendo magis, quàm in juvando potentem. . . . nam Deos quoſdam, ne obeßent, placabant.* In his ponit Deum *Averruncum*, & *Robigum*, & *Vejovem*, cujus eſſet Romæ templum in eoque ſimulacrum, ſagittas tenens quaſi paratas ad nocendum : indeque nomen ejus deducit, quod ſicut *Jovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem*, qui non juvaret; particula enim *ve*, aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. *Vejovem* autem, & *Plutonem*, & *Ditem*, unum eumdemque

Principio ſedes apibus ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves hœdique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.

Primo quærenda eſt *apibus ſedes & habitatio*, in loco *ad quem venti non poſſint pervenire*; (*nam venti impediunt quominus* apes *ferant pabula in alveare*;) *&* in quo *oves*, *& hædi petulantes non ſaltent ſuper floribus*, *& juvenca vaga per agros non excutiat rorem* ex herbis, *nec premat herbas naſcentes. Abſint quoque à pingui alveari lacerti maculoſi ſplendenti tergo*, *& meropes*, *& ceteræ aves*, *&* imprimis *Procne*, quæ *notavit* ſibi *pectus manibus ſanguinolentis*.

eſſe perhibet Martianus Capella. Et vero Virgilius Æn. 4. 636. *Plutonem* vocat *Jovem Stygium*: at Plutonem & furias& cetera inferorum numina, *læva*, & adverſa hominibus fuiſſe habita, nemo neſcit, teſtaturque Arnobius, l. 3. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. 4. 104.

8. *Principio, &c.*] I. Pars. *De apum habitatione*: præcepta continet duo I. *De commodo alvearibus loco*; *deque iis, quæ adeſſe circum, aut procul abeſſe debent*, v. 8. II. *De forma alvearium*, v. 33.

13. *Squalentia terga lacerti*] Lacertus, *laiſard*. *Squalor*, *ſqualidus*, *ſqualeo*, *ſqualens*, derivantur à *ſquamis*: ſignificantque, quicquid ita inculcatum obſcurumque eſt, ut ſquamarum in ſerpentium piſciumque coriis denſitatem & aſperitatem referat. Ita definit Gellius l. 2. 6. Sic Æn. 10. 314. *Per tunicam ſqualentem auro*: quia aurum denſe intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries ſordium.

14. *Meropes.*] *Merops* avis, quæ & *apiaſter* dicitur, *gueſpier*, apibus infeſta. *Procne*, hirundo: notas quaſdam habet in pectore, quæ ſanguinem aliquo modo referunt; quas ſibi impreſſiſſe fingitur, plangens pectus, manibus cæde filii ſui cruentatis. Fabulam vide Ecl. 6. 78.

Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus:
Palmaque veſtibulum, aut ingens oleaſter inumbret.
Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus;
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos:
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices & grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum Solem; ſi forte morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.

Nam circum populantur omnia, & roſtro ferunt ipſas apes, ut ſint gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adſint fontes puri, & ſtagna cooperta *viridi lanugine, parvus rivus currens inter herbas, palmaque, vel magnus oleaſter tegat veſtibulum. Ut, quando novi reges ducent prima examina vere* ſibi *commodo*; & quando *juniores* apes *ludent egreſſa ex alvearibus: tunc ripa propinqua invitet* eas, *ut ſe ſubtrahant calori; & arbor occurrens excipiat* eas *hoſpitio foliorum. In mediam aquam, ſive ſtabit immota, ſive fluet, projice ſalices obliquas, & magnos lapides: ut poſſint ſtare* in iis quaſi *in frequentibus pontibus: & explicare alas ad Solem æſtivum: ſi forte Eurus vehemens diſſipaverit redeuntes, aut disjecerit in aquas.*

21. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas ex alvearibus egreſſæ, *eſſains*. De iis, Ecl. 7. 13.

29. *Neptuno immiſerit Eurus.*] *Neptunus*, hic pro quibuſlibet aquis: Georg. 1. 14. *Eurus*, pro quolibet vento violentiore, Georg. 1. 371.

Hæc circum caſiæ virides, & olentia late
Serpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat: irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cerâ
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras

Circa illa omnia, *caſiæ virides, & ſerpylla longe redolentia, & copia thymbra graviter halantis floreat; & viola* ill c *irrigentur liquido rivo. Ipſa autem alvearia, ſive à te compacta* ſint ex *corticibus cavatis, ſive texta vimine flexili habeant introitum arctum. Nam hyems conſtringit mella frigore, & calor reſolvit eadem liquefacta: utriuſque violentia pariter formidabilis eſt apibus: neque fruſtra illæ diligenter cerâ oblinunt parvas rimas domorum, & margines* rimarum *fuco, & floribus*

35. 31. 32. *Caſiæ virides.*] *Caſia.* Lavendula eſt, aut roſmarinus, Ecl. 2. 49. *Serpyllum, ſerpolet*: Ecl. 2. 11. *Thymbra*, quæ ſatureia, & cunila etiam dicitur, herba condimentaria, *ſariette. Violaria*, loca violis conſita.

38. *Cerâ ſpiramenta linunt, fucoque & floribus.*] Non cera proprie, neque floribus; ſed *melligine*, id eſt, glutine quodam, & viſcosâ tenacique materiâ, unde operis fundamenta conficiunt, ex Plin. l. 11. 6. & 7. aliiſque. *Commoſis, piſſoceros, & propolis. Commoſis*, κόμμωσις; cruſta eſt prima, atque ima, ſaporis amari, dicta quaſi *gummitio* à κόμμι *gummi*: quia fit è lacrimis arborum, ſalicis, ulmi, arundine: è gummi præſertim, & reſina, &c. *Piſſoceros*, πισσόκηρος, ſecunda eſt cruſta, dilutior, fitque è mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem & ceram; unde nomen habet à πίσσα *pix* & κηρὸς *cera*. *Propolis* tertia cruſta, & proximum favorum ſtabilimentum, craſſioris materiæ, cui florum ſuccus additur: *hac omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur*, inquit Plinius: hanc ſignificat Virgilius *fucoque & floribus*: cruſtas alias inferiores, per *gluten*.

39. *Fuco.*] Herba eſt, a la-

Explent : collectumque hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terra fodere larem : penituſque repertæ
Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & levi rimoſa cubilia limo
Unge fovens circum, & raras ſuperinjice frondes.
Neu propius tectis taxum ſine, neve rubentes
Ure foco cancros : altæ neu crede paludi :

complent, & ſervant ad hos ipſos uſus gluten collectum, tenacius viſco & pice montis *Idæ in Phrygia. Sæpe etiam, ſi vera eſt fama, aperuerunt ſibi domum ſub terra, effoſſis latibulis, & inventæ ſunt profunde* in *lapidibus cavis, &* in *alvo arboris carioſæ. Tu tamen, & unge alvearia hiantia, circumlinens molli luto : & ſuperjice* luto *folia tenuia : neve permitte ut taxus ſit vicinior alveari : neve coque* in *foco cancros rubentes : neve colloca* alveare *prope paludem profundam ;*

ctucæ ſimilis, ex algæ genere, *fucus marinus* à Plinio dicta : hujus aliqua ſpecies quadamtenus rubet. *Laudatiſſima*, inquit, *quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit*, l. 32. 6. & l. 26. 10. Notat Aldroandus in Muſæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquas hac herbâ conciliaſſe ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ imprimiſque ceruſſa ad candorem præparata, dicta ſit *fucus*, *fard*.

41. *Viſco, & Phrygiæ, &c.*] Hoc *Viſcum*, vel hic *viſcus*, gluë. De *pice* Idæ montis in Phrygia, Georg. 3. 450.

43. *Pumic buſque.*] Pumex, *pierre ponſe*.

45. *Tu tamen &, &c.*] Et ſi intus apes alvearia glutine obducant: tu tamen unge exterius limo, ad majorem cautelam, &c.

47. *Taxum.*] *Taxus, if*, de qua Georg. 2. 29. ab alvearibus amovenda, quia ex ejus ſucco mel amariſſimum conficitur, quale eſt Corſicum, Ecl. 9. 57.

48. *Neve rubentes, &c.*] Cancri, *écreviſſes*; rubentes cum cocti ſunt, nidore nocent apibus. *Palus* altitudine ſubmergit apes : quia non facile patitur lapides, quibus, quaſi pontibus, apes inhæreſcant. *Cœnum*, nocet odoris gravitate. *Echo*,

Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æſtiva luce recluſit:
Illæ continuo ſaltus ſylvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves. Hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,

aut ubi odor luti gravis eſt; *aut ubi ſaxa intus cava reſonant pulſu* vocis, *& ſoni ſpecies alliſa reſilit. Quod ſpectat* ad alia, *quando Sol rutilus expulit hyemem ſub terras, & aperuit cœlum lumine calido: ſtatim apes volant per ſaltus & ſylvas, & carpunt flores purpureos, & volando deguſtant ſuperficiem fluviorum. Ex his* floribus & aquis *recreatæ neſcio quâ delectatione, nutriunt fœtus, &* conficiunt *eorum nidos: ex his elaborant artificioſe ceras novas, & fabricant mella glutinoſa. Deinde quando videbis examen, emiſſum ex alveaтribus per æſtatem ſerenam, volare in altum aërem,* remiſſo ſono pavidas facit.

51. *Quod ſupereſt ubi, &c.*] II. PARS. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. I. *Quomodo examina cogenda ſint in alvearia*, v. 58. II. *Quomodo pugnæ compeſcendæ ſint*, v. 86.

52. *Egit ſub terras.*] Sub polum Auſtralem, ſive antarcticum: quem *ſub pedibus Styx atra videt*, Georg. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad noſtras accedit, ab illis recedit: quo receſſu ſequitur hyems. *Æſtivâ luce.*] Calidiore: nec enim proprie æſtas hic ſignificatur, ſed ver.

54. *Libant.*] Deguſtant, radunt. Æn 1. 740.

57. *Excudunt ceras.*] Metaphora à fabris ferrariis ducta, quorum eſt proprie ferrum *cudere*: ideo comparabit apes cum Cyclopibus, v. 170.

59. *Nare per æſtatem liquidam*] *Nare* ſæpe pro *volare*: *volare* ſæpe pro *nare*, mutuâ translatione ſumuntur: vide Æn. 5. 219. *Ei-*

Obſcuramque trahi vento mirabere nubem
Contemplator : aquas dulces & frondea ſemper
Tecta petunt : huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliſphylla, & cerinthæ ignobile gramen :
Tinnituſque cie, & Matris quate cimbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus, ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)

& nigram nubem apum *diffundi vento ; Conſidera : quærunt ſemper aquas dulces, & ramos frondentes*, ubi conſidant : *ſparge circa hunc locum odores præſcriptos, meliphilla conſricata, & vilem herbam cerinthæ : & excita tinnitum, & quate circum cymbala* Cybeles, *matris* Deorum : *Apes conſiſtent in ſedibus* ſic *præparatis, apes ſeſe immittent more ſuo in intima alvearia. Si vero exire* voluerint *ad certamen (nam ſæpe diſcordia magno impetu inflammat utrumque regem)*

quidam.] Puram, ſerenam : unde Ecl. 6. v. 33. *Et liquidi ſimul ignis.*

63. *Meliſphylla.*] Ita reſtituit è manuſcriptis N. Heinſius, cum ante non ſine Latinæ quantitatis damno, legeretur ſecundâ brevi, *meliphylla* Citrago eſt Latinorum, Gallorum, *meliſſe* : herba apibus gratiſſima, Græco nomine dicta à μέλι mel & φύλλον *folium.*

63. *Cerinthæ*] *Cerinthe*, κήρινθον, à κηρίον favus : Gallice *paſquete* juxta Ruellium, à paſcendis apibus.

64. *Tinnituſque cie, & matris, &c.*] Certum eſt apes tinnitu, æris colligi unum in locū : gaudio-ne, an metu, Ariſtoteles dubitat : Plato & Plinius gaudio tribuunt ; Varro & Columella metui. *Cymbala.*] Ærea inſtrumenta concava, quæ bacillis æreis percuſſa tinnitum edebant. *Matris.*] Cybeles matris Deorum, quæ & *Rhea* & *Ops* & *Veſta*, vocata eſt : cujus in ſacris quatiebantur cymbala, ex veteri inſtituto *Corybantum* ſive *Curetum* de quibus infra dicemus, v. 151.

68. *Duobus regibus.*] Columel. l. 9. 9 *Inter ſe, tanquam civilibus bellis ; & cum alteris, tanquam cum exteris gentibus, præliantur.* Hic bellum deſcribitur civile. Nam ex Plin. l. 12. 16. *Naſcūtur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ ceteras fugēt.*

Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi, ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis: concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus: magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipiteſque cadunt: non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.

ſtatim licet longè præſentire & iram plebis, & corda belli avida: nam Martius etiam ſtrepitus rauci æris excitat tardas, & auditur bombus referens fractos ſonitus buccinarum. Tunc feſtinæ inter ſe congregantur, & micant alis, & acuunt aculeum roſtris, & parant ad pugnam *brachiola, & ſtipantur denſæ circa regem & ipſius cellam, & invitant hoſtem magno fremitu. Itaque quando invenerunt tempus ſerenum, & ſpatia aëris aperta: irruunt è portis:* pugna *committitur: fit ſtrepitus in alto aëre, confuſæ denſantur in magnum globum, & cadunt præcipites: non pluit grando ſpiſſior ex aëre, nec tantum glandium ex ilice quaſſata.*

69. *Trepidantia.*] Non timida; ſed cum feſtinatione tumultuantia: ſic Æn. 9. 114. *Ne trepidate meas Teucri defendere naves*, id eſt, ne feſtinate. Sic infra v. 73. *Tum trepidæ inter ſe coëunt.*

75. *Prætoria.*] Cellas regum: metaphora ducta à caſtrenſibus tabernaculis eorum, qui bella adminiſtrabant: quod munus primo prætoribus, deinde conſulibus demandatum fuit, ex Feſto. Hinc etiam apud Columellam & Martialem *prætoria* ſunt ampla ædificia ruſtica; in quibus fortaſſe jus ruſticis, à domino ac patrono dicebatur.

Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos, verſa fugâ victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſçent.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambos:
Deterior qui viſus; eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacuâ ſine regnet in aulâ.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidiâ, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies ita corpora gentis.

Ipſi reges *in mediis exercitibus, alis notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore: obſtinati non recedere, eò uſque, quo victor terribilis cogat, vel hos, vel illos, dare in fugam terga converſa. Hæ commotiones animorum, & hæ tanta pugna ſedabuntur, repreſſa jactu exigui pulveris. Sed poſtquam revocaveris à pugna geminos reges: da neci eum, qui viſus* fuerit *pejor, ne noceat conſumendo* cibos; *& permitte ut melior regnet in domo vacua ab* hoſte. *Alter erit lucidus notis auro aſperis* (*ſunt enim duo* apum *genera*) *hic melior* eſt, *formâ pulcher, & clarus ſquamis rutilantibus: alter ille horridus* eſt *ignaviâ, & trahens magnam alvum ſine honore. Ut geminæ* ſunt *formæ regum, ita ſpecies gentis.*

91. *Alter erit, &c.*] III. PARS. *De variis apum ſpeciebus.* Duæ ſunt: rufæ quæ minores; & nigræ magiſque variæ, quæ majores. Prima ſpecies melior. Rex magnitudine præſtat in ſua quiſque ſpecie, & in ſupremis favis habitat. *Squalentibus.*] Vide ſupra, v. 13.

Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ. & fulgore coruſcant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt;
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas

Namque aliæ apes horrent fœdæ: quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulverulento, & ſitibundus excreat pulverem ore ſicco: aliæ lucent & micant ſplendore, ardentes corporibus, quæ aſperſa ſunt *auro & ſimilibus notis. Hoc genus melius* eſt *: ex his exprimes ſtato anni tempore mel dulce: nec tam dulce, quàm & purum, & mitigaturum aſperam vim vini. At cum examina volant incerta, & ludunt per aërem, & faſtidiunt favos, & deſerunt alvearia inania: revocabis animos mobiles ab inutili licentia. Nec magna erit difficultas revocare: tu regibus pennas*

96. *Ceu pulvere ab alto cum. &c.*] Comparat horridam ſecundæ ſpeciei nigritiem: vel cum vultu habituque viatoris; qui pulvere ac ſudore obſitus ſpuit; vel cum ipſo illius ſputo, quod in fœdum ſalivæ ac terræ globulum humi colligitur.

101. *Liquida.*] Pura & ſine fæce: quæ enim omnino liquida ſunt, mala ſunt, ut admonet Servius.

102. *Bacchi domitura ſaporem.*] Vel mulſum intelligit, quod fiebat duabus vini menſuris, admixtâ mellis unâ; vel quodlibet vinum aſperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. 2. 4. 24. *Aufidius forti miſcebat mella Falerno. mendoſe. . . . leni præcordia mulſo prolueris melius*: ergo diſtinguit Horatius hanc vini temperaturam à mulſo. Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Aufidium ab Horatio, quod ille mulſum non è vino levi, ſed aſpero Falerno condiret. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

Eripe: non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti:
Et cuſtos furum atque avium, cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ferat late circum, cui talia curæ:

evelle: nullus audebit illis morantibus vagari per aërem, & eruere ſigna è caſtris. Horti ſpirantes croceis floribus eas *alliciant; & tutela Priapi Helleſpontiaci, abactrix latronum & volucrum, cum falce è ſalice*, eas *ſervet*. Ille *ipſe, qui curat talia, transferens ex altis montibus thymum & pinos, plantet* eas *undique circa alvearia*:

108. *Caſtris audebit vellere ſigna.*] Metaphora è militia Romanorum, qui cum caſtra metabantur, ſigna in terram defigebant ante prætorium; cum caſtra movebant, evellebant: & ſi facile quidem, bonum erat omen; contra ſi difficile.

109. *Croceis.*] Verſicoloribus; color certus pro incerto: de eo colore, Ecl. 4. 44.

110. *Cum falce ſaligna Helleſpontiaci, &c.*] Solebant in hortis omnibus Priapi ſtatuam collocare, cum falce è quolibet rudi ligno: pro quo genere, ſalignum poſuit, id eſt è ſalice: De *Priapo*, Ecl. 7. 33. *Helleſpontiacus* dicitur, quia colebatur imprimis Lampſaci, quæ urbs eſt in minore Myſia ad fretum Helleſpontiacum. De *Helleſponto, détroit de Gallipoli*, Georg. 1. 207.

111. *Pinoſque.*] Victorius, non *pinum* arborem ſed genus eſſe putat virgulti ſemper virentis: Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis affertur in rem ſuam, vanum eſt. Neque enim, ut volunt, Columella l. 9. 4. pinum inter frutices agnoſcit, ſed inter arbores apibus gratas; pinumque conjungit cum ilice *ſemper virens pinus & minor ilex.* Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cum admittit inter *coronamenta*: ut enim lauro triumphatores; ſic pinu coronabantur victores ludis Iſthmiis; nec tamen laurus eſt è florum genere. Neque Virgilius in Culice v. 405. cum dixit *ſemper florida pinus*, ſignificavit pinum florem eſſe perennem; ſed arborem perpetuo florentem metaphoricè, id eſt, ſemper virentem.

Ipſe labore manum duro terat, ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irreget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram;
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ, tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes litora myrtos.

ipſe atterat manus duro plantationis *labore*: *ipſe infodiat terræ plantas fertiles*, *&* *invergat* plantis *aquam opportunam. Ego certe*, *niſi jam ſub ultimum finem laborum colligerem vela*, *&* *properarem torquere proram ad terram*: *fortaſſe cantarem quoque*, *quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles*, *&* cantarem *roſaria Pæſti bis fœcundi*: *&* *quomodo intyba*, *&* *margines virentes apio*, *lætarentur aquis irrigantibus*: *&* quomodo *cucumis curvatus per herbam tumeſceret in* modum *ventris*: *nec prætermiſiſſem narciſſum tarde florentem*, *&* *caulem achanthi flexilis*, *&* *hederas albentes*, *&* *myrtos quæ amant litora.*

119. *Biferique roſaria Pæſti.*] *Pæſtum*, oppidum & ſinus Lucaniæ, *Peſto*: cujus ſolum roſis nobile, quas bis, nempe menſe Maio & Septembri, ferebat.

120. *Intyba.*] *Chicorée* Georg. 1. 120.

121. *Ripæ.*] Margines fontium. *Apium.*] *Perſil*, Ecl. 6. 68.

122. *Cucumis.*] *Concombre*: olus notæ figuræ.

123. *Narciſſum.*] Ecl. 2. 48. tardius floret: ideo *ſera comantem* vocat: & *ſera* dicit, pro *ſero*; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi.*] Caulem *brancæ urſinæ*, de qua Ecl. 3. 45. Non vero *ſpinæ Ægyptiæ*, quæ alterum genus acanthi eſt, de quo Georg. 2. 119. De *myrtis* Ecl. 2. 54.

Namque ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum

Namque ſub altis mœnibus Tarenti, quà profundus Galeſus irrigat agros flaventes ſegetibus, *memini me vidiſſe ſenem Corycium: qui habebat pauca jugera agri deſerti: terra illa, nec apta erat* arationi *boum, nec opportuna* paſtioni *pecorum, nec commoda vitibus. Tamen in illo loco,* prius *dumoſo, plantans rara olera, & in circuitu candida*

125. *Namque ſub Oebaliæ, &c.*] Tarenti: urbis in Italiæ ſinu maxime Auſtrali: cujus inſtaurator fuit Phalantus, ex Oebalia, ſeu Laconia, profectus.

126. *Qua niger, &c.*] *Galeſus, Galaſo*, Calabriæ fluvius eſt, in ſinum illum Tarentinum defluens: *niger* dicitur, vel ab umbra circumſtantium arborum: unde à Propertio l. 2. 34. 67. vocatur umbroſus. *Umbroſi ſubter ſpineta Galeſi:* vel à profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt: unde frequens eſt illud epithetum Homero; *μέλαν ὕδωρ nigra aqua.* Erythræus legit *piger*, quia certum eſt eum lentiſſime labi.

126. *Flaventia culta.*] Loca culta & flaventia: duo adjectiva quorum alterum ſubſtantivi vim obtinet: ut Georg. 1. v. 393. *Aperta ſerena.*

127. *Corycium ſenem.*] Vel nomen fuit hujus ſenis proprium; vel appellativum à gente: *Corycus* enim, *κώρυκος*, mons croci ferax, & oppidum fuit Ciliciæ: quæ regio eſt Aſiæ in litore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eo quod piraticam exercerent, à Pompeio petiti bello; & partim occiſi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati ſunt: præſertimque Cilicum remiges, quorum operâ uſus erat Pompeius, in Calabria Tarentinoque agro collocati ſunt. Ex iis hunc unum eſſe aliquem non immerito ſuſpicantur.

130. *Rarum.*] Raris, non denſis ordinibus, conſitum; quod in ſterili terra fit.

Lilia,

Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papaver,
Regum æquabat opes animis: ſeràque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma:
Et cum triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frænaret aquarum;
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſq; morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.

lilia, ac verbenas, ac edule papaver, æquabat animo divitias regum, & nocte jam *provectâ rediens domum, onerabat menſam cibis non emptis. Primus colligebat vere roſam, & autumno poma: & cum triſtis hyems frangeret adhuc lapides vi frigoris, & cohiberet glacie fluxum aquarum; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi, incuſans æſtatem pigram & Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fœcundis, & multis examinibus; & colligebat mel ſpumoſum è favis compreſſis: habebat tilias, & pinos copioſas: & quot pomis arbor ferax ſe veſtierat* tempore *novorum florum, totidem matura* poma *retinebat autumni* tempore.

131. *Verbenaſque premens.*] *De la verveine*, Ecl. 8. 65. *Premens.*] Plantans, Georg. 2. 346. *Quæcumque premes virgulta per agros.*

131. *Veſcumque papaver.*] Edule, cauſam vide ſupra Georg. 1. 212. Veſcum item, minutum ac parvum ſignificat. Ovid. Faſt. l. 3. *Veſcaque parva vocant.* Plin. l. 7. 20. *Corpore veſco fuiſſe, ſed eximiis viribus Tritanum*, memorat.

137. *Mollis acanthi.*] *Branca urſinæ*, Ecl. 3. 45. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5.

141. *Tiliæ atque, &c.*] *Tilia, tilleul*: arbor nota. *Pinus uberrima*, vel plurima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutini, quo apes utuntur ad mellis fundamina, vide ſupra, v. 39.

Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramque pirum, & ſpinos jam pruna ferentes,
Jamque miniſtrantem platanum potantibus umbras.
Verum hæc ipſe equidem, ſpatiis excluſus iniquis,
Prætereo, atque aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede, canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque æra ſecutæ,

Ille etiam digeſſerat in ordinem ulmos tarde creſcentes, *& piros duras, & ſpinos jam ferentes pruna, & platanum jam præbentem umbracula bibentibus. Sed ego quidem arctatus ſpatiis anguſtioribus, iſta omitto, & relinquo aliis deinde commemoranda. Nunc age, deſcribam facultates, quas ipſe Jupiter addidit apibus: propter quod donum* obtinendum, apes, *ſecuta canoros ſonitus Corybantium & æra crepitantia*,

144. *In verſum, &c.*] De arborum ordinata plantatione, Georg 2. 277.

145. *Eduram pirum.*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturum, aut etiam in maturitate intus lapideſcentem. De hac voce, *edura*, vide Georg. 2. 65. De *Platano*, *plane*, ibidem Georg. 2. 70.

145 *Spinos jam pruna ferentes.*] Spinus, vel ſignificat prunum ſylveſtrem, quod vult Car. Stephanus, vel ſpinam ipſam, quæ in prunum converſa ſit per inſitionem, de qua inſitione Georg. 2. 73.

149. *Nunc age, &c.*] IV. PARS. *De apum republica, & quaſi civili prudentia*, in melle conficiendo, in rege obſervando, &c.

151. *Curetum ſonitus, &c.*] Saturnus cum filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane fratre; vel ex metu ſuo, cum eſſet in fatis fore ut à filiis regno pelleretur: Rhea ſive Ops, aut Cybele, ejus uxor; Jovem, in Creta natum, in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus eſt, occuluit: juſſitque ut *Curetes*, ſive *Corybantes*, ſive *Dactyli*, ſacrorum ſuorum adminiſtri, cymbalis, æreiſque clypeis circa cunas obſtreperent, ne vagitus proderet infantem patri. Hujus porro inſulæ rex dicitur fuiſſe *Meliſſus*, cujus filiæ duæ Jovem aluerunt caprino lacte & melle: unde fabulæ ferunt, capram nomine Amaltheam, & apes

Dictæo cœli regem pavere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſque agitant ſub legibus ævum:
Et patriam ſolæ, & certos novere penates.
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.

nutriverunt regem cœli ſub caverna Dictæa. Solæ volucrum *habent fœtus communes, & domos urbis communes, & vitam ducunt ſub legibus immobilibus: & ſolæ cognoſcunt patriam, & ſtatas domos: & prævidentes hyemem futuram, exercent* ſe *labore per æſtatem, & congregant in commune* bona *parta. Aliæ enim provident cibis, & lege conſtituta, laborant per campos: pars intra clauſtra alvearium, componunt ima fundamenta favorum, ex ſucco narciſſi & viſcoſo glutine corticis: poſtea tenaces concamerant ceras: aliæ alunt* incubando *fœtus creſcentes,* qui ſunt *ſpes generis: aliæ addenſant mella expurgata, & implent favos puro nectare.*

Curetum cymbalis excitas, Jovis nutrices fuiſſe: & ob id quidem beneficium, capram à Jove relatam inter ſidera, cornu ejus nymphis nutricibus datum, hac adjecta facultate, ut quidquid optaſſent, id illis ex eo cornu largiter emanaret; apes, cum antea nihilo eſſet muſcis aliis ſagaciores, nova ſagacitate fuiſſe præditas: unde facultates illæ *additæ* dicuntur. *Pro qua mercede.*] Supple, *conſequenda*: quaſi hoc ſibi officii ſui præmium ac finem apes propoſuerint.

158. *Victu.*] Pro *victui*: dativus contractus, de quo, Ecl. 5. 29. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48. De *glutine*, quo ceræ & mellis fundamenta conſtant, ſupra, v. 39.

162. *Suſpendunt ceras, &c.* Plinius l. 11. 10. *Ruentes ceras fulciunt, pilarum interge-*

Sunt, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli;
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cum properant: alii taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna:
Illi inter ſeſe magnâ vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forpice ferrum:
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)

Sunt aliquæ *quibus ſtatio ad portas ſorte obtigit: & quæ per vices prævident pluviam & nubes aëris; aut accipiunt onera venientium; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos*, quod eſt *genus pigrum. Fervet labor, & mella thymum halantia bene olent. Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina è maſſis emollitis: alii accipiunt, & remittunt aërem, follibus è tauri corio* factis; *alii mergunt in aquas æra ſtridentia: Ætna plangit* ſub *incudibus* ſibi *impoſitis. Illi inter ſe attollunt brachia magno robore*, & *per ordinem, vertuntque ferrum mordaci forcipe. Non aliter (ſi licet comparare parva magnis.)*

rinis à ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum. De *Nectare* potu Deorum. Ecl. 5. 71.

165. *Sorti.*] Pro *ſorte*: ſic *igni* pro *igne*, Georg. 267. *Capiti* pro *capite*, Ecl. 6. 16.

168. *Fucos.*] *Gueſpes.* Ex Plin. l. 11. 13. *Sunt quaſi ſervitia apum, his ſunt cellarum minimæ: quamobrem imperant iis, primoſque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt.*

170. *Cyclopes, &c.*] De iis, & *Ætna* monte, Georg. 1. 471. & fuſius Æn. 3. 9. 56.

175. *In numerum.*] Certo quodam ordine, ac veluti numeroſo malleorum concentu.

Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis, nuſquam mora: rurſus eaſdem
Veſpere ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit; tum tecta petunt: tum corpora curant;
Fit ſonitus, muſſantque oras & limina circum.

ingenita cupiditas congregandi mella *urget apes. Atticas, unamquamque* juxta *ſuum officium. Seniores curant alvearia, & tuentur favos, & conſtruunt domos artificioſas. At juniores redeunt laſſæ provecta nocte, referta thymo* circa *crura: & hinc inde carpunt arbuta, & ſalices virides, & caſiam, & crocum rufum, & tiliam viſcoſam, & hyacinthos nigreſcentes. Simul omnes quieſcunt à labore, ſimul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia* eſt. *Poſtea cum Heſperus eis ſignificavit recedendum* eſſe *ex agris*, & *paſtione: tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, & ſtrepunt circa veſtibulum & portas*

177. *Cecropias.*] Atticas, à primo Atticorum rege Cecrope: mel autem atticum celebre fuit, præſertim ex *Hymetto* monte.

179. *Dædala.*] A Dædalo, ingenioſiſſimo Athenienſi fabro, qui labyrinthum condidit: artificioſa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalæa* dicta ſunt. De eo plura, Æn. 6. 29.

181. *Crura thymo plenæ.*] Plin. l. 11. 10. *Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id naturâ ſcabra; priores pedes roſtro.*

181. *Arbuta paſſim, &c.*] Arbuta, *fruits d'arboiſiers*, Ecl. 3. 82. Caſia, *lavande*, Ecl. 2. 49. Crocus, *ſafran*, Ecl. 4. 44. Hyacinthus, *glayeul*. Ecl. 3. 63. Tilia, De *ferrugineo* colore, Ecl. 2. 18.

186 *Veſper.* Stella Veneris, Ecl. 6. 86.

Poſt, ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec vero à ſtabulis pluviâ impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant: & ſæpe lapillos,
Ut cymbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt.

Deinde cum jam conſederunt in cellis, ſilent per noctem, & conveniens ſopor tenet membra laſſa. Non autem abeunt longius ab alvearibus, quando imber inſtat, nec confidunt aëri, quando imminent venti: ſed, ſecuræ prope parietes alvearis, circum hauriunt aquas, & faciunt breves excurſiones; & ſæpe, quemadmodum naves fluitantes habent *arenam* contra *agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, & his ſuſtinent ſe per nubes vagas. Miraberis autem hanc conſuetudinem placuiſſe apibus: quod nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu.*

192. *Euris.*] Quibuſlibet ventis, proprie tamen orientalibus.

195. *Saburram.*] Arenam graviorem, quâ naves ad certam uſque menſuram onerantur, ac *ſaburrantur*, ut ſtabiliores fiant.

198. *Concubitu.*] Pro *concubitui*, Ecl. 5. 29. Plin. l. 11. 16. *Fœtus quonammodo progenerarent, magna inter eruditos & ſubtilis quæſtio fuit: apum enim coitus viſus eſt nunquam. Pluces exiſtimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt, primum vermiculus videtur candidus . . . . donec ruptis membranis, quæ ſingulos cingunt ovorum modo, univerſum agmen emergat.* Ita fere Ariſtoteles aliique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod ſit feminis loco; idque deinde, formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

Verum ipſe è foliis natos & ſuavibus herbis
Ore legunt : ipſæ regem , parvoſque Quirites
Sufficiunt : aulaſque & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere , ultroque animam ſub faſce dedere :
Tantus amor florum , & generandi gloria mellis :
Ergo ipſas quamvis anguſtus terminus ævi
Excipiat , (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet , multoſque per annos
Stat fortuna domus , & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens

Sed ipſæ roſtro colligunt fœtus è foliis & herbis dulcibus : ipſæ ſupplent reges & parvos cives , & reparant palatia ac regna cerea. Sæpe quoque vagando contuderunt alas in duris ſaxis , & ſponte amiſere vitam ſub onere : tantus eſt ipſis *amor florum , tanta gloria faciendi mellis. Itaque licet brevis vitæ finis eas urgeat (non enim vivunt plus* quam *ſeptem annos) tamen genus* earum *manet immortale , & fortuna familiæ ſubſiſtit per multos annos , & numerantur avi avorum. Præterea non ita regem Ægyptus , & magna*

201. *Quirites.*] Cives deducta metaphora à Romanis civibus , qui dicti ſunt *Quirites* ; vel à Romulo rege , qui dictus eſt *Quirinus* ; vel à *Curibus* , oppido Sabinorum , poſtquam fœdus ictum eſt inter Tatium eorum regem , & Romulum.

201 *Duris in cotibus.*] *Cos* uſurpatur ſæpe pro lapide , qui ferro acuendo adhibetur. Hic tamen & alibi pro quolibet lapide aſpero , & caute. *Cos*, itaque & *cautes*, idem ſunt : quemadmodum & à Græcis uſurpatur ἀκόνη in utraque ſignificatione.

210. *Regem non ſic , &c.*] Comparat obſequia apum erga reges , cum ſtudio populorum ; eorum maxime qui deliciis fracti, dominos quaſi ſervili cultu adorabant. Tales *Ægyptii* , de quibus infra , v. 287 *Lydi* , quorum regio pars eſt Aſiæ minoris , Pactolo , aurifero flumine perfuſa , Crœſo olim regi ditiſſimo ſubdita. *Parthi* , de quibus Ecl. 1. 61. *Medi* ad occidentem Parthorum ſiti : qui hic per Hydaſpem fluvium notantur. *Hydaſpes* tamen ab uno Virgilio in Media , ab aliis in India collocatur; ab aliis in Indum influere dicitur

Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,
Obſervant. Rege incolumi mens omnibus una eſt;
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramq; petunt per vulnera mortem.
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus

Lydia, & gens Parthorum, & Hydaſpes Mediæ, venerantur. Rege vivo, unanima eſt concordia omnium; rege *mortuo, diſſolvunt ſocietatem, & ipſæ rapiunt mella accumulata, & evertunt compagem favorum. Ille* rex *præſidet operibus, admirantur illum, & omnes circa* illum *conglobantur multo* cum *murmure, & ambiunt* illum *magno numero, & ſæpe efferunt humeris, &* in *bello objiciunt corpora* pro eo, *& quærunt per vulnera glorioſam necem Quidam ob hæc indicia, & conſiderantes hæc ſpecimina* prudentiæ, *dixerunt, partem divinæ mentis & cœleſtes ſpiritus ineſſe apibus.*

ad urbem Niſam, ab aliis in mare labi. Probus putat *Medum* dici victoriæ causâ; quia Medi & Perſæ duce Alexandro, Indiam domuerunt: quod ſi admittatur *Græcus* etiam & *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit, *Indus Hydaſpes*, ſed ſine fide manuſcriptorum. Ego admodum incertam fuiſſe & eſſe ejus notitiam puto, nec alia de cauſa dixit Horatius, Od l. 1. 22. 8. *Quæ loca fabuloſus lambit Hydaſpes*: adeo varia de illo narrantur.

214. *Crates favorum.*] Quia favi in modum craticularum cancellati ſunt.

220. *Eſſe apibus partem, &c.*] Sequitur hic doctrinam Pythagoræ & Platonis. Pithagoræ opinio ſic à Servio explicatur. *Omnia animalia ex quatuor elementis & divino ſpiritu conſtare manifeſtum eſt Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, à divino ſpiritu ingenium: quod quia eſt in apibus, ſicut in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ*

Ætherios.

Ætherios dixere : Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas,
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia : nec morti eſſe locum ; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines ; prius hauſtu ſparſus aquarum,

Quippe dixerunt *Deum fuſum eſſe per omnes, & terras, & tractus maris, & cœlum profundum : ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum*, denique *quemlibet naſcendo ſibi attrahere animam. Quippe dixerunt omnia poſt diſſolutionem reverti ac referri ad eum : nec eſſe locum exinanitioni* ; *ſed* omnia *volare viva, ſui* quæque *ſideris in ordinem, atque ire in altum cœlum. Si aliquando recludis arctum alveare, & mella ſervata in favis ; imbutus hauſtu aquarum, prius*

probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prævident pluvias) fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere divinitatis. Platonis autem opinio eſt in Timæo, Deum, cum mundum condidit, aſtris parem diſtribuiſſe numerum animarum ; ſinguliſque aſtris ſingulas attribuiſſe, quaſi totidem vehiculis. Pythagoræ autem & Platonis communis ſententia eſt, animam eſſe interitus expertem; &, cum exit, pervenire in cognatam ſibi animam mundi, ut teſtatur Plutarchus l. 4. de Placit. Philoſ. Juxta has igitur ſententias docet Virgilius, *morti non eſſe locum*, id eſt, exinanitioni ; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *ſideris in numerum*, id eſt, ad ea ſidera quibus ſingulæ addicuntur ; atque ita in cœlum reverti, quæ præcipua Dei ſedes eſt.

229. *Relines, &c.*] Aperies, detractâ illâ omni materiâ, quâ totum alveare apes *linunt*. Tum duplici utere induſtria ad fugandas apes. I. Aquam hauſtam ore preſſo ſparge ſuper alvearia, pluviæ in modum. II. Prætende fumum.

229. *Hauſtu ſparſus aquarum ora fove.*] Supple : *& deinde projice in pluviæ modum.* Prius legebatur *ore fove* : ambigua & difficili ſententiâ. Reſcripſit è Ma-

Ora fove, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis.
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.

os tuum *imple*; *& prætende manu fumos* qui *inſequantur* apes. Apiarii *bis colligunt favos plenos, duo ſunt tempora mellationis. Simul ac Taygete Pleias monſtravit terris formoſum vultum, & repulit pede aquas Oceani* à ſe *contemptas*; *aut cum eadem, fugiendo aſtrum piſcis imbriferi, deſcendit mœſta* è *cœlo in aquas hybernas.*

nuſc N. Heinſius: *Ora fove.*

231. *Bis gravidos cogunt, &c.*] V. PARS. *De Mellationis temporibus*; verno ſcilicet, & autumnali. Per *gravidos fœtus*, haud dubie mella intelligit, quæ ſunt fructus & proventus apum: neque enim ſignificat proprie fœtus, qui non ſunt *gravidi*: neque matres apes, quæ dici non poſſunt *fœtus*.

232. *Tayete ſimul, &c.*] Una è *Pleiadibus*, ſub qua ſex etiam alias comprehendit: de iis Georg. 1. 138. Earum ortu & occaſu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphorice *meſſem* vocat. Oriuntur oriente Sole in tauro, circa ultimum Aprilem aut initium Maii: occidunt oriente Sole, cerca finem Octobris, aut initium Novembris: vide Georg. 1. 221.

233. *Oceani amnes.*] Quia Oceanus terram ambit.

234. *Sidus fugiens piſcis aquoſi.*] Certe fugimus tantum inſequentes: at nullum proprie piſcium ſidus Pleiades ſequitur, ſed antecedit. Nodum hunc ut ſolvat Petitus verſum ſic interpungit: *Aut eadem ſidus fugiens, ubi piſcis aquoſi triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas*: hoc ſenſu: *Aut eadem fugiens ſidus*, id eſt Solem; *ubi deſcendit in undas hybernas piſcis aquoſi*, id eſt, in quas jam ſidus piſcium ante deſcendit. Alii aliter ſolvunt. Ego ſervatâ vulgari interpunctione, per piſcem aquoſum, intelligo *hydram*, qui ſerpens eſt in aquis degens, unde nomen habet ab ὕδωρ *aqua*. hoc enim ſidus etſi in occaſu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis diſtet; tamen eas ſubſequitur, iiſque videtur imminere.

Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis;
Aut durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ

Illæ apes *iracundæ ſunt ſupra modum, & offenſæ immittunt venenum punctione, & affixæ venis relinquunt aculeos occultos, & amittunt vitam in vulnere. Si vero timeas hyemem ſterilem, & provideas in futurum, & miſereſcas gentis afflictæ opumque direptarum: tamen quis omittat fumigare* eas *thymo, & auferre ceras ſuperfluas? nam ſæpe occultus lacertus corroſit favos, cubilia plena* ſunt *blattis fugientibus lucem, & fucus iners otiatur prope alienum cibum, aut aſper crabro ſe miſcet* apibus, armatus *majori aculeo, aut importunum genus tinearum, aut Minervæ odioſa*

238. *Animaſque in vulnere ponunt.*] Hoc inde fit: quia aculeus cum alvo, ſive inteſtino, conſertus eſt, & cum infixus fuit, è vulnere retrahi nequit ſine alvi ruptione.

239. *Sin duram, &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant: relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; & interim purga alveare à noxiis peſtibus; ut ſunt ſtellio, *laiſard*, blatta, *cloporte*: fucus, *gueſpe*: crabro, *freſlon*: tinea, vermiculi genus, corrodens veſtes & alia, &c.

246. *Inviſa Minervæ aranea.*] Arachne, Lydia, lanificii arte auſa cum Minerva contendere: ægre ferens opus ſuum ab eadem confractum eſſe, ſuſpendio ſibi vitam abſtulit: à Minerva in araneam transformata eſt.

In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint; hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuo eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes:
Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.

aranea ſuſpendit in portis telas tenues. Quo magis fuerint evacuata, eo diligentius omnes contendent reparare jacturam gentis vexatæ, & replebunt cellas, & conficient favos è floribus. Si autem (quoniam vitæ conditio *intulit quoque apibus noſtras miſerias) corpora earum langueant triſti ægritudine, poteris deinceps cognoſcere id ſignis non incertis. Statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat ſpeciem: tunc efferunt ex alvearibus cadavera carentium lumine, & ducunt triſtia funera: aut eadem dependent ad portam ſimul implicatæ pedibus: aut omnes intus clauſæ morantur in alvearibus, deſides præ fame & pigræ præ frigore contrahente* membra.

250. *Foros.*] *Fori* ſunt ſpatia in navibus apertiora, tabulata: in quibus inceditur, unde nomen habent, vel à *ferendo*, vel quod *foris* emineant. Sunt item in circo ejuſmodi ſpatia, è quibus videntur ſpectacula. Hinc diminutivum eſt *foruli*: quæ ſunt apud Suet. & Juvenal. librorum conditoria in Bibliothecis. Hic pro cellulis melleis uſurpantur.

251. *Si vero, &c.*] VI. PARS. *De morbis apum, eorumque ſignis & remediis.*

257. *Pedibus connexæ. &c.*] Non puto hic *uvam* ſignificari, ſiquidem ut lætitiæ indiciũ apponitur infra v. 558. Itaque intellige de ſingulis aut pauculis apibus, quæ vel mortuæ, vel languidæ pedibus adherent ad limina.

Tum ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurrant:
frigidus ut quondam ſylvis immurmurat, Auſter,
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo

Tum murmur obſcurius auditur, & ſuſurrant longo *tractu: quemadmodum Auſter frigidus aliquando ſibilat in ſylvis; quemadmodum mare turbatum ſtridet fluctibus reciprocantibus; quemadmodum ignis fervens æſtuat* in *fornacibus clauſis. Tunc conſulo*, ut *Galbanei odores urantur illic, & mella infundantur per cannas arundineas; ultro excitando & invitando* apes *languidas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere* huic melli *ſuccum gallæ contritæ, & roſas ſiccas, vel muſtum multo igne*

261. *Frigidus Auſter.*] Quilibet ventus: Auſter enim non frigidus, ſed humidus eſt Macrobius tamen ait frigidum eſſe ab origine; & humidum fieri cum per zonæ torridæ plagam ad nos commear. *Quondam.*] Aliquando. Sic Georg. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis incaſſum furit.*

264. *Galbaneos, &c.*] Galbanum *galbanon*, gummi è narthece ſive ferula, in Syria: hujus odor fugat ſerpentes. Galla *pomme de cheſne*. Defrutum, vinum coctum, *reſiné*, de quo Georg. 1. 295. Racemi paſſi, *ſechez au Soleil*: quem in uſum apta præ cæteris vitis Pſythia, de qua Georg. 2. v. 93 Centaurea, orum; vel centauria, æ; & centaurium, ii; *fiel de terre*; herba quæ nomen traxiſſe dicitur à Chirone Centauro; quia adhibita vulneri, quod ipſi Herculis ſagittæ fecerant, eum ſanavit. *Cecropium thymum*, quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in qua primus regnavit Cecrops *Amellus* certiſſime eſt *Aſter Atticus*, id eſt *ſtella Attica*; ob formam & patriam ſic dicta: Aliter *bubonium*, id eſt *inguinalis*; quod inguinum doloribus medeatur: in hortis viſu notiſſima, nomine Gallis ignota.

Defruta, vel pſythiâ paſſos de vite racemos.
Cecropiumque thymum, & graveolentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus, & Arcadii memoranda inventa magiſtri

ſpiſſatum, vel paſſas uvas è pſythia vite, & thymum Atticum, & centaurea gravia odore. Eſt etiam in pratis flos, cui agricolæ dedere nomen amelli: planta eſt *facilis repertu. Quippe uno è ceſpite erigit magnam copiam caulium: aureus ipſe* eſt; ſed *purpura violæ nigricantis ſublucet in foliis, quæ multa in orbem ambiunt floſculum. Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus* amello *implexis. Sapor illius aſper eſt palato: paſtores colligunt eum in pratis demiſſis, & ad flexuoſa fluenta Mellæ. Coque radices illius in vino optimo, & plenis calathis offer* apibus in *cibum ad foramina* alvearis. *Sed ſi aliquis amiſerit ſubito totam gentem nec habeat, unde reparetur genus novæ familiæ;* tunc *tempus* eſt *inventum memorabile Arcadii apiari*

278. *Mellæ.*] Vel Melæ, fluvii Galliæ Ciſalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, juxta Servium.

281. *Sed ſi quem, &c.*] VII. Pars. *De reparatione apum, ejuſque reparationis inventore Ariſtæo.* Is Apollinis filius fuit, ex Cyrene filia Penei fluminis, vel regis; in Arcadia deinde regnaſſe dicitur; & apum ac mellis uſum, lactiſque coagulum inveniſſe. Vide Georg. 1. v. 14.

Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi

aperire; & quomodo occiſis bobus, jam ſæpe ſanguis putridus produxerit apes. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens eam *altius à prima origine. Nam, qua* parte *felix natio Pellæi Canopi*

187. *Qua Pellæi, &c.*] Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hic regionem ſignificari, Ægyptum & Indiam: duplicem fluvium, Nilum & Indum: utrobique inventam eſſe artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non eſt veriſimile quod contendit, verſum hunc ſuppoſitum eſſe; *& viridem Ægyptum nigra fœcundat arena*, qui verſus plane de Nilo intelligi debet; & locus ipſe totus, de Nilo, non de Indo: tum quia male diceretur Indus devectus ab Indis, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hic comminiſcitur neſcio quid de Gange Indico fluvio, qui per ſubterraneos meatus erumpat in Ægytum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: Et quæ duo videntur obſtare, ſic explico. I. Dicitur *Devectus ab Indis*, id eſt Æthiopibus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus Georg. 2. 171. Et vero quicquid olim jactatum ſit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum eſt oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zembre*. II. *vicinia Perſidis urget* reipſa Ægyptum, non inquam, ipſa Perſis, ſed vicinæ Perſidis regiones, nempe Arabia, Syria, &c. quæ omnia Perſidis nomine comprehendit, quia ſubjecta aliquando fuerant Perſarum imperio, Cyri nempe & Cambyſis ejus filii, qui Ægyptum ipſam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam poteſt latiſſimos, aſſignare: ut vidimus Ecl. 1. 65. & Georg. 1. 490. Nunc ſingulæ voces explicandæ. *Canopus.*] Urbs eſt Ægypti, quam poëta innuit vicinam eſſe Alexandriæ, cum Canopum vocat *Pellæum*, id eſt *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor Alexandriæ, in urbe Macedoniæ Pella natus erat: Per *gentem Canopi* Ægyptios omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquiſſima; ſita ad maximum è ſeptem oſtiis, quibus Nilus, in mare ſe exonerat.

Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt arctis: & quattuor addunt
Quattuor à ventis obliquâ luce feneſtras.
Tum vitulus, binâ curvans jam cornua fronte,

accolit Nilum inſidentem agris *inundante flumine, & circumnavigat ſuos agros in naviculis verſicoloribus; & quâ* parte regiones *vicinæ Perſis pharetratis attingunt* Ægyptum; *& quâ* parte *fluvius deſluens ab uſque nigris Æthiopibus fœcundat Ægyptum nigro limo, & præcipitans exonerat ſe in oſtia ſeptem diſtincta; tota regio collocat in hoc invento ſpem certam. Primum quæritur locus anguſtus, & arctatus ad hunc ipſum uſum: hunc tegulis parvi tecti & contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor feneſtras, obliquo lumine, à quatuor ventis. Tum juvencus, jam flectens cornua* in *fronte bienni*

Gens fortunata.] propter fertilitatem regionis.

288. *Stagnantem flumine Nilum.*] Quia Sole in cancrum ſubeunte, creſcere incipit per centum dies ad uſque autumnum: qua exundatione fœcundantur agri, per quos itur phaſelis & navigiis anguſtis, ex arundine papyracea.

290. *Pharetratæ Perſidis.*] Quia Perſæ equitatu, venatione, & ſagittandi arte inſignes fuerunt: ſiti ad orientem Aſſyriæ, ad occidentem Ariæ, ad meridiem Parthiæ, ad ſeptentrionem ſinus Perſici. De *Indis*. G. 1. 57.

298. *Quattuor à ventis.*] Qui flant è quatuor mundi cardinibus, ſive partibus oppoſitis, unde *cardinales* vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas à ſeptentrione, Notus à meridie.

Quæritur : huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur ; plagiſque perempto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem
Sic poſitum in clauſo linquunt ; & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quàm prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat : & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pinnis
Miſcentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt.

quæritur : huic multum repugnanti clauduntur ambæ nares, & halitus oris ; & huic interfecto verberibus, contuſa viſcera putreſiunt intra pellem non laceratam. Sic relinquunt depoſitum in loco *clauſo, & lateribus ſubſternunt fragmina ramorum, thymum, & caſias novas. Hoc fit, cum primum Zephyri agitant aquas, antequam campi pingantur novis coloribus* florum, *antequam loquax hirundo defigat nidum* in *tignis* domorum. *Interea humor calefactus in oſſibus teneris effervеſcit : & congregantur mirabili modo animalia digna viſu, primo carentia pedibus, deinde alis etiam ſtrepentia, & magis, magiſque tentant auras tenues :*

300. *Nares & ſpiritus, &c.*] Oculi etiam, & partes omnes ad halitum aut egeſtionem neceſſariæ, linteo pice oblito obſtruebantur.

301. *Per integram, &c.*] Nec enim laceranda eſt pellis & cruentanda, ſed paulatim ictibus maceranda ; ita ut viſcera, carnes, & & oſſa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304. *Caſiaſque.*] Roſmarinum, vel lavendulam' Ecl. 2. 49.

305. *Hoc geritur Zephyris, &c.*] Id eſt circa initium veris : monetque auctor Geoponic. per tres hebdomadas includendum eſſe, donec putrefiat.

310. *Trunca pedum : &c.*] Hinc aliqui dictas volunt, *apes*, quaſi ἄποδες, *ſine pedibus :* ſed verum etymon retuli. Ecl. 7. 11.

311. *Magis, magis aëra carpunt.*] Exprimit primos

Inviſum fatis genuiſti ? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor ? quid me cœlum ſperare jubebas ?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipſa manu felices erue ſylvas:
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes:
Ure ſata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit: eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore:
Drymoque, Xantoque, Ligeaque, Phyllodoceque,

produxiſti odioſum fatis? aut quonam depulſus eſt à te amor tuus *erga me*? *Cur jubebas me ſperare* honores *immortalium? Ecce amitto: cum ſis mea mater, hunc ipſum honorem vitæ mortalis, quem diligens cura frugum & pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia. Age ergo, ipſa etiam evelle manu fœcundas arbores, immitte infeſtum ardorem in pecora, & eneca ſegetes, incende agros & impelle validam ſecurim in vites: ſi tanta negligentia meæ gloriæ cepit te. At mater percepit ſonum* vocis *è cubili profundi fluvii: circa eam Nymphæ* [ne]*bant Mileſiam lanam, tinctam multo colore vitri, & Drymo, & Xanto, & Ligea, & Phyllodoce,*

330. *Stabulis inimicum ignem.*] Vel incendium, vel potius ſacrum illum ac peſtiferum ignem, de quo G. 3. 566.

331. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, *à bina pinna*: nam *pinnæ* ſunt quædam faſtigia; ut ſummitates in templis, quæ vocantur *pinnacula*.

334. *Mileſia vellera.*] Pretioſa, ex urbe Mileto, in finibus Ioniæ & Cariæ. Species eſt pro genere.

335. *Hyali colore.*] Vitreo, inter cœruleum, & viridem medio: ab ὕαλος *vitrum*.

336. *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero I. 18. v. 39. partim ex Heſiodo in Theogon. 245. Drymo, à δρύμος *ſylva quercea*. Xantho, à

Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupêre: aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis, ut fama, apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens: atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes: quid me præclarâ ſtirpe Deorum
(Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbræus Apollo)

donec evolent, tàm denſe, *quàm imber cadens per æſtatem è nubibus; aut quàm ſagittæ ex arcu emittente, ſi quando fugaces Parthi faciunt præludia pugnandi. O Muſa! quis Deus invenit hanc artem in noſtra commoda? Unde nova hæc hominum experientia cepit exordium? Paſtor Ariſtæus relinquens Tempe*, quæ *Peneo* alluuntur, *apibus amiſſis per morbum & famem, ut narratur; ſtetit mœſtus ad ſacrum fontem ſummi fluvii, multum querendo; & allocutus eſt matrem his verbis: Mater Cyrene, mater, quæ habitas in fundo hujus fontis; ſi modo Thymbræus Apollo pater meus eſt, ut memoras, cur ex illuſtri Deorum genere me*

conatus ad volandum, cum alas ventilant.

314. *Leves....Parthi.*] De iis, Ecl. 1. 62. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitandi peritiam.

317. *Paſtor, &c.*] VIII. PARS. *Fabulæ Ariſtæi & Orphæi*; Epilogi loco. *Tempe.*] Theſſaliæ vallis eſt, quam Peneus fluvius præterfluit, Georg. 2. 469. Fugiebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, ſive fontem Penei fluvii, qui matris ſuæ Cyrenes pater erat: excurreret, quaſi ad maternam domum. De *Ariſtæo* ſupra, v. 283. & Georg. 1. 14.

323. *Tymbræus.*] Apollinis cognomen, à Thymbra Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem à Paride fuiſſe occiſum.

Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla ;
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias ; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores ;
Clioque, & Beroë ſoror, Oceanitides ambæ ;
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ ;
Atque Ephyre, atque Opis, & Aſia Deïopeia ;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,

quarum *coma ſublucens diffuſa* erat *per colla candida* ; *Neſæe*, *&* *Thalia*, *&* *Spio*, *&* *Cymodoce*, *&* *Cydippe*, *&* *flava Lycorias* ; *altera* adhuc *virgo*, *altera jam paſſa primam difficultatem partus*, *&* *Clio*, *&* *ſoror* ejus *Beroë*, *ambæ Oceani filiæ*, *ambæ veſtitæ auro*, *&* *verſicoloribus pellibus* ; *&* *Ephyre*, *&* *Opis*, *&* *Aſia Deïopeia*, *&* *velox Arethuſa*, *ſagittis denique depoſitis. Inter quas Clymene narrabat vanam ſollicitudinem Vulcani*, de cuſtodienda Venere, *&* *fraudes*, *jucundaque furta Martis* ;

ξανθὴ, *flava*. Ligea, à λίγεια *canora*. Phyllodoce, à φύλλον *folium*, & δέχομαι *capio*. Neſæe, Νησαίη, à νῆσος *inſula*. Spio, à σπεῖον *ſpelunca*. Thalia, à θάλλω *floreo*. Cymodoce, à κῦμα *unda*, & δέχομαι *capio*. Cydippe, à κῦδος *gloria*, & ἵππος *equus*. Lycorias, à λύκος *lupus*. Clio, à κλείω *laudo*. Ephyre, à φύρω *rigo*. Opis, ab ὦψ, ὠπὸς, *vultus*. Deïopeia, à δήϊος, *ardens*, & ὄψ, ὀπὸς, *vox*. Aſia eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Aſia palude, de qua Georg. 1. 383. Clymene, à κλύω *audio*. Arethuſa, primo venatrix & Dianæ comes, tum ſagittis & venatione dimiſsâ ab eadem mutata in fontem, Ecl. 10. 1.

340. *Lucinæ*.] De hac partuum præſide Dea, Ecl. 4. 10.

345. *Curam inanem Vulcani*, *&c.*] Venus Vulcani conjux Martem amavit ; in adulterio deprehenſa eſt à marito ; & ſubtiliſſimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio expoſita eſt. *Curam inanem Vulcani* appellat, ſive in cuſtodienda uxore, ſive in eadem irretienda : neque enim illa vincula opprobrium Vulcani ſuſtulere, ſed evulgavere. De *Vulcano*, Georg. 1. 295.

Aque Chao denſos Divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſummâ flavum caput extulit undâ.
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror; ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtæus, Penei Genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculſa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos, fas illi limina Divum

& numerabat frequentes amores Deorum ab uſque Chao. Quibus cantilenis intentæ, dum verſant fuſis molles lanas, rurſus querela Ariſtæi perculit aures matris, & omnes è vitreis ſedibus obſtupuerunt: ſed ante alias ſorores Arethuſa proſpectans, extulit flavum caput è ſuperfice aquæ. Et procul dixit: *O Cyrene ſoror non fruſtra obſtupefacta tanto luctu; ipſe mœſtus Ariſtæus, tua maxima cura, adſtat tibi lacrymans ad fontem Penei patris* tui*: & te appellat nomine crudelem. Huic reſpondit mater, percita mentem novo timore: Age, duc* illum *ad nos, licet* illi *in domum Deorum*

De *Marte*, Ecl. 9. 12.

347. *Aque Chao.*] Ita reſtituit Heinſius ex antiquis MSS. cùm antea legeretur. *Atque Chao. Eque Chao.* Chaos, indigeſta moles, ex qua omnia eruperunt: vulgo numeratur inter ea nomina, quæ per caſus non declinantur; tamen hic ablativus eſt *Chao*. Senſus eſt: Narrabat Clymene amores Deorum, incipiens, vel à prima mundi formatione, vel ab ipſo Chao, qui primus Deorum fuit, juxta Heſiodum in Theogon. v. 116. ubi Deorum progenitores conſtituit, *Chaos*, *Tellurem*, & *Amorem*.

348. *Mollia penſa.*] Manipulos lanæ. *Penſum*, vel à *pendeo*, quia pendet è colo; vel potius à *pendo*, quia appenditur, & cuique aſſignatur cum menſura & pondere.

358. *Fas illi*, *&c.*] Quia Deo patre, matre Nympha genitus eſt.

Tangere, ait. Simul alta jubet diſcedere late
Flumina, quà juvenis greſſus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat; & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat diverſa locis, Phaſimque, Lycumque;
Et caput, unde altus primum ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,

ingredi. Statimque juſſit ut aquæ late dividerentur, quà juvenis dirigeret paſſus: at aqua accumulata in ſpeciem montis cinxit ipſum, & excepit magno gremio, & admiſit intra fluvium. Jamque ibat admirans domum matris, & regna liquida, & aquas clauſas in receptaculis, & ſylvas reſonantes: & ſtupefactus magno motu aquarum, conſiderabat omnes fluvios labentes ſub magna terra, diſtinctos locis, & Phaſim, & Lycum, & fontem, ex quo Enipeus emittit ſe primo, & ex quo pater Tibris, & ex quo fluvius Anio,

364. *Speluncisque lacus clauſos, &c.*] De fluviorum origine duæ ſunt opiniones præcipuæ, altera Platonis, altera Ariſtotelis. Plato eorũ commune receptaculum intra terræ viſcera cõditum putat; quem hic ſequitur Virgilius. Ariſtoteles è mari profluere exiſtimat, quem ſequitur Homerus l. 21. 195. Adit igitur Ariſteus matris domũ in illo cõmuni receptaculo. *Lucos ſonantes* appellat poëta herbas in fluviis & lacubus magnâ copiâ enaſcentes, quæ aquarum interſtrepentium motu agitãtur.

367. *Phaſimque, Licumque, &c.*] *Phaſis*, fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens; circa quem frequentes aves, inde dicti Phaſiani, *faiſans*. *Lycus*, multiplex: præcipuus in eadem Colchide. *Enipeus* in Theſſalia, Pharſalicos campos irrigans. *Tiberinus* & *Anio* in Italia. *Hypanis* in Scythia. *Caicus* in Myſia. *Eridanus* in Italia: de eo Georg. 1. 481.

368. *Se erumpit.*] Sic Lucretius l. 4. 1108. *Se erupit venis collecta cupido.*

Saxoſumque ſonans Hypanis, Miſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & nati fletus cognovit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis:
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula, Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.

& Hypanis ſtrepens inter ſaxa, & Caïcus Myſiæ, & Eridanus deauratus circa *duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare ſplendidum. Poſtquam pervenit in tecta cubiculi* ſtructa *è pumice impendente, & Cyrene cognovit immoderata lamenta filii: ſorores per ordinem invergunt aquas manibus, & offerunt mappas raſis pilis: pars onerat menſas cibis, & ponit pocula plena* vino *; altaria incenduntur ignibus thureis.*

371. *Et gemina, &c.*] Tauri forma à poëtis vulgo fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. 4. 14. *Sic Tauriformis volvitur Aufidus.* Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram ſulcant inſtar boum; vel quia flexuoſos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua. Auratus* dicitur Eridanus, maxime propter ſtellas, quibus in cœlo inſignis eſt; eſt enim aſtrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua.*] Quia etſi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372. *Pinguia culta.*] Vide ſupra, v. 126. *Flaventia culta.*

373. *In mare purpureum.*] Poëtæ *purpureum* dixere, quicquid nitet ac ſplendidum eſt: quale eſt *mare*, Sole præſertim affulgente. Catullus, quercus *ramos purpureos* appellavit: Albinovanus ad Liviam, *purpuream nivem*: Horatius, *purpureos olores.*

374. *Pendentia pumice tecta*] *Pumex*, lapis ob foraminum multitudinem leviſſimus, *pierre-ponce.*

379. *Panchæis adoleſcunt, &c.*] Nullum fere convivium apud antiquos abſque re ſacra & libatione: vide Æn. 1. 727. De thure Panchææ regionis in Arabia, Georg. 3. 139. De *libatione*, Ecl. 7. 33.

Et mater : Cape Mæonii carcheſia Bacchi ,
Oceano libemus , ait. Simul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum , Nymphaſque ſorores;
Centum quæ ſylvas , centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam :
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum , ſic incipit ipſa :
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates ,
Cœruleus Proteus , magnum qui piſcibus æquor ,

Et mater ait : Accipe duo pocula vini Lydii , hoc *effundamus* in honorem *Oceani. Simul ipſa orat, & Oceanum parentem rerum , & Nymphas ſorores* ſuas , *quæ tuentur innumeras ſylvas , & innumeros fluvios. Ter reſperſit ardentem flammam puro vino ; ter flamma ſuppoſita emicuit ad* uſque *ſummum tecti. Quo omine corroborans animum* illius *ſic ipſa incipit : In carpathio ſinu maris vates eſt , Proteus cœruleus , qui* invectus *piſcibus magnum mare*

380. *Mæonii carcheſia Bacchi.*] *Carcheſium* ex Athenæo , eſt poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compreſſum , anſis à ſummo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id eſt Lydium ; Lydia enim Aſiæ minoris regio , prius Mæonia dicta eſt , arboribus fere carens , & vite conſita , ex Strabone l. 13.

381. *Oceanumque patrem rerum.*] Ex Orpheo & Homero , multis locis ; eorumque philoſophorum ſententia , qui , Thalete Mileſio duce , ex aqua putabant conſtare omnia: Cicero meminit Academ. 2.

384. *Ter... nectare Veſtam.*] De myſteriis numeri ternarii , Ecl. 8. 75. De *nectare* , quod hic pro vino ſumitur. Ecl. 5. 71. De *Veſta* Dea , quæ hic pro igne uſurpatur. Georg. 1. 498.

387. *Carpathio.*] Pars mediterranei maris , *Carpatho* circumjecta ; quæ inſula eſt, obverſa Ægypto , inter Cretam & Rhodum media; hodie *Scarpantho*. De *Neptuno*, Georg. 1. 14.

388. *Proteus.*] Neptuni & Phœnices , vel Oceani & Thetyos filius : Ægyptius genere , juxta Homerum : ſed juxta Virgilium ex peninſula *Pallene* , quæ eſt in Macedonia , inter ſinum Thermaïcum & Toronaïcum. Regnavit in Ægypto , ex communi opinione ; ex Platone , ibidem ſophiſta fuit ; ex Luciano , hiſtrio:

Et

Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus patriamque reviſit
Pallenen; hunc & Nymphæ veneramur, & ipſe
Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt: immania cujus
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram & vincula capto
Tende: doli circum hæc domum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cum Sol accenderit æſtus,

perambulat, & curru equorum habentium *duos pedes. Hic nunc reviſit portus Emathiæ, Pallenenque patriam: hunc* nos *Nymphæ veneramur, hunc & ipſe Nereus ſenior* colit: cum enim ſit *vates, cognoſcit omnia, & quæ ſunt* præſentia, *& quæ præterita, & quæ poſt immineant futura. Nam ſic placuit Neptuno: cujus ducit ſub mari magnos greges & phocas infames. O nate, ille primo tibi ſtringendus eſt catenis, ut explicet tibi omnem originem morbi, & det bonos ſucceſſus. Quippe nulla dabit* tibi *conſilia, niſi coactus, neque vinces illum precando. Quando ceperis* illum, *injice* illi *vim durorum vinculorum: contra hæc* vincula *fraudes* ejus *inutiles cadent. Ego ipſa, cum Sol calefecerit medium diem,*

unde eum, quas vellet, induiſſe formas & mutaſſe memorant. Aiunt & hunc fuiſſe paſtorem Neptunii pecoris, nempe phocarum; & Neptunum, ejus in gratiam, è quodam Pallenes hiatu ſpeluncam ſub mari feciſſe, qua illum in Ægyptum uſque ſecum perduxit.

389. *Et juncto bipedum, &c.*] Eoſdem & piſces & equos appellat, ſed bipedes: equos videlicet marinos, qui pedes duos partemque corporis anteriorem habent equorum, poſteriore deſinunt in piſces. *Emathia*, Macedonia eſt, Georg. 1. 490. De *Pallene* mox diximus. De *Nereo*, Ecl. 6. 35.

Cum ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt;
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit; facile ut ſomno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vincliſque tenebis;
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulvâ cervice leæna:
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes;
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina ſomno.
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem;
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,

cum herbæ ſiccæ ſunt, & umbra jam jucundior eſt gregibus, ducam te in latebras ſenis, in quas ſe recipit è mari fatigatus; ut facile invadas eum *ſtratum ſomno. Sed cum tenebis* illum *comprehenſum manibus & vinculis; tunc variæ figuræ & vultus belluarum* te *decipient. Nam repente apparebit ſus horribilis, & ſæva tigris, & ſerpens ſquameus, & leæna ruſo capite; aut emittet ſtridorem acutum flammæ, & ſic expediet* ſe *è vinculis, aut effugiet ſolutus in aquas tenues. Sed quo magis ille mutabit ſe in omnes figuras; eo magis, ô nate, conſtringe vincula retinentia; uſque dum evadat talis transformato corpore, qualem aſpexeris, cum ſomnus inceptus clauderet oculos. Hæc dixit & ſparſit liquidum odorem ambroſiæ, quo perunxit totum filii corpus; at illi ſuavis odor exivit è capillis unctis,*

415. *Ambroſiæ.*] Cibus eſt Deorum; *Nectar* potus: confunduntur tamen ſæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur Ambroſiæ, Ecl. 5. 71.

Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis; quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hic juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat, ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:

& conveniens robur inditum eſt membris. Eſt ingens antrum in latere montis excavati; quo plurimi fluctus pelluntur vi ventorum, & ſinduntur in ſinus replicatos; quod eſt *aliquando receptaculum tutiſſimum nautis periclitantibus. Proteus occultat ſe intus objectu ingentis ſaxi. Hic Nympha conſtituit juvenem in inſidiis remotum à luce, ipſa remanet procul latens in nube. Jam rapidus Sirius, comburens ſitientes Indos, ardebat* in *cœlo, & Sol flammeus ſiccaverat medium orbem; herbæ areſcebant, & radii urebant* uſque *ad limum profunda flumina calefecta ſiccatis alveis:*

418. *Habilis venit vigor.*] Ut luctari facile poſſet cum Proteo, contra vincula obluctaturo.

421. *Statio tutiſſima.*] Vel in ipſo ſpecu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipſam, & continentem: videtur enim rupes non in litore, ſed in ipſo mari fuiſſe, non longe à litore; ideoque ſpatii ſatis rupem inter & litus fuiſſe interjectum, ut oſtent illic ſtare naves, adverſus vim ventorum, rupis objectu defenſæ. *Olim*, aliquando, Georg. 3. v. 303.

425. *Sirius Indos, &c.*] Significat calorem tūc fuiſſe vehementiſſimum, qualis eſt tempore *meridiano*, per dies *caniculares.* Meridiem iſta exprimunt, *medium Sol igneus orbem, &c.* Caniculares dies efficit *Sirius*, Stella in ore majoris canis, de qua Georg. 2. 353. *Indos.*] Pro quibuſlibet calentibus plagis: de iis, Georg. 1. 57.

Cum Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida ponti
Exultans, rorem late diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in litore phocæ:
Ipſe(velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditique lupos acuunt balatibus agni)
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas;
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicíſque jacentem
Occupat. Ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus:

cum Proteus exibat è mari petens ſolitam ſpeluncam: circa eum genus humidum magni maris exiliens ſpargit late aquam ſalſam. Vituli marini *abjiciunt ſe* præ *ſomno ſeparati in litore. Ipſe Proteus (quemadmodum aliquando cuſtos armenti in montibus, cum Heſperus revocat vitulos è paſtione ad ſtabulum, &* cum *agni auditi* à lupis *excitant eos balatibus) ſedet in rupe in medio* armentorum, *& recognoſcit* eorum *numerum. Siquidem offertur Ariſtæo copia hujus* capiendi *; vix paſſus ſenem diſponere* ad ſomnum *corpus fatigatum, irruit* in eum *magno clamore, & invadit vinculis dormientem. Contra Proteus, non oblitus ſuæ induſtriæ, vertit ſe in omnia prodigia rerum, &* in *ignem, &* in *belluam horribilem, & in amnem fluentem. Sed poſtquam nulla fraus invenit* modum *fugiendi, victus revertitur ad propriam* formam, *ac demum locutus eſt ore humano:*

434. *Veſper.*] Heſperus, ſtella Veneris, de qua Ecl. 6. 86.

Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille,
Scis, Proteu, ſcis ipſe; neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle, Deûm præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multâ
Ardentes oculos intorſit lumine glauco;
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit.
Non te nullius exercent numinis iræ;
Magna luis commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & raptâ graviter pro conjuge ſævit.

At quis tibi, audaciſſime juvenum, imperavit ut venires in *meam domum*; *aut quid à me poſtulas? ait. Ille autem* reſpondit: *Scis, ô Proteu, ſcis ipſe; neque ullus poteſt te decipere. Tu vero ceſſa velle* fallere me: *obſecuti juſſis Deorum venimus huc, ad petendum oraculum*, quod medeatur *damnis rerum* noſtrarum. *Hæc ſolum locutus* eſt. *Poſtea vates magno denique conatu defixit oculos cœrulea luce* coruſcantes; *& minaciter collidens* dentes, *ſic aperuit os ad fata* evulganda. *Alicujus Dei ultio te perſequitur*: *ſolvis* pœnam *magni ſceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum miſer, imprecatur tibi has pœnas* (*niſi fata obſtent*) *& atrociter furit ob conjugem* ſibi *ereptam*.

447. *Neque eſt te fallere cuiquam.*] Pro, *nec licet cuiquam*; Græca locutio: vide Ecl. 10. 56. *Nec ſit mihi credere.*

454. *Orpheus.*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel Oeagrio Thraciæ fluvio, Ecl. 3. 46. De *Eurydice* Nympha, nihil admodum narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455. *Haud quaquam ob meritum pœnas, &c.*] Triplex interpretatio. I. Abrahami: *omnino præter meritum*, id eſt, majores quam tu meruiſti. Non placet, quia antea Proteus *magna* vocavit ipſius *commiſſa*. II. Servii & aliorum: *non adhuc juxta meritum*: id eſt, minores quàm tu mereris. Sed ſane videntur verba aliud ſonare. III. Quam ſuggerit Taubmannus, refert hæc verba

Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps;
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangæa, & Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithya.

Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens juxta fluvios, non animadvertit ante pedes alta in herba magnum ſerpentem degentem in ripa. At turba Dryadum ejuſdem ætatis impleverunt clamoribus ſummos montes: ploraverunt rupes Rhodopeiæ, & Pangæus altus, & Martia terra Rheſi, & Getæ, & Hebrus, & Attica Orithyia.

ad Orpheum: *miſerabilem nullo ſuo merito*, & in hac hæreo.

458. *Hydrum.*] Serpentem in aquis, humidiſque locis degentem, ab ὕδωρ *aqua*.

460. *Dryadum.*] Nympharum ſylveſtrium, à δρῦς quercus. Ecl. 2. 46.

461. *Flerunt Rodopeiæ arces, &c.*] Enumerat varia Thraciæ loca, quæ Orphei dolore commota ſunt. *Rhodope.*] Mons eſt, de quo, Ecl. 6. 30. *Arces*] Montes, rupes, ab ἄκρον *ſummum*: ſic Georg. 1. 240. *Ripheaſque arduus arces. Rhodopeiæ arces.*] Hiatus & contractio diphtongi longæ ante vocalem, Græco more.

462. *Pangæas*, Neutrum plurale, ſingulare maſculinum eſt *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens. *Rheſi Mavortia tellus.*] Prolepſis eſt, ſive anticipatio temporis: Rheſus enim Trojani excidii tempore vixit; Orpheo igitur poſterior. De *Rheſo*, Thraciæ rege, Martis filio, Æn. 1. 473. *Mavortia tellus.* Thracia, quia Mars in Thracia natus, in Rhodope monte, ex Jove & Junone. De *Getis*, populis Scythiæ ac Thraciæ conterminis, Georg. 2. 115. De *Hebro*, Thraciæ fluvio, Ecl. 10. 65.

463. *Actias Orithya.*] Erechthei Athenarum regis filia; rapta à Borea in Thraciam; ex eo peperit Calain & Zethen, quibus alæ deinde ſuccreverunt. *Actias* dicitur, ab Attica regione. *Attica* enim ex Strabone l. 9. ſic appellata eſt deformato nomine ab *Actica*; cum à veteribus *Acte* vocata eſſet, quia tota litoralis; ἀκτὴ autem eſt *litus*. *Orithyia*, vox quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ diphtongi

Ipſe cavâ ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigrâ formidine lucum
Ingreſſus, Maneſque adiit, regemque tremendum;
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.

Orpheus leniens cavâ citharâ dolorem amoris, ſolus canebat te, ô dulcis uxor, te deſerta in ripa, te die oriente, te die *occidente, ſolus canebat. Ingreſſus etiam Tænarias cavernas,* quæ ſunt *porta profunda inferorum, & ſylvam obſcuram tenebroſo metu, adiit Manes, & Plutonem timendum, & animos inſuetos leniri precibus hominum.*

ſunt; ὠρείθυια, unde verſus ſpondaicus eſt.

467. *Tænarias fauces.*] *Tænarus*.plur. *Tænara:* promontorium Peloponneſi, dividens ſinum Meſſeniacum à Laconico: quod Græci fabulabantur aditum eſſe inferorum, Æn. 6. 237.

467 *Ditis.*] Plutonis, qui Jovis & Neptuni frater, inferorum imperium ſorte obtinuit: Proſerpinam, Cereris filiam, rapuit, &c. Utrumque nomen à divitiis habet, quæ è terræ viſceribus effodiuntur: *Dis* quidem Latine dictus à *divitiis*; *Pluton* Græce à πλούτος, quæ vox idem ſignificat.

468. *Nigra formidine lucum.*] Sylvas in inferis etiã myrteas, aliaſque conſtituit, Æn. 6. v. 444. ac deinceps Et hic eſt enallage ſive immutatio: *caligantem nigra formidine*, pro *caligantem nigredine formidabili.*

469. *Manes.*] Sumuntur & pro mortuorum animis, & pro loco ipſo inferorum, ubi animi degunt, & pro Diis ipſis inferorum. De iis ita philoſophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium, opinor, optime. Statuit, I. Animos illos generatim dici *lemures*. II. Ex his lemuribus, qui poſterorum curam ſortitus, pacato & quieto numine domum poſſidebat, *larem* dici familiarem. III. Qui propter adverſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus, in terra quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis: *larvam* dici. IV. Cum incertum erat, quæ cuique ſortitio eveniſſet, utrum lar eſſet, an larva; *Manem* Deum nuncupari, & honoris cauſa Dei vocabulũ eſſe additum. *Manes* porro dictos putant, vel à *manando*, quia manant & diſcur-

Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis.
Jamque pedem referens, caſus evaſerat omnes;
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequens; namque hanc dederat Proſerpina legem:
Cum ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
Reſtitit, Eurydicenque ſuam jam luce ſub ipſa
Immemor, heu! victuſq; animi reſpexit: ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, Quis & me, inquit, miſeram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.

& orbis rota Ixionia quievit, flante *vento* contrario. *Jamque regrediens vitaverat omnia pericula; & Eurydice ipſi reſtituta redibat in altam lucem, propius ſequens; nam Proſerpina poſuerat hanc conditionem: cum repentina inſania occupavit improvidum amantem, condonanda* illa *quidem, ſi Dii inferi ſcirent, condonare* quicquam. *Stetit, & jam in ipſo* aditu *lucis, immemor & impatiens animo, reſpexit Eurydicen ſuam: illic omnis opera perdita* eſt, *& pactum crudelis regis reſciſſum, & fragor ter auditus per ſtagna Averna. Illa* ſic *locuta eſt: Quis & me miſeram, & te perdidit, ô Orpheu? Quis tantus furor? Ecce rurſus dura fata retro appellant me, & ſomnus claudit oculos fluitantes.*

5?4. *Ixion:*] G. 3. v 38.
487. *Proſerpina.*] Georg. 1. 39.
49?. *Stagnis Avernis.*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus oſtium inferorum, ut *Tænarus* Græcis: Æn. 6. 237.
496. *Natantia lumina.*] *Invalida*, juxta Servium *humida*, quod juxta doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium eſt: *fluitantia & errantia*, juxta Scaligerum; dum, modo clauduntur, modo aperiuntur; ut fit quando ſomnus invitis obrepit.

Jamque vale : feror ingenti circumdata nocte ,
Invalidaſque tibi tendens , heu ! non tua , palmas.
Dixit , & ex oculis ſubito , ceu fumus in auras
Commixtus tenues , fugit diverſa : neque illum
Prenſantem nequicquam umbras , & multa volentem
Dicere , præterea vidit ; nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret ? quo ſe rapta bis conjuge ferret ?
Quo fletu Manes , qua numina voce moveret ?
Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes ,
Rupe ſub aëria , deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe , & gelidis hæc evolviſſe ſub antris ,
Mulcentem tigres , & agentem carmine quercus;

Jam ergo vale : trahor circumfuſa magnis tenebris , & porrigens tibi manus imbecilles , heu ! non amplius *tua. Sic locuta eſt , & ex oculis ſtatim evanuit in aliam* partem , *veluti fumus commixtus in aërem tenuem : neque poſtea vidit* Orpheum, *fruſtra captantem umbras , & conantem multa loqui ; neque portitor inferorum paſſus eſt deinde* eum *trajicere fluvium interjectum. Quid faceret ? quo ſe conferret , conjuge bis ereptâ ? quibus lacrymis Manes , quibus verbis Deos flecteret ? Eurydice quidem jam frigida vehebatur naviculâ Stygiâ. Aiunt illum ſeptem integros menſes continuo ploraviſſe , ſub rupe alta , juxta aquas deſerti Strymonis , & revolviſſe frigidis in cavernis hos* caſus ſuos , *movendo tigres , & trahendo cantu quercus.*

502. *Portitor Orci.*]*Charon*, qui animas cymba transportat , Æn. 1. 299. *Orcus*, inferi , Georg 1. 277.

508. *Strymonis.*] Macedoniæ fluvii , in confinio Thraciæ.

Qualis populeâ mœrens Philomela ſub umbrâ
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes detraxit; at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis late loca queſtibus implet.
Nulla Venus, nullique animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmque nivalem,
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat; raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens: ſpreto Ciconum quo munere matres,
Inter ſacra Deûm, nocturnique orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.

Qualis luſcinia triſtis ſub umbra populi lamentatur pullos amiſſos, quos crudelis agricola deprehendens in *nido abſtulit* adhuc *implumes*; *illa vero plorat* per *noctem*, *& ſtans* in *ramo renovat lugubrem cantum. & implet loca omnia triſtibus querelis. Nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrebat glacies Boreales, & Tanaim nivoſum, & agros nunquam carentes Riphæo gelu, lugens Eurydicen ereptam, & vana dona Plutonis quo* nuptiali *munere contempto mulieres Ciconum inter ceremonias Deorum, & nocturna orgia Bacchi, disjecerunt per vaſtos campos* membra *laniati juvenis.*

511. *Philomela.*] Quæ in luſciniam converſa eſt, Ecl. 6. 78.

516. *Hymenæi.*] De *Hymenæo*, conjugii Deo. Georg. 3. 60. De *Hyperboreis* regionibus, Georg. 3. 196. De *Riphæis* montibus, Georg. 1. 240. De *Dite*, ſupra v. 467.

517. *Tanaim.*] *Tanaïs*, fluvius in Moſcorum finibus oriens, in Mæoticam paludem influens, Europam ab Aſia diſterminans.

520. *Spreto Ciconum quo munere matres.*] Ita lege ex antiquis aliquot codic. non *ſpretæ*: quia ſic conſtat ſibi ſententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de nuptiis ſollicitaverant: *quo nuptiali munere ſpreto*, ipſum laniavere. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa oſtia Hebri; & montem Iſmarum, de quibus Georg. 1. 37.

521. *Nocturnique orgia Bacchi.*] *Orgia*, ſacra Bac-

Tum quoque marmoreâ caput à cervice revulſum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen, animâ fugiente, vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & ſe jactu dedit æquor in altum;
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namque ultro affata timentem:
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. Tu munera ſupplex
Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas.

Tunc etiam cum Hebrus Oeagrius ferens medio in fluento volveret caput ejus *reſectum à candido collo, ipſa vox & lingua frigida Eurydicen, ah! infelicem Eurydicen appellabat, anima erumpente; ripa totius fluminis repetebant Eurydicen. Hæc di*xit *Proteus, & ſe ſaltu immiſit in profundum mare: & qua* ſe *immiſit, ſupra caput* ſuum *convolvit aquam ſpumantem: at Cyrene non* ſe immiſit; *nam prior allocuta* eſt *trepidantem: Fili, potes abjicere ex animo mœſtam ſollicitudinem. Hæc eſt tota origo morbi: ideo Nymphæ, cum quibus Eurydice miſcebat choreas in profundis ſylvis, intulerunt funeſtam perniciem apibus. Tu ſupplex offer dona, obſecrans veniam, & cole Napæas placabiles:*

chi, ab ὀργὴ *furor*, quod cum furore peragerentur De *Bacchis* & *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69.

524. *Oeagrius Hebrus.*] Orphei, truncum caput in Hebrum cum lyra projectum, dicitur in inſulam Leſbum appuliſſe, atque ibi eſſe ſepultum; lyra, relata inter ſidera, & à ſingulis Muſis, quarum cecinerat laudes, ſtellis novem inſignita. Hebrus *Oeagrius* dicitur ab *Oeagro*: ſive Oeagrus rex fuerit Thraciæ, qui nomen ſuum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; ſive fluvius fuerit, ex quo Hebrus naſcitur, ut vult Servius.

535. *Napæas.*] Nymphæ

Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intactâ totidem cervice juvencas.
Quattuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem;
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæſâ;
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora, continuo matris præcepta faceſſit:
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras,
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas.

nam concedent veniam precibus, & deponent furorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ ſit ratio precandi. Elige quatuor tauros inſignes robuſto corpore, qui nunc tondent tibi cacumina viridis Lycæi, & totidem juvencas, collo nondum *ſubacto. Erige his* victimis *quatuor altaria in altis templis Nympharum, & effunde è gutturibus ſacrum ſanguinem, & relinque ipſa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona aurora patefecerit ortum ſuum, dabis inferias Orpheo è papaveribus Lethæis, & coles mitigatam Eurydicen occiſâ vitulâ, & immolabis ovem nigram, & repetes lucum. Sine mora, ſtatim exequitur mandata matris; venit ad templa, erigit altaria præſcripta, ducit quatuor tauros inſignes robuſto corpore, & totidem juvencas, collo* nondum *ſubacto.*

lucorum ſunt, à *νάπη ſaltus, viretum.*

539. *Lycæi.*] montis Arcadiæ, qua in regione Ariſtæus aliquando regnavit. De *aurora*, Georg. 1. 249.

549. *Inferias Orphei lethæa, &c.*] *Inferiæ*, ſacrificia, quæ

Poſt, ubi nona ſuos aurora induxerat ortus:
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile, monſtrum
Aſpiciunt; liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes; jamque arbore ſummâ
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.

deinde, poſtquam nona aurora patefecerat ſuum ortum, dat inferias Orpheo, & repetit lucum. Illi vero vident prodigium improviſum & mirabile dictu; apes ſtridere toto utero inter putrefacta viſcera boum, & erumpere fractis coſtis, & diffundi magnas earum *nubes; & jam* eas *congregari in cacumine arboris, & è ramis flexilibus dependere* in modum *uvæ. Hæc cantabam de cultura agrorum & pecorum, & de arboribus: dum magnus Cæſar tonat circa profundum Euphratem, & victor diſtribuit leges populis non invitis, & præparat* ſibi *viam ad cœlum.*

Diis Manibus offerebantur. *Orphei*. Dativus Græcus Ὀρφεῖ Ecl. 4. 57 *Papavera lethæa*. id eſt, oblivionem & ſomnum inducentia; à λήθη *oblivio*; Georg. 1. 78. Æn. 6. 323.

556. *Stridere, effervere.*] Penultima brevi, Georg. 1. 456.

558. *Uvam demittere.*] Certe hic lætitiæ ſignum eſt illa apum glomeratio, de qua vide ſupra, v. 257.

561. *Fulminat Euphratem bello, &c.*] Certum eſt hoc loco, ultimam huic operi manum admotam eſſe poſt bellum Alexandrinum, occiſis Cleopatrâ & Antonio; cum Octvianus per Syriam in Aſiam hyematurus abiiſſet Tunc enim non longe aberat ab Euphrate. Tunc Tiridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contendentes, victoriæ ſuæ terrore aliquomodo compoſuerat; Tiridatemque victum in Syria permiſerat verſari, Phra-

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Partenope, ſtudiis florentem ignobilis otî :
Carmina qui luſi paſtorum ; audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Illa tempeſtate Neapolis amana me Virgilium nutriebat, vacantem ſtudiis otii privati : qui luſi verſibus paſtoralibus ; & confidens juventuti, te cecini, ô Tityre, ſub umbraculo opaca fagi.

atis filium obſidem ſecum abducebat Romam. Tunc divinos maxime honores affectabat ; & templa ſinebat ſibi fieri Nicomediæ, Pergami, & alibi paſſim. Quæ omnia, ut conſtat ex Dione l. 5. contigere per hyemem anni U. C. 714. exeuntis, cum natus eſſet Octavianus, annis expletis 35. Virgilius item 40. Neque enim aliud eſt in hiſtoria tempus, cui melius aſſignari hæc poſſint. Tumque videtur poëta addidiſſe operi jam perfecto, quicquid in eo paſſim legimus de Octaviani victoriis, Georg. 2. 171. *Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris. &c.* Georg. 2. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum, &c.* Quod autem dicunt ejus vitæ ſcriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello reduci, & Attellæ commoranti, legiſſe Georgica, Mæcenate ſuſcipiente legendi vices ; id aut omnino falſum eſt, aut certe nonniſi poſt bellum Alexandrinum contigit. Conſtat enim ex Dione, Plutarcho, & aliis ; Octavianum, confecto bello Actiaco, non ſteriſſe in Italia, niſi pauciſſimos dies Brunduſii ; indeque ſtatim in Græciam, Aſiamque abiiſſe, ibidemque hyemaſſe, ad inſtruendos Alexandrini belli apparatus : tantum abeſt ut Attellam, quæ urbs eſt Campaniæ, venerit.

564. *Parthenope.*] Neapolis, urbs Italicæ Campaniæ maritima, nunc regni caput ; à Chalcidenſibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ii primo illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius è Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyſſem cantu ſuo non fuiſſe allectum, mortem ſibi conſciverat. At cum loci hujus ubertas & frequentia Cumis noceret, hanc poſtea diruerunt : deinde graſſante late peſtilentiâ admoniti divinitus, inſtaurarunt, vocaveruntque *Neapolim*, id eſt urbem novam. De Vir-

gilii in ea commoratione ac morte, vitam conſule.

564. *Studiis ignobilis oti.*] Studia intelligit privata litterarum ac bonarum artium, quæ à poëta modeſtiſſimo dicuntur *ignobilia* præ adminiſtratione reipublicæ & magiſtratuum, ad quos nunquam Virgilius acceſſit.

FINIS GEORGICORUM.

MAG 2013874